

STEFAN ŽEROMSKI

CENUSA

Vol. II

Univers

Stefan
Žeromski

Cenuşa

Vol. II

STEFAN ŻEROMSKI
POPIOŁY

Tom II

Czytelnik — 1966

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sint rezervate Editurii UNIVERS

Stefan
Žeromski

CENUȘA

roman

Vol. II

În românește de
NINA GRIGORESCU

EDIȚIA A DOUA



Editura UNIVERS

București ● 1985

La fel ca și după prima sa întoarcere acasă, Rafał a petrecut vreo patru ani la Tarniny. Ara, semăna, cosea, secera, căra snopii, treiera și vindea grâu. La che-remul tatălui, care îi poruncea ca unui vechil, ex-filozo-ful se preschimbase într-o unealtă oarbă a voinței atot-puternice a părintelui său. Pentru nevoile lui personale nu căpăta decît cîtiva bănuți de aramă, și asta în clipe de mare bunăvoință, iar toate cele trebuincioase le pri-mea în natură, cu socoteală și cumpătare. Pentru a-și mai comanda cîte o haină cit de cit mai la modă, sau pentru a petrece uneori la oraș, nu-și putea face rost de bani decît vînzînd pe ascuns grâu din hambare, în-casînd în taină biruri de la țărani, reducînd tainurile de nutreț pentru caii de dîrvală, sau din alte învîrteli de soiul ăsta. Astfel în sufletul fericorului de moșier înce-puse să mocnească o ură surdă împotriva hainelor pe care era silit să le poarte, împotriva muncii pe care era pus s-o facă, împotriva a tot ce-l înconjura. Nimeni nu-l în-țelegea și nici el nu punea preț pe nimeni cu adevărat. În toți anii aceștia Rafał n-a plecat de acasă mai nicăieri. Dacă a fost de cîteva ori pînă la Sandomierz. Iarna, în zilele de carnaval, petrecea pe la moșiile învecinate, și asta i-ar fi mers la inimă de nu l-ar fi mîncat rușinea în fața vecinilor dichisiți după ultima modă.

În toamna anului 1802, află de la unul dintre acești vecini, care își pierdea vremea prin Galiția și Prusia de Miazăzi, că prințul Gintuît s-a înapoiat în țară și stă cînd la el la Grudno, cînd la Cracovia. În sufletul lui Rafał prinse cheag o hotărîre deznădăjduită. Îi scrisese prințului o scrisoare lungă, în care îi mulțumea, chipurile, pentru

tot binele ce i-l făcuse în trecut, dar de fapt se plîngea de starea lui prezentă.

Cîteva săptămîni bune s-a tot chinuit să compună scrisoarea, în taină, la ceas de noapte tîrzie, iar cînd, în sfîrșit, o isprăvi, o reciti de sute de ori și, transcriind-o frumos pe curat, simți o mare ușurare. Nu se aștepta ca epistola să aibă vreo urmare deosebită, ba mai curînd era încredințat că n-o să iasă chiar nimic din întreprinderea asta a lui, și totuși gîndul că scrisoarea va ajunge în mîna prințului îl bucura nespus. Duse prețioasa misivă personal la poșta din Sandomierz. Cîteva săptămîni a fost cu gîndul la ea, apoi, neprimind răspuns, începu să-i pară rău că a trimis-o, pentru ca, în cele din urmă, să recadă în vechea lui stare de apatie.

Între timp, răspunsul venise, dar pe numele bătrînului Olbromski. Prințul, fără să pomenească nimic de scrisoarea lui Rafał, i se adresa paharnicului cu politicoasa rugămintă de a-i da de știre dacă treburile familiale ar îngădui ca Rafał, pentru un răstimp oarecare, să lucreze pe lîngă el în calitate de secretar. Prințul îl asigura în termenii cei mai respectuoși că se va strădui să răsplătească munca lui cît mai onorabil și făgăduia în mod destul de nebulos să se ocupe de soarta tînărului, în general. În cazul acceptării ofertei sale, îl ruga să-l trimită pe Rafał la Varșovia în toamna aceluiași an. Cîteva zile, bătrînul paharnic purtase scrisoarea în buzunar, chibzuind asupra propunerii. Ea îi măgulea amorul propriu și venea în sprijinul părerii sale că nu e rău să păstrezi relații cu un aristocrat, dar, pe de altă parte, îi văduvea gospodăria de o mîină de lucru prețioasă. În cele din urmă, ispita carierei biruise. Într-o bună zi, după masa de prînz, paharnicul îi reținu pe toți și le citi scrisoarea prințului, umflîndu-se în pene de-a fi unul dintre cei cărora prinții îi scriu *familiariter*¹. Rafał simți că i se moaie genunchii. Paharnicul ceru părerea soției și a copiilor cu privire la rugămintea prințului, amînînd, de fapt, momentul anunțării hotărîrii sale de mult statornicite. Pînă la urmă, sentința fu rostită. Oftînd și ridicînd din umeri, paharnicul se învoi cu plecarea fiului. Din clipa aceea începură pre-

¹ Prietenește. (Lat.)

gătirile de drum, cusutul rufăriei, spălatul, cîrpițul și toate diligențele necesare obținerii unui pașaport pentru Prusia de Miazăzi.

În noiembrie, Rafał porni la drum. Părăsea căminul părintesc cu bucurie. Nu-i părea rău de nimeni și de nimic. Era numai clocot și avînt, dornic să zboare cît mai departe. Pînă la granița prusacă îl duseră caii de acasă, iar de acolo spre Varșovia luă diligența. De la stația de poștă porni întins la palatul prințului Gintuț. La drept vorbind, era o veche casă boierească, așezată printre grădini, departe de străzile zgomotoase din centrul orașului. Cînd Rafał ajunse în fața ei, văzu o clădire părăginită, izolată parcă de lume, neprimitoare, cu pereții coșcoviți și curtea năpădită de buruieni, cu poarta din fier forjat ruginită. Ferestrele erau camuflate cu storuri vechi de pînză, ușile închise. Trecu destulă vreme pînă un valet bătrîn îl zări rătăcind prin curte și-l întrebă pe cine caută. După ce Rafał, cu strîngere de inimă, îi spuse cine era și ce anume îl aducea acolo, bătrînul îl conduse într-o aripă lăturalnică a palatului. Străbătura nesfîrșite coridoare, o sală, apoi alta, pînă cînd, în cele din urmă, tî-nărul dădu cu ochii de prinț. Abia îl recunoscuse. Obrajii veșteji, pămîntii, se acoperiseră de zbîrcituri. Ochii își pierduseră strălucirea. Numai zîmbetul politicoș de altădată îi mai înviora chipul, ca o lumină artificială ce risipește întunericul serii.

— De mult voiam, spuse prințul după ce-l salută, să te am în preajmă. Cînd mi-ai scris, m-am bucurat sincer. Am într-adevăr nevoie de tine.

Rafał se înclină, în semn de bun găsit, bucuros că prințul îi spune „tu“.

— Trebuie să știi însă, urmă Gintuț, că te vei înhăma la o muncă îndelungă și deloc ușoară. Citesc mult, scriu. Va trebui să lucrezi zilnic cîteva ceasuri cu mine. Iar după aceea faci ce vrei. Ei, ce zici de propunerea mea ?

— Sînt la dispoziția prințului.

— Bun. Nemțește știi ?

— Da. Am știut destul de bine, dar de patru ani acasă n-am mai scos o vorbă.

— Nu-i nimic. Principalul e să știi a scrie. O să te descurci, nu ?

- O să mă descurc.
- Parcă ai audiat și cursuri de filozofie ? întrebă Gintult, zîmbind.
- Da... Am audiat.
- Știi și latina ?
- Știu.
- Asta-i foarte bine ! Eu habar nu am de latină, iar acum trebuie să citesc mult în această limbă, deci tu îmi vei tălmăci.
- La ordinele dumneavoastră.
- Și ar mai fi ceva. Va trebui să păstrezi în taină, în cea mai mare taină tot ce vom citi și vom scrie, tot ce vom vorbi și vom face aici. Nici o vorbă nimănui. Trebuie să-mi făgăduiești sub cuvînt de onoare. Onoarea ta de șleahitic. Îmi poți da acest cuvînt ?
- Îmi dau cuvîntul de onoare.
- Te-am prevenit acum pentru ca să ții minte de la bun început că despre mine nu știi nimic, nu ai auzit nimic și în general habar nu ai de nimic.
- Am înțeles, excelență.
- Și acum, la cină și la culcare. Camere sînt aici cîte vrei. Alege-ți una, care-ți place, și instalează-te. Dar va trebui să te mulțumești cu serviciile singurului meu slujitor. După ce te odihnești bine, să vii la mine.
- Rafał, năucit de toate cîte auzise, nu era în stare să-și adune gîndurile. În clipa aceea îi surîdea cel mai mult perspectiva unui somn bun după cîteva zile de scuturătură în căruță și diligență. Bătrînul valet îi pregăti patul într-una din camerele vecine și se retrase. Trezindu-se a doua zi dimineată și neauzind nici o mișcare în casă, Rafał se îmbracă repede și se apucă să cerceteze noua sa reședință. Fereastra mare era umbrită de copaci înalți, din care se scuturau frunze aurii. Un zid gros de piatră înconjura parcul singuratic și-l despărțea de Vistula. Pe aleile lungi, umbrite de tei și carpeni, cînd și cînd răzbea cîte o rază palidă de soare. În toată casa domnea o liniște atît de adîncă, încît se auzea foșnetul frunzelor ce se așterneau pe iarba uscată. Rafał se depărtă de la fereastră și ieși din odaie în vîrfurile picioarelor. Saloanele vecine erau pustii. Storurile de pînză de la ferestre nu lăsau să pătrundă lumina. Mobilele erau îm-

brăcate în huse albe, oglinzile acoperite, ca și lustrele și candelabrele. Aerul rece și atmosfera neprietenoasă, de casă îndelung nelocuită, îl înfiorară. Trecînd din odaie în odaie, dădu de o ușă din fier forjat, întredeschisă, și intră într-o sală uriașă, de două ori mai înaltă decît celelalte. Era bibliotecă. Dulapurile din perete, cu uși din plasă de sîrmă sau sticluite, cuprindeau o mulțime de cărți așezate în rafturi pe mai multe rînduri. La jumătate din înaltul camerei se întindea o galerie cu o balustradă frumos sculptată. Peste tot se vedeau busturi, globuri, manuscrise și suluri de hîrtie. Rafał pășea încet, cu ochii la pereții acestui interior bogat, cînd deodată, dintr-un colț al încăperiî, auzi glasul prințului.

— A, iată-l și pe secretarul meu ! Ai venit la timp. Am cîteva clipe de răgaz și mi-ar plăcea să stăm puțin de vorbă. Așadar, acolo, la țară, ai semănat grîu de Sandomierz, secară, ba chiar și orz.

— Da.

— Și ți s-a acrit ?

— Mi s-a acrit.

— Și ți s-a făcut dor de ducă ?

— Da, mi s-a făcut.

— Ai dreptate. Omul trebuie să tindă mereu spre altceva, să ofere inimii sale locuri noi, să caute îndeletniciri noi, să-și mai schimbe înseși năzuințele, altfel ne prăpădim în darn. Vezi, în timp ce tu ai semănat și ai secerat, eu m-am dedat cititului. Înainte nu avusesem patima asta. Mă mulțumeam cu viața dată spre bucuria omului, cu clipa prezentă, iar tot ce era scris prin cărți socoteam a fi hrană pentru șobolani, molii și bătrîni chelboși. Și uite că așa, fără veste, m-a cuprins pasiunea asta și mă ține în puterea ei... Tu, preacinstite domnișor, nu ai, se pare, cine știe ce tragere de inimă pentru cărți. Așa-i ?... Spune drept !

Rafał se înroși ca un hoț prins cu mîna în buzunar.

— Să faci bine și să nu te rușinezi, dragul meu. Nu-i nimic de rușine în asta. Trebuie să știi că și pe mine numai anumite împrejurări m-au împins pe acest drum greu și colbuit. În ultima vreme am cutreierat lumea, am ajuns pînă în Egipt. Știi ?... Acolo, în Africa...

— Da, știu ! îi aruncă Rafał, oarecum jignit.

— Am plecat în călătoria asta după războiul izbucnit acolo. Am vrut să găsesc mormîntul unui prieten de-al meu care a căzut undeva, pe lîngă vreun sfînx fără nas. Piramidele, obeliscurile, sfîncșii, deșertul, orașele îngropate sub pămînt și tot ce era acolo m-au interesat într-atît, încît m-am apucat să studiez istoria Egiptului. Prietenii mei, și în primul rînd unul dintre ei pe care l-am iubit mult, au fost uciși pe pămînt egiptean.

— Uciși ! exclamă Rafał, cuprins de o mare și nestăpînită curiozitate.

— Da. Unul dintre ei, polonez, ofițer superior în slujba francezilor, Sułkowski pe nume, a fost căsăpit de arabi într-o bătălie în care a luptat pe viață și pe moarte, în fruntea a douăzeci de soldați, împotriva cîtorva regimente inamice. Celălalt, francez, un oarecare Venture...

— Și el a fost căsăpit ?

— Da, pare-se chiar prin vrerea comandantului, a celui Napoleon despre care bănuiesc c-ai auzit.

Rafał se înroși încă o dată de rușine — auzise el destule despre Napoleon, dar păreri dintre cele mai contradictorii. Prințul rămas o vreme tăcut și imobil, cu capul sprijinit în palmă, cu buzele strînse, cu ochii dintr-o dată parcă și mai întunecați. În cele din urmă, dădu iarăși glas :

— Fratele tău a murit atît de tînăr într-o dispută cu mine... Celălalt prieten, generalul, a pierit cînd mi-a fost dat să mă apropii mai mult de el și să-i cunosc mai bine sufletul. Nici măcar trupul nu i l-am găsit. Nici măcar osemintele. A udat cu sîngele lui nisipul Saharei — și-atît ! Nici măcar o floare nu va crește acolo unde s-au stins ochii celui prinț al neamului omenesc... Asta-i, frate. Așa că acum o să așternem amîndoi pe hîrtie, dacă vei binevoi, unele adevăruri despre meleagurile acelea îndepărtate, mai cu seamă despre deșert, despre Egipt, despre Pămîntul Sfînt, despre Asia Mică, Siria. La început o să ți se pară ciudat, dar cu timpul o să te deprinzi. Mai tîrziu, cîndva, o să-ți explic totul. Pînă una, alta însă, ia, uite, caietul acela și scrie citeț pe prima pagină :

„O, pustiu înflorit precum crinul lui Hristos...”

„O, loc însingurat, unde se nasc pietrele din care întru revelație se înalță cetatea împăratului împăraților.”

„O, pustiu înfrățit cu Domnul întru bucurie.”

— Aceasta va fi deviza scriiturii noastre. Și acum, să purcedem...

În clipa aceea ușa de fier scîrții, bătrînul valet trecu neauzit pragul și rosti încet un nume. Prințul îi făcu semn din cap. Valetul se întoarse, deschise ușa și lăsă să intre în încăperea un bărbat înalt, spătos.

Noul venit avea un cap enorm, cu trăsături neobișnuit de mari. Ochii bombați priveau deosebit de pătrunzător, copilărește. Părul des ce-i acoperea bogat fruntea, cioplit în piatră parcă, era încrețit mărunț ca la negri. La spate era prins într-un săculeț de tafta alcătuiind un fel de coadă lungă, legată cu o fundă. Bărbatul voinic purta uniformă de ofițer prusac cu revere roșii. Mergea, ținîndu-și trupul drept, bocănind apăsător pe dalele de marmură.

Zărîndu-l pe Rafał, pe chipul lui se zugrăvi mirare, aproape uimire. Îi privi preț de un minut și o expresie de neliniște i se ivi în ochi. Din prima clipă Rafał simți pentru noul venit un sentiment de încredere și inexplicabilă simpatie. Prințul se ridică, se înclină în fața oaspetelui și, arătîndu-i-l din ochi pe Rafał, spuse în franceză, pe un ton liniștitor :

— Noul meu secretar, Olbromski...

Apoi se întoarse către Rafał :

— Poți să te duci acum în oraș să te mai distrezi, să faci, în general, ce poțestești. Cere-i lui Lukasz niște bani și spune-i cînd anume să-ți pregătească de mîncare.

Rafał părăsi grăbit încăperea. În stradă, uită repede de toate. Își dădea limpede seama de un singur lucru — cît de tare se sălbăticiise la țară. Nu știa să mai umble pe străzile orașului, simțea că-i neîndemînic, adus de spate, greoi în mișcări. Cînd treceau pe lîngă el atelaje luxoase, purtînd femei și bărbați eleganți, căuta să se

țină cît mai drept. Orașul produse asupra lui o impresie foarte puternică. Îl copleși cu vastitatea lui și cu înfățișarea lui somptuoasă. Străbătea străzile una după alta, trecînd pe lângă casele de locuit, împrejmuite cu garduri peste care copacii înalți își întindeau ramurile spre străzile noroite, pe lângă grilajele unor parcuri întinse, în mijlocul cărora străluceau ici-colo adevărate palate, pe lângă biserici și clădiri noi de curînd ridicate.

Hoinărind așa fără nici o țintă, cu ochii la case, Rafał auzi deodată că-l strigă cineva pe nume. Își înălță privirea și văzu în mijlocul străzii o caretă vieneză trasă de cinci suri rotați de toată frumusețea și pe fostul său coleg din clasa de filozofie, Jarzyski, tolănit boierește pe perne.

— Rafuś ! strigă acesta. Dacă mai ești supărat pe mine pentru pozele de la școală nici nu mai cobor, dar dacă mi le-ai iertat în adîncul sufletului tău, atunci într-o clipă mă arunc în brațele tale...

— Vino, hai ! răspunse Rafał, sincer bucuros.

Jarzyski sări pe caldarîm și foștii colegi se îmbrățișară. Peste o clipă însă, îl privi pe Rafał și-i zise :

— Hainele tale, croite după moda de la Opatów sau Sandomierz, mă fac să bănuiesc că abia ai sosit de pe meleagurile tale natale.

— Ai ghicit. Dar tu ?

— Eu aici locuisc.

— Aici, la Varșovia ? De mult ?

— De trei ani, adică din clipa cînd am scăpat din ghearele unchiului și am scuturat de pe grumazul meu jugul tutelei sale. Dar despre asta mai tîrziu. Acum hai sus și o pornim direct la croitor.

— Stai puțin.

— Nu vreau să aud nimic ! În Țoalele astea poți face furori, dar nu aici. Mergem la croitor și la cizmar.

— Nu, categoric nu ! În clipa asta mi-e imposibil !

— Cum vrei, să știi însă că haina te dă imediat de gol. Adu-ți aminte că nici la Cracovia nu ne-am lăsat noi bătuți, ba chiar... Dar, dacă nu vrei... atunci... Acasă ! strigă el vizitiului. Rafał nu se mai putu împotrivi și urcă în caretă. Caii mînați cu pricepere mergeau la trap mărunt, săltînd ușor, ceea ce dădea și mai multă ele-

ganță echipajului. Jarzyski, așezat în voie, discuta degajat cu Rafał, care, fără să vrea, stătea cam pieziș. Abia acum văzu bine cât de elegant este fostul său coleg. În ciuda răcorii de toamnă, Jarzyski purta un frac cu poale lungi, verde-închis, cu revere negre, bumbi aurii și căptușeală galbenă, pantaloni vernil, o vestă galben-pai, cilindru plușat și cizme strălucitoare cu manșete galbene. Flăcăul ușuratic de altădată, care căuta în fel și chip să înșele vigilența tutorelui, se preschimbase într-un cuconas elegant, dezinvolt și sigur de el. Se împlinise și se maturizase, deși avea în el ceva gingaș, feminin. Fruntea albă ca de alabastru contrasta cu obrajii oacheși, înfloriți. Întregul lui chip, ochii, zîmbetul, fiecare mișcare, gest exprimau forță, echilibru, calm.

— Spune-mi, te rog, se adresă el lui Rafał, rostind vorbele răspicat, cu pauze între ele — unde locuiești ? Ai tras la vreun han mai ieftin ? Spune drept... Nu te feri de mine, n-o să te dau de gol. La vreun han care și-o fi păstrat bunul renume de la Koprzywnica pînă la Zawichost încă de pe vremea Marelui Seim ? Așa-i ?

— Nu, locuiesc la prințul Gintułt.

— Gintułt ? ! exclamă Jarzyski atît de uluit, încît se și dezdoi din șale. Acolo, în palatul acela pustiu ca o morgă ?

— Da.

— De unde pînă unde, mă rog, această prietenie ?

— Îl cunosc de mult pe prințul Gintułt.

— Da, așa-i ! Acum îmi aduc aminte că ai fost, pare-se, chiar pupilul lui. Pentru că pe aici, vezi tu, prințul nu se vizitează cu nimeni. Casă mare, ce vrei !

— Ei, eu sînt secretarul lui.

— Secre !... Ei, nu zău ! ?

— Ce te miri așa ?

— Nu-i nimic. Las' c-o lămurim noi...

— Nu-nțeleg ce tot spui.

— Nimic ! Dar ce naiba coace Gintułt ăsta acolo la el, în mare taină, de-i trebuie și ajutorul tău ? Acum nimeni nu mai are posturi importante, așa că de unde pînă unde atîta lux ?

Rafał, amintindu-și de rugămintea prințului, răspunse :

— Nu știu, ți-am spus doar că am venit abia ieri.

— Cîte-n lună și-n stele se vorbesc pe seama lui. E un om ciudat și morocănos. Se ține deoparte, nu vrea să știe de societate, de cercurile de aici. Stă singur-cuic, acasă la el, iar dacă se arată pe undeva, face atîta pe grozavul și se ține cu nasul pe sus, că unora mai iuți din fire le sare muștarul. Nu degeaba tineretul de aici are un dinte împotriva lui.

— Aoleu ! Da' de ce ?

— Cum de ce ? Ți-am spus că-i un fel de nebun, cu fumuri de mare-nvățat. Umblă ca un păun, nu bagă în seamă pe nimeni, nici dintre oamenii mai cu vază.

După o scurtă tăcere, adăugă :

— Cică a fost prin Franța, Italia, în Egipt, a cîlin-dat Arabia, Asia, și de acolo a venit cu tîmpeniile astea ale lui cu care face aici pe nebunu'. Așa spun oamenii care-l știu. Eu unul nu-l cunosc pe farmazonul ăsta, și cred că-i mai bine, că sigur mi-ar fi sărit țandăra.

— Dar ia spune-mi, ce faci tu pe aici ? Cum îți petreci timpul ?

— Eu, dragul meu ? Ce să fac, locuiesc aici, la Varșovia.

— Și la Nieporęcie cine gospodărește ?

Jarzynski zîmbi amar și suflă în aer.

— Cum adică ?

— A zburat, frățioare ! S-a dus pe copcă...

— Ce tot vorbești ? !

— Vorbesc.

— Cum așa ? O asemenea moșie ? !

— Spun adevărul adevărat.

— Totuși văd că ai bani să ții un atelaj atît de luxos.

— După cum vezi.

— Și din ce venituri trăiești ?

— Am caretă, am casă. Mă descurc, copil nevinovat din ținutul Sandomierzului. Știi ce ? Păcat că ești nă știu ce secretar acolo. Sună atît de caraghios că mi-e și greață. Dar o lămurim noi și p-asta, las' pe mine.

Careta intră într-o curte largă și se opri la intrarea unei case cu uși mari cu geamuri de cristal. Un lacheu în livrea se ivi de îndată în prag și-i ajută să coboare din caretă. Peste o clipă, Rafał se afla într-o locuință încăpătoare, dar cu o înfățișare destul de bizară. Alături de

mobila elegantă se vedeau tot soiul de bulendre vechi. Nu avea aerul unui cămin de familie, ci de locuință de burlac. Unele odăi erau atît de neîngrijite, încît te simțeai ca într-un han. Abia în camerele mai din interiorul locuinței, cu ferestrele spre niște terenuri virane, se auziră voci, larmă, dispută.

Jarzynski îl luă pe Rafał de braț și-l conduse prin cîteva încăperi.

Treceau pe lîngă măsuțe cu ciubuce și lulele, servicii pentru cafea neagră, tăvi, sticle. Peste tot plutea fum gros de tutun. În ultima cameră, cea mai mare, erau întinse mai multe mese de joc în jurul cărora niște bărbați tineri băteau cărțile, după toate aparențele de vreme îndelungată. Pe mese zăceau grămezi de ducați. Unii dintre jucători erau palizi de nesomn, alții își scosese răinile. Predominau fețe chipeșe, tinere, distinse, dar erau și cîteva mutre mai puțin atrăgătoare. Pe Jarzynski și pe Rafał nimeni nu-i lua în seamă. Cîte unii îl salutau pe stăpînul casei într-o doară, bombănind ceva pe sub nas. Deși păreau cu toții obosiți și indiferenți, în ochii tuturor ardea acel foc diavolesc despre care poporul spune că topește pînă și galbenii îngropați în pămînt. În tăcerea din jur doar cînd și cînd răsuna cîte un glas :

— *Va banque.*

Rafał era stînjedit și adînc tulburat. Simțea că i se oprișe un nod în gît. Nu jucase de cine știe cînd, iar asemenea grămezi de bani nici nu văzuse vreodată în viața lui. Fumul de tutun scump îl amățise. Jarzynski îl așeză pe un scaun lîngă o masă de joc, iar singur dispăru într-una din camerele alăturate. Un timp, Rafał se simți stingher, dar, încetul cu încetul, începu să prindă inimă, mai ales că nimeni nu-l lua în seamă. El însă urmărea cu atenție fețele din jur. După un răstimp se înapoie și Jarzynski. Se așeză lîngă Rafał și se sprijini cu umărul de umărul lui, așa cum obișnuia pe vremea cînd stăteau la școală în aceeași bancă. În clipa aceea amintirea atît de vie, palpabilă aproape, a vieții de școlar fu pentru Rafał deosebit de plăcută. După un timp oarecare, prietenul se plecă spre el și-l întrebă pe șoptite, întocmai ca la lecția bătrînului Nempe :

— Ai vrea să joci, bătrîne ?

— Nu, nu ! îi răspunse prietenul tot în șoaptă. Abia am venit... Și apoi... eu nu pot juca pe sume așa de mari.

— Nu cumva să afle bătrînul paharnic, Doamne ferește !

— Nu-i vorba de asta, dar...

— Dar ce ?

— Asta-i joc pentru oameni avuți !

— Băiete, zîmbi Jarzyski, păi nici nu ne-am apuca să jucăm cu domnii ăștia. Nici mie nu-mi dă mîna. Ai dreptate. Sumele sînt mult prea mari. Fiecare partener cred că are cîte un sac cu bani. Dacă vrei, însă, putem încropi un vist, ca pe vremuri, la Kleparz, mai ții minte ?

— Vist ar mai merge... Deși n-am mai jucat de nu știu cînd.

— De uitat însă n-ai uitat, asta să n-o spui.

— Cred că nu, asta așa-i.

— Păi vezi...

Jarzyski ieși, porunci să se aerisească odaia vecină și să se așeze o masă de joc. Apoi șopti ceva protector unor tineri care chibițau la joc ca și Rafał. Făcură cunoștință. Erau doi lituanieni, fii de moșieri ce-și pierdeau vremea pe la Varșovia. Se așezară la masă toți patru și cînd se împărțiră cărțile, Rafał, înroșindu-se pînă-n vîrful urechilor, întrebă pe ce miză vor juca. Jarzyski răspunse nepăsător :

— Ca de obicei — un ducat, iar partida trei ducați.

Rafał avea la el vreo zece ducați pe care îi luase de la valetul prințului drept avans din leafa lui de secretar. Să se ridice de la masă îi era rușine, iar la gîndul mizei enorme a jocului îl trecură sudori reci.

Jarzyski se aplecă și-i șopti la ureche :

— Nu te gîndi la bani, plătesc eu pentru tine.

Iar după o clipă, îi șopti din nou :

— Joacă cu tot curajul.

Rafał începuse și fără încurajările amicului să-și recapete calmul și siguranța de sine. Însuși procesul jocului prinse încet să-i trezească în suflet încîntarea de altă dată. Vistul, ca o muzică, îi amintea de epoca fericită a tinereții sale. Împărțind cărțile, tăindu-le și ținîndu-le

în mină, revedea ca într-un vis propriul său trecut. Reînviau sentimentele demult trăite și pământul începea să i se învîrtească sub picioare. Un ciudat joc al destinului făcea să-i meargă cartea grozav. Nu se gîndea la combinațiile jocului, nici nu știa bine ce face, dar cu fiecare carte jucată nimerea în plin, de parcă l-ar fi îndrumat însuși diavolul.

Lituanienii jucau nepăsători, dar, treptat, fețele prinseră a li se lungi, și ochii să li se facă mai sumbri. Jarzyski rîdea din cînd în cînd, glumea într-o doară pe seama șlehticilor din ținutul Sandomierzului, de pe la Koprzywnica... La răstimpuri, își ațîntea ochii pe chipul și pe mîinile lui Rafał, vrînd parcă să descopere, să prindă din zbor taina norocului său nemaipomenit, ca peste o clipă, două, privirile vulturești să facă loc unui zîmbet angelic. Toate acestea trezeau în norocosul jucător o bucurie nedeslușită. Era atît de sigur de șansa lui, încît ar fi fost gata să mizeze pe sume fabuloase, cu încrederea fermă că va lua de pe măsă întreit. Se abțînea totuși să se hazardeze.

Afară începea să se întunece. Se aduseră lumînări și abia atunci Rafał luă seama că aproape toată ziua o petrecuse la masa de joc. Tocmai atunci puseră capăt jocului. Din zece robere cîștigase șapte mari și mizele, ceea ce-i adusese un cîștig de aproape o sută de ducăți. Cînd își îndesă nepăsător banii în buzunar, Jarzyski îl trase deoparte și-i spuse cu un zîmbet prietenos :

— Ei, Rafałek ?... Ce zici ? Așa-i că aici se poate trăi ceva mai vesel decît sub tutela babacilor ?

— De, cred și eu.

Și surîse prostește.

— Acum trebuie cu orice preț să intri în cercul nostru. Am să caut să te ajut. Numai să nu mai trîmbițezi despre funcția ta de secretar al lui Gintuît...

— Bine, dar...

— Lasă. Am eu grijă. Întîi și-ntîi, trebuie să te îmbraci omeneste. Azi mergem cu grupul nostru la club și la teatru. Ai putea veni cu noi, dar nu cu hainele astea. Știi ce, te îmbraci cu ale mele, ca altădată. Sîntem de aceeași talie.

Rafał se învoi și se duse cu gazda la garderobă. Ieși de acolo îmbrăcat într-un frac negru, cu ciorapi și cu fular la gît de ultima modă. Jucătorii plecară unul cîte unul, și Rafał rămase singur cu Jarzyski. Umblară prin camerele pline de fum și discutară, pînă fu pregătit echipajul. Un cupeu confortabil îi duse în curînd la frizer, iar de acolo, parfumați și frezați, la club. Simțind greutatea aurului în buzunar, Rafał era atît de sigur pe el, de parcă ar fi frecventat clubul ani de zile în șir. Acest sentiment de siguranță, ca și la Jarzyski, răzbi la suprafață. Rafał știa de pe acum tot ceea ce abia urma să afle și înțelegea lucrurile despre a căror existență abia urma să se convingă.

Trecu semeț, cu eleganță și naturalețe prin fața lacheilor care îi deschideau ușa, înclinați respectuos, și se văzu în sălile viu luminate ale clubului. Vechiul palat, transformat în club, așa-zis englezesc, de un fost lacheu care s-a ajuns, mai păstra amprenta epocii regelui Stanisław August Poniatowski. Aceiași pereti, aceleași tapete, galerii, uși, aceeași mobilă și aceleași străvechi portrete. Pe alocuri doar se mai ițea cîte un „nepoftit” — vreun bufet de brad vopsit ca vai de lume, vreo masă sau vreun blidar scălimb cu pahare. Mobilă veche, șchioapă, slinoșită.

Toate sălile, mai pline sau mai goale, răsunau de larmă. Oaspeții clubului ședeau în grupuri la mese și mescioare și petreceau zgomotos. Pe alocuri, discuțiile se preschimbau în dispute și strigăte. Dar cel mai tare se răcnea parcă dincolo de ușa spre care se îndrepta Jarzyski. Aproape în pragul ei se izbi de un bărbat cu nasul roșu, cu perucă pudrată și îmbrăcat într-un frac brodat. Îl salută, înclinîndu-se pînă la pămînt.

— Strict rezervat pentru *Blacha*¹, spuse cu un aer spășit, cu mîinile pe piept.

¹ Nume sub care era cunoscut cercul de petrecăreți al prințului Józef Poniatowski, nepotul regelui Stanisław August Poniatowski (1732—1798). La Jabłonna, lingă Varșovia, sau în micul castel al prințului — „Pod Blachą” — din preajma palatului regal se adunau să petreacă, în perioada de tinerețe a lui Józef Poniatowski, elita cosmopolită varșoviană, precum și o seamă de aristocrați francezi emigranți, oploșiți în casa prințului.

— E un prieten de-al meu. Invitatul meu. Auzi, Kaczor ?

— Aud, cum să n-aud ! Dar nu pot... Sînt destule salonaşe. Pot să vă ofer salonaşul minunat al contesei Rozalia... o perlă...

— Piei din drumul meu, Kaczor, de nu vrei să te zdrobesc cu mîna asta, îi spuse Jarzyski pe un ton blajin.

— Mi-e frică ! Mărturisesc deschis că mi-e frică ! Pe bunul Dumnezeu... Rotmistrul mă găureşte c-un glonte otrăvit.

— Demult o meriţi, dragul meu, pentru că ai îndrăznit să spurci această splendoare de palat. N-ai auzit ce ţi-am spus ? E invitatul meu !

Patronul clubului îşi înălţă ochii spre tavanul afumat, chemîndu-l martor parcă pe însuşi Dumnezeu că e nevinovat, apoi se dădu în lături. Jarzyski deschise uşa violent şi intră primul, trăgîndu-l pe Rafał după el.

Sala ovală, nu prea mare, era plină. În mijlocul ei se afla o masă întinsă. Găleţi cu sticle, coşuri cu fructe, carafe, munţi de bomboane, buchete răsturnate de flori de toamnă zăceau pe masa în jurul căreia şedeau sau stăteau în picioare prietenii de petrecere ai prinţului Pepi¹. Toţi erau tunşi *à la* Titus sau *à la* Caracalla. Cei mai mulţi erau în ținută de seară. Aceşti bărbaţi binecrescuţi, moştenitorii unor mari averi şi nume istorice, cîntau şi urlau ca nebunii. În clipa cînd uşa se deschise, un mustăcios uriaş îi întîmpină pe noii veniţi cu un răcnet asurzitor :

— Cine a cutezat ?

Zărindu-l pe Jarzyski, se porni să strige :

— Pe cine aduci aici, staroste de Przemyśl ?

— Un prieten, pane uşier, ripostă Jarzyski pe acelaşi ton şi-l prezintă pe Rafał tuturor celor de faţă : colegul meu şi cel mai bun prieten, Olbromski, moşier din ținutul Sandomierzului.

— Sandomierzului ? mormăi mustăciosul.

— Pofţiţi, vă rog, se auzi un glas din mulţime.

Rafał cuprinse cu o privire scăpărătoare toată sindrofia, căutînd parcă să vadă pe care dintre ei să-l strîngă de beregată şi, abia după o pauză, se înclină în semn de salut. Strigătele conteniră o clipă. Cineva tuşi stînje-

¹ Józef Poniatowski.

nit, un altul își trase scaunul. Se găsiră două locuri libere la masă.

— Tocmai vorbeam aici — îi strigă lui Jarzyski peste masă mustăciosul căruia i se spunea Căpitanul — despre Staś Woysiatycz, care a vrut să intre în cercul societății aristocratice venind de-a dreptul de la Kobryń.

— Și a nimerit se pare la o adunare a masonilor... îl întrerupuse un tânăr blond, căruia și începuse să i se cam împleticească limba în gură. Și farmazonii ăia au început să-l plimbe prin tot felul de pivnițe. L-au pus, he, he, să atingă cu evlavie căpăținile de varză, murmurînd nu știu ce bazaconii, să-și vîre mîinile pînă la cot în ulcioare cu lapte prins și să facă cu degetul semnul crucii pe hălcile de slănină. Aoleu, nu mai pot, mor de rîs...

— Tu, Jarzyski, trebuie să-l știi neapărat, că tu îi știi pe toți ăștia.

— Că tu, Căpitane, care nu te-ai sfiit cu ditamai mustăți să stai sub comanda lui Zajaczek, nu-i știi decît pe bogătași.

— Ai dreptate. Eu nu-s deprins să mă împrietenesc cu fitecine... Vezi tu, pentru țărănoi nu prea am ținare de minte.

— Mai cu seamă cînd e vorba să-ți plătești datoriile.

— De la cărți, aristocratele, urla tot mai tare Căpitanul în larma generală, făcute la tine la *atelier*...

— Am auzit că *l'atelier*-ul lui Jarzyski nu se află în casa lui, ci cu totul altundeva, spuse încet un tânăr zvelt, cu maniere alese, îmbrăcat tot în mătăsuri.

— Păi asta se știe ! urmă Căpitanul. Nu-i un secret pentru nimeni că are două, dar eu vorbesc de ăla de joc.

Jarzyski se înroși ușor și începu să-și scuture de praf reverul.

— Ascultă. Szpilka, trăncănești cam mult, îi aruncă filfizonului cu mină ironică.

— Trăncănesc ? Glumești ! Sînt reținut precum părintele Baudouin¹. Dacă zic eu că baronesa...

¹ Pierre Gabriel Baudouin (1689—1768). Referire la anecdota care circula pe seama părintelui Baudouin, cunoscut pentru activitatea lui filantropică desfășurată la Varșovia — venit la palatul unui magnat, cu o listă de subscripție pentru construirea unui spital, nimeri în toiul unei petreceri. Magnatul beat îi trase o palmă, la care părintele răspunse cu următoarea întrebare : „Asta-i pentru mine, dar ce le oferiți săracilor mei ?”

— Norocosule, urlă Căpitanul, mare norocos ! Baronesa îl jupoaie pe bătrînul castelan, iar el...

În clipa aceea Jarzyski smulse de pe masă un buchet mare, ud, de flori. Cineva de alături îl apucă de braț și i-l apăsă de masă.

Mesenii nu se mai opreau din rîs. Căpitanul, ștergîndu-și obrazul transpirat, spuse rar :

— Mîine îmi vei da socoteală pentru buchetul pe care ai pus mîna.

— Vezi c-o să-ți tai urechile, fricosule !

— Bine-o să faci. Cel puțin n-o să mai aud nimic despre tine, despre caii tăi și baronesa ta. Iar deocamdată, ajunge ! Chemați-l pe Kaczor.

— Kaczor ! strigară cîteva glasuri.

În ușă se arată capul pudrat al patronului.

— Adu vin, lacheu parvenit ce ești. Uite cum te-ai ghiftuit și te-ai umflat ! Ai ajuns ca dicționarul lui Forcellini. Tragi aghioase în patul hatmanului, iar pe oaspeții tăi i-ai dat de tot uitării.

Îndată apărură noi coșuri cu sticle și iarăși șampania, vinul alb de Burgundia și vinul vechi unguresc curseră gîrlă.

Cineva cînta :

*Je ne trouve rien de charmant
Comme les belles ;
Je ne pourrais un seul moment
Vivre sans elles,
Mais sans jamais trop m'engager
Je les courtise...*

Alt glas beat încheie în falset :

*Toujours aimer, souvent changer —
C'est ma devise !*

— Asta nu-i la adresa ta, Jarzyski, rîse un tînăr sașiu, așezat într-un colț al sălii, tu ești constant.

— Am auzit de la niște doamne respectabile. șopti Căpitanul chipurile prietenului său supranumit „Șpiț“:

¹ Nimic mai minunat nu știu / Decît femeile frumoase ; / O clipă să trăiesc nu pot / În viață fără ele, / Dar fără-a mă-ndatora prea mult vreodată, / Eu le curtez... / Să le iubesc mereu, adesea să le schimb — / Asta-i deviza mea ! (Fr.)

dăr așa, încît să-l audă toată lumea, da, da, că-l hrănește cu lingurița de trei ori pe zi cu Tokai din ăla vîrtos. Și numai de aceea...

— Dar realizează și ea o economie în felul ăsta, pentru că băiatul o face pe modista — și de pălării, și de bonete, șopti. Șpit.

— Vă-nșelați ! strigă sașiul. Nu acolo-i sursa lui principală de cîștig. E o nimica toată asta pentru el. Luxul în care se scaldă cere bani, nu glumă ! Nu vreau să-i fac reclamă, dar am informații precise... Omul știe ce-i munca, datoria, răspunderea. Ține în taină o fabrică de bere. Nu știu încă unde, pe ulița Klopocka sau în apropiere de Warecka. Face bere nobilă, că și el e șlehtic din moși-strămoși. Dimineața, cînd noi toți dormim fără rușine, o duce cu trăsura, deghizat în vizitiu, pe la circiurile ovreilor. Uite cum muncește bietul om !

— Taci, taci... răsunară mai multe voci.

— De ce-l asmuțiți ?

— Pentru că așa-mi place mie... ripostă Șpit.

— V-ați ticăloșit în așa hal, urlă Căpitanul, încît vreți să înăbușiți de tot libertatea în clubul nostru, să-i băgați omului căluș în gură ! Niciodată ! De-ar fi să-mi dau duhul aici și tot o să vorbesc după pofta inimii.

— Lăsați-l să vorbească pe săturate, spuse Jarzyski.

— O să vorbesc, și mereu despre tine. Știu, în orice caz am auzit, că în grădina Borchowski¹ de pe Miodowa ai pus la cale...

— Vrea omul nu numai să mă facă praf miine cu strașnica lui spadă, încununată de glorie prin fuga de pe cîmpul de luptă, și asta de douăsprezece ori, îl luă în târbacă Jarzyski, dar să mă și dezonoreze înainte de moarte, ca să nu-și mai plătească datoriile...

— Te-nșeli. Am să joc pe mormîntul tău, e adevărat, dar am să-ți și ridic un monument pe care am să sap un epitaf adecvat în latinește. Am să immortalizez în iambi meritele tale toate...

— Mai bine te-ai lăsa păgubaș, pentru că nici într-un vers n-ai să te poți abține să nu trîntești o minciună.

¹ Local de lux.

— Am băgat eu de seamă — strigă tare sașiul, ridicându-se din ungherul lui — că Benedikt tinde spre *absolutum dominium*¹.

— Nimeni n-a observat una ca asta, ripostă cel pe care-l numiseră Benedikt, în afară de tine, pentru că tu ești om cu experiență. Un singur lucru nu pricep, de ce te supără acum ceea ce nu demult te-a bucurat atât de mult ?

— Ce tot îndrugă ăia acolo ?

— Îi amintesc acestui ochi-albi că nu-i decît un tîrgoveț, că ține de starea a treia, că nu-i nobil ca noi, cu fracul și frizura încărcate de păcate.

— Dovedește-o și fă-l de ocară, că altfel o să te obligăm să ne plătești consumația.

— Păi e un adevăr demult dovedit. Eram înțărcat, ba chiar începusem să fac primii pași pe terenul destul de dificil al flirtului, cînd acest ochi-albi s-a înscris la primăria din Varșovia la categoria tîrgoveților, în corporația cizmarilor virtuoși, sau poate chiar a croitorilor tanțoși.

— Minți ! strigă sașiul.

— Hai la primărie să verificăm.

— Înainte marș la primărie.

— Să-i cerem lui Hoehler să ne arate documentul.

— Și dacă descoperim acolo semnătura lui cu binecunoscuta buclă patriotică, cum procedăm ? Cum facem dreptate ?

— Îl aruncăm în groapa tăbăcarilor, asociați cu cizarii.

— L-au silit să-și vîre mîinile pînă la coate în borcanele cu castraveți murați și să spună de trei ori : *Mak be nak !* turuia blondinul de lîngă Rafał.

Se uita la Rafał cu ochi încețoșați și-l apuca mereu cu mîinile de umeri. Jarzyski nici nu se sinchisea de înțepăturile Căpitanului și ale celorlalți și se ocupa cu toată grija de Rafał. Îi turna din sticlă vin de Burgundia, îi trăgea mai aproape tipsiile și farfuriile. Rafał bea bucuros, numai ca să scape de stînjeneala lui care nu trecuse neobservată (o simțea foarte bine). Se uita la petrecăreți

¹ Putere absolută. (Lat.)

cu ochi tot mai îndrăzneți și mai nepăsători, asculta atent discuțiile dintre ei, mai precis certurile lor zgomo-toase, poveștile și anecdotele porcoase. Emigranții fran-cezi dădeau tonul, deși nici băștinașii nu se lăsau mai prejos.

La capătul celălalt al mesei stătea tolănit, cu coa-tele pe masă, un bărbat de peste patruzeci de ani, cu obrații roșii și privirea grea. Își descheiase cămașa, își desfăcuse fularul de la gât și forăia tare pe nas. Privirea îi era ațintită asupra lui Rafał.

— Aveți bunătatea să-mi spuneți din care Olbromski vă trageți ?

— N-ai auzit, din ținutul Sandomierzului, mormăi Jarzyski, întrerupându-l.

— Pe tine te-am întrebat, filozofule ? Sandomierz ! Dacă-i Olbromski și din Sandomierz trebuie să fie frate sau rudă cu Piotr.

— Sînt fratele lui.

— Ia te uită ! Pe unde-i acum mizantropul ăla ?

— A murit cu cîțiva ani în urmă.

— A murit... spuse interlocutorul, liniștit de parcă i s-ar fi spus că s-a mutat. Păcat de flăcău, a fost un ofi-ter pe cinste, instruit, deși pedant și cu aere de propovă-duitor. Locuia în ținutul meu. Ne împăcam bine. Îl a-puca *febris*¹ de revoltă cînd noi, tineretul localnic, ne co-mandam nasturi moderni pentru frîc, fireturi pentru veste, catarama pentru ghetetele noastre pariziene și săcu-lete pentru păr de la Carpentier, cînd începeam să trăn-cănim despre ele și să ne ciondănim. Mă vizita la Oleś-nica, cînd zăcea acolo, la Polanjec.

— La Oleśnica ? ! exclamă cu interes Olbromski.

Îi înviase o clipă în minte una dintre cele mai mi-nunate amintiri din viața lui — noaptea cu privighetori și stele minunate cum n-a mai pomenit niciodată.

— Da, la Oleśnica, în cuibul meu. Cunoști cumva locurile acelea ?

— Da. Am trecut pe acolo cînd am fost la fratele meu, lângă Małogoszcz.

¹ Febra. (Lat.)

— O, greu drum ți-ai mai ales... De la Staszów la Brody, nu ?

— Adevărat ! Cu lacuri mari, păpuriș, lunci întinse.

— Lacurile sînt minunate, asta așa-i. Acum nu-s decît păduri pe-acolo și-atît. Urlă ciinii ! Miine-poimiine dă primul ger și o să înălbească frunzele uscate !...

Se ridică, îi întinse mîna și, privindu-l pe Rafał cu ochii săi adînci, spuse :

— Deoarece ai avut cuvinte frumoase pentru Brody și cunoști Oleśnica, înseamnă că ești de pe meleagurile mele, iar de vreme ce ești fratele unui vechi prieten, înseamnă că și noi sîntem prieteni și frați. În sănătatea ta, frate... cum zici că te cheamă ?

— Rafał.

— În sănătatea ta, Rafał ! Să bem, întii pentru Piotr. Odihnească-se în pace !

— Odihnească-se în pace, spuse Rafał, inviorat, golind pînă la fund paharul mare.

— *Iterum*¹, frate !

— *Iterum atque iterum*² !

— El n-a fost hahaleră, trîntor și ciine ca mine și ca tine. Întrucît și tu ești trîntor, ciine și hahaleră, de vreme ce-ți pierzi timpul și bei cu derbedeii ăștia, în loc să vinezi cu copoii. Tragi nădejde că n-or să se dedea trîndăviei copoii tăi, că un ciine de ispravă poate fi ținut cu anii închis. Povești pentru copii !

Rafał încuviință din cap blajîn, uitîndu-se la șleah-tic printre lacrimi.

— Fratele tău a fost om așezat și cap de politician. Ho-ho ! Cînd se apuca să ne povestească *de publicis*³, mai să bocim, nu altceva. Dar de încrucișat spadele nu le-am încrucișat. Niciodată nu ni s-a-ntîmplat, slavă Domnului, să ne certăm sau să ne ciondănim. Trebuie să recunosc că la trezie vedeam lucrurile limpede. Să fi ajuns vreodată să pună mîna pe spadă, l-aș fi tocat ca pe o varză, pentru că, ce-i drept e drept, frățiorul tău nu prea era mester în mînuirea ei....

¹ Încă unul ! (Lat.)

² Încă unul și încă unul ! (Lat.)

³ Despre treburi de stat. (Lat.)

Rafał se gîndi că de aceea, probabil, răposatul își alesese atunci, cînd cu Gintult, pistoalele. Se speriasse de spadă. Murise de spaimă... Un sentiment neplăcut de dezamăgire și o bănuială urită își făcură loc în inima lui. Ciocni paharul și bău și mai lacom ca să înăbușe amintirea stîngenitoare. Noul prieten începuse să-i placă. Ar fi vrut să i se arunce în brațe și să dea glas sentimentelor ce-l încercau. Prinse un moment prielnic, se ridică în picioare și strigă, ridicîndu-și solemn paharul :

— Beau acest pahar în sănătatea copoilor din Oleśnica.

— Asta ce-o mai fi ? răsunară mai multe glasuri.

— Ați auzit !

→ Cine-i ăsta ?

— Hăitașul lui Kalinowski.

— Ridic acest pahar, strigă sașiul, imitînd glasul tremurat al lui Rafał, nu numai în sănătatea copoilor din Oleśnica, dar și a găinilor din Pacanów !

O larmă nemaipomenită acoperi cele două glasuri. Rafał, cu pumnii strînși, începu să-și facă drum spre tînarul sașiu, care-și bătuse joc de el, dar nu izbuti să treacă prin mulțimea adunată ciopor. Cei doi adversari se asmuțeau reciproc, strigînd :

— Moșiile tale-s în Lituania ! Mincinosule ! O lume știę că te-ai ajuns făcînd pe clovnul la ciroul de pe strada Bracka.

— Ha, ha, ha ! chicoteau în cor. Strașnic i-a mai zis-o. Pata asta nici Carën n-o mai spală !

Nu se mai purta o discuție generală și, de fapt, nici menii nu mai discuta.

Ochii injectați abia mai vedeau. Unii se îmbrățișau din cale-afară de pătimaș, alții se priveau pe sub sprîncene.

Aerul rece de toamnă intra prin ferestrele larg deschise. Glasul Căpitanului le întrecu pe toate celelalte.

— Ce-aveți de gînd ? Să zaceți aici pîn'la ziuă ? La teatru cu voi !

— Bine zici, la teatru ! îl susținură cu toții. Spectacolul a și început. Grăbiți adunarea ! Gata !

Ca la un semn magic, în ușă se arătă patronul cel rotofei. Își înclină capul pudrat, rosti o sumă și cei

prezenți începură să arunce pe masă ducați nou-nouți. Patronul îi aduna cu un surâs fericit, cu pleoapele strânse și capul plecat, de parc-ar fi așteptat dintr-o clipă într-alta să-l lovească securea călăului. Își făcură apariția și lacheii, oferind oaspeților pălăriile, bastoanele, mantiiile, pardesiile. Numeroasa companie străbătu saloanele clubului și ieși în stradă. Cernea o ploaie mărunță, rece. În jur domnea bezna. Nu se zărea nici o trăsură, nici o călăuză cu felinar, așa că grupul lărmuitor o porni, plescăind, prin mijlocul străzii noroioase. Jarzyski îl luă pe Rafał de braț și-l trase înainte.

— Mergem la teatru.

— Teatru... Care ? Bogusławski ? ¹...

— Ce tot îndrugi ?

— Păi toți care l-au văzut îl laudă...

— La voi la țară ?

— D-apăi...

— Să știi și tu că-i vorba de-un bilci de care nici să nu pomenești măcar. E bun pentru vizitii, lachei și tot felul de nespălați de la oraș. Să nu mai repeți în gura mare c-ai vrea să mergi acolo, că te compromiți definitiv... și mă faci și pe mine de baftă... Mergem la *Théâtre de société*, la palatul Radziwill...

— Foarte bine ! Ce știi eu !...

— Trebuie să știi, de vreme ce te învârți în înalta societate. E adevărat că se mai arată pe acolo gașca lui Sołtyk și Sapieha ca să facă pe grozavii cu spiritul lor național polonez, dar majoritatea spectatorilor o formează plebea. Ai priceput ?

— Cum să nu !

Înaintau prin mijlocul străzii, coteau în urma celorlalți dintr-o ulicioară în alta, călcând mereu prin băltoace. Cei din față lăläiau un cântec de petrecere. Rafał, amețit, simți că-și pierde la aer tot mai mult echilibrul. Să nu fi fost Jarzyski, s-ar fi prăbușit în prima băltoacă. Multă vreme nici n-a știut ce-i cu el. Abia pe treptele ce duceau în sala de teatru își mai veni nițel în fire.

¹ Wojciech Bogusławski (1757—1829) — celebru actor, fondatorul Teatrului Național din Varșovia.

Tot grupul cît era de mare se postă în fața ușii închise, încercînd să intre, deși prima comedie a lui Dorat *La feinte par amour* se apropia de sfîrșit. Cînd năvăliră în sală, Rafał văzu că era ticsită de lume. Trezindu-se la parter în apropierea lojilor ocupate de doamne, compania se mai potoli. Toată lumea le remarcase sosirea. Chipurile lor bete stîrniră rumoare în loji. Căpitanul băgă de seamă și șopti cu voce de bas :

— Ne facem de rîsul lumii !

— Plecăm cum se termină piesa.

— Plecăm !

— E zăpușeală...

— Anizetka, șopti căpitanul, am o idee : să mergem *in corpore* la Bogusławski. Azi și-acolo-i spectacol. E rost de distracție.

— Bună idee !

— Haidem !

— Înainte marș !

Cum se lăsă cortina, întregul grup se strecură încețor pe ușă.

Pe cei mai mulți dintre ei îi așteptau trăsuri, cabriolete și lachei cu făclii. Porniră cu toți lărmuind și cîntînd spre piața palatului Krasiński. Jarzyski mergea în trăsură cu Rafał și cu încă cineva căruia îi spunea Bursztynek¹. Acesta turuia fără istov și se prăpădea de rîs.

— Ce piesă o fi jucînd acolo ? Jarzyski, tu trebuie să știi.

— Probabil că *Cidul* sau *Hamlet*. Cine-i știe ? ! Ori vreo operă sentimentală nemțească, de-alde *Flautul fermecat*.

— O, ce minunate-s decorurile lui pan Smuglewicz și urletele zdrențăroșilor ăloră pre limba strămoșească... Și ce naiba o să facem noi acolo ?

— Vom vedea. E și un bufet.

— A, bufet... Numai că n-am nici un chef de berea lor mitocănească... Sau, scuzele mele, poate că se vinde acolo și bere boierească ?...

— Te zbor din trăsură !

¹ Michał Połocki.

— Ei, dacă-i...

— Stai și așteaptă liniștit !

— Te bănuiesc eu de mult cuprins de flacăra patriotismului *d'antichambre* și de aceea mă și duci acolo, profitind de slăbiciunea mea de astă seară.

— Dacă vrei neapărat, te pot azvîrli chiar în clipa asta afară.

— O, pardon ! Nu ai dreptul, de vreme ce e-n perspectivă un bufet.

În curînd, se văzură cu toții pe culoarele întunecate ale teatrului, slab luminate de lumînări de seu. Cu mare tîmbălău cerură să fie chemat actorul care vindea bilete și care închisese casa, apoi, trîncănind în gura mare, intrară în sală. Și aici era plin, numai că publicul era diferit. Se juca tragedia lui Racine *Britannicus*. Pe scena slab luminată cu lumînări răsunau versurile grave.

— Nu-i așa, domnilor, că-i teribil de emoționant ? întrebă rotmistrul, de cum păși în sală și abia apucă să arunce o privire pe scenă.

— Sînt mișcat pînă în adîncul stomacului meu...

— Mie mi-a sărit ficatul din loc și a luat-o razna...

— Ia mai împingeți-i nițel, vă rog frumos, pe aceste neamuri din Podwale și Krzywe Koło¹ ! strigă Anizetka. D-aia credeți c-am venit în șandramaua asta și am plătit biletul, ca să le ofer prilejul să mă calce pe gingașele mele bătăture ?

— Cere neîntîrziat satisfacție acestei actrițe sfrijite, care a rămas proastă vîzînd mutra ta îndurerată.

— Doamne, Dumnezeu ! Uite-l colo pe lacheul meu. Pieptul i s-a umflat de atîtea simțăminte înalte, ascultînd aceste bazaconii fără pereche. Dar, în ciuda spectacolului înălțător, fură înainte netulburat din tutunul meu.

— Ei, dar unde-i bufetul inclus în programul spectacolului ? strigă tînărul care venise în trăsura lui Jarzyski.

— Bufetul se află în sala de alături, răspunse tare un bărbat dintr-o lojă de la parter.

¹ Mahalale varșoviene.

— Mulțumesc pentru indicația dumneavoastră atât de dramatică, prietene de suferință ! aruncă obraznic Căpitanul înspre lojă.

Își făcu loc prin mulțimea care ascultase tăcută schimbul de cuvinte și porni spre bufet. Cei mai mulți din grupul lor îl urmară, câțiva rămaseră pe culoarul din mijlocul sălii. Rafał se trezi la bufet și iarăși bău mult. Auzea tulbure niște strigăte în jur, iar înaintea ochilor vedea ba sala de spectacol, ba iarăși sticlele și gustările de pe tejgheaua bufetului.

Scotea din buzunar ducați și-i azvîrlea pe tejghea, apoi se arunca să îmbrățișeze pe cine știe cine. Țepii bărbilor îi împungeau obrajii, mustățile îl gîdilau, ochi aprinși scînteiau pe lîngă nasui lui și glasuri prietenoase rosteau la nesfîrșit vorbe cu care era mereu de acord.

Noaptea tîrziu străbătu sala pustie a teatrului, luminată de o singură luminare așezată într-un felinar, și, amețit, ieși în stradă împreună cu ceilalți. Mergea împleticit prin băltoacele străzii, lărmuind laolaltă cu grupul. La un moment dat zări prin întuneric, venindu-le în întîmpinare, două felinare de caretă. Vizitiul răcnea de pe capră, cerînd să i se facă loc. În aceeași clipă văzu la lumina felinarului din dreapta caretei o pereche de cizme elegante, cu manșete galbene, stropite de noroi, cocoțîndu-se pe osia roții. În văzduh răsună strigătul grosolan al Căpitanului și vizitiul, cu un urlat de spaimă, se prăvăli de pe capră în băltoacă. Cizmele cu manșete galbene se cocoțară mai sus, pe locul vizitiului. Caii sfiichiuiți de bici se smuciră înnebuniți și careta zbură într-o ulicioară lăturalnică. Dinăuntru caretei izbucniră glasuri speriate de femei.

Cineva strigă :

— Fiți pe pace, muieruștelor, că rotmistrul o să vă ducă la destinație de două ori mai repede decît dobitocul ăla al vostru...

Străzile erau pustii și negre ca niște peșteri. Pentru grupul pînă atunci liniștit întîmplarea neașteptată fusese ca un semnal de trecere la acțiune. O adevărată nebunie îi cuprinsese pe toți. Rafał auzea loviturile bastoanelor în grumajii și-n capul vizitiului și se îneca de rîs la răcneteale lui. Cînd, în cele din urmă, vizitiul izbuti să scape

din mîinile agresorilor, bastoanele r p ir  pe zidurile caselor, pe u ile prăvăliilor, pe grilajele de fier ale gr diniilor. Clipă de clipă, c te un geam ce dormita p n  atunci tihnit în întunericul nopții se făcea   nd ri cu un vaier ascu it de fecioară speriată. Vuiau în văzduh firmele de tablă smulse de pe ziduri, bubuiau por ile încuiate sub ploaia de pumni, de ciubote  i bastoane. Cineva sc p r  foc  i Rafa  zări patru din noii săi tovar  i : doi se coco aser  în balconul de la primul cat al unei case înguste, escalad nd grilajul unei gr dini e vecine. Ceil l i doi se aflau încă în v rful gardului, apleca i înspre stradă. Se sfor au să tragă din perete firma de deasupra prăvăliei, fixată pe un drug de fier. C teva perechi de m ini v njoase trăgeau de drug cu toată puterea. Sf r m turi de cărămidă le cădeau în ochi... Toate acestea erau acomp niate de trosnetul u ii sparte  i de zăngănitul asurzitor al farfuriilor de alamă smulse de pe drugul fixat deasupra u ii frizeriei  i pe care le pocnea cineva în tact de mar . La ferestre,  ci-colo, se aprindea lumina. Siluete albe se agitau a spaimă dincolo de geamurile făcute   nd ri.

Abia jumătate din str du   fusese astfel pustiită c nd de după col  se auziră pa i cadențați. O lanternă aruncă în noapte un snop de lumină.

— *Zybenknopfy* ¹, răcni prietenul lui Rafa , st p nul copoilor din Ole nica.

— A, v-am prins, afurisi ilor !

— Pe nemțoi !

— *Hab Acht* ! ² răsună calm în întuneric.

Be ivanii se str nser  unul lângă altul. Când un nou snop de lumină, ca un tăiș de sabie, spintecă beznă, Rafa  văzu drugul de fier cu firma în v rful lui, ținut în chip de stindard de două m ini v njoase.  nc  o clipă  i în aer se auzi v j itul drugului de fier  i bubuitul tablei. Răsună un strigăt asurzitor. Apoi altul  i altul. Soldații patrului   i traseră săbiile  i începură să lovească orbe te. Anizetka, Bursztynek,  pi , Szpilka  i toți ceil l i se năpustiră asupra lor cu bastoanele  i cu pietre culese

¹ *Sieben Kn pfe* —  apte bumbi — poreclă batjocoritoare dată soldaților prusaci care aveau  apte nasturi la tunica de uniformă.

² Drept i ! (Germ.)

de pe jos. În curînd, drugul de fier din mîinile voinicului din Oleśnica, înclină balanța victoriei de partea scandalagiilor. Patrula se risipi și începu să se retragă pe sub zidurile caselor. Răsunară fluierături și strigăte de ajutor, vaiere, blesteme.

— Nu vă risipiți, țineți-vă grămadă !

— Toți grămadă, domnilor ! strigă poruncitor comandantul *ad hoc*.

— Prindeți-vă de mîini și înapoi !

— O să ne înconjoare ! Înapoi ! strigau cu toții.

Rafał nu avea nimic în mînă, nici măcar baston. Cu toate acestea mergea înainte, cu brațele întinse, prinzînd întunericul în pumni. Clocotînd de furie, se băga în luptă. Tot pipăind întunericul, descoperi un copăcel legat de un arac. Cît ai clipi aracul prinse să croiască văzduhul, descriind cercuri largi. În cele din urmă, virful lui ascuțit se înfipse într-un trup viu.

Olbromski porni să lovească, să dea-n el ca la Sandomierz. Ostașul cu care lupta îl croi de două ori cu sabia, rănindu-i gîtul și brațul pînă la sînge. Rafał turbă de furie. Îl izbi viclenește, de cîteva ori, apoi îi dădu una în cap, doborîndu-l din picioare. Prusacul se prăbuși la pămînt și atunci, cu pumnul gol, flăcăul îi zdruncină bine fălcile și-l lăsă lat, fără cunoștință. Îl tîri după el prin noroi, bombănind ceva pe sub nas.

La porunca comandantului, curajoșii petrecăreți dădură înapoi în pas de marș forțat spre capătul străduței. Patrula răsuflă și o porni înainte, luminîndu-și drumul cu lanternele, adunîndu-i pe cei căzuți și aducîndu-i în simțiri pe cei fără cunoștință.

Ceata veselă, în rînduri strînse, se retrăgea grăbită. De cum ajunseră în piața în care se vărsau cîteva străzi, se risipiră care încotro pentru a-i deruta pe urmăritori.

Rafał se trezi din beție și izbuti să-l descopere pe Jarzyski. Mînă în mînă cu alți cîțiva o luară la picior, cîntînd pe străzi lăturalnice, ulicioare și ganguri, pînă ajunseră la adăpost sigur.

Era parcul somptuos al zeiței asiriene Militta, unde îi condusesese Jarzyski.

A doua zi, Rafał se trezi foarte tîrziu, undeva într-o încăpere întunecoasă. Era dormitorul lui Jarzyski, care sfîrșea alături, pe o sofa. Uimit, Rafał se întrebă cam cît să fie ceasul. Băgă de seamă că ferestrele nu erau oblonite — așadar, venise seara celei de-a doua zile. Din camerele învecinate răzbeau glasurile jucătorilor de cărți. Olbromski, întins în pat, cu ochii închiși, se simțea atît de dezgustat de sine însuși, încît ar fi primit bucuros să urce pe eșafod, legat la ochi. Amintirea zilei și mai ales a nopții precedente îi făcea pur și simplu rău. Ar fi vrut să se apere de orice aducere-aminte, să-și ferească ochii, să descopere un punct mai luminos, dar peste tot în întuneric dădea de chipul hîd, hlizit cinic și viclean, al zilei ce trecuse în toată goliciunea ei. O ciudă nepuțincioasă îi înfigea milioane de ace în piept, ca niște țînțari, noaptea, într-o mlaștină. Nu-i poți vedea și nici goni. Acele lor îți rămîn înfipte în carne și-ți stăruie în urechi un bîzîit continuu sîcîitor, scîrbos.

Într-o clipă, Rafał se hotărî să scape din această casă. Își găsi hainele pe întuneric, se îmbracă, își aruncă pe umeri mantia și ieși din cameră. În buzunar dibui cîțiva ducați. Virî unul în mîna lacheului întilnit în vestibul și-i ceru să-l conducă pînă la palatul prințului Gintuț. Era încredințat că nu-l vor mai primi acolo, totuși, într-acolo își îndreptă pașii.

„Dacă prințul n-o vrea să mă mai vadă, cugeta el, atunci e altceva... O să caut vreun hotel, sau vreun han...”

Rafał voia cu orice preț să petreacă noaptea în singurătate, să nu mai audă alături sforăitul lui Jarzyski. Nu se gîndea deloc la ce-o să facă mai tîrziu, ci numai și numai la clipa prezentă; ardea de nerăbdare să tragă de pe el cămașa Deianirei¹. Ajuns, în sfîrșit, la ușa palatului, porunci lacheului lui Jarzyski să-l aștepte — atît de stupidă și de nelalocul ei i se părea întoarcerea sa la

¹ Cămașă imbibată cu sîngele otrăvit al centaurului Nessus, cu care Deianira, soția lui Hercule, își ucide, fără să vrea, bărbatul.

prinț. Era convins că-l vor expedia fără discuție înapoi, de unde a venit. Dar bătrînul Lukasz îi deschise ușa cu aceeași plecăciune supusă și politicoasă și-l conduse pînă la camera lui cu toată bunăvoința.

În odaia în care își petrecuse prima noapte era cald. Valetul aprinse două lumînări de ceară și se îndepărtă neauzit. Rafał simți pentru el o adîncă și sinceră recunoștință. În sfîrșit, era singur într-un loc liniștit și onorabil. Se dezbracă repede, se vîrî în pat și cînd se pregătea să stingă lumînarea, ușa se deschise din nou și Lukasz intră în cameră cu o tavă. Aduse un pahar mare cu o băutură. Îl puse pe noptieră cu o expresie blîndă și solemnă și, cu o plecăciune, se retrase. Rafał duse paharul la gură. Băutura i se păru grozav de gustoasă și goli paharul pînă la fund.

De cum stinse lumina însă, simți că-l cuprinde iarăși o silă de neînvins. De fapt, nu amintirile îl dezgustau, ele mai păstrau poate un oarecare farmec pentru el, nu avea nici remușcări, ci doar un sentiment insuportabil de dezgust, provocat de prezența vădită a răului săvîrșit.

Închise ochii, străduindu-se să se gîndească la altceva. Își făurea planuri de viitor, juca în gînd cărți, făcea incursiuni eroice în grupuri alcătuite din cei mai arătoși filfizoni, cînd, deodată, simți pe pieptul său un cap hidos, dezgustător. Era însăși întruchiparea respingătoare a răului. Ceva monstruos, ca o caracatiță, cu brațe de fier, diform, rece, vîscos. Nu izbutea s-o îndepărteze de pe piept, s-o împingă de acolo. Broboane reci de sudoare îi acoperiră fruntea grea, ca de plumb, iar sufletul căzu pradă monstrului neștiut, de neînvins. Cînd somnul greu îi închise, în sfîrșit, pleoapele, apăsarea din piept nu-și slăbise puterea. Caracatița se preschimbă încet într-o femeie cu trupul ud, alunecos și umflat, de înecată. Cadavrul înfricoșător îi prinse gîtul cu mîini puhave, ochii putrezi îl priveau în ochi, iar buzele demult descompuse îi acopereau gura. Undeva în străfundul sufletului auzea șoapte respingătoare de amor...

Se trezi tîrziu noaptea și se ridică în capul oaselor, de parcă o mîină neștiută l-ar fi smucit cu putere. Lacrimi izvorîte din adîncul sufletului îi curgeau din ochi, șiroind pe obraji... Și adîncurile tainice de unde izvorau aceste

lacrimi se purificau. Toată ființa lui se cutremura de plîns, așa cum pămîntul se cutremură bîntuit de furtună, zguduit de fulgere și trăsnete în necuprinsul nopții. Din negura dintre somn și trezie se dezghiocă deodată gîndul limpede, ca o geană de lumină minunat dezvăluită privirii.

„Ce-i cu mine ?“

Răspunsul rămînea însă în beznă. Doar un nou torent de simțăminte profunde, năvalnice izbucni la suprafață ca sîngele cald dintr-o rană deschisă de un cuțit criminal și-i spălă obrajii îngropați în palme. Și-așa, aproape pînă în zori, îi bîntui mintea haosul de gînduri, lupta, de neredat prin cuvinte, între două forțe la fel de tari, între două boli la fel de aprige. Imagini respingătoare i se perindau prin minte, ca norii pe bolta cerului, dezvăluind toată grozăvia întîmplărilor și faptelor săvîrșite de oamenii cu care se înhăitase în ajun. De undeva din gol ajungea pînă la el vaietul cumplit al unei gloate nevolnice, frînturi din noaptea trecută, răspîndind ca niște mormînte deschise duhoarea ticăloșiei, răzbunării, căderii în păcat, a degradării și a rușinii. Toate aceste grozăvii despre care altădată știa doar din auzite, acum îl impresurau, tulburîndu-i cugetul. Miinile îi amorțeau de dezgust la ideea de a fi atins plăgile acelea gangrenoase, năclăite de sînge puturos, capul îi ardea de gînduri pe care mintea refuza să le cuprindă.

A doua zi, se ridică din pat palid, dărîmat, străin și de nerecunoscut pentru el însuși. Nepăsător, se îndreptă spre sala unde îl găsisese ultima oară pe prinț. Aproape de ușa ferecată auzi vorbă ce răsuna tare pe sub tavanul înalt, boltit. Prințul discuta cu prietenul lui, maiorul prusac. Stăteau amîndoi plecați peste o carte voluminoasă, îmbrăcată în piele albă. În clipa cînd Rafał păși pragul încăperii, tăcură amîndoi o secundă și se opriră din lucru. Ofițerul, ca și prima oară, îl aținti pe tînăr cu ochi naivi și cercetători, ochi uimitori, de copil uriaș. La salutul lui Rafał răspunse cu o înclinare prietenoasă a capului său mare și cu un zîmbet atît de sincer, bun, sfios și binevoitor, care se cerea luat în seamă, încît Rafał se simți tulburat, ca și întîia oară. De astă dată însă, mult mai profund.

— Am mai avut onoarea să vă prezint pe secretarul meu, spuse prințul, arătînd din ochi spre Olbromski.

— A, da... Foarte bucuros să vă cunosc.

— Acum ne va fi mult mai ușor să ne descurcăm cu lucrările episcopului Augustin, adăugă prințul, cu glas scăzut și parcă rugător.

— Asta e foarte bine, mai ales pentru mine. Ați venit direct de la țară ? întrebă maiorul.

— Da, nu a mai fost niciodată aici. Nu cunoaște pe nimeni la Varșovia. Așa e ?

— Da, așa e... îngăimă Rafał.

— Cîțiva ani buni s-a ocupat acasă de agricultură, a arat, a semănat... Așa e ? Așa mi-ai scris, nu ?

— Da, am scris...

Pe chipul maiorului înflori un zîmbet blajin, din adîncul inimii, străluminîndu-l parcă. Și o clipă făptura lui greoaie, ca de urs, se arată vădit cuprinsă de bucurie și emoție, de parc-ar fi fost un adolescent sfios.

— Munca pe ogor, spuse cu glas reținut, cerînd ascultare, mi se pare fericirea supremă accesibilă omului. Așa cred, așa simt în sufletul meu. Personal nu am avut bucuria asta. Sînt soldat. Să-ți fie dat să dobîndești din pămîntul gol ceva atît de tainic, atît de minunat prin alcătuirea sa, prin viața și moartea sa, cum este un spic de grîu, nu înseamnă oare să fii coautorul unei minuni ?

Cuvintele lui îl lăsară pe Rafał destul de indiferent. O expresie tulbure i se zugrăvi pe chip. Maiorul vorbi însă mai departe, cu glas scăzut, într-o rostire ce amintea graiul nemțesc.

— Niciunde nu se arată mai deplin puterea, nemărginita înțelepciune, dragostea adîncă, mereu aceeași, fără de început și fără de sfîrșit a creatorului lumii, ca în împlinirea rodului din sămînță, în încolțirea ierbii primăvara pe luncă sub razele calde ale soarelui și în vestejirea ultimului firicel verde sub cețurile lui octombrie. Te-ai oprit vreodată, pane, să te uiți mai cu luare-aminte, cum freamătă în soare pămîntul gol, cum curg apele vii și-și tremură cînd și cînd undele, cum se pleacă și se leagănă în bătaia vîntului firul de iarbă, ca un fulg ?

— M-am uitat, răspunse Rafał tulburat.

Tabloul descris îi răsări aievea înaintea ochilor. Avu convingerea că și ochii mari, încetoșați ai maiorului văd la fel de limpede aceeași priveliște. Un sentiment stînjentor de teamă îl tulbură fără veste.

— Din vremuri străvechi, date uitării, sufletul omenească a cunoscut această înfiorare și venerație în fața rodului împlinit din bobul de sămînță adus de vînt, în fața copacului ce se împodobește cu tinere mlădițe și frunze măiestrit croite, în fața florii ce-și desăvîrșește forma noaptea, la ceasul răcoros dinaintea zorilor.

Maiorul rămase o clipă pe gînduri, de parc-ar fi uitat că-l ascultă cineva, apoi urmă cu un zîmbet fericit și cu privirea visătoare aburită de lacrimă :

— O, Mithras... zeu străvechi, dat uitării ! Stăpînul a cărui voință hotărăște culoarea frunzei înmugurite, alcătuirea spicelor de grîu și a florilor de pe întinsul pămîntului nostru minunat... Grădinar divin ! În puterea lui stă ca perele să se pîrguiască, merele parfumate să se împlinescă și să se rumenească sub frunza de pe ram și să se vestejească tot așa cum se vestejește frumusețea mumei împreună cu dragostea ei nerăsplătită pentru fiul nerecunoscător... Din vrerea lui prunele își dobîndesc culoarea lor minunată, fără de seamăn pe lume, iar ciorchinele de strugure își pleacă ușor lozia subțire la pămînt, adîncit în dulcea-i somnolență. Mi se pare că pelasgii aveau o altă zeităte, pe care de atîtea ori am admirat-o cu prințul. Nu-i așa ?

— Da, maestre...

— Vestita Demeter, căreia i se mai spunea și „Pelasgis“ și care întruchipa nașterea plantei din sămînță. Demeter este simbolul seminței, germenul vegetației de pe pămînt. În sămînță se naște forța creatoare a plantei și aceasta, la rîndul ei, ajunge mamă, născătoare de generații fără număr. Sămînța este prototipul din care a purces prima plantă în vremuri de demult. Demeter este prototipul străseminței și al tuturor urmașilor ei și, totodată, semnul văzut al forței fără de sfîrșit, care a fost, este și va fi cît lumea. Iartă-mă, te rog, că-ți pun răbdarea la încercare... dar sînt atît de entuziasmat de legenda divină a Demetrei și, mai ales, de sărbătorile în cinstea

ei de la Eleusis, încît deseori, poate prea deseori, vorbesc despre ea. Iartă-mi, pane, limbuția mea de ostaș...

— Vai de mine, cinstite pane... bălmăji Rafał.

— Ce reprezintă mitul vestit al răpirii Persefonei-Kore ? Vestitul *Katodos* ? Este istoria fiecărei semințe în parte, deci a urmașei Demetrei. Preluarea ei de către pămînt după ce a fost semănată. Tristețea grea a Demetrei mame este iarna — șirul zilelor sumbre și umede în care sămînța zace în țărînă. Persefona rămîne acolo, la soțul ei subpămîntean.

Vine însă veselul *anodos* și prizoniera iese la suprafață în toată splendoarea frumuseții sale și îl întîlnește pe înfloritorul Dionisos. Sămînța dă colț, răzbate la lumină, înalță tulpină, se împodobește cu flori și naște semințe. La Eleusis se sărbătorea această forță veșnică a naturii, fără de capăt. Prin imnuri, dansuri sacre, scene mimate, prin ivirea neașteptată a personajelor însoțite de cuvinte și invocări solemne rostite de *hierofantele* din neamul Eumalpizilor se aducea prinosul inimilor și cugeltelor întru cinstirea razelor dătătoare de viață ale soarelui, ceea ce noi am dat uitării... Nouă zile își caută Demeter fiica pe pămînt și în a zecea zi ajunge la Eleusis — povestea maiorul, cu ochii la prinț, uitînd de Rafał. Ea poartă în mîini două făclii, simbolul puterii purificatoare a focului. La Eleusis se odihnește ea și se abate de la rigoarea postului, bînd din așa-numitul *Kykeon* — adică miere amestecată cu apă. Toate acestea se întîmplau în ajunul nopții tainelor. Toți inițiații — *mystai* — indiferent de sex, rămîneau despărțiți de neinițiați. Cu făclii în mînă, ei vizitau locurile de suferință ale Demetrei — adică fîntîna Antion și Piatra Întristării. Taina solemnității o anunța glasul hierokerixului, poruncind tăcere inițiaților. Tăcere, tăcere... repetă maiorul încet, cu ochii ațintiți asupra prințului.

Ședeau unul în fața celuilalt și zîmbeau fericiți unor gînduri neștiute lui Rafał.

Prințul întoarse primul capul, se aplecă asupra cărții și spuse încet :

— Întrucît e și secretarul nostru aici... ce-ar fi să ne întoarcem la Augustin...

— A, da... întrucît e și secretarul... Ori de cîte ori îmi amintesc de minunata lume a grecilor, devin păgîn...

Prințul netezi cîteva secunde foaia mare a cărții, apoi îi spuse lui Rafał.

— Tocmai voiam să te rog să-mi traduci din latină acest pasaj, și împinse cartea spre Rafał.

Tînărul trecu repede la treabă, fericit că, în sfîrșit, are și el un rost în societatea celor doi. Prințul se întoarse iarăși spre maior :

— Lumea grecilor... În ceea ce mă privește, nimic nu mă poate face să uit de acele peșteri pustii, adăpost fiarelilor sălbatice astăzi, leagănul de demult al spiritului omenesc, unde cel dintîi anahoret, Pavel de Thebaida, a trăit în pustnicie o sută de ani, unde Antonie, în sfînte revelații, și-a cultivat spiritul celest. Uimirea, tulburarea și mîhnirea pe care le-a cunoscut omul acolo nimic nu le-ar mai putea stîrni vreodată.

— Nici vorbă că-i așa, așa-i cum spui. Frate Cumplit¹. Și totuși... eu nu mă pot ridica pe asemenea culmi. Sînt greoi ca un copac doborît, ca un bolovan din luncă, înfundat în pămînt prin propria-i greutate. Asta-i tot. Simțirea mea e atît de leneșă și de pămînteană. Dacă-i ceva ce mă mai poate tulbura e primăvara. Cînd — cum spune bătrînul Hesiod în *Munci și zile* — „în frunzișul stejarului va da glas primul cuc și va bucura oamenii de pe întreg cuprinsul pămîntului“, inima mea obosită va mai tresări. Iar alteori...

— Trebuie să-ți aduni puterile, spuse prințul cu glas convingător, aproape șoptit. Să ne înălțăm spiritul ! Să ne gîndim numai la tabloul acela impresionant cînd Fortunatus, preotul maniheist părăsește Hippona după disputa cu sfîntul Augustin. Din nou în pustnicie. Ieri am citit disputa. Fraze întregi ale sfîntului îmi stăruie în memorie, de parc-ar fi gravate acolo cu foc. Acele cuvinte simple : *versatur ibi quaestio — unde sit malum ?*². Da, nu se înfruntă doi oameni, doi preoți, reprezentanți

¹ Slujitor al unei loji masonice, care pregătește candidații pentru ceremonialul inițierii într-un grad mai mare și care în timpul adunărilor tainice ale lojei stă la ușă cu spada în mînă pentru a nu lăsa să pătrundă vreun profan.

² Se pune întrebarea : de unde vine răul ? (Lat.)

a două culte diferite, ci cu adevărat două simboluri mărețe, două stihii. *Unde sit malum* ? Sfântul episcop, numit pe drept cuvânt *divus* sau Bărbat asemenea lui Dumnezeu, înțeleptul a cărui minte era limpede ca unda unui izvor de munte, susține că răul s-a născut în om din propria lui dorință. Omul singur poartă vina. El este greșit în fața Domnului etern. Și acest venetic din pustnicie, care ani de-a rindul a contemplat cerul din peștera lui, unde a cugetat zile și nopți în singurătate, cutează să spună că răul e la fel de veșnic precum Domnul Dumnezeu. Dă această lovitură cumplită neamului omenesc, această povară minții, atât de grea, încât s-ar părea c-ar trebui sub greutatea ei să se dărîme pămîntul. În ziua următoare însă, după două dispute publice, Fortunatus recunoaște că nu a putut răspunde la toate întrebările puse de episcop. Recunoaște că a fost biruit. Totodată adaugă însă că nu se simte convins în sufletul lui și nu va trece la catolici. Astăzi n-a mai rămas nici urmă din orașul Hipporegius, de sub stăpînirea regilor numizi. Căsuțele de piatră, cetățile, termele, templele, piețele — totul a fost îngropat în nisip. A fost nimicită și înlăturată domnia sabiei. A rămas însă freamătul a două suflete, în dispută despre aflarea veșniciei, și noi, astăzi, fremătăm la fel ca și ele. Cei care au renunțat la tot — pînă și la băutură și hrană — trăiesc veșnic...

Chinuit însutit de îndoieli, de o mie de ori mai nehoțărît și mai zdrobit decît înainte de venirea la oraș, Fortunatus se întoarce în pustnicie pentru ca în singurătate să-și ascută și să-și desăvîrșească și mai mult mintea, s-o călească în focul foamei, biciuirii și martirizării trupești. Și iarăși se va adînci acolo în cîntărirea, cunoașterea și pătrunderea în adîncimile înțelepciunii străvechii Asii persane. Să ne uităm cum, singuratic, e lăsat pradă lui Angra-Mainyu și Ahura-Mazda — *in exordio duae substantiae a sese divisae*¹... Cum să nu simți compasiune pentru el cînd prin noaptea neagră se uită la pămîntul învăluit în beznă și cu privirile la cer se străduiește să zărească umbra preexistenței, primele corpuri nebu-

¹ Dintru început două substanțe inițial diferite una de alta. (Lat.)

loase, lumi fărîmițate, să audă vuietul înfricoșător al vîntului învîrtejind universuri și glasul unicului lor stăpîn, cum i s-a spus să creadă. În jurul peșterii sale ochiul vede urmele leului și ale hienei, umbra vulturului și a uliului trece în zbor deasupra ei, și în mintea pustnicului stăruie gîndul la crocodil și scorpion, care în moartea celor slabi și nevinovați își află hrana. Suflă în jurul lui samunul și hamsinul, părăduitorii sălbatici și stupizi a tot ce este viu. Ziua îl arde necruțător soarele, noaptea îl chinuie frigul, însoțit de boală. Bicisnica muscă seamănă moartea suptă din trupul animalelor și o sădește în trupșorul copilului care abia a prins să vorbească și să cugete, ai cărui ochișori începuseră să întreacă în frumusețe vinul auriu, iar dinții să rivalizeze cu albul laptelui. Cine i-a poruncit oare să facă o asemenea faptă ?

Să ne uităm cum ochii uscați și arși ai pustnicului se înalță spre cer, căutînd să-l afle pe acela care este *Propater* sau *Bythos*, ceea ce înseamnă Adîncime, care este *Arretos*, ceea ce înseamnă Inexprimabil... În urma sa are neamul omenesc. Îi vede toate faptele și toată viața lui. Eternul triumf al lictorului și etern asupritul spirit. Vede că tot ce există este obiect de neînțelegere, motiv de luptă, că războiul fără capăt, *Polemos propater*¹, este soarta omului, și în el pier cei mai slabi și cei mai buni. În el însuși omul tăinuiește stihii neștiute, în care desfătarea se împletește cu durerea, unde gîndirea înțeleaptă se înfiripă mai încet și mai greu decît palmierul în deșertul sălbatic și o singură irumpere de patimi nimicește pînă la temelie roadele muncii a sute de zile și nopți...

Încotro să-și întoarcă privirile ? La anii copilăriei... La ei se întoarce cel mai adesea omul în durere, pentru a-și afla liniștea în propriile lacrimi. Dar privirea pătrunzătoare și cercetătoare a înțeleptului nu va găsi acolo decît viața trupească, pătrunsă de răutatea ce în singele lui este preluată din vinele tatălui și pîntecele mamei. Își va îndrepta privirea spre bătrînețea necruțătoare ce va să vină și cu toată groaza va vedea tot ce-i mai înfricoșător : neputința trupească nimicind prostește și neîndurător înțeleapta alcătuire a oaselor și desăvîrșirea țesu-

¹ Războiul, începutul tuturor lucrurilor. (Greacă)

turilor. Va vedea distrugerea spiritului de esență divină, care decade, se cutremură și plînge în deznădejde... Cine e vinovat de tot răul acesta ? Cine l-a zămislit. De unde s-au stîrnit cutremurele și furtunile pe mare ? Oare omul a creat șarpele veninos și scîrbavnica hienă ? Oare el a scornit moartea ?

Să ne înălțăm spiritul ! Să urmărim privirile lui Fortunatus. Iată că din peștera lui întrevede suprema forță a pămîntului, cel mai tainic act al vieții, actul perpetuării neamului omenesc.

Vede pe malul mării un pelican ce zboară deasupra valurilor cu hrană în cioc pentru puii lui. E ca și un semn hieroglific al întregii vieți, scris la începuturile pămîntului, cînd uscatul s-a despărțit de ape. Legenda străveche povestește că pelicanul și-a înviat puii cu sîngele lui, sfîșiindu-și pieptul cu ciocul... Plecînd de la legenda aceasta Fortunatus a cercetat și a chibzuit adînc totul. A văzut cu ochii minții pe părintele fericit, pe care soarta l-a dăruit cu oase puternice și măduvă trainică. A văzut cum părintele a ajuns să-și vadă fiul încărunțit, cum și-a re trăit prin el propria sa viață de om împlinit, întipărin-du-și în minte mulțime de întîmplări, de la cea dintîi dragoste pînă la cea din urmă minciună. Din ele a sorbit dîrza înțelepciune bărbătească. Fortunatus a ajuns să-l vadă pe nepotul feciorului său și în gînguritul lui și-a auzit glasul de copil pentru a treia oară.

L-a văzut, în sfîrșit, la adînci bătrînețe, „fericite“, cum zice legenda, cînd încet, dar bucuros și cu voie bună, se prefăcea parcă în cel ogor întins, în pămînt liniștit și fără de glas, pulbere, lut și nisip fără nume în care își întind rădăcinile copacii rămuroși, fremătători. Din el se înalță seva în tulpinile tari, în crengile puternice, în ramurile lungi și mlădioase, în fiecare mlădiță fragedă, legănată de vînt. L-a văzut Fortunatus cum în taină, depărtat de lume, tăcut, se pregătea de somnul de veci și se gîndea cu bucurie cum se va odihni în moarte, iar pe pămînt va răsuna larma generațiilor. Fortunatus l-a văzut în clipa cînd, obosit de viață lungă, cu imboldurile și triumfurile ei mărunte, el și-a dorit să se odihnească și să doarmă adînc. Precum Iacov patriarhul

să-și așeze în pat picioarele ostenite și nevolnice și să nu se mai scoale niciodată, să moară pe veci.

Katodos al Persefonei !... *Fortunatus* își aminti deodată de un alt om. *Vîrstnic* și el, dar care e primejduit să se despartă de micuțul lui fiu. Nefericitul părinte privește părul bălai al singurului său fecior, mînuțele și picioarușele lui dolofane, umerii lui înguști cărora le va fi dat să ducă tot greul vieții, toate suferințele, fărădele-gile și nedreptățile ei văzute și trăite în anii ce-au trecut.

Îi caută răsufierea curată și privirea ochilor, frumoși ca stelele ce luminează în noapte. Își apropie buzele de fruntea lui luminoasă pe care se oglindesc gîndurile-i de copil, asemenea unui norișor alb oprit deasupra undelor limpezi ale unui lac de munte, îi strînge la piept căpșorul, de parcă ar vrea să-l îngroape la sînul său, să-l readucă în vinele sale, să-l ascundă în inima sfîșiată de durere și împreună cu el să plece de pe astă lume pe culmile veșniciei. *Fortunatus* îl vede din peștera lui pe nefericitul părinte, care a și zărit moartea apropiindu-se de căpătiul lui și se mai joacă pentru ultima oară cu mînuțele fiului, blagoslovindu-l, cum spune *Legenda*, iar fiul ciripește și gîngurește vesel, ca pasărea într-o dimineață de primăvară, și-l întrebă de toate lucrurile jalnice din jur, din ceasul acela, neștiind sub ce semn curge el. Părintele nu a mai apucat a cincea aniversare a fiului său drag, precum *Hector*, care, cu coiful de luptă pe cap, sărutîndu-l și mîngîindu-l pe fiul său, se ruga lui *Zeus* și zeilor : „Fie ca mai tîrziu, cîndva, să se spună despre el : a fost mai bun decît tatăl său !“

Cine a creat o asemenea viață ? Aceeași mină oare face și binele și răul ? De ce este atît de adînc obidit părintele acesta muribund spre deosebire de fericitul *Iacov* ? Ce răsplată cerească ar putea să răscumpere smulgerea părintelui de lîngă copilul fără de apărare, cînd moartea îi închide ochii și nu-l mai poate vedea, cînd brațele nu-l mai pot ține ? Ce poate fi mai cumplit sub soare decît suferințele acestui părinte ? Să-ți lași singur copilul într-o lume bîntuită de crocodili și scorpioni, pe pămîntul zgîlțit fără veste de cutremure, pe marea care se preschimbă sub suflarea vîntului în cālău tembel... Să te gîndești, murind, că se va trezi singur între oameni

ticăloși; că ființa lui neapărată va fi împresurată de boli viclene, tainice, crunte — lepra și sifilisul, variola și tifosul, și de fărâdelegile omenești, însutit mai cumplite decât bolile, de nenumărate scorneli ale minților ticăloase, care au și devenit o formă a existenței de patimi și porniri rele dezlănțuite... Să te gîndești că ochii lui albaștri, curați și senini vor privi la această luptă dintre tilhari, că vor trece anii și va adăuga și el o unitate la o mulțime...

Și atunci și-a zis Fortunatus că a fi părinte și a avea copii este un rău. El și-a jurat că nu vrea să aibă urmaș, că l-ar da morții pe pruncul născut în păcat. Că singur în pustiu se va înălța cu spiritul deasupra mulțimii, îl va dăltui după chipul lui Ahuramazda și va declara război întinericului. O să-și smulgă duhul din mocrila păcatelor omenești, o să-l scape din smîrcurile lui Ahriman și se va ridica deasupra lumii ca o torță veșnică...

Rafał nu-și ridică ochii de pe pagina cărții, dar vorbele rostite lângă el îl împiedicau să înțeleagă textul capitolului *Contra Fortunatum quondam Manichaeorum presbyterum*¹.

Spunînd cuvinte de neînțeles noului său interlocutor, îl privea adesea cu ochi încețoșați, nevăzători, îndreptați înlăuntrul său. O clipă privirea i se învioră și vorbi mai departe pe un alt ton :

— Aici o să te stînjenim cu discuția noastră. Cred că ți-ar fi mai la îndemînă să lucrezi în camera de alături.

Rafał își luă cartea grea, cît o sarcină de lemne, și plecă în odaia de alături. Era o cameră de lucru. În mijloc — o masă mare înconjurată de jilțuri îmbrăcate în piele. Fereastră era deschisă, și afară, pînă pe sub ea, se așternea o alee străjuită de carpeni bătrîni. Rafał închise ușa și se așeză în jilț. De cum simți că e sin-

¹ Impotriva lui Fortunatus, cîndva preot maniheist. În realitate capitolul este intitulat *Contra Fortunatum disputatio* și înfățișează disputa de două zile a sfîntului Augustin cu preotul maniheist.

gur, îl cuprinse lenea și se lăsă în voia ei. Capul îi căzu pe pagina cărții din fața sa, ca un bolovan greu, nesimțitor. Minteă îi era goală de gânduri, inima de simțire. Poate doar vinul de Burgundia l-ar mai fi putut înviora și însufleți. Ca un nor ușor de aburi se ridică în sufletul lui o tainică dorință, nedeslușită încă nici de el însuși, inconștientă ca patima. Își dădea seama numai că de cum va isprăvi tălmăcirea textului latinesc, se va duce iarăși la Jarzyski. Chiar dacă noaptea îl tulbură gânduri urite despre puterea răului.

Se apucă în silă de traducere. Izbutea să tălmăcească mai ușor decît s-ar fi așteptat. Obişnuit la școală cu sofistica, Rafał se adînci aproape cu satisfacție în disputa interesantă dintre sfîntul Augusti și dușmanii bisericii.

Cînd isprăvi cu lucrul, trecuse de mult amiaza și se apropia seara zilei scurte de toamnă. Dădu deoparte cartea cu un sentiment ciudat. I se părea că ideile pe care le tălmăcise au prins viață și îl privesc cu ochi ficși. Din paginile uriașei cărți îl împresurară amintirile nopții trecute, cu imaginile și sunetele ei...

Frunze ruginii, frunze roșii ca arama cădeau alene din carpenii, plopii și teii din grădină și se așterneau pe jos, acoperind pămîntul. Ultimele raze ale soarelui le luminau ici-colo, pătrunzînd pînă departe pe alei prin golurile proaspăt deschise în coroanele copacilor. De pe aleea lungă și îngustă răzbea o adiere răcoroasă.

LOJA ÎNVĂȚĂCELULUI

Într-o seară rece de martie, Rafał mergea cu prințul în sanie în strada Mazowiecka, la misterioasa „casă roșie”. Înfășurat în blană de urs, tremura totuși de un frig lăuntric ciudat, neplăcut, care se preschimba cînd și cînd în răbufniri de căldură. I se părea că vizitiul mîna prea repede, ar fi vrut să-l roage pe prinț să mai facă un ocol prin oraș, să se mai plimbe puțin, încă pu-

țin... Între timp, sania se opri la colțul străzii și flăcăul fu nevoit să coboare. Sări jos, își scoase șuba și cu pas hotărît intră în urma prințului într-un fel de gang întunecos. Prințul bătu la prima ușă. I-o deschise un servitor bătrîn, adus de spate, le ajută să-și scoată paltoanele și le arată un coridor luminat la un capăt de un singur felinar. Rafał își încheie fracul negru la toți nasturii și-și strînse la piept pălăria.

Ajunseră pînă la o ușă ce se deschise înaintea lor. Prințul își lăsă secretarul să treacă într-o încăpere destul de strîmtă și se îndepărtă. Se întoarse după cîteva clipe, îmbrăcat cu un frac încheiat la toți nasturii, cu ciorapi negri și ghetе cu cataramе de metal în picioare. De sub frac îi atîrna un șorț alb de mătase, pînă la genunchi aproape, iar de la umărul stîng pînă la șoldul drept avea petrecută o eșarfă albă. În mîini avea mînuși.

Tăcuți, trecură mai departe prin două camere goale, neluminate. Dintr-o dată o ușă se deschise cu zăngănit și Rafał se trezi singur într-o sală semiobscură, boltită, înaltă, cu pereții îmbrăcați în postav. În cameră se vedea o masă neagră de o formă ciudată, iar pe ea un craniu în care ardea o luminare, ce nu avea nimic misterios. Rafał își roti privirea în jur și văzu cu înfiorare prin colțurile încăperii cranii omenești, oase tibiale și tot felul de alte oseminte. Nici urmă de emoție, cum se așteptase. Îl cuprinse mai degrabă un fel de ciudă la gîndul că s-au așezat peste tot cranii și oseminte pentru a-l speria ca pe un caraghios.

Își aminti de aventurile lui nocturne și le rîse în nas craniilor. În loc de concentrare și rugăciune recomandate de atîtea ori de prinț, simțea în suflet minie potrivnică oricărei cucernicii. Dincolo de ușă auzea cuvinte solemne rostite pe un ton înalt sau niște acorduri corale ce aminteau răspunsurile strigate într-un glas de soldați la instrucție.

După o clipă de tăcere, în întunericul și liniștea din jur se auzi un cîntec. Întîi un glas, apoi un cor întreg, tare :

*O selig war dieses Pilgerleben
An meines Freundes Arm durchlebt.
Fest steht er wie ein Fels im Meere,
Von Ungemach sei Haupt erhebt ¹...*

Cîntecul nu se isprăvise cînd în fața lui Rafał o lumină se aprinse de-a lungul peretelui, despicîndu-l parcă în două jumătăți. Uși nevăzute se dădură în lături și în pata de lumină se arătară trei bărbați îmbrăcați la fel cu prințul. Cel din mijloc ținea pe umăr o spadă. Se apropie de Rafał și începu să-i vorbească în polonă cu glas blînd, scăzut. Din cuvîntarea lui lungă Rafał reținu un șir întreg de cuvinte repetate deseori : fidelitate și sinceritate, milă pentru sărmani, supunere, smerenie, răbdare, bărbăție și tăcere. La întrebarea dacă are de gînd să dea ascultare acestor cerințe Rafał răspunse afirmativ. Atunci cei trei bărbați se îndepărtară, lăsîndu-l din nou singur.

N-apucă să se dezmeticească și să se bucure de singurătate, că ușa se dădu iarăși în lături, ca și întîia oară, și aceiași necunoscuți i se arătară ochilor. Cel din mijloc începu să-i vorbească pe tema celor șapte îndatoriri pomenite, subliniind îndelung însemnătatea și greutatea fiecăreia dintre ele. Cînd, în cele din urmă, la întrebarea pusă dacă vrea să facă parte din uniunea care practică aceste virtuți, Rafał răspunse din nou afirmativ, vorbitorul făcu un semn, însoțitorii lui se apropiară de el și începură să-l dezbrace. Traseră de pe el fracul, vesta și-i descoperiră sînul stîng, îi scoaseră gheata și ciorapul de pe piciorul stîng și-l dezgoliră pînă la genunchi. Apoi îl legară la ochi cu o basma mare, dintr-o pînză deasă. Auzi iarăși glasul vorbitorului :

— Îți iau pălăria, spada, ceasul și toate obiectele metalice pe care le ai asupra ta.

Ușa scîrții ușor și răsună un glas solemn, însoțit la urmă de bătăi din palme, de trei ori, și de strigătele :

¹ O, binecuvîntată a fost viața de pelerin, / Alături de prietenul meu, / Stă neclintit ca o stîncă în mare / și înfruntă curajos furtunile... (Germ.)

— *Huze, huze, huze* ¹.

După o clipă, Rafał simți că stă între doi bărbați și că alteineva îi atinge de astă dată pieptul cu vârful spadei.

— De ce te afli aici ?

— Doresc să fiu primit în uniunea francmasonilor, spuse Rafał.

— Dorința îți va fi îndeplinită, deși s-ar putea să te căiești amarnic. Ia seama la ce spun ! dădu răspuns același glas.

Cei doi bărbați între care sta îl conduseră înainte. Cel care mergea în fața lui ciocăni într-o ușă. Un alt glas, nemaiauzit, îi puse lui Rafał alte câteva întrebări : cine este ? de unde vine ? câți ani are ? dacă a predat toate obiectele de metal ? dacă stăruie în dorința de a intra în uniune ? După ce răspunse la toate întrebările, ușa se dădu în lături cu zgomot și cel care-i pusese întrebările îl împinse în brațele însoțitorilor săi din amindouă părțile cu strigătul :

— Piei, nefericitele ! Te las¹ în voia destinului tău...

Rafał simți că este dus într-o sală mare, încălzită, cu multă lume și viu luminată. Întors cu fața într-o direcție anume și silit prin gesturi să nu-și schimbe cumva poziția, auzi glasul binecunoscut al prietenului prințului, maiorul în armata prusacă, spunându-i :

— Mireanule cutezător ! Ce te aduce aici ? Poate numai curiozitatea ? Poate numai dorința de a dezlega taina ? Freamătă, freamătă, nenorocitele ! Stai pe marginea prăpastiei în care îți poți afla pieirea. Răspunde ! Nu te-a împins aici cumva simplă curiozitate ?

— Nu.

— Cuvintele tale nu sînt îndestulătoare. Frate supraveghetor ! Pune vârful spadei pe pieptul cutezătorului. Poruncește-i ca în căutarea luminii să meargă de la apus la răsărit și dacă întîmpini din parte-i vreo împotrivire străpunge-i inima de trădător.

Rafał simți din nou pe piept apăsarea tare a vârfului de spadă, în dreptul inimii. Cineva îi luă mîna

¹ Strigăte de bucurie, cu sens de : mîntuitor !

dreaptă și-l conduse de jur împrejurul sălii. Într-un anume loc îi porunci să se încline adînc, cîțiva pași mai departe îl sfătui să se aplece mult, ca și cum ar fi trebuit să treacă pe sub o boltă, într-un alt loc să ridice sus un picior, de parc-ar fi trebuit să treacă peste un obstacol. Cînd îl aduseră în locul de unde plecase, după aprecierea lui, răsună surd lovitura unui ciocan de lemn, după care izbucniră strigăte, larmă, zăngănit de arme. Încă o lovitură, apoi tăcere.

Atunci cineva întrebă în nemțește, adresîndu-se cuiva anume, cum s-a purtat „noul venit“. Un glas răspunse : „cu bărbăție“.

Răsună din nou vocea maiorului, în polonă :

— Conduceți-l sub bolta de fier...

Rafał auzi zăngănit de spade lovindu-se unele de altele și, aplecîndu-se, trecu pe sub arcul pe care-l alcătuiră. La capătul drumului se înclină încă o dată.

Mayorul vorbi pentru a treia oară :

— Însoțiți-l pînă la locul acela înfricoșător de care și noi ne apropiem cu înfiorare. Porunciți-i să treacă prin proba focului. Da, fraților ! Fie să afle puterea tuturor stihilor și, de va tremura, aruncați-l în hăul ce-l înconjoară !

Rafał simți aproape de fața sa flacără uscată și miros de smoală arsă, apoi din două părți, adierea unor foale. Cîteva clipe, după care îl aruncară într-o roabă și-l purtară pe o suprafață accidentată. În cele din urmă, fu lăsat în pace, răstimp în care se postă la capătul șirului de oameni care se îndreptau mereu undeva înainte.

În sfîrșit, auzi glasul maiorului :

— Poruncește-i să îngenuncheze pe piciorul stîng, să-și așeze palma pe Evanghelie și să ia în mînă compasul. Să-și așeze pe piept vîrfurile lui...

Pentru întîia oară o inexplicabilă frică, aproape panică, îl cuprinse pe Rafał. Asculta cuvintele blînde ale maestrului explicîndu-i însemnătatea jurămîntului pe care-l va depune... și-și dădea seama că începe să șovăie. Încă o secundă și o să sară în picioare, o să-și smulgă legătura de pe ochi... Ajunge ! Îl scâldea o sudoare rece.

O lovitură a ciocanului de lemn îi abătu gândurile. În clipa următoare, nenumărate vîrfuri de spadă îi atinseră creștetul. Atingerea lor rece îl bătu parcă în cuie de pămînt. Toate intențiile lui de mai adineauri se spulberară ca prin farmec. Chiar deasupra capului său se auzi vocea blîndă, prietenoasă a prințului Gintuț, rostind jurămîntul. Rafał se bucură din toată inima, așa cum se bucurase cîndva, în copilărie, cînd și-a dat seama că Krzys Cedro va scăpa cu viață. Începu să repete după prinț vorbele auzite pentru întia oară, cu aceeași totală, înfricoșătoare și totodată captivantă neînțelegere, cu aceeași profundă neliniște în suflet, de la care ți se taie răsufarea, cu care demult, la Sandomierz, s-a așezat în fața confesionalului, pentru prima confesiune.

— Jur, repeta după prinț, în fața preainaltului Dumnezeu, Ziditorul întregii lumi, pe mîntuirea mea și pe onoarea mea neîntinată că voi păstra tainele uniunii masonilor. Jur că atît cît voi trăi nu-mi voi îngădui să le dau în vileag prin cuvînt scris, gravat sau în vreun alt fel. Totodată jur și făgăduiesc să respect cu toată cucernicia și la nevoie cu prețul vieții și al propriului meu sînge, statutul preaveneratei uniuni. În caz că le voi încălca, să mi se taie beregata, să-mi fie scoase inima și măruntaiele și azvîrlite în vîltoarea mării, iar trupul ars și cenușa risipită în cele patru vînturi. Să mă ajute preainaltul Ziditor al lumii ! Spre întărirea jurămîntului meu sărut cuvintele Mîntuitorului meu...

De cum noul mason rostise ultimul cuvînt al jurămîntului, maestrul porunci :

— Frate Investitor, apropie cupa pentru sînge.

Rafał îl simți lîngă el pe prinț și înțelese că lui i s-a spus frate Investitor. Apropiară un vas rece de aramă de pieptul lui Rafał. În aceeași clipă auzi glasul maiorului pe care îl și numea în gînd marele maestru ! Maestrul așază vîrful compasului pe pieptul noului învățăcel și vorbi în nemțește :

— În numele preainaltului ziditor al lumii !

Apăsă și mai mult compasul și spuse mai tare :

— *Im Namen des gasetzmässigen, verbesserten und vollkommenen St. Johannis-Loge, genannt „Zum goldenen Leuchter“...*¹

Apăsă compasul pentru a treia oară și urmă :

— Cu puterea ce mi s-a încredințat, cu voia tuturor Fraților, te primesc drept învățăcel mason. Ridică-te. Duceți-l acum la apus.

Doi oameni se apropiară de Rafał.

— Frate supraveghetor ! spuse maestrul. Întrebați-l dacă vrea să vadă lumina de gradul întâi.

— Vreau... spuse Rafał.

Auzea cum se sting luminile toate și torța smolită, simțea mirosul lumînărilor arse. Apoi cum toți se îndreaptă spre el și îi ating pieptul cu vîrfurile spadelor. Și iarăși *Meister vom Stuhl* spuse, lovind cu ciocanul de lemn :

— Frate supraveghetor, dă-i lumină de gradul întâi.

Și-i traseră un pic legătura de pe ochi.

Văzu flacăra albastră a spirtului ce ardea pe podiul unde se afla maestrul. Chipul maiorului, luminat la răstimpuri de flacăra pîlpîitoare, părea învăluit într-un nor. Se auzi a doua lovitură de ciocan și-i traseră legătura și mai sus. Înainte de a treia lovitură, maestrul rosti cuvintele teribile cu un glas atît de puțin teribil, încît Rafał se înveseli gata să facă o glumă.

— Te cutremură, tinere, dacă ai de gînd să calci jurămîntul. Te cutremură !

Rafał nu se cutremură.

— Toate spadele îndreptate spre tine îți vor străpunge inima de trădător dacă vreodată nu-ți vei respecta jurămîntul.

Încet, loja toată fu luminată și în rîndurile celor prezenți se lăsă o tăcere solemnă. Rafał se trezi iarăși singur între doi supraveghetori. Toți cei care își îndreptaseră spadele asupra lui se retraseră pe două rînduri, unii se așezară pe bănci sau la măsute. Fiecare om din rînd avea o spadă în mînă.

¹ În numele adevăratei, preacuratei și desăvîrșitei loji a Sf. Ioan, numită „La făclia de aur“... (Germ.)

Marele maestru întrebă :

— Ce dorești, pane ?

— Lumină, răspunse Rafał.

— Supraveghetori ! Dați-i noului primit marea lumină !

La a treia lovitură, îi scoaseră lui Rafał legătoarea de pe ochi.

— Frate, îi spuse maestrul cu glasul lui blajin, plin de bucurie, ești primit ca învățăcel în rândurile noastre. Dacă vei binemerita, atunci nu numai spadele pe care le vezi aici, ci toate armele fraților noștri din toată lumea îți vor veni în ajutor.

Fratele Rafał cercetă locul cu o privire curioasă.

Se afla într-o sală îmbrăcată în postav albastru. În fund, se vedea un tron aurit. În fața tronului un altar, iar mai sus o masă cu un sfeșnic cu trei brațe. Pe de margini se înălțau două coloane de bronz. Pe una din ele Rafał văzu litera B, pe alta J. În apropiere de coloane stăteau două sfeșnice mari cu lumînări aprinse, iar lângă altar un al treilea. În fața lui un covor cu niște însemne ciudate.

— *Zur Ordnung !*¹ spuse maestrul.

Oamenii și-au vîrît spadele în teacă. Noului învățăcel i-au acoperit, în sfîrșit, umărul și i-au poruncit să meargă înainte, așezîndu-și tălpile în unghi drept. După ce a făcut astfel șapte pași, maestrul i-a spus :

— Așezați-l pe compasul înțelepciunii, pe echerul sincerității și pe steaua cea luminoasă.

Făcu din nou anevoie trei pași pe locurile indicate. Maestrul îi adresă o cuvîntare lungă și prietenoasă, îi înmînă obiectele rituale aduse de un supraveghetor pe o pernă de catifea : un șorț de mătase brodat, o pereche de mănuși albe bărbătești și o pereche de mănuși albe femeiești (în semn de cinstire a femeii), și la urmă îl învătă cum se face semnul de învățăcel — adică să ducă la gît brațul îndoit din cot în unghi drept, în formă de echer, și cum să-i salute pe frați.

¹ La ordine ! (Germ.)

După ce întregul ceremonial se încheie cu un sărut din partea maestrului, Rafał, încredințat supraveghetorilor, ascultă o lungă și încilcită explicație a semnelor de pe covoraș, din care n-a înțeles mare lucru. Îi ardea capul, îi vijiiu urechile, îi zvîcneau tîmplele. Fetele necunoscute ale fraților îi stîrneau un sentiment nelămurit. Știa că acum este unit cu ei pentru totdeauna și totuși îi erau cu totul străini, ba chiar dușmănoși parcă.

Marele maestru lovi cu ciocanul și întreabă :

— Frate prim-supraveghetor, cît este ceasul ?

— E miezul nopții.

— Întrucît este miezul nopții, anunță-ți rîndurile că voi închide, prin trei lovituri puternice, această lojă virtuoasă și desăvîrșită, și voi deschide loja mesei ¹.

Ședința se încheie prin trei lovituri executate de maestru și repetate de supraveghetori. Cei de față trecură printr-un coridor într-o altă sală, unde îi așteptau mesele întinse. Era o cameră lungă, cu pereții goi. Marele maestru se așază în mijloc, în dreapta lui prințul, și acolo, lîngă aceste înalte personalități, îl așezară și pe Rafał. Mesele erau puse cap la cap, în formă de potcoavă, și noul mason vedea de la locul său pe toți frații săi. Credea că ritualul s-a încheiat, dar nu era așa. Maestrul se adresează supraveghetorului și anunță solemn :

— Loja de masă a învățacelui este deschisă, și fiecare poate să trudească ² conform proiectului de lucru ³, după cum se va indica.

La o nouă lovitură de ciocan a maestrului, membrii lojei, tăcuți pînă atunci, începură deodată să vorbească. Frații singuri aduceau platourile. În dreptul tacîmurilor erau puse sticle cu vin și pahare de formă ciudată, gravate cu semne simbolice și cu fundurile groase. După al treilea fel, maestrul spuse, lovind cu ciocanul :

¹ Adică va începe banchetul. Asemenea banchete se dădeau după fiecare primire de noi candidați precum și în zilele festive ale masonilor ; ele aveau un anumit ritual și o anumită terminologie.

² A trudi — a minca.

³ Proiectul de lucru — felurile de mîncare.

— Fraților, încărcăți-vă puștile cu praf de pușcă virtos.

Frații își umplură paharele cu vin alb.

— Toate puștile au fost încărcate ?

— Toate, răspunse supraveghetorul.

— Să tragem prima salvă în sănătatea regelui și stăpînului nostru Friedrich Wilhelm ¹. Mîna dreaptă la armă, arma la față, la gură, foc.

Cu toții goliră paharele. Maestrul comandă mai departe :

— Arma la sinul stîng, la sinul drept, la mijlocul pieptului, și de două ori închipuiți triumghiul.

Frații executară rapid comanda. Puseră paharele pe masă, lovind tare cu fundul paharului în masă. A doua oară băură la fel pentru marele maestru, Landes-Gross Meister, fratele Friedrich von Castillon, profesor de filozofie la Academia Regală din Berlin, apoi pentru Marele Orient ², în sănătatea maestrului de catedră, slujitorilor lojei „Făclia de aur“ și pentru loja din estul Varșoviei abia de o lună înființată sub numele de *Friedrich Wilhelm zur Säule* și, la urmă, pentru loja pe cale de înfișipare a surorilor masone. Vinul băut avea asupra lui Rafał un efect straniu. Nu-l îmbăta și nici măcar nu-l amețea. Dimpotrivă, simțea cum i se limpezește mintea. Acum își dădea seama cum nu se poate mai lucid ce se petrece cu el și se bucura grozav. O forță bărbătească nesecată îi pulsa în vine, mîinile se cereau folosite, mințtea îi era ascuțită ca o secure. Se uita în ochii noilor săi frați, rînd pe rînd, la fețele nemților și polonezilor, văzute pentru întîia oară, și descoperea în fiecare privire aceeași forță aprigă ca și în propria sa ființă.

Maestrul se ridică în picioare și spuse :

— Ultima salvă s-o tragem în sănătatea tuturor masonilor, de la un pol la altul al pămîntului, dar mai întîi să alcătuim în cinstea acestei ligi unice un lanț neîntre-rup, reunind verigă cu verigă :

Și atunci răsună cîntecul fraților în limba polonă :

¹ Regele Prusiei între anii 1797—1840, care era și el mason.

² Cea mai înaltă autoritate a masoneriei din țară.

*Unirea-i piatra unghiulară
Și-acel preamăreț lăcaș
Ziditorului Nemuritor spre slavă
În vecii vecilor rămas,
Ziditori de cuget dar,
Peste a lumii neștiință
Virtuții înălțăm altar
Infrățiți întru virtute...*

Se adunară cu toții în mijlocul potcoavei alcătuite din mese și se luară de mîini. Maestrul întinse mîinile supraveghetorilor, aceștia fraților slujitori : toți membrii lojii, pînă la Rafał — tînărul învățăcel — se luară de mînă. Cotul drept al fiecăruia atingea cotul stîng al celui de alături, iar palma i se odihnea pe umăr. Toți își ațintiră privirea în ochii maestrului și rămaseră neclintîți. Cît de uimitori erau acei ochi. Plini de cea mai vie însuflețire, dîrză voință, hotărîți și atotcuprinzători. Un fior teribil îl cutremură pe Rafał din creștet pînă în tălpi și încet, încet se prelinse parcă în pămînt...

LOJA NEINIȚIAȚEI

Prințul Gintuț, ajutat de „fratele“ Rafał, își scria neobișnuita sa lucrare. Părea să cuprindă istoria ordinului templierilor, aceasta însă constituia, de fapt, numai fundalul. În realitate, era vorba de expunerea unui sistem filozofic. Rafał, fără să vrea, se cufundă pînă peste cap în studierea izvoarelor trebuincioase lucrării, începînd cu străvechile culte religioase din Asia și Africa, dispărute acum, cercetarea istoriei sectelor de la originea lor și terminînd cu materialele istorice despre Jacques de Molay, despre arhiepiscopul de Bordeaux, Bertrand de Got, mai tirziu papa Clement al V-lea, și despre Filip cel Frumos și soața lui, regina Jeana.

Rafał îl studia mai atent pe Filip. Recurgea de asemenea, deseori, la scrierile sfîntului Bernard, și mai ales la una dintre ele, și anume *Exhortatio ad Milites Templi*.

Nota adesea cuvintele pe care i le dicta cu încântare prințul la anumite pasaje :

„Trăiau fără a avea nici o proprietate, nici chiar voință proprie. Îmbrăcați simplu, prăfuiți, arși de soare, păreau nemuritori ca și credința ce-i însuflețea. Nimic nu le putea știrbi bărbăția, nici o piedică nu le putea stinge înflăcărarea. O cumplită primejdie le împodobeă victoriile. Fiecare pas al lor era un pas spre viitor.“

Aceste studii nu schimbaseră prea mult starea de spirit a lui Rafał. Nici unul dintre pașii lui nu ținea spre viitor. Obosit și plictisit de scris, serile se ducea în taină la Jarzyski. Acolo juca cărți și chefuia. Prințul, ducînd o viață retrasă, nu știa nimic de petrecerile „fratelui“ secretar, și mai puțin putea să știe ceva în legătură cu asta greoiul și planturosul *Meister von Stuhl*. Dealtfel, Rafał era teribil de prudent. Avea o cheie personală de la casă și nimeni, în afară de bătrînul valet, nu știa de escapadele lui nocturne. Loja o frecventa cu regularitate și niciodată nu se întîmpla să întîrzie. Plătea conștiincios cotizațiile (din banii cîștigați la cărți) și treptat își cîștiga reputația de frate respectabil în societatea aleasă. Adus de prinț în loja masonică din necesitate mai mult — vrînd să nu știe nimic de lucrarea sa și nici de întîlnirile sale cu maestrul — Rafał izbutise nu numai să pătrundă în societatea aleasă, dar să și devină un mason de nădejde.

Nimeni nu se mai întrebă ce-i cu munca lui de secretar. Toți știau că e o ocupație fortuită, cin în lojă.

De ziua sf. Ion lojile germano-polone din Varșovia — „*Zum goldenen Leuchter*“ și „*Friedrich Wilhelm zur Säule*“ și-au propus să se manifeste mai deosebit pentru a avea ce să raporteze „Marelui Orient“ din estul Berlinului. Se hotărîseră să dea viață lojilor risipite ale surorilor masone și să le reunească. Vreo cîteva zeci de surori din lojile vechiului „Orient“ polonez locuiau la Varșovia. Erau și noi candidate doritoare, din plictiseală sau de dragul modei, să intre în lojă, dacă s-ar fi deschis vreuna, așa că polonezii laolaltă cu nemții se puseră grabnic pe treabă. La începutul lui iunie, se formă un nucleu al unei loji feminine, care se alipi îndată lojii

de bărbați din estul Varșoviei, numită „*Zum goldenen Leuchter*“. Se țin în curînd prima întrunire comună, care trezi un interes imens în lumea masonilor. Se zvo-nea că marele maestru ar vrea s-o aducă în lojă pe tî-năra sa soție, cu care se căsătorise abia cu un an în urmă, și cu mult zel se pomeneau numele surorilor care urmau să mai vină. Rafał se duse cu entuziasm la a-ceastă solemnitățe.

În seara aceea loja era împodobită mai deosebit ca de obicei, deși în aceleași culori. Maestrul își ocupă locul pe podium. „Fratele cel cumplit“ se postă în spatele lui cu spada și lanțul. În atmosfera de tăcere încordată ma-rele maestru luă cuvîntul și-i porunci maestrului de ce-remonie și marelui supraveghetor să se ducă în sala ve-cină, unde s-au adunat surorile din vechile loji poloneze și să le poftească în sanctuar.

Între timp, frații începură să cînte :

*Salut surorilor libertății,
Bun venit în lăcașul sfînt
Înălțat eternității
Spre binele acestui pămînt
Slăvit al virtuții altar
Primească în jertfă etern
Al frăției libere dar,
Al frăției libere semn...*

După acest ceremonial, își făcură apariția în sală vreo douăzeci de frumuseți veștede, sau pe cale de a se veș-teji, din ultimii ani ai epocii lui Stanisław-August. Su-rorile așezară crenguțe de măsline la picioarele altarului, apoi își ocupară locul în rînduri. Marele maestru des-chise loja și rosti în franceză cuvîntul de bun venit și de învățătură. La ultimele sale vorbe, lovi de cinci ori cu ciocanul, legat în ziua aceea cu panglică albastră, și în-cet, cu sfială parcă, întrebă dacă are cineva de făcut vreo propunere. Maestrul de ceremonie răspunse că există o neinițiată care ar dori să fie primită în uniunea masonilor. La întrebarea dacă se opune cineva, cei pre-zenți se ridicară în picioare și-și întinseră brațul drept spre icoană. Marele maestru trimise pe unul dintre frați s-o pregătească pe candidată. Rafał era foarte nemulțu-mit și dezamăgit.

Doamnele pe care le-a văzut nu-l încântau deloc, deci presupunea că și noua candidată va spori doar numărul acestor figuri sulemenite și coafate, va mai adăuga o fiță cochetă la suma zîmbetelor studiate de mult, însă fără efect. Cu vădită nemulțumire se gîdea la lunga ceremonie ce-l aștepta în noaptea aceasta la lojă, în care era cald ca într-o baie de aburi. Fratele Stuart¹ dispăru pe ușa ce ducea spre Sala cugetării, pe care Rafal o ținea bine minte, și nu reveni vreme îndelungată. Între timp, Maestrul după ritual, îi puna întrebări maestrei masonelor, la care aceasta răspundea curgător, în franceză, cu o cochetărie bătrînească :

— *Que faut-il pour rendre une loge juste et parfaite ?*²

— *Trois la composent, cinq la rendent juste, sept la rendent parfaite*³.

— *Qui sont-ils ?*⁴

— *Le Vénérable, deux Surveillants, deux Compagnons et deux Apprentis*⁵.

— *Dans quelle loge avez-vous été vecu ?*⁶

— *Dans la loge Saint-Jean*⁷.

— *Pourquoi nos loges sont-elles dédiées à Saint-Jean ?*⁸

— *Parce que les Frères Maçons qui s'étoient unis pour la conquête de la Terre Sainte avaient choisi Saint-Jean pour patron*⁹.

Se auzi o puternică bătaie în ușă și după întrebările și răspunsurile obișnuite apăru în prag noua candidată.

¹ Ușier.

² Ce trebuie pentru a face o lojă dreaptă și perfectă ? (Fr.)

³ Trei o formează, cinci o fac dreaptă, șapte perfectă. (Fr.)

⁴ Cine sînt ei ? (Fr.)

⁵ Marele maestru, doi supraveghetori, două calfe și doi învățăcei. (Fr.)

⁶ Cărei loji i-ați aparținut ? (Fr.)

⁷ Lojei Sf. Ioan. (Fr.)

⁸ De ce lojile noastre poartă numele Sf. Ioan ? (Fr.)

⁹ Pentru că frații masoni care s-au unit pentru a cuceri Pămîntul Sfînt își aleseseră ca patron pe Sfîntul Ioan. (Fr.)

Era legată la ochi cu o basma mare ce-i acoperea fața de la frunte pînă la gură. Franjurile aurii ale basmalei atîrnau pe umerii albi și pe pieptul dezgolit. De sub basma nu se vedea decît părul bogat, auriu, prins într-un coc grecesc *krobylos*, și gura cu buzele ușor întredeschise. Rafał se înfioră, văzînd această gură, cu buzele întredeschise, ca la un copil de trei anișori, și înmărmuri într-o așteptare profund chinuitoare. Capul i se golise de gînduri. Inima îi bătea tot mai rar, iar buzele murmurau :

— O, păr auriu... O, gură, gura mea...

Frații și surorile, văzînd-o pe neinițiată, își loviră de trei ori cu mîna șoldul drept. Doi frați Stuarti o conduseră pe candidată de două ori de jur împrejurul lojii, fiecare ținînd-o de braț, după care se opri cu fruntea plecată în fața Marelui maestru.

Maestrul o întrebă :

— Cine ești, femeie ?

— Mă cheamă Helena de With.

La sunetul glasului ei Rafał era gata să scoată un strigăt. Cu greu se stăpîni și-și înfipse unghiile mîinii drepte în carnea mîinii stîngi. Fremăta cuprins de deznădejde și fericire, ca un copac în bătaia vîntului.

Marele maestru spunea ceva neinițiatei, poticnindu-se ca un elev la lecție. În sfîrșit, după un șir lung de întrebări și răspunsuri, după tot ceremonialul care ținuse parcă zece ani, Rafał auzi, tremurînd de emoție, cuvintele :

— Îți vom da prima rază de lumină, care îți va călăuzi pașii. Dați-i doamnei de With prima rază de lumină !

Rafał își simți ochii încetoșați de lacrimi. Vedea cum cineva se apropie de doamna de With și-i descoperă ochii. Își ridică mașinal spada, ca și toți ceilalți, pentru a alcătui bolta de oțel. Strălucirea metalului acoperi fața ce se dezvăluia încet de sub legătoare, dar peste o clipă i se arătă întreagă. Cu răsufierea tăiată, cu sîngele înghețat în vine, își aținti privirea pierdută, sălbatică pe chipul acela, în ochii aceia dumnezeiești, de sub sprîncenele desăvîrșit arcuite, pe obraji mai minunați decît parfumul florilor primăvara. Îi auzi din nou glasul cînd rostea jurămîntul în fața Ziditorului lumii, jurînd pe tot

ce poate fi mai sfînt pentru o femeie virtuoasă că va păstra taina sub amenin area pedepsei cu spada Arhanghelului. Rafa  tremura, ascult ndu-i cuvintele. Părul i se ridicase măciucă  i suflarea mor ii  i adia pe frunte. Col i  i gheare de lup i se înfigeau în beregată,  i izbeau ca ni te ciocane pieptul,  i străpungeau coastele,  i ochii verzi de fiară scăpărau în beznă. Glasul acela fără seamăn pe lume suna ca un c ntec celest :

— Fie ca focul din sferele înalte ale văzduhului să-mi cuprindă sufletul  i, purific ndu-l, să-mi lumineze calea virtu ii...

„Fratele cel cumplit“ scutură lan ul  i-l așeză pe g tul novicei. Rafa  nu vedea ce se petrece acolo, nu pricepea de ce noii venite i se pune dinainte un  or  alb  i i se dau m nu i albe. Nu înţelegea o iotă din cuvintele maestrului, se uita  i nu vedea cum maestrul, cu un zimbet fericit,  i dărui noii surori, so tei sale, sărutul păcii, spun nd :

—  ng duie-mi să- i dau sărutul păcii, iar tu la rîndul tău să-l dai mai departe fraților  i surorilor tale, ca  i cuv ntul, semnul și atingerea.

Rafa  se ad ncise în el  nsu i. Se afla într-o lume a lui de nimeni  tiut . Cu ochii injecta i  i scruta propriul suflet, z c nd în c mp întins pe zăpada spulberată. Vedea moartea cum se apropie. Iar sora cea nouă ca un duh de o rară frumuse e, ca un sunet dulce, ame itor, născut de strunele unui violoncel vrăjit  mp r tea fraților  i surorilor sărutul păcii. Cu m na întinsă atingea degetele fiecăruia  i cu adîncă smerenie  i venera ie rostea cuv ntul tainic *feix*,  coala virtu ii, adică. Ochii  i erau pleca i, iar pieptul superb, aproape gol, răsufla adînc. După ce ocoli mijlocul, se apropie de rîndul pe care-l  nceia Rafa . Privi scurt, nemul umit  parcă, dar merse înainte, îndeplinind porunca maestrului. Astfel, ajunsese pînă în fa a lui Rafa .  ntinse m na  i-i atinse degetele, apoi  i ridică ochii cu respect  i cu o umbră de tulburare, vr nd pe-semne să vadă de ce tremură at t de tare m na aceea. Privi, cum privise la fiecare dintre frați... V z ndu-l însă pe ultimul din r nd, înmărmuri. Fa a i se  n l t   i mai sus, ochii încremeniră în nemi care. Picioarele i se mu-

iară. Părea că dintr-o clipă într-alta se va prăbuși pe spate. Ușor însă capul reveni la loc și un zîmbet îi înflori pe chip.

— *Feix*, șopti, tremurînd încă, dar luminată de zîmbet ca de razele Craiului nou.

Gura i se apropie de gura lui Rafał și, ușor, o sfinți cu un sărut fugar, înfricoșător de dulce. Și în aceeași clipă o șoptă de fericire, preschimbată brusc în spaimă, îi zbură de pe buze spre buzele iubite :

— O, Doamne !

ISPITA

Helena de With umbla încolo și înapoi prin budoarul său. Covorul gros îi înăbușea pașii, pereții îmbrăcați în damasc o apărau de zgomotul din afară. În jur era liniște, liniște și întuneric. Noaptea înăbușitoare de iunie pogorîse peste casă și grădină, cuprinzînd totul într-o îmbrățișare fierbinte. Frunzele copacilor de sub ferestre erau grele și nemișcate, de parcă ar fi fost croite din tablă. Helena se apropia de geam, ieșea pe terasa suspendată deasupra gazonului, se întorcea din nou în cameră, frămîntîndu-se și negăsindu-și locul.

Rochia îi ardea umerii și șoldurile, pantofiorii din atlas o strîngeau, părul bogat, înfoiat, adunat pe cap îi era o povară. De mii de ori fusese gata să-și scoată rochia și să-și desfacă părul, dar de fiecare dată îi cădeau mîinile neputincioase și degetele se împleteau între ele chinuitor. Se uita în noaptea neagră, înstăpînită între trunchiurile copacilor, în noaptea ușor rumenită în zare de asfințitul cald încă ori poate de aurora ce prevestea zorile, în noaptea fierbinte ca fierul încins, și buzele ei șopteau cuvinte de dor, tainice, neîngăduite. Își cufunda adînc privirile în umbra aleilor nevăzute, a căror depărtare îi aducea în suflet dulce neliniște și desfătătoare înfiorare, și asculta tăcerea neclintită și veșnică a nopții

din jur. Își întindea spre grădină brațele tînjitoare și buzele arse de dor, își pleca fruntea în căutare de reazim, își sprijinea tîmpla pe umărul nopții și cu nările fremătătoare respira parfumul insinuant al narciselor, aroma răscolitoare, subtilă și impasibilă a dorului. Cît de stranie era pentru ea această noapte zăpușitoare, cît de neobișnuită, unică, de neuitat ! O ademenea în adîncul ei făgăduitor de supremă fericire, de neatîns vreodată...

Un șir lung de zile senine, suflarea uscată a vîntului și o mare de arșiță o pregătiseră săptămîni de-a rîndul. Și acum ea a învăluit pămîntul, înfricoșătoare și superbă, puternică, atotbiruitoare, chemînd în beznă. Din întunericul ei, pe fuioarele de aburi înmiresmați se înălța bucuria, o bucurie atotcuprinzătoare, minunată, eliberatoare pentru trup și suflet. Ea însă nu aducea fericire. O, nu ! Îți dădea numai speranța într-o fericire ce sălășluia undeva în preajmă, tîrcolind în jurul casei, se ascundea în aromele aburitoare, adăsta și se apropia cu pas sfios, neauzit. Inima Helenei de With bătea tare, bătaile ei îi răsunau în urechi aidoma pașilor fericirii apropiate. Într-un loc, între norii de frunze, se zărea cerul albastru cu miriade de stele. Stelele de briliant ardeau viu, aproape de pămînt. Privirea părea să le deslușească limpede nenumăratele fațete. Helena își înălță ochii spre nemărginirea veșnică a cerului și rămase așa îndelung, legănîndu-se încet, grațios. Auzea parcă în propria sa ființă melodia stelelor, cîntarea lor ce irumpe în suflet pe neștiute căi, ca și miresmele grădinii înflorite. Stelele îngînau :

„Cine ești tu cel care-ai voit a mă numi soție ? Cine ești tu și cine te-a investit cu drepturi asupra frumuseții mele ? Ce-mi aduci în dar ? Ai oare ochi pe care să-i fi iubit pătimaș în fragedă tinerețe ? Ai oare părul pe care să-l visez noaptea în somn și ziua, cînd hoinăresc cufundată în gînduri ?

Ești urît și nesuferit în bunătatea și înțelepciunea ta, cu zîmbetul tău virtuos pe buze și cu zbîrciturile-ți pe frunte de la îndelungata căutare a adevărului pe acest pămînt. Fruntea ta e grea și rece, cuvintele tale de oțel

sînt înțelepte și nepăsătoare. Fiecare e la fel de searbăd și nu trezește nici tulburare, nici nostalgie. Disprețuiesc cuvintele tale luate din cărți străvechi, colbuite, zîmbetul tău mîndru, atoateștiutor, și lacrimile amare, sincere, de dragul deșertăciunii jalnice a vieții omenești. Disprețuiesc mintea ta puternică și inima ta mîndră.

De ești mai presus de mine, tocmai de aceea te disprețuiesc.

De ești mai bun ca mine; te disprețuiesc însutit.

Nu vreau să ai vreun drept nici asupra unui vîrf din degetul meu, nici asupra unui firicel de păr din capul meu. Cu toată ființa mea sînt a lui în visele tinereții mele, toată, din cap pînă-n picioare, de la firul de păr din creștet pînă la degetul mic de la picior, toată numai a lui. Glasul lui răsună în jurul meu, vorbește în mine, se scaldă în ochii mei. Privirea lui o văd în valurile mării, în frumusețea pămîntului, în norii de pe cer. Gura lui e roșie ca trandafirii din grădina mea, sprîncenele-i negre se încruntă de teamă și de fericire că-mi este stăpîn mie, trupului și sufletului meu, stăpînire ce o iubesc atît !

Pentru fericirea lui aș îngădui bucuros să mi se taie o mîină, pentru iubirea lui pe potrivea iubirii mele mi-aș lăsa pieptul sfîrtecat, iar pentru a fi a lui în nopțile adînci mi-aș da lumina ochilor..."

Plîngea fără lacrimi. Cu degetele ei minunate zgîlția grilajul de fier al terasei, ca pe niște cătușe ale nefericirii sale și se zbătea ca un șarpe călcat în picioare.

Fără veste, brațele îi fremătară ca la o atingere ușoară de flori parfumate. Mînia mistuitoare din suflet se stinse încet. O adiere părelnică, înmiresmată, îi mîngîie fruntea și creștetul, îi legănă părul și-i atinse gîtul dezgolit. Simți în inimă, cu nespusă smerenie, un val de fericire. Își încrucișă mîinile pe piept, își lăsă în jos capul... Sufletul îi era împresurat de vise :

„Îi simt buzele pe pieptul meu și fruntea pe umărul meu gol. Părul lui odihnește pe brațul meu și fruntea albă îmi caută gura. Buzele îi sînt roșii ca trandafirii din grădina mea, vii și fierbinți ca sîngele ce gîlgîie dintr-o rană deschisă. Dinții albi sclipesc ca fulgerul în scăpărarea lui de-o clipă. Cine mă sărută oare în liniștea

noptii ? Oare tu, fulger luminos ? Oare voi, rozelor ? Sau tu, nălucirea mea tinăra ? Ecoul glasului meu în munți, vedenie albastră pe valurile mării, nor plutitor pe bolta cerească ? Sufletul sufletului meu ?...”

ACOLO

În primele zile ale Junii iulie, pani de With plecă din Varșovia la Bardejov, la cură. Pînă la granița austriacă, pe rîul Pilica, merse cu propriii cai de schimb, iar mai departe cu diligența. Făcuse un popas neobișnuit de scurt la Cracovia și, ce era mai neașteptat, hotărîse să viziteze meleagurile natale — Dersławice din regiunea Sandomierzului. Bătrinei dădace și cameristelor le poruncise s-o aștepte la Cracovia, și plecă în zori cînd toată casa mai era cufundată în somn. O făcu atît de neașteptat, fără să chibzuiască totul înainte, ca de obicei, încît bătrîna dădacă, Balbisia, care a crescut-o și îngrijit-o de mititică, nu-și putea veni în fire de mirare.

Doamna de With, între timp, călătorea în goană, dar nu înspre Sandomierz. Plătea cu dărnicie surugiilor, de la o stație la alta, schimba caii și gonea în nori de praf pe drumurile montane abrupte. Cînd, noaptea, opri în ultimul tîrg, în fața unei biete cîrciumi ovreiești, era plină de praf din cap pînă-n picioare. Ochii ei aprinși căutau pe cineva și nu întîrziară să-l descopere. Rafał Olbromski se apropie de rădvan și-i strînse mîna cu putere, întărind astfel parcă un jurămint etern. Rîse scurt, din piept, și la fel de tare îi strînse mîna, punîndu-și-o la inimă.

— Să mergem mai departe, îi șopti.

— Nu ! Să rămînem aici, o imploră Rafał, aplecîndu-se spre ea.

— Să mergem mai departe ! repetă cu hotărîre, coborîndu-și ochii sub privirea lui arzătoare. Cai sînt ?

— Sînt... dar să rămînem aici...

— Să mergem !

Rafał porni să dea poruncă de plecare. Helenă cobori din rădvan, intră în cârciumă și se așază într-un colț al încăperii goale. Pe tejghea ardea o luminare. Peste o clipă intră Rafał și se opri așa fel ca s-o apere pe Helena de lumină și de privirile ovreiului. Fericitul prilej de a o putea privi în voie îl încânta. În penumbră, își vedeau unul altuia doar ochii, și se oglindeau în ei, uitînd de orice pe lume. Era, într-adevăr, o desfătare supremă, deplină, liberă de orice reținere, o clipă de fericire cît veșnicia. Abia acum simțeau amîndoi cît de imensă era iubirea unuia pentru celălalt, mai presus de viață. Dacă o singură clipă de dragoste ar fi trebuit plătită cu viața, și-ar fi jertfit-o surîzînd nepăsător. Cuvintele, balast inutil, se lăsau undeva la fundul sufletelor. Bucuria întîlnirii o exprima doar zîmbetul angelic din ochii și de pe buzele lor, gingaș ca aburul din preajma zorilor unduind deasupra pămîntului în floare.

În curtea pietruită se auzi tropotul vesel al cailor și bubuitul ca de tunet al roților. Rafał îi făcu un semn din cap Helenei că-i timpul să pornească la drum. Dar ea nu se clinti. Tînărul se feri de lumină, căutînd privirea tovarășei sale de drum. Ea ședea nemișcată, sorbindu-l din ochi, cu un zîmbet larg pe buze. Borurile pălăriei legate cu o panglică sub bărbie îi înaripau chipul parcă. Numai cîteva șuvițe de păr îi atîrnau de-a lungul obrazilor. Halatul de drum din pînză cenușie o acoperea de sus pînă jos. Mîinile i se odihneau moi pe genunchi. Era atît de minunată, neștiută, străină, și totuși bucătică ruptă din inima și din ființa lui, încît Rafał, ca vrăjit, rămase pironit locului. Helena din Dersławice să fie oare ?

Stătea ca într-un nor aerian, copleșit de prezența ei, și-și spunea mereu că ea este cu adevărat aici, unde a așteptat-o ceasuri de-a rîndul, torturat de dor și îndoieli. Încet, încet o geană de lumină îi încălzi și-i mîngîie sufletul la gîndul minunat că aceasta nu-i decît prima lor clipă de fericire, primul ceas, prima zi, cărora îi vor urma ceasuri binecuvîntate fără număr, șir nesfîrșit de zile fericite.

Același gînd se oglindi în ochii Helenei, pe buzele și pe fruntea ei. O văzu cum înflorește ca un trandafir al Ierihonului. Inima nu-i bătea în piept, ci fremăta, mîi-

nile, singure, se împletiră a rugăciune, și buzele șopteau binecuvîntări. La fel se împletiră și mîinile ei și pleoapele i se lăsară peste ochi. Sta în picioare cu ochii la fericirea împlinită și se ruga fără cuvinte, cu buzele nemîșcate.

Peste o clipă, îi azvîrliră hangiului un ban de aur și se urcară într-o brișcă cracoviană. Caii voinici, bine hrăniți, porniră la trap întins. Pe șleau o luară și mai spornic la picior. Îndrăgostiții stăteau strîns lipiți unul de altul, simțind cum curge același foc prin vinele lor. La răstimpuri, schimbau două-trei vorbe, vorbe-mîngîieri, vorbe-îmbrățișări. Caii fornăiau pe drumul drept, uscat. Norul de praf stîrnit de copitele lor învăluia echipaj și călăreți.

Era o noapte cu lună. Pe cer nici o scamă de nor. Un vînticel răcoros adia dinspre munți, ridica ici și colo de prin văi perdeaua de ceață umedă, închipuiri străvezii de piclă de prin partea locului, ce se încăpățîneau să rămînă credincioase meleagurilor natale. Vîntul le ducea peste dîmburile și costișele de la poalele munților împăduriți. Drumul se așternea de-a lungul văilor străjuite de creste muntoase ce sporeau mereu în înălțime. Pădurile și codrii întunecați urcau și coborau din munte în munte. La fel și drumul — ici cobora devale spre cîte un fir de apă strălucind peste pietroaie, ici se avînta spre trecători și se cătăra pe pripoare. Pe alocuri, cîte un stei cenușiu atîrna în lumina lunii sus, pe cîte, un pisc de munte. Drumul se preschimba la răstimpuri în alei de zădă, de paltini, de molizi. Adesea brișca străbătea, durind, sate subcarpatice, adormite, printre haite de cîini oțăriți. Satele cufundate în somn păreau pustii, părăsite. Nicăieri, nici o lumină, nici un semn de viață. Dulăii, paznici credincioși ai acestor limanuri, creșteau în ochii călătorilor pînă la dimensiuni uriase, monstruoase.

Într-unul din sate, caii își traseră puțin sufletul în fața unei cîrciumi zăvorîte. Alături de cîrciumă, în umbra unor paltini înalți, sta tupilată o casă țărănească. Razele lunii luminau ramurile mlădii, gingașe, galben-strălucitoare, ale căror vîrfuri se legăneau ușor, cînd apropiindu-se, cînd depărtîndu-se unele de altele. Un singur perete al căsuței de munte, ca și liniile frînte ale acoperi-

șului povîrnit, erau scăldate din belșug de lumina lunii, iar tot restul cufundat în beznă. Pe acel perete modest luna își înfiripase un lăcaș împărătesc, unde lumina își țesea visul ei din vecii vecilor. Helena și cu Rafał vedeau limpede fiecare grindă înnegrită de vreme, fiecare urmă de topor, fiecare nod, inima și vinele lemnului. Fantastice erau culorile. Cine știe, poate că visau în noaptea aceea minunată la o viață slobodă, la margine de prăpastie, în foșnetul ramurilor, în șuierul acelor verzi de brad, cînd vîntul de munte suflă în trîmbițele sale...

— E drumul nostru, alb, fericit... șopti Helena. Într-acolo să mergem. E drumul spre fericire...

— Uită-te la peretele ăsta alb, spuse Rafał încet, de parcă i-ar fi încredințat o taină, atent să nu destrame cumva visul fermecat.

— Nu, nu ! Acolo...

— Minunat e peretele acesta alb...

Glasurile lor păreau neobișnuite, cu totul altele, de nerecunoscut. Se ascultau reciproc cu bucurie și uimire și fiecare cuvînt, fiecare sunet se rostogolea în tainița comorilor ca un diamant neprețuit. Surugiul sări pe capră și porniră mai departe.

Drumul cobora repede spre rîul din vale ce se rostogolea cu vuiet peste bolovani. Îi vedeai albia de departe, așternută trainic cu pietre. Pe mal creșteau sălcii cu frunza prelungă și îngustă, ce în bătaia lunii sclipea de rouă sidefie. Frunzele fremătau și își întorceau fața spre lumină, și ți se părea că valea toată răsună de glasul lor.

Luna se cățăraseră sus de tot. Trecuse de miezul nopții. Virfurile munților împăduriți se desenau pe albastrul pălit al cerului cînd în festoane mari, zdrențuite, cînd în valuri mărunte, ciufulite. Se făcea tot mai răcoare, ca în văile adînci toamna tîrziu. La stînga și la dreapta drumului alb se așternea umbră atît de compactă și de neagră, încît părea prăpastie fără fund. Se întindea pînă departe, ca un hău săpat afund în pămînt. Într-acolo, în hău negru, se rostogolea și drumul. Ochilor nu le venea a crede că această panglică luminoasă, argintie se va avînta într-acolo, cutezînd să-i tragă și pe călători. Inimile lor îi cereau îndurare în clipa cînd cotea neașteptat

în codru negru și rece, în întunericul lui des, în desişul îngheţat. Molizii uriaşi le apăreau deodată înainte, cu crestele lor înalte, ca nişte turnuri gotice împodobite cu ornamente florale. Când caii coborau devale la pas, copacii începeau să glăsuiască grav, parcă în numele acestor meleaguri inaccesibile omului, ori poate pădurea trezită din somn îşi striga neliniştea. Ramurile, lăsate în voia odihnei, se cutremurau fără veste şi se plecau la pământ cu un sîsîit rău prevestitor. Roţile brîstei duruiau pînă departe şi copitele cailor tăcăneau mărunţ, umplînd de larmă pădurea încremenită, de parcă, dintr-o dată, mii de securi i-ar fi spart cu sîrg tăcerea de piatră.

Sufletele erau cuprinse de teamă-neteama.

Priveau amîndoi la lumea din jur ca la o întîmplare a dragostei lor, ca la taina propriei lor vieţi. De unde a venit spre ei pămîntul ăsta minunat? Cine l-o fi creat anume pentru ei? Sorbeau din ochi priveliştea lui, la nesfîrşit, şi, uitînd de ei înşişi în splendida lumină a lunii, nu izbuteau să cuprindă întreaga frumuseţe ce li se dezvăluia. O tristeţe nelămurită se furişa încet în inimi, se preschimba în strigăt de groază sau de bucurie, în cîntec sfînt pentru care nu afli cuvinte în limba vorbită de oameni. Sufletele, mute parcă, se străduiau să scoată un sunet măcar, un cuvînt, un nume. dar numai un oftat, incapabil a se alcătui în silabe, cuprinzînd în el un noian de sentimente, se avînta spre stelele risipite pe bolta cerului.

Drumul ajunsese la o margine de prăpastie şi făcu o cotitură bruscă. Pădurea dispăru din faţa ochilor şi, ca o aripă neagră, coborî grabnic undeva într-o parte. Helena scoase un strigăt. Departe în zare, între doi munţi, ale căror păduri se contopeau, se deschise în vale o altă lume. Părea un peisaj selenar...

De undeva, din infinit, de dincolo de codrii negri, plutea aproape de pămînt un nor străveziu, de aur, şi se destrăma în azur.

Printre unduirile lui lîne nişte stînci golaşe îşi înălţau spre cer căpăţînila de piatră, atît de crestate, de parcă ar fi fost însuşi vîntul împietrit pe veci. Chipurile lor reci surîdeau pe cerul auriu. Helena îşi lipi umărul

de umărul iubitului și-și aplecă buzele spre el. Rafał îi auzi șoapta :

— Vezi ? Acolo-i fericirea noastră ! Vezi ? Acolo-i fericirea...

Un ris molcom, molcom îi tremură în gitlej. După o clipă, urmă mai departe în șoaptă :

— Te-am așteptat atît de mult, toată tinerețea mea... O, fericirea mea de aur, divină, supremă, luminoasă !... Aici, pe pieptul tău, a călcat lupul, aici, unde îți bate inima atît de tare ! Dar l-ai ucis ! O, stăpînul meu ! Botul înfricoșător și colții albi ai lupului au fost aici, pe gîtul tău. Ghearele lui ascuțite ți s-au înfipt în coaste, iar ochii aprinși au privit în ochii tăi. Ești curajos, puternic, amenințător ! De nebiruit ! Mai tare ca iarna, ca gerul, ca viscolul ! Mai tare decît lupul ! Tu nu știi ce e frica ! Ai și pumnal, și pușcă, dar mai presus de toate ai o inimă de oțel. Îți rîzi de oameni și nu te sinchisești de făgăduielile și jurămintele lor. Nu te temi de nimeni și de nimic ! De nimic pe lumea asta ! Nici de oameni, nici de fiare. Spune, cine ar cuteza să ne înfrunte ?... Nimeni. A noastră este lumea ! Ești superb ! Ești teribil ! Tremur la gîndul că... Sînt roaba ta !... O, dragule ! Acolo...

'MUNȚI ȘI VĂI

Căsuța lor singuratică se tupila la margine de pădure. Acoperișul negru îl umbreau paltini seculari. Pereții erau închipuți din birne groase de molid, ca la străvechile castele. Coperișul ascuțit și spart la mijloc avea o streășină mare, apărătoare de ploaie. Birnele în-negrite de vreme erau cafenii-întunecate ca sarica de duminică a munteanului. Ușa trainică prinsă în cuie de lemn ducea în odăița unde se aciolase, departe de ochii lumii, fericirea celor doi îndrăgostiți. Cît de dragă le era această ușă.

Cît de drag le era scîrîitul dulce al zăvorului, cînd, în zori, bătrînul găzdaş le punea în prag laptele aburînd, turte de ovăz, brînză de oaie, miere şi fragi. Cît de dragă le era această uşă groasă, rotunjită sus, neobişnuit şi trainic înjghebată din lemn, bătută în cuie de frasin şi solemnă ca o orgă, cînd la ceas tîrziu din noapte, pe ploaie, obosiţi şi flămînzi, uzi şi somnoroşi ajungeau în pragul ei, de la drum lung, şi ciocăneau tare, spunînd : „Deschide-te, uşă dragă, lasă-ne în casa fericirii, în lăcaşul dragostei ! Dă-te deoparte, zăvor de fag, ca un frate bun, care ne-ai îngăduit să trecem pragul înalt al casei fericirii, pragul înalt al lăcaşului dragostei !“

Din faţa casei pînă la şuvoiul de apă înpumată ce curgea printre bolovani, cobora un clin de luncă. Îl înconjura un val din piatră mărunţă, ca un şarpe pestriţ cu solzi ruginiu-albaştri. Cînd primele raze ale soarelui răzbeau ca printr-un vitraliu prin gemuleţele căscioarei şi închipuiau pe bîrnele noduroase izvoade nemaiîntîlnite, se trezeau amîndoi pentru a-şi mîngîia ochii şi sufletele cu priveliştea luncii lor dragi. Ea se schimba mereu aidoma sufletelor lor. În fiecare zi era aceeaşi şi totuşi alta în fiecare zi, tot mai frumoasă. Părea ţesută din vînt, din nori plutitori şi pulbere de apă. Se întindea pe clina de miazăzi. Rîuleţul de pădure ascuns în iarbă, şopotind printre rădăcini şi mustind pe sub muşchiul jilav, se lărgea ici-colo la suprafaţă în ochiuri de apă. Jilăveala locului a adăpat pe săturate iarba, care a crescut bogată şi de un verde atît de aprins, că-ţi turna parcă vlagă vie în oase şi vine. Barba-ursului şi feriga-de-baltă, pipirigul subţire şi coada-calului cu floricele albe creşteau puzderie. Pe dîmburile uscate, unde nu ajungea apa, unduia trifoiul înalt şi valuri de măturică în necontenită legănare. Jos, unde în albia lui de piatră, se zbuciuma şuvoiul spumegat, tînărul vlăstar al izvoarelor subterane, care străfîgînd granitul masivului Tatra, răzbise la lumina zilei în valea caldă, creşteau pîlcuri-pîlcuri de numă-uita. În dimineţile liniştite şi azurii, lunca dragă, în miere şi lapte scăldată, îşi cădelniţa gingaşele arome.

Trifoiul lipicios răsîpîdea parfum dulce-pătrunzător, iar cimbrul mirosul lui iute-aspru. În geamurile casei că-

tau crăițele de luncă și clopoței, veșnic fremătători, albaștri-violeți, cu potirele proaspăt deschise la lumina soarelui, pălămida înaltă cu flori de culoarea cerului în asfințit și micuțele panseluțe galbene. O întâmpinau pe Helena cînd se trezea din somn cu mireasma lor dulce și-i spuneau că înfloresc aici de cînd lumea numai și numai spre bucuria lor, că pînă să fi venit aici ea cu iubitul ei s-au perindat primăveri peste primăveri, nenumărate. O întâmpinau în numele veșniciei demult petrecute și-i dădeau binețe din căpșoarele lor galbene, roșii, violete. Ea înțelegea glasul florilor, cu un oftat neliniștit slăvea acea taină a existenței veșnice, ca pe un prunc zămislit în pîntecele viu, fremătător, al mamei.

Ce le-ar fi putut spune ? Să nu-i rănească inima cu strigătul lor sfredelitor despre eternitate ? Cum, cu ce vorbe de înduplecare ? Ce să le fi spus întru îndreptățirea sa ? Nimic ! Ea le mărturisea păcatul săvîrșit și, smerită, le primea sentința. Cu capul luminos înclinat încuviința florile, se spovedea gliei-mume, apei-simbol a tot ce-i trecător, vuietului îndepărtat al vîntului. Să nu vină aici cu iubitul ei nu i-ar fi fost cu putință. E tot ce le-ar fi putut spune.

Deseori, în miez de noapte, cînd cornul lunii, cu vîrfurile îndreptate spre soare-apune, străpungea în silă cu razele lui galben-roșietice întunericul pămîntului, se ridica din brațele iubitului adormit și se apropia de fereastră pentru a privi lunca. Era însă ceasul cînd florile se ascundeau de privirea ei. Le acoperea vîlul tainic țesut din rouă și palida lumină selenară, o năframă mai gingașă decît pînza de păianjen. O forță de neînvins o trăgea spre ușă și, desculță, dezbrăcată, trecea pragul, călca încetișor peste straturile de gresie, apoi mergea prin luncă, ferind florile, aplecîndu-se deasupra fiecăreia dintre ele pentru a se bucura, cît dorm, de răsufletul insesizabil al veacurilor.

În zori pe vreme senină, plecau amîndoi sus pe munte. Helena se încălța cu iminei ușori de munteancă și cu rochiile ei de mătase bogat împodobite menite chipurile pentru Bardejov. Rafał își punea costum de vîânătoare. Avea întotdeauna la el pumnalul lui de damasc

adus din Asia și primit în dar de la prinț, ca și pistoalele încărcate. Pe cărării aproape neștiute de-a lungul drumurilor — de cele mai multe ori albiile secate ale torrentelor montane — peste gînjurile rădăcinilor, peste ripe și stînci mergeau încotro vedeau cu ochii. Pe creștele înalte, unde pînă în zare nu se vedea țipenie, îmbrățișați se cufundau în somn adînc, sau, strîns lipiți unul de altul, ca doi cedri crescuți laolaltă de cînd lumea, priveau întinderile necuprinse ale cerului și pămîntului.

Oboseala gonea din trupurile lor patima omenească. La înălțimea culmilor, nu numai că se rupeau de uscat și apă și își scuturau tălpile de lutul pămîntean, dar parcă își eliberau și spiritul din trupul muritor alcătuit din carne și vine, oase și sînge. Se împărtășeau din fericirea supremă, sorbeau din izvorul desfătării eterne, de dincolo de granița acestei lumi, din iubirea nepămînteană. Învăluți în nori, luminați de razele pure ale soarelui, erau frate și soră legați printr-o dragoste veșnică. Strîngînd la piept trupul Helenei, mistuit de iubire, umerii ei gingași, arși de soare și vînt, Rafał depășea pragul voluptății desfătătoare a simțurilor omenești. Neașteptat, ca într-o revelație continuă, orbitoare, dătătoare de o imensă fericire nu mai vedea femeia, ci spiritul ei.

Cu privirea cufundată în adîncul ochilor ființei dragi, păsea parcă peste pragul unei lumi noi, neștiute pînă atunci, și pe tărimurile ei pierdea conștiința propriului suflet și trup, a propriei sale ființe. Ziua, nămiaza mare, vedea aieva, cu ochii lui, propriul suflet în făptura Helenei.

Ceasuri lungi, nesfîrșite, rămîneau așa, ochi în ochi, privindu-se cu nesăț. Numai la răstimpuri, cînd cîte un zîmbet le lumina chipul, gura, mîinile strînse una într-alta, își dădeau seama că, de fapt, sînt două făpturi de pe pămînt, că nu sînt stane de piatră, nori plutitori în albastrul cerului sau două valuri de apă înspumată. Năzuinți stranii li se involburau atunci în suflet, așa cum între stînci de granit din văzduh se înfiripă nori rătăcitori, dorința vie de a se înălța sus, cît mai sus cu putință, peste întinderi de neatins.

Într-una din asemenea clipe, Helena îngăimă abia auzit :

— De-am muri...

Rafał nu se arată surprins. Și-au înălțat capetele amindoi și, sprijiniți într-un cot, s-au uitat îndelung în prăpastia de la picioarele lor. Peretele stîncos, întunecat, alunecos, cobora abrupt într-un hău negru. Pe fundul prăpastiei un torent vuitor unduia ca un vierme alb, înfruptîndu-se dintr-un trup uriaș. În preajma lui zăceau în rece tăcere colți de piatră, suliiți, pile, ghioage, lanțuri, nenumărate unelte de tortură...

— Moarte... rosti Rafał. Asta înseamnă să pierim și să nu ne mai vedem niciodată ?

Helena zîmbi senin și blind ca o mamă către fiul neștiutor care a greșit :

— Atunci ar începe cu adevărat veșnicia. Așa cum este acum, ar fi mereu, neschimbat... Somnul a două suflete îmbrățișate !

— Și dacă nu va fi așa ?

— Ba chiar așa ! Fericire mai mare nu poate să existe. Aici e granița ei. O văd la fel de limpede ca și meleagurile acelea ungurești de partea cealaltă. Am intra în împărăția fericirii...

— Atunci scoate-ți rochia. O rupem în fișii și ne legăm cu ele ca să nu ne despărțim în cădere.

Helena se ridică ca prin vis și cu un zîmbet senin începu să-și sfîșie corsajul. Dar cînd umărul ei alb, mai alb decît spuma norilor de pe cer, se arată de sub mătasea neagră, Rafał își lipi buzele de el. Din ochii amîndurora începură să curgă lacrimi... Și iarăși prinseră a visa cu ochii deschiși un vis mai palpabil decît granitul tare pe care stăteau întinși, decît vuietul apei rostogolite deval, în cupele eterne de piatră, decît crăpăturile săpate adînc în trupul stîncilor, drum milenar al grohotișului vîșnic mișcător. Vîntul montan părea să le învăluie treptat fețele în fire uscate de pînză de păianjen. Jos, pinii pitici, încălziți de soare, răsplineau o aromă de vin. La capătul trecătorilor se zăreau văi verzi, ca niște grădini împrejmuite cu ziduri de piatră. Pe coastele pietroase ale munților mai scunzi, lipsite de iarbă, brăz-

date de cicatrici albe și torente de grohotiș, își întinseră mantiile maiestuoase străvechile păduri, codrii seculari, înconjuțați de bunii lor ortaci, stîncile crenelate. Pe ghebele de piatră, întunecate, se așternea zăpada albă, aidoma unor oseminte pe care vîntul, soarele și ploaia le macină și le prefac în pulbere. Părea că ici-colo lilieci uriași, alb-cărunți, și-au întins larg aripile.

Într-un rînd, uraganul scoborîtor din munți pînă jos, în văi, îi prinse pe marginea unei stînci calcaroase de pe creasta muntelui împădurit. Suflarea puternică și caldă a vîntului le ardea fețele. Stăteau amîndoi nemișcați, ținîndu-se de stîncă mărunțită încet de vreme, spălată de ploi și mînată la vale. Helena, cu capul rezemat de o piatră, se uita la o floriceică ofilită de ge_nțiana, care murrea singuratică printre mușchii ruginii. Degetele frumoase, lungi și albe ale Helenei, atingeau gingaș petalele închise ale florii nevolnice și încercau să le desfacă, să le readucă la viață. Pieziș, la buza prăpastiei, creșteau în stîncă brăduți rămu-roși, cu crestele turtite. Brazi albi uriași, cu rădăcinile înfip-te undeva jos, chiar la poalele muntelui parcă, își plecau coamele ciufulite, împodobite cu conuri, la picioarele zvelte ale Helenei, gudurîndu-se ca niște sălbăticiuni îmblînzite de frumusețea ei.

Uraganul zbuciuma pădurea cum mistralul zbuciumă Marea Ligurică. Fără veste năpustea asupra ei cîte o rafală bubuitoare. Rafał și Helena îl înfruntau pieptiș și-atunci uraganul se lua la trîntă cu ei. Cei doi îndrăgostiți se înfrăteau cu molizii, cu pinii, cu fagii, și-i primeau cu desfătare provocarea.

Era o desfătare tainică, nelămurită, ieșită din comun. Priveau cu încîntare cum molizii își adunau dintr-o dată ramurile în jurul trunchiului. Era semnul că se apropie vîntul-tist, vîntul-căpetenie. La o suflare a lui întregul codru se pleacă la pămînt. Pădurea îl întîmpină cu cîntec de laudă în cor fluierat, ce se stinge încet, în urmă-i. Și parcă muntele însuși se mișcă din temelie, se leagănă ușor pe talpa de piatră și pîrîie înfundat pe la încheieturi.

Încet, se domolește trosnetul ramurilor, duruitul și haosul sunetelor și, trecînd treptat într-un vuiet prelung,

se sfîrşeşte în tăcere. O clipă de aşteptare cuvioasă, de nemişcare vlăguită, apoi ramurile tinere încep din nou să freamăte şi, înnebunite parcă, se izbesc de trunchi, aşa cum omul în gheara deznădejdiei se izbeşte cu capul de perete. Vaier de jale înaltă pinii mărunţi. Departe, peste munţii împăduriţi, trece în zbor vuitor vîntul dezlănţuit.

Helena, ţinîndu-şi genunchii îmbrăţişaţi, privea norii cafenii, calzi, ce se iveau vertiginos din crăpăturile stîncilor, zburînd înspre pădurile zbuciumate, şi îngîna un cîntec alcătuit din cuvinte stranii. Cuvinte de laudă înălţate puterii vîntului şi frumuseţii fără de seamăn a răbufnirilor sale năvalnice izbucneau din pieptul ei la fel de neaşteptat ca şi norii fermecători din sînul stîncilor. Se alcătuiau pe buzele ei într-un cîntec armonizat cu şuietul melodios al vîntului, cu acordurile răsunătoare ale pădurilor dezlănţuite, ce-şi luau zborul din văi spre ţăriile cerului cu filfiit de aripi urieşeşti peste întinderea necuprinsă a pămîntului.

Deseori, o ploaie mai stăruitoare îi reţinea sub cîte un colţ de stîncă la gura vreunei peşteri sau la umbra unui molid gigantic, ale cărui ramuri mari alcătuiau un acoperămint de nădejde. Îşi treceau timpul atunci povestindu-şi tot felul de „istorii“. Rafał îi descria propria viaţă, îi vorbea despre lumea cunoscută de el şi străină ei. Erau mărturisirile inimii, sincere, fără ascunzişuri, cu toate păcatele date în vileag şi cu toate virtuţile măsurate la valoarea lor adevărată. Ca la spovedanie. Şi ea la rîndul ei îşi deschidea sufletul fără rezerve. În aceste ore unice i se dezvăluia toată firea Helenei, cu năzuinţele şi trăirile ei. Dobîndea în ochii lui limpezi de cristal, luminoasă, ca o apă de izvor, căreia i se adaugă mereu noi surse pure răzbind la suprafaţă din adîncuri şi sporindu-i la nesfîrşit farmecul cu trăsături noi, de o frumuseţe trainică şi fără seamăn pe lume. O nesecată dragoste de viaţă era însăşi natura ei, o veselie atotbiruitoare, o nepăsare înţeleaptă, senină şi nedisimulată pentru orice aparenţă, oricît de copleşitoare, sau oricît de modestă.

Nu era nimic între ei din ce „trebuia neapărat“ să fie și se înfiripa tot ce era firesc și adevărat, presimțit de amîndoi că va veni și privit de amîndoi cu toată luciditatea. Cu aceeași bucurie curajoasă cercetau împreună și taințele cele mai ascunse, primejdioase și umbrite ale sufletului. Se dezvăluiau unul altuia într-o lumină nouă, neașteptată, trezindu-și reciproc dorința de a-și înfățișa toată gama de nuanțe, reale, de nimic alterate. Erau ca două flori ce poartă în ele, laolaltă, parfum și otravă. Cu pasiune înflăcărată iubeau unul la celălalt toate ungherele tainice, toate întortocherile și labirinturile sufletului.

Uneori, noaptea, cînd cernea mărunt cîte o ploică statornică, de munte, și cînd fiecare ac de brad era muțiat în apă, le plăcea să hoinărească fără țel pe cărări inaccesibile, disprețuitoare față de orice venetic, plătind parcă pentru încălcarea împărăției lor cu neașteptate primejdii la tot pasul. Le plăcea să colinde pe lîngă căsuța lor de-a lungul drumurilor străjuite de pari pe de margine, cu șiruri de lariță ce depănuau în noapte basme fantastice. Pinii se dezghiocau neașteptat din beznă în calea lor ca niște strigăte ale întunericului... De departe răzbăteau glasul șuvoaielor muntoase...

Cînd ploaia contenea, norii se risipeau și cerul se înșenina, intrau, uimiți, în pădure să vadă ce schimbări s-au petrecut acolo. Cu toată luarea-aminte priveau verdeța crudă, cu prospețimea ei atît de efemeră răzbind prin umbra de sub brazi, împrejmuid cioturile copacilor demult doborîți și bolovanii albaștri-cenușii. Ramurile grele de apă se plecau la pămînt ca niște trîmbe întuncate de ceață, involburîndu-se parcă peste întinderea poleită cu verdele strălucitor al ierbii. Helena trăgea adînc în piept mirosul răcoros al ferigilor ude, al cioturilor putrede muiate de apă, aroma rășinei plutind greu în văzduhul rece. Șuvoaietele repezi lunecau printre bolovani asemenea propriei lor bucurii năvalnice și curate. Petreceau ore în șir cu ochii la firicelele de apă prelingîndu-se de sub cioturi și mușchi. Aveau impresia că se scurgeau încet chiar din șoldul străpuns al stîncii.

Bolovanii uriași din drumul apelor coboritoare, care spărgeau șuvoiul în nenumărate brațe, mai mari și mai mici, erau înveliți în blană verde de mușchi. Pinii, adăpați de izvoarele subterane, crescuseră uriași. Cei doi tineri își împărtășeau gîndul că această apă minunată se naște din nimic și vine de nicăieri, că de la începuturile ei e răzletită de pietrele muntelui, precum e și iubirea lor, dar care mai tîrziu se reunește, și curge în albia ei de piatră, înspumată, zbuciumată de vîrtejuri, năvalnică, clocotitoare, de vuiet petrecută, pînă cînd, în cascadă, se prăvălește jos, în prăpastie... Oare și pe ei îi așteaptă o astfel de prăpastie ? se întrebau unul pe altul.

Într-un loc au dat peste un copac smuls din rădăcină, așezat de-a curmezișul unui șuvoi. De ani și ani zăcea acolo la cheremul apei. Lacomă și neîndurătoare, îl măcina cu colții albi de spumă, fără de istov. Soarta tristă a trunchiului pe jumătate putrezit îi mîhnea, îi împărtășeau cu amărăciune ursita, așa cum în vis deseori te contopești cu alte vieți, și se îndepărtau îndurerați, de parcă ar fi avut din nou în pieptul lor suflete gingașe, de copil, adînc simțitoare, stinse demult.

Mai drag ca orice le era totuși micuțul lac. Îl numeau „Cel schimbător“. Uneori, departe fiind, își aduceau aminte unul altuia de el, fără vorbe, doar cu o sclipire din ochi și o mișcare din sprînceană, sau cu un surîs bine știut de amîndoi. Și atunci se ridicau repede și porneau într-acolo. „Cel schimbător“ se întindea pe creasta de piatră a unui munte, înconjurat de păduri. Nici drum, nici potecă bătătorită înspre el. Lacul era plin de apă întunecată, dar limpede, în care se răsfrîngea inelul verde de molizi seculari și pini pitici. Alteori, se oglindeau în el steiuri galbene, depărtate, minate într-aici parcă de dorul apei. Locul era necălcăt de picior de om și nici de fiară. Numai libelule albastre săgetau văzduhul deasupra apei.

Cînd și cînd se mai rătăcea cîte un fluture portocaliu de la poalele munților. Păsăruicile de pădure, ascunse în umbra deasă a brazilor, își îngînau încet cîntecul duios. Încolo, domnea tăcerea. Codrul ținea lacul într-o strînsă îmbrățișare. Ca un soț orb și surd, sălbăticit de

chinurile geloziei, ascundea de ochii lumii la sînul lui matusalemic goliciunea minunată a apei, jucîndu-și umbrele în razele soarelui, purtînd în ea toate podoabele neasemuite ale cerului — zorile și amurgul, norii multicolori, vîntul și fulgerul de aur, stelele, luna și însuși soarele veșnic. Apa, prizonieră, se juca cu tot ce-i străjuia libertatea : cu molizii, cu pinii pitici, cu malurile, cu franjurile de aur ale stufului veșted. Chema spre ea pădurea, îi îngăduia să-și culce ramurile verzi pe sînul ei gingaș ca zorile, de culoarea penelor de pe gîtul păunului ; o clipă mai tîrziu pornea să răsfire pletele verzi ale ramurilor, să le desfacă în șuvițe, să le împletească în fel și chip și să le legene pe undele ei sticloase. Pletele plutitoare se desfăceau și se închideau 'ca un suris neașteptat.

Izvoadele stranii se destrămau apoi dintr-o dată. Umbrele copacilor se preschimbau în zvelte fantome, nemai-văzute pe pămînt, clini uzi, mițoși, cu vîrfurile cufundate în apă pînă la adîncimi inaccesibile ochiului omenesc. Nălucile verzi ieșeau înapoi la suprafață, fugeau în sus în văzduh, speriate, fremătătoare, se înfiorau neli-niștite, ca o muzică sacadată, de rău prevestitoare, ale cărei acorduri tunătoare exprimau mai limpede decît cifrele spaima din fața nopții fără somn, din fața hăului adînc din preajmă.

Helena, de cum ajungea pe malul lacului, se lăsa la pămînt și, nemișcată începea să-i șoptească apei :

— Surioară poznașă, sub strajă așezată, ce-o să mai născocești tu astăzi ? În ce lumină o să te arăți ? A, nici tu nu știi încă ce-o să fie cu tine peste o clipă !

În chip de răspuns, parcă se dăruia privirii întinderea azurie a lacului și un nor orbitor de alb, cu nespusă măreție, o străbătea încoronat, investit cu toată strălucirea soarelui. Încet-încet, își schimba conturul : capul albauriu de o rară frumusețe se pleca clipă de clipă în alt fel, pentru a putea cît mai lesne să viseze la necuprinsul cerului, părintele fără de sfîrșit, și la terra — maica lui preafrumoasă. Plutea în azurul nemărginit spre o nouă întrupare — să se preschimbe în altceva și să dispară.

FEREASTRA DIN STÎNCĂ

Sus, sus de tot, deasupra pădurii necuprinse amîndoi stăteau întinși la gura peșterii. „Fereastra“ din stîncă dădea într-un pripor de munte, de unde valea toată o vedeai ca-n palmă. În stana calcaroasă ce-și înălța pînă spre tăriile încețoșate vîrfurile tocite, dădeai la un moment dat de un coridor îngust care ducea la un fel de *asylum*¹ evocînd sumbre ruine de vechi castel. Sus, pe colții stîncoși, amintind penajul de pe coiful unui cavalier medieval, se legănau molizi străvechi și atîrnau smocuri de mușchi ruginiu. Din fîntîna asta de piatră ducea undeva în adînc un fel de grotă în chip de tunel boltit. În ungherele întunecate se vedea gheață acoperită de pămînt, iar pe pereți mustea o jilăveală respingătoare. Zidurile stranii ale acestei fortărețe inaccesibile, laolaltă cu pădurea învecinată, se înălțau deasupra unei minunate văi scaldate în soare, încadrată de lunci verzi alpine și de o pajiște riverană, mîngîiată neconținut de murmurul veșnic schimbător al Dunajecului și pîrînd a fi surîsul munților gravi și amenințători. Steiuri golașe își plecau frunțile deasupra hăului de sub ele, măsurîndu-le parcă de sus adîncimea. Un mușchi de o rară frumusețe le acoperea crăpăturile. Buhașii și scorușii pirpirii își înfipseseră în ele rădăcinile hulpave.

Cei doi tineri se odihneau, ca pe o saltea de puf, pe ierburile bogate, cu frunza mare, și pe tufele pălite de merișor, crescute în jurul bolovanilor. Se dăruiau căldurii soarelui, la intrarea în peșteră, printre stînci.

Cînd soarele îi încălzea prea tare, se adăposteau, rîzînd, în peștera rece, cu gheață veșnică. Învăluți de răcoarea pătrunzătoare a peșterii, își rîdeau de soare. Sorbeau aerul înghețat în plămîinii lor tineri, apoi iarăși își întorceau către soare fețele arse de dogoarea lui. Astfel petreceau ceasuri nesfîrșite, admirînd cerul și pămîntul. Cu ochi somnoroși întîmpinau pe truditorii amiezii muntoase — norișori albi, gingași, prelungi, abia născuți din

¹ Adăpost. (Lat.)

însăși suflarea vîntului, plutind dinspre munți, în solemnă tăcere, pe deasupra văii fără de seamăn pe lume. Privirile lor aromitoare rătăceau de-a lungul prăpăstiilor împădurite, verzi-cenușii, presărate ici-colo cu cîte un stei stingher sau împodobite neașteptat cu pămătufulurile fagiilor muiate în verde-viu. De la crestele muntoase își coborau privirea în văile adumbrite, întunecat-albastre. Pentru a suta și a mia oară salutau din ochi stîncile abrupte, presărate cu aurul fragil al scorușului veșted. Le era dat să admire locuri atît de frumoase, de un farmec incredibil, încît Helena bătea uneori din palme, cu lacrimi de extaz în ochi. La răstimpuri, slobozeau în spațiul acela pustiu și necuprins, în acea țară a nimăndi, chemări armonioase, viersuitoare.

Își strigau porecele mîngietoare, gingașe, aidoma sărutărilor, și ascultau cu încîntare și extaz pios cum crestele zvelte de calcar și masivele îndepărtate, inaccesibile, de granit, peșterile și hrubele tainice, pădurile și torentele, pajiștile muntoase și potecile ascunse îi cheamă pe nume de pretutindeni. Ecolul minunat al numelui Helenei dădea ocol spațiului vast și se întorcea la ei ca o melodie unică pe lume, trezindu-le în inimi o bucurie fără margini. Li se părea că aud aievea glasul munților, laolaltă cu al rîurilor, chemîndu-i cu aceeași iubire pătimașă, cu care se cheamă ei între ei. Erau clipe de fericire supremă pe pămînt. Lumea înconjurătoare se preschimba într-o încîntare pusă în slujba iubirii lor. Chemau de mai multe ori în șir ecourile dragi, binecuvîntînd cerul și pămîntul, proslăvînd firea toată, înălțînd un imn din sufletele adînc tulburate, precum în Sfînta Scriptură, spre blagoslovirea cerului și a pămîntului și a întregii înfăptuiri dumnezeiești. Nu se puteau urni de acolo. Nu erau în stare să părăsească valea din fața lor, stîncile mult îndrăgite, vuietul minunat al torentelor și ecolul propriei iubiri.

Rămaseră acolo și peste noapte. La gura peșterii aprinseră un foc și, acoperindu-se amîndoi cu aceeași haină, adormiră.

Se lumina de ziuă cînd Rafał se trezi din somnul lui adînc cuprins de un sentiment apăsător, de neliniște. Vru

să sară în picioare... dar într-o fracțiune de secundă înțelese că e legat. Cu mâna dreaptă încercă să scoată cuțitul din sân, dar nu fu în stare s-o miște. Apoi își dădu seama că nici nu mai are cuțit. Era culcat cu fața la pământ, priponit de trunchiul unui pin, cu brațele legate peste coate și încheieturi, iar picioarele peste genunchi și glezne. Pe jumătate adormit, începu încet, încet să înțeleagă ce se întâmplă cu el, când auzi deodată geamătul deznădăjduit al Helenei. Se smuci din răputeri, îndoindu-se ca un șarpe și întorcându-și anevoie capul.

La lumina focului aprins desluși o ceată de tilhari — vreo șapte, opt inși. Mut de groază, nu-și putea crede ochilor. Se uita la priveriștea ce i se oferea, cu impresia că visează. Privea buimac la căciuilile înalte ale tilhariilor — unul își prinsese de căciulă o coadă de vulpe, altul o aripă de vultur, un al treilea — colți și botul unui urs, altul — gheare de lup... Le cerceta, ca vrăjit, armele : iatagane, puști încrustate cu argint și aramă, toporiști la cingătoare, bîte în mîini. Purtău cămași negre, slinoase, pantaloni roșii, brîuri late, cusute în izvoade, caftane bogat împodobite...

Rafał se smuci deodată cu atîta putere, încît îi trosniră oasele și funia i se înfipse în carne. Văzuse cum tilharii o smulgeau pe Helena unul din mîinile celui alt. Un urlat sălbatic îi sfîșia pieptul ca un tăiș de cuțit ; năuc, cu ochii ieșiți din orbite, se izbea cu capul de trunchiul pinului. Helena striga după ajutor. Văzu cum unul dintre tilhari o doborîse la pământ. Cum ea se apăra îndîrjit, cu dinții, cum mîinile tilharului smulgeau rochia de pe trupul ei, îi rupeau cămașa și, în cele din urmă, cum se petrecu lucrul cel mai cumplit pe care l-ar fi putut vedea vreodată pe lume... Înnebunit, mușca pietrele, se îneca cu propriul său urlat neomenesc, de fiară, de smintit. Trupul i se zvîrcolea neputincios, ghearele i se infigeau în stîncă. Cineva se așeză pe spinarea lui și-i apăsă cu puterea fruntea de pământ. Nu mai auzea și nu mai vedea nimic. Sîngele îi năvăli în țeastă și-i aprinse creierul. Izbuti să ridice capul. Zări cum Helena se smulse din brațele unui alt bandit care voise, în chicotitul bandedi, s-o răstoarne la pământ, ca și primul, și s-o necin-

stească. Răsufală ușurat cînd, aproape goală, însîngerată, sări pe un colț de stîncă, cel mai înalt, și de acolo, se pierdu în prăpastie.

PUTEREA SATANEI

Se luminase de ziuă cînd Rafal se trezi din încreștarea coșmarului. Rămase îndelung nemișcat, nefiind în stare să-și urnească miinile sau picioarele, să-și ridice pleoapele. Își amintise deodată ce se petrecuse cu el... După ce-și perindă prin minte cele întîmplate, deschise ochii să vadă unde se află, cu atîta nepăsare, încît nici propria moarte nu l-ar fi putut speria. Văzu o adîncitură în stîncă întunecoasă, apărută. Unstei uriaș, ieșit în afară, străjuia acel adăpost ciobănesc, cald și plăcut. Sub capul lui se afla o grămadă moale de mușchi iar peste el un caftan tilhăresc. Soarele strălucea pe cer, iar umezii verzi ai stîncilor se rotunjeau lin, spre poale, prietenos. Cînd își săltă în sus capul și dădu la o parte caftanul, se văzu îmbrăcat în niște haine stranii — pantaloni roșii, strîmți, și un ilic brodat. Lîngă culcușul său zăcea un fel de iatagan turcesc, ascuțit, un cuțit cu plăsele de lemn, ferecate în aramă. Mai era acolo și o ghioagă din lemn de frasin, întoarsă spre el cu capătul subțire, cu măciulie ghintuită la capătul celălalt, cu care dintr-o lovitură ai fi doborît și un cal. Alături, două lipii mari, brînză de oaie și o butelcă pîntecoasă cu vin pe fund. Rafal își simți capul și trupul înfășat. Pipăindu-se, înțelese că cineva i-a spălat rănile și le-a oblojit cu cîrpe curate.

Încercă să se ridice, dar, de cum se mișcă, primul lucru de care-și dădu seama era că n-o are pe Helena lîngă el. Durerea îl izbi greu, de parcă stîncă de sus s-ar fi prăbușit deodată peste el. Zăcea neputincios sub apăsarea ei, zdrobit, nimicit. Și atît cît este în stare simțirea să îndure nu se mișcă din loc. După un oarecare răstimp

însă, chinul începu să-și caute alte forme, mai viclene. Nu se mai mulțumea cu ipostaza unui biet bolovan ce strivește orbește și fără sens. Își luă dintr-o dată chipul unui om perfid și ticălos. Din trupul lui de piatră crescuseră două membre parcă : amintirea și visele. Mîinile acelea îmbrățișară capul nefericitului trezit din neștiință și începură să-l legene încet, egal, o dată cu fața la fericirea spulberată, apoi la viitorul învăluit în negura închipuirii, rînd pe rînd. Între cele două legănări de pendul, din rărunchii de fier ai monstrului ieșea un sunet sec, înspăimîntător în mișcarea lui lină, ritmică, nepăsătoare, șoptindu-i : ea nu mai este...

La început, Rafał zăcu nemișcat, ca și înainte, cu toate puterile încordate încercînd să biruie suferința ; zadarnic însă, căci ea era de nebiruit. Lucra, neobosită, și fără oprire, de cine știe cînd — antrenată, pregătită parcă pentru orice fel de împotrivire omenească. Glasul ei pătrundea pe furiș în tainițele sufletului, ca o simplă împunsătură de țințar, dar cu efect teribil de obuz. Venise ceasul cel rău.

Nefericitul sări din culcuș și ieși din groapă. Se văzu într-un loc necunoscut, într-o vale liniștită, înconjurată de păduri. Privea în jur cu ochi speriați, înțelegînd ce tortură cumplită este pentru el această priveliște nemai-văzută. Dintr-o dată, deznădejdea îl doborî la pămînt. Începu să-și smulgă părul din cap, să-și rupă cîrpele de pe rîni, hainele, să se zvîrcolească pe pietre... Urlînd din răsputeri, încerca să acopere ticăitul acela molcom, șoapta melodioasă a durerii : ea nu mai este... Capul i se lovea de pietre și sîngele prinse să gîlgîie peste florile luminoase de cîmp care se desfătau la soare sorbind din roua dimineții.

Durerea ce-i încheștase capul îi domoli suferința sufletească și-l făcu să-și vină în fire. Amintirea și fantasmelor închipuirii pieriseră și ele... Rafał se ridică, își bandajă la loc capul, luă ghioaga și-și prinse la brîu cuțitul. Bău repede vinul și mestecă lipia. Apoi porni drept înainte cu gîndul să caute locul unde zace Helena lui. Se mira cum de n-o făcuse din prima clipă. Mergea cu pași mari, împrăștiind din cale grohotișul, frîngînd brăduții

tineri, călcînd în picioare bălăriile de munte. Pe la amiază, ajunse la marginea văii. Își dădu seama că se află aproape de piciorul stîncii pe care petrecuse cu Helena ultima lor noapte. Dînd la o parte ramurile brazilor se îndrepta spre stîncă aceea înfiptă în cer.

Se apleca la pămînt, deasupra florilor înrourate încă... Toate erau proaspete, pline de sevă, de viață... Le privea cu ochi reci, căutînd urme de sînge, cu inima împietrită înrăită, plină de o bărbăție haiducească. Avea toate simțurile ascuțite ca un copoi și era stăpîn pe el ca un bărbat curajos și cu sîngele rece. Nu găsi însă nici o urmă acolo unde s-ar fi așteptat. Abia după ce stăbătu de ne-nnumărate ori în lung și în lat locul de la piciorul stîncii, îndepărtîndu-se treptat de ea, și se opri la marginea torentului de apă, deodată simți cum îi zvîcnește inima. Chiar acolo unde se afla, ramurile unui brad erau rupte, iarba mototolită și numeroase urme de tălpi anume răvășite și acoperite cu pămînt. Își ridică privirea și văzu tancul acela înalt de stîncă, ieșit mult în afară, binecunoscut.

Începu să caute urme mai vădite și le descoperi pe pămîntul bătătorit. Bulgării negri și umezi de țărînă erau atît de pătrunși de sînge, încît nu mai avu nici o îndoială. Pieri și ultima licărire de speranță. Un tăiș orb de topor retează cea din urmă nădejde, cel din urmă vis visat cu ochii deschiși. Inima începu iarăși să i se zbată în piept, ca o ființă vie, nu ca o pîrticică din trupul lui, ci ca o putere de sine stătătoare, neobișnuită. Ea își îndeplinea acolo, în pieptul lui, misiunea sa cumplită, înfricoșătoare, ca un gropar care astupă cu pămînt mormîntul ființei celei mai dragi de pe lume. Rafał sta palid, cu ochii în pămînt, scaldat în sudoare, cu picioarele moi. Asculta. I se părea că se află la tribunal unde i se citește propria sentință. Nu auzea cuvintele, ci doar le deslușea tîlcul înfricoșător. Abia acum înțelegea de ce s-a întîmplat tot ce s-a-ntîmplat. Abia acum pricepea ce a fost, ce este și ce va fi cu el. Cît de tare se înșelase crezînd altceva. Glasul se stinse...

În jur nu se auzea decît vuietul torentului rostogolit peste bolovani sau șoapta lui lină atunci cînd își

purta apele peste culcuș moale din ace de brad. Sleit de puteri, Rafał se mira că-l mai țin picioarele, se minuna că în vine nu-i mai curge sînge de om sănătos, ci se învoburează limbi de foc, se leagănă și improașcă scînteii, iar în țeasta cuprinsă de flăcări vîltoarea îi mistuie creierul. Mîinile i se strînseră crispat pe armele aducătoare de moarte și, scăldat în lacrimi, cu capul încins și țeapăn de groază, se cufundă tot în calcule și socoteli, în planuri salvatoare...

O luă la dreapta, apoi la stînga, în căutarea cumplitului adevăr. Revenind la locul de unde plecase, se prăbuși jos și își lipi de pămînt fruntea, buzele, inima, inima care rătăcea acum de una singură pe întinderea nesfîrșită a durerii, prin țara neliniștei, în penumbra zorilor de ziuă ! — o nouă zi stăpînită de necunoscut.

Se lăsa seara cînd Rafał se ridică și, cu luciditatea pe care o pierduse parcă de mult, de veacuri, se aruncă în căutarea mormîntului Helenei, a trupului ei, a urmelor ucigașilor. Cînd și cînd în trezia aceea străină lui se încrusta un dor de răzbunare prostesc, precum dorul de a petrece la omul ros de plictis. Atunci grăbea pasul, pînă îl podidea rîsul, văzînd cum merge cu mîinile atîrnîndu-î moale, neputincios să scoată cuțitul de la brîu, sau să ridice ghioaga. Descoperi ușor urmele bandiților în iarba călcată, deși apucase să se zvînte și să se îndrepte în dogoarea arșitei. Urmele urcau în susul văii, împotriva curentului apei. Ici-colo, se mai vedea locul unde tîlharii lăsaseră probabil jos trupul celei ucise. Zări sînge încheșat pe pietre, pe iarbă. Într-un loc, însă, urmele, urcau pe stîncă și aproape că nu se mai vedeau. Pe alocuri se mai zăreau pe piatră bucăți de pămînt jilav, adus de tălpile nelegiuitorilor, călcat, dar încă umed. O dată mai văzu o picătură mare de sînge. Apoi totul dispăru. Merse o bucată înainte și se întoarse iarăși. Căută locul unde bandiții o cotiseră de pe cărare, dar nu izbuti de astă dată să-l descopere.

Se înfioră văzînd deodată că întunericul serii a început să învăluie muntele. Porni în pas alergător în sus pe munte, tot mai grăbit, de parc-ar fi urmărit pe cineva. Mirat și cuprins de spaimă, se opri dintr-o dată pe ma-

lul lacului „cel schimbător“. Un glas crunt, de parc-ar fi fost însuși glasul munților din jur, îi dădea veste că tocmai în apa aceluia lac fusese azvîrlit trupul iubitei, după ce-i legaseră de gît, de miini și de picioare niște bolovani cît piatra de moară. Ar fi vrut să afle confirmarea bănuielilor sale în stuful călcat în picioare, în trestia și obligeana din jur, în apa miloasă, dar noaptea, noaptea neagră, pogorîse de pe stîncă.

Cît de înfricoșătoare i se păru această noapte ce coborîse grabnic de pe crestele muntoase. Adierea simțită în vale, răcoroasă, ușoară ca și adierea unui evantai de fildeş, mirosind a violete, lua în imaginația lui chipul tîlharului furișat spre el ca să-i înfigă în inimă pumnalul trădător. Dar trecea o clipă și aceeași adiere se preschimba într-un izvor al înțelepciunii, în sunetul căruia toate cele petrecute nu demult se arătau orbitor de limpede, parte a unui întreg, fragmente minuscule ale unui tot uriaș, atotputernic. Apa lacului sticlea molcom în ultimele reflexe ale zilei apuse. Din vreme în vreme, trecea peste oglinda lacului cîte o undă tremurătoare, stîrnită atunci, mișca vreo trestie înaltă, se afunda în păpuriș și se lăsa în voia somnului. Sau răsuna un plescăit, atît de ușor, că urechea abia de-l putea prinde. Nu apuca inima să-și grăbească, neliniștită, bătăile, în așteptare, că plescăitul se și topea în tăcerea din jur.

Rafał se așezase pe malul lacului, îmbrățișîndu-și genunchii. Așa șezuse totdeauna acolo cu Helena. Ținea minte totul, de-a fir-a-păr. Cîntărea din nou fiecare amănunt pe talgerul sensibil al sufletului. Speranțe deșarte i se înfiripau în inimă. Îi făgăduiau o frîntură de secundă că din undă lacului se va arăta Helena, va prinde viață, acolo, pe întinderea nemișcată a apei. Dar clipa se consuma și speranța, neputincioasă, se prăbușea la pămînt ca lacrima aninată de geană, petrecută de un hohot de rîs batjocoritor ce o lua în zeflema ca pe o prostie.

Gîndurile bubuiau și vuiau în mintea lui, în timp ce deasupra capului, în dreapta și în stînga, se întindea tăcerea mai grea și mai uriașă decît munții. Întunericul necuprins învăluise, liniștise și potolise totul în jur, lă-

sînd în voie doar suferința. Crestele brazilor ce se deseneau pe cerul negru se înfigeau ca dinții unui fierăstrău în inimă și o sfîrtecau încet. Stîncile, abia deslușite, atîrnau deasupra capului ca niște securi și barosuri amenințătoare. Cerul neguros — capac greu al unui cufăr ferecat, uriaș, așezat de la marginea de apus pînă la cea de răsărit — îl apăsa pe creștet. Din pieptul lui Rafat izbucni un glas la fel de rece, ferm și netulburat ca și acele stări ale naturii :

„Ce v-am făcut ? Ce rău v-am făcut ?

De ce mă hăituiți cu amenințarea și răzbunarea voastră la ceas de grea cumpănă pentru mine ?

V-am iubit, v-am iubit din toată inima mea, cum v-a iubit și aceea care în mijlocul vostru a fost dată morții !

Nu știu suferință mai cumplită pe pămînt ca durerea ce mi-a fost hărăzită mie... Munți stîncoși, milostiviți-vă de sufletul meu ! Copaci întunecați, cu creste ascuțite, milostiviți-vă de sufletul meu ! Undă minunată, undă înfricoșătoare, martoră a iubirii noastre de altădată, milostivește-te de sufletul meu ! Și tu, cerule !“...

În timp ce-și striga astfel durerea, simți limpede cu mintea și cu inima că nimeni și nimic nu-l aude. Pustiu la apus, pustiu la răsărit. Numai greierele nopții țîrîie în iarba uscată ! Deodată, dorința unei răzbunări oarbe, crunte se aprinse tot mai sălbatic în sufletul lui, învăpăindu-i creierul și ochii.

„Pieriți, nălucilor !

Cine v-a preschimbat într-o singură zi în complici ai călăilor mei ? Cine v-a preschimbat în hăituitori, în unelte monstruoase de tortură ?

Luați-vă chipul de altădată !...

O, munților, fiți iarăși munți de piatră nepăsători, izvor de bucurie și putere !

Tu, pădure, fii iarăși pădure fremătătoare !

O, apă schimbătoare, fii cea de altădată, iubitoare...

Tu, cerule veșnic, fii ceea ce ești, mîngîiere pentru privirea năpăstuitului înălțată spre tine, alinarea oricărei suferințe.

Îndurați-vă de sufletul meu ! Lăsați-l să-și afle tihnă în noaptea blîndă, să-și afle odihnă la sînul pădurii, pe

unda apei liniștite, să-și plîngă durerea și să-și dobîndească împăcarea în cerul etern !“...

Întunericul își păstra puterea din totdeauna.

Astfel se petrecu noaptea. În zori, deasupra lacului prinse să fumege pîcla. Își împletea firele subțiri în jurul tulpinilor înalte de trestie, își prindea urzeala gingașă în pămătufurile lor uscate. Unduind adormită în văzduh, țesea cine știe ce veste, legăna pe pînzele ei cuvîntul neauzit al tainei de nepătruns. Pînă să deslușească ochii oboșiți munca ei de migală, să-i prindă meșteșugul, începea să trepideze în balans.

Se destrăma horbota ei aurie, cusută cu nestemate, se rupeau firele mai fragile ca razele lunii și se prăbușeau toate într-un foc uriaș. Vălătuci de fum se înălțau spre cer, se vălureau, dănțuind, rotindu-se ameteitor. Din involburarea lor iată s-a arătat un norișor adormit, culcat pe spate, pe care apa îl duce la împlinire. În jurul chipului palid unduiesc zulufi prelungi. Se desfac în inele moi și coboară peste piept. Tremură, se strîng, rușinați și cuprinși de neliniște, umerii rotunzi, mijlocul zvelt se cufundă în apa neagră, roșie-arămie, în lumina aurorei. Pîcla de pe lac se făcea tot mai luminoasă, tot mai vădită. Lințoliul sumbru al penumbrei aluneca de pe crestele pădurii. În depărtare, pe cerul luminat, se desenează piscurile munților. Minunate le erau chipurile-aureolate de răsăritul soarelui. Fruntea moartă a stîncilor se împodobi cu diademe din frunze de aur și flori. Busturile se drapară în văluri de ceață și umbrele liliachii alunecară peste gambele lor dezgolite.

La vederea acestei noi frumuseți, reci, netulburate de moartea săvîrșită sub ochii ei, nefericitul îndrăgostit se aprinse de minie, de parcă vilvătaia de aur a dimineții l-ar fi preschimbat și pe el într-o stîncă rece de piatră. Puse mîna pe mînerul cuțitului și porni la drum cu pas apăsător, hotărît, la fapte. Minia mistuise în el totul în afară de setea de mișcare și de violență. Ca un țap de munte se cățără pe un stei înalt și de sus, din defileu, cu ochi vulturești pîndea dușmanul. Acum era puternic, abil, viguros. Trimise chemarea sa tunătoare în împărăția de piatră. Spre soare-răsare și soare-apune, spre miazăzi

și miazănoapte... Glasul îndurerat zbură în văile întunecate, în prăpăstiile albastre, ca un heruvim cu aripi gin-gașe se zdrobi de stîncile colțuroase și de crestele ascuțite, ca să moară în hăul de beznă.

Ecoul răsunător, tînguit, se întoarce la Rafał, rostind numele Helenei, se întoarce de la soare-răsare și soare-apune, de la miazăzi și miazănoapte. Apoi se înstăpîni tăcerea. Simțămintele însă erau toate smulse din matca lor și făcute praf și pulbere. Mergea peste creste, trecea peste defileuri. Lăsa în urmă pasurile pustii săpate în granit. Intra în desişuri necălcate de picior de om, cu copaci uriași neatinși de secure. Sărea peste prăpăstii, adăpost pentru zăpezi imaculate, de unde-și soarbe pămîntul vloga, cerceta cu ochii tăurile verzi și albastre.

Din trecători și defileuri se cătăra pe alte crête, sus, tot mai sus. Dădea în calea lui peste urși și vulturi, dar nu-i lua în seamă, speria cîte o turmă de capre sălbatice, dar nu-și oprea privirile asupra lor. Cit stăruia soarele pe cerul albastru, ținea drumul mereu înainte. Demult înghițise rezerva de brînză și pîine, dar nu simțea foame. Buzele i se uscaseră și crăpaseră, gîtlejul îl ardea, iar inima din piept bătea nebunește, răsunînd în toată preajma. Deseori i se părea că a mai văzut aceste stînci, le-a mai bătut cu piciorul, afurisindu-le, a aruncat de pe vîrfurile lor bolovani în prăpastie. Dar toate aceste gînduri le perinda ca prin vis.

De astă dată căuta oameni. Oameni ! Să le înfigă în piept jungherul ascuțit, să le spargă țeasta cu ghioaga lui de frasin, să le sfîșie beregata cu ghearele și să le calce în picioare trupurile ticăloase. Să-și mînjească mîinile pînă la cot în sîngele lor aburind și să scuipe în ochii lor sticloși, hidoși, ieșiți din orbite. Nicăieri însă urmă de om viu ! Nicăieri un foc aprins în noapte. Îl înconjurau stînci, steiuri, țăncuri galbene, cenușii, negre, albastre. Le ocolea sau le biruia cu risipă de putere. Le urca în goană, ca pe niște dîmburi. Noaptea nu închidea ochii. Veghea rezemat de cîte o stîncă, pîndindu-i pe tîlhari.

Visa cu ochii deschiși că e un vulpoi în birlogul căruia au dat buzna șoricarii. Vedea limpede, cu mintea și cu ochii, cu toți nervii, salturile vulpoiului, vicleniile și giumbușlucurile lui. Îl vedea cum se cațără, tot mai

sus pe pragurile și prin coridoarele vizuinei sale și stă în așteptare, răbdător și concentrat. Iar când șoricarii neobosiți, tot scurmînd pămîntul, vor fi gata să-l ajungă, va sări și mai sus, pînă la ultimul cotlon. Nu-și pierde nici o clipă speranța, încrederea, luciditatea. Cîinii însă au tot scurmat și uite că și ultimul prag stă gata dintr-o clipă într-alta să se surpe. Vulpoiul face un salt iute și sigur în capetele cîinilor, acoperite de țărîină, și zboară ca o săgeată spre ieșire. În inima lui cuprinsă de spaimă răsună împușcătura vîntorului așezat la pîndă la gura vizuinei. Înainte de a-și scoate capul afară, vulpoiul măsoară o clipă distanța, apoi se aruncă înainte, cu urechile ciulite, tot așteptînd împușcătura atît de binecunoscută lui, pe care a mai încercat-o pe propria-i piele și-i știe puterea.

El este vulpoiul și așteaptă împușcătura. O clipă încă și va țîșni afară, iar apoi se va tîrî pe labele rănite și cu șira spinării frîntă. O clipă, încă, doar o frîntură de secundă. Deocamdată însă e greoi ca un bolovan. Brațele, picioarele, tălpile mai cu seamă sînt steiuri de piatră ca și cele din jur. Se deosebesc de ele doar prin faptul că durerea le macină fără istov.

De cum geana zorilor se iveau la orizont și prima rază a soarelui îi arăta drumul nesfîrșit de lung, sărea în picioare din culcușul suferinței și cu pas grăbit pornea înainte. Astfel trecură a treia și a patra zi... Soarele îl trezea și-l mîna înainte, sfichiindu-l cu bici de foc. Începu să semene cu o umbră neagră, cu un trup mistuit, în care mai ard doar sufletul și ochii... Alerga în pustiu, fără să mai vadă nimic, nici stînci, nici copaci...

În sfîrșit, întîlni niște oameni...

Cobora în ziua aceea o coastă muntoasă, acoperită ici și colo cu brazi scunzi. Pe alocuri zăceau pietroaie rotunde aduse de ghetari cine știe cu cîte veacuri în urmă. Soarele abia răsărit nu avea încă destulă putere să biruie perdeaua de cleștar a frigului de peste noapte. Brazii înalți, aruncați ici-colo, așterneau peste iarba scundă, acoperită încă de rouă lăptoasă, umbre neobișnuit de lungi. Lujerele roșcate de gențiana, flori solitare și triste, împodobeau ungherele ferite... Pădurea, jos la pămînt,

era învăluită în pîcla dinaintea zorilor, de culoarea fructelor tomnatice de ienupăr.

Moțul înalt al fagului rătăcit în împărăția brazilor părea să coboare din nori. Îndreptîndu-se la pas spre pădure, Rafał se apropie de șuvoiul de apă ce curgea la poalele muntelui... Îl recunoscuse... Copacul prăvălit și cascada... Oprindu-se pe malul șuvoiului, se uita cum apa repede duce la vale, printre pietre, frunzele smulse de vînt din vîrfurile fagului, închipuind din ele stăvilare și zăgazuri largi, roșcate și, încetinindu-și fuga, le rotește în vârtejuri adînci.

Se gîndea abătut la frunza fagului, născută cîndva din mugurași minusculi pe ramura-mamă, plină de sevă dulce, la furtunile de primăvară ce s-or fi abătut asupra ei în tinerețe, trimițîndu-și trăsnetele în coastele de piatră ale munților, la vîntul ce suflă de sus, dînd la iveală dintre crestele muntoase nori de o rară frumusețe... Acum această frunză gonește împreună cu altele asemenea ei, pentru a se preschimba cu toatele într-o grămadă de putregai, departe de ramura-mamă, departe de vatra fagului — glia văroasă, înstrăinată de pămînt.

În timp ce cugeta la toate acestea, înviorîndu-și buzele uscate cu boabe acre de zmeură sălbatică, se văzu, fără veste, înconjurat de oameni. În sfîrșit, îi vedea. Duse mîna la brîu, după pumnal, dar era prea tîrziu. Zeci de mîini îl înșfăcăară de brațe, îi smulseră cuțitul. Rafał simți cum îi încrucișează mîinile la spate, prinzîndu-i degetele mari într-o cătușă de fier. Cînd îi puneau picioarele în lanțuri, îi privi disprețuitor. Erau soldați. Știa că-s pedestrași din regimentul de la Augsburg. Ca școlar avusese prilejul să vadă ostași ca ei. Îi porunciră să meargă la vale. Rafał se împotrivi. Minioși, își îndreptară baionetele asupra-i. Nu se urni nici atunci. Îl săltară de jos cu lovituri de cravașă. În vale, dincolo de pădure, Rafał văzu o tabără a unui detașament de cuirasieri lorenî. Soldații îl cercetau curioși și-i vorbeau în nemțește. Întelegea ce-i spuneau, dar, nepăsător la tot ce era străin de suferința lui sufletească, nu scotea o vorbă. Soldații se bucurau, incredințați c-au prins un țilhar...

Şase călăreţi îl legară de şele lor. Încălecară, îşi traseră săbiile din teacă şi-l porniră la drum. Mergea de-a lungul văilor, peste dealurile ungureşti, lăsa în urmă lunci, sate mari, frumoase, aromind la umbra paltinilor. Trecu de-a lungul unui pod de lemn meşteşugit lucrat, peste un râu limpede, verde. Ici şi colo vedea cu ochi adormiţi vite mari cu coarne uriaşe. De câteva ori, soldaţii se opriră pentru scurtă vreme în câte un sătuc de munte ca să-şi astîmpere setea. Îi auzea spunînd numele sateilor : Krasnohorka, Krivoe, Lekotka... Erau singurele vorbe pe care le-au rostit. Îl goneau înainte, mereu înainte...

Tot mai des treceau prin sate lungi, cu case multe, văruiate în alb, acoperite cu paie sau draniţă întunecată. De departe, se zăreau bisericuţe albe, cu ziduri groase de piatră, acoperite cu şită, şi cu cupolele învelite în tablă ruginită. În jur, la poalele munţilor, se zăreau gospodării răzleţe, cu case mari de piatră. Mai sus — păduri de brad, de fag, de stejar. De-a lungul drumului curgea un râu, credincios tovarăş, presărat cu bolovani. Într-un loc adăsta o barcă, cu un vîslaş bătrîn, lătos, aşteptînd muşterii doritori să treacă pe malul celălalt. Văzîndu-l, prizonierul hăituit îşi aminti de Charon. Dar ce înseamnă cuvîntul acesta ? De ce i-o fi venit în minte ?

Praful alb stîrnit de drumeţi îi intra în ochi, în gură. Cit de greu şi de lung este drumul durerii. Cu mii de coturi, întortochieri. Duşmănos şi răzbunător, îşi arată la tot pasul colţii de piatră, ascuţiţi, ca nişte vîrfuri de baionetă, torturînd tălpile fără de apărare.

În zare, într-o vale largă, se ivi deodată un castel aşezat pe o stîncă abruptă. Un drum pieptiş de piatră ducea la porţile de fier ale castelului. Jos vuia riul Orava cu apele lui verzi, mai departe se vedeau semeţii munţi ai Tatrei polone. Prizonierul văzu porţile grele de fier, acoperite de rugină seculară, cu balamale strîmbate şi zăvoare de fier. Trecei înguste, boltite, săpate în zidurile groase, curţi închise de jur împrejur. Apoi doi lei hizi din piatră cenuşie, trepte roase de piatră, coridoare întunecoase, galerii, hrube înguste ca nişte hogaecuri, în cele din urmă, aer rece de beci, tuneluri sfredelite în zid

și gropi săpate în stîncă... Zăngănitul unui zăvor de fier, o rază pirpirie de lumină, un tavan boltit, jilav, tăiat în stîncă, deasupra capului... Tăcere, în sfîrșit, și un' bîrlog...

„TĂRIA“

Rămas în întuneric, Rafał se așează pe jos și cu desfătare își sprijini spinarea de zid. În bezna hrubei subpămîntene pătrundea o singură rază de lumină, de undeva de sub boltă. În grosimea stîncii se vedea săpată o deschizătură pătrată, acoperită cu gratii. Era pesemne o fereastră. Spre acel izvor de lumină ducea o firidă atît de adîncă, încît părea să fie o a doua încăpere. Peste straturile de piatră din zidul stîncii, peste întăriturile și stîlpii de susținere din granit, aduși aici de mîna harnică a omului, aluneca lumina zilei șovăitoare, sfioasă, fără viață, ca și tot restul din jur.

Prizonierul se culcă. Nu mai era nevoit să alerge cu tălpile însîngerate printre crupele murdare, asudate, ale cailor, nu mai auzea tropotul copitelor, zăngănitul săbiilor și pintenilor, al scăriței și zăbalei, nu mai simțea dorința de a se împotrivi, nu se mai răscula sufletul lui de sleahitic, împotriva unor țărănoi care... Capul se lăsă vlăguit în piept, părul căzu peste ochi, gîdilindu-i ușor fruntea în spatele căreia pîlpîia gîndul trist :

„De ce nu ne-am legat atunci cu fișii rupte din rochia ei și nu ne-am azvîrlit în prăpastie ?“

Spectrul înfricoșător al durerii, *infelicissimum genus infortunii*¹, s-a ivit alături și-i duce la buze cupa cu fiere și oțet.

În clipa aceea cineva din apropiere șuieră hîrîit o vorbă, două, trei... Prizonierul, scîrbit și înspăimîntat, își înalță capul și începu să scruteze cu ochi obosiți unghie-

¹ Cea mai cumplită nenorocire. (Lat.)

rele îndepărtate ale temniței. Cînd ochii se deprinseră cu întunericul, deslușiră umbra unui om. Tovarășul lui necunoscut sta așezat pe jos. Era priponit de un cîrlig bătut în zid. De cîteva ori șopti ceva, rostind un cuvînt tainic. Neprimind nici un răspuns, spuse tare, în polonă :

— Cine ești, omule ?

Rafał, cuprins de silă, auzi în hruba aceea vorbă ome-nească. Tăcea.

— Cine ești tu ? Ungur, slovac sau de-al nostru, din Polonia.

Nici de astă dată Rafał nu răspunse nimic. Omul însă vorbi mai departe. Glasul îi tremura și se frîngea de încîntare. Tonul și incoerența vădeau preaplinul sentimentelor. Îl asaltă pe noul venit cu întrebări, repezi și pătimașe : dacă afară e toamnă, dacă au ruginit fagii din pădurile muntoase, dacă s-au abătut furtunile de toamnă ? Întreba și singur își răspundea că oile or fi coborît de la pășunat, iar bacia cu caii lor țin drumul cărărilor abrupte. S-au golit pășunile muntoase, poate doar urșii mai dau tîrcoale colibelor ciobănești...

Șoapta lui era atît de răsunătoare, încît părea să vuiască prin ungherele hrubei boltite de sub pămînt ; în aceeași clipă însă, în vijîitul neostoit ce-i stăruia în creier, învălmășit cu bătăile repezi ale inimii, Rafał mai desluși un glas. Răsuna undeva între cer și pămînt, bubuia ca tunetul și trăsnetul în nopți adîncă, zburînd în spațiu cu șuier de bice și lovituri de cravașă. Rafał asculta încremenit și sîngele îi îngheța în vine, pînă la ultimul strop.

„Voi smulge din inima ta ultima bucurie, cum aș smulge toiagul unui orb, la margine de prăpastie.

Te voi învălui în neliniște adîncă, precum întunericul nopții nesfîrșite, precum tristețea.

Apoi am să pogor asupra ta nu fiorul spaimei, ci o haită întreagă de nenorociri, pînă la ultima neștiută, pe care nu ai bănuț-o nici măcar în visele tale grele.

Atunci, la lumina fulgerului, ai să deslușești abisul meu, căruia nu-i dă tîrcoale nici capra sălbatică, unde pasărea în zbor își pierde suflarea, unde nu ajunge șarpele tîrîtor, unde raza de soare se strecoară anevoie, pentru o scurtă clipă, unde stăpînește bezna de nepătruns. Acolo sălășluiește răzbunarea și eu îi sînt stăpîn.

Voi supune puterii mele orice fărimă de secundă pe care te-ai deprins s-o socotești a ta, și o voi prelungi într-atît, încît cu toată strădania închipuirii tale nu-i vei putea străvede capătul.

Voi închide ușa palatului meu și-i voi obloni ferestrele și nici cel mai slab geamăt al tău nu va ajunge la urechile mele.

Voi uita că ființezi pe pămînt.

Fie ca soarta ta cruntă să te joace după bunul ei plac în prăbușirea ta singuratică.

Piei !“

Trupul rece al celui ce asculta alunecă la pămînt. Capul căzu pe pietrele tari, iar buzele arse scrum simțiră gustul umezelii mucedu a temniței. În inimă picurau stropi amari de fiere și oțet. Umbra, umbra ce tăinuiește răzbunarea îi cuprinse capul și-și apăsă genunchiul pe pieptul lui. Era ca o piatră în drum pe care oricine vrea o izbește cu piciorul. Și-atunci îi veni în minte zvonul acela depărtat, adierea aceea tînguitoare de pe crestele împădurite ale Łysicei din munții Świątokrzyskie. Veni din depărtări, de la capătul pămîntului, trecu în zbor de cîntec și se stinse. Sunetul drag îi învălui parcă fața cu mireasma pădurilor de brad. Abia îl ajunse următorul sunet, că și cel de al treilea, tovarășul primelor două, îi atinse fruntea cu mîini blagoslovite. Cu cită desfătare le primea suflarea, mireasma și mîngîierea, le simțea pe buze și în inimă. Veneau în zbor pe aripi de înger din anii copilăriei. Cu buzele arse, fără să știe ce face, șopti :

— Doamne, îndură-te....

Inima nu i se mai învîrteja ca viscolul dezlănțuit în toiul iernii, nu-i mai spărgea pieptul, nu se mai zbătea ca un captiv în lanțuri. Abia se tîra acum, cu pasul ostenit și nepăsător al drumețului ce se apropie de o țintă neștiută. Unde se află oare și ce fel de tărîm e gata să atingă ? Cine să știe ? I se năzărea ca prin vis că-l întîmpină o limbă îngustă de nisip și stînci, unde nu odihnește, decît arareori, pasărea răpitoare. Și îndată i se păru că el însuși nu este altceva decît vîntul veșnic călător peste mări. Sub el gonesc talazuri plumburii, întinderi necuprinse, brăzdate de fîșii sticloase de granit. Va-

lurile întunecate se îmbracă în spumă. Uscatul s-a spulberat. Munți de apă, veșnic tineri, ca niște dihanii, uriașe, se năpustesc cu vuiet asupra pământului scund.

Șuieră valurile verzi ale fluxului, asaltînd bancurile întunecate de nisip, se sparg mereu în același loc și cu un vaier prelung de durere, nemaiauzit dau glas tristeții veșnice, vaier omenesc, tînguitor... Inima rămîne ca o temniță pustie, părăsită... nu mai e nici tristețe, nici măcar remușcare, e ca o casă din care abia au scos un coșciug.

Dar uite că din vînt s-a preschimbat deodată într-un înecat scos de plete din bulboană. Mîinile îi sînt reci ca apa, picioarele sleite, ochii de gheață, inima împietrită, nesimțitoare, ca bolovanul de la fundul apei peste care se rostogolesc valurile înspumate. Capul odihnește parcă pe o palmă dragă, bucurîndu-se de tăcere și neființă.

Ușa s-a deschis demult și temnicerul a trecut pragul temniței și a pus lîngă Rafał apă și de-ale gurii. Era un bărbat spătos, în uniformă ponosită. De cum îl văzu, prizonierul cel priponit de zid începu să scîncească și să geamă, să-l roage nu știu ce.

Temnicerul rîse de cîteva ori nepăsător, bîlmăjind pe sub nas vorbe nemțești, ungurești, poloneze, slovace.

— *Die schwerste ! Jo... Die schwerste ! Die Kerkerstrafe des dritten Grades. Nemohu !...*

Prizonierul scîncea mai departe. Temnicerul se apropie și cu o cheie mare descuie inelul de fier petrecut peste mijlocul captivului. Tilharul slobozit din lanț sări în picioare cu un strigăt de bucurie. Își ridică brațele în sus și își îndreptă spinarea îndoită. Temnicerul se retrase spre ușă și o acoperi cu trupul său.

Atunci, prizonierul prinse repede să alerge roată, su-nîndu-și lanțurile de la mîini și picioare. Se învîrtea în loc și sărea pînă-n tavan, săltîndu-și abil picioarele, în ciuda faptului să era încătușat. Își strînse palmele între ele și le ridică deasupra capului.

— Ia, măi Mocarny, trage-i o... tilhărească ! spuse temnicerul, chicotind în felul lui, fără veselie.

Munteanul porni să dănuiască. Se lăsa pe spate, apoi se pleca înainte, fluturînd din mîini, și sărea la

dreapta, la stînga, de la un zid pînă la celălalt. Într-o fracțiune de secundă picioarele i se îndoiu și se dezdoiău surprinzător, de necrezut. Ba se întindeau ca un arc, din cel mai strașnic oțel, ba iarăși începeau să duruie pe dalele de piatră de pe jos. Capul îi juca tot mai repede, vertiginos, nebunește. Cînd era la tavan, cînd la podea, cînd se rotea amețitor. Cînd ici, cînd colo apărea cămașa lui neagră. Din piept îi scăpa cîte un strigăt neome-nesc, parcă de pasăre, parcă de fiară sălbatică, un urlat sacadat ca de lup sau de linx.

Fără veste, zdrăhonul ajunsese dintr-un salt în firida ferestrei. Temnicerul nu apucă să scoată o vorbă sau să facă un gest, că munteanul se și cățără pe zid, vîrîndu-și degetele goale în crăpăturile dintre pietre. Se apucase cu mîinile de gratiile de fier de la fereastră și rămase cu trupul atîrnînd pe sub tavan, ca o panteră. Fața lui suptă, cu șuvițe de păr năclăit peste ochi, se lipi de gratii, iar corpul îi încremeni dintr-o dată în nemișcare.

— Mocarny ! *Halt !* N-auzi ce-ți spun, Mocarny ! *Nieder !* urlă temnicerul, trăgîndu-l în jos.

Munteanul nu se clinti și nu răspunse. Ochii îi rămaseră ațintiți la munții îndepărtați ai Poloniei desenați pe fundalul cerului. Fața prelungă, negricioasă se lipise de gratii, cu capul lăsat pe spate, cu pletele lungi curgînd în jos ca penele unei orătănii zburlite. Așa atîrnat la fereastră, omul prinse să cînte, să bôcească :

*Pisculeț de munte drag, aur ți-aș aduce-n dar
De-aș fi slobod cum am fost, de-aș fi slobod iar...*

Era un strigăt nesfîrșit, izbucnit din străfundul sufletului, trimis spre munții vii și simțitori. Răsuna hruba, castelul tît. Părea să-i fi cutremurat temelia și bolțile săpate în stîncă. Temnicerul trăgea de captiv, care, însă, nemiștiind nici unde se află, nici ce-i cu el, cînta și mai răsunător :

Pisculeț de munte drag, aur ți-aș aduce-n dar...

— Mocarny ! răcni temnicerul, izbindu-l cu cheile.

Pisculeț de munte...

În sfîrșit, temnicerul izbuti să-l înșface pe tîlhar de guler și să-l tragă jos. Stăteau amîndoi în fîșia de lumină

chiar lângă Rafał. Munteanul îl trase pe temnicer de mî-necă și, arătînd spre cel ce zăcea pe jos, îl întrebă în șoaptă :

— Cine-i omul ăsta ?

— Cine-l știe ! Tot vreun tilhar de prin munți, ca și tine.

— Nu, ăsta nu-i tilhar.

— Zău ?

— Da' de unde ! ăsta nu-i dintr-ăștia.

— Nu vezi că poartă pantaloni tilhărești, caftan și briu cusut ! De unde ?

— Cine știe de unde ? Or fi de furat ?...

— De la tilhari i-o fi furat ? Înseamnă că-i isteț foc.

— Isteți de tot felu-s pe lumea asta.

Cu o clipă mai tîrziu, munteanul era la locul lui, chin-cit, încins cu obada de fier, cu lanțul prins de cîrligul din zid. Tocurile potcovite ale temnicerului bocăniră pe dalele aspre și zăvorul de la ușă zăngăni prelung. Apoi se stinse tropotul pașilor pe scară.

Rafał se trezise demult din starea lui de prostire, vă-zuse dansul tilharului și auzise convorbirea acestuia cu temnicerul. Pentru toată suferința și durerea sa de neîn-durat se răzbuna acum pe tovarășul lui de temniță. O furie nestăpînită de fiară pusese stăpînire pe el. Simți în trup un val de forțe noi, de parcă ar fi strîns în mîna sa puternică mînerul unei spade grele. Încet, încet, i se înfiripă în minte gîndul că omul ar putea fi unul dintre cei ce au ridicat mîna asupra ființei la care acum nu se mai putea gîndi cu seninătate. Un sînge negru, otrăvit îi năvăli în creier și-i umplu vinele cu foc fumegător. Se ridică din culcuș și cu pas apăsător se apropie de mun-tean. Cu o forță sălbatică era gata să sugrume gîtlejul care cu cîteva clipe înainte umpluse hruba de răcnete scîrbavnice.

— Ascultă, spuse stînd lângă tilhar, am să te strîng de gît ca pe un ciine ! Ești ferecat în lanț. Să nu te miști. Te strîng de gît dacă nu-mi spui adevărul...

Munteanul se chircoli tot. Îl privea din întuneric cu ochi oțeliți și tăcea.

— De cînd ești aici ?

- Cred că demult.
- De cât timp ?
- De vo şapte ani.
- Şapte ani... repetă Rafał cu un glas batjocoritor, ce parcă își rîdea de el însuși, în dușmănie.
- Pentru ce vină ?
- Pentru ce vină ? De ce mă-ntrebi ?
- Nu-mi spui ?
- De ce nu ți-aș spune ? Îți spun. De ce alta crezi ?

Am dezertat.

— Cînd ?

— He ! Demultișor, frățîne ! M-au înhățat sus, pe munte, pe imaș. Ne-au împletit pletele-n cosită, ne-au dat nădragi roșii și haide marș ! La panduri. Am ajuns pînă hăt în Ungaria, în locuri spăimîntător de întinse și de netede, să te ferească sfîntul. Am tras un an, am tras doi, dar pîn' la urmă n-am mai putut să-ndur. Mi se făcuse așa de lehamite, c-am dat bir cu fugiții ! Ziua mă ascundeam, iar noaptea o-ntindeam la mine în munți. Numai că-ntr-un orășel unguresc m-au dibuit. S-au pus pe hăituială. M-au ajuns într-o ulicioară strîmtă. Cînd am văzut așa, m-am proptit cu spatele de-un zid — eram voinic — și dă-i cu pietre în ei. Aș fi pus la pămînt o droaie, nu mi-ar fi venit ei de hac. Numa' că m-au tras pe sfoară. S-au strecurat prin spate, mi-au aruncat lațul de gît și gata socoteala. Șase soldați m-au tras după ei prin oraș. M-au purtat, după aia în stroi. Vo cinci sute de palce cred c-am încasat. Buun ! M-au trimis apoi sub pază la Presburg, la reghiment. Pe drum, m-am înțeles cu unul dintre însoțitori — era un flăcău din Luptów¹ — și am fugit amîndoi. Unde să ne fi dus ? Ehe, frățîne ! Ce vînturi nu ne-au bătut și nu ne-au mînat din spate ! Am ajuns în munți, am înjghebat o ceată, pe slovac l-am făcut ataman, și pun-te pe tilhărit. Ehe-hei, ce viață am dus ! Am fost și în Polonia, și-n Ungaria, și-n Silezia, și-n Moravia — peste tot desagii noștri erau plini, iar cămările gospodariilor goale...

Pandurii unguri și tot soiul de soldăței ne călcau pe urme, ne pîneau. Pînă la urmă, am încurcat-o. Și to-

¹ Luptów (Liptów) — vale pe firul riului Vag (Váh), între Tatra Înaltă și Tatra Joasă, în Slovacia.

tul din pricina muierilor ! Care prindea gustul fetișcanelor, se lăsa repede de tilhărit. Am petrecut odată mai mult la una și ne-au găbjit frumușel noaptea pe-ntuneric. Cinci au scăpat, iar pe mine au pus laba.

— Și ?

— M-au osîndit la edec.

— Cum ?

— Nu știi ? Atunci las-o baltă mai bine !

— Nu mă sperii eu așa de ușor. Zi !

— Socoteala-i cam așa : hăt departe, pe Dunăre, la Seghedin — știi ? — sînt smîrcuri întinse și păduri de netrecut, și o apă largă, adîncă, de nu-i dai de fund, ce curge încotrova, pînă la capătul lumii. Acolo ne-au dus, ne-au trecut, ca la cai, niște frîuri peste umăr, de se cheamă chingi, și ne-au înhămat, ca pe vite, la niște șleपुरi încărcate cu grîne. Șlepul lunecă pe apă, iar tu mergi pe mal și tragi la edec... De nu te țin puterile și cazi din picioare, s-a zis cu tine — acolo, pe loc, în baltă îți și îngroapă hoitul. Asta încă n-ar fi fost nimic. Mai bine să putrezești în smîrcurile împădurite laolaltă cu cioturile de copaci, decît să duci așa viață. Mai rău era însă dacă începeai să bolești, și nu crăpai, numai că nu te puteai ține pe picioare, te muiai ca lovit de glonte, sau ți se umflau picioarele de atîta umezeală, sau te mușca vo lighioană. Atunci te luau la poceală pe șlep de nu mai știai dacă scapi viu ori ba. Noaptea, te culcai în zdrențele tale ude, noroit pînă-n gît. Atîta grijă aveau, să-ți pună lanțuri la mîini și la picioare și să te priponească de-un stîlp. Și așa putrezeai în noroi și plin de păduchi, rebegit de frig. Că acolo, în bălțile alea, de cum se întuneca începea să se ridice de pe pămînt o ceață deasă, afurisită, ce te pătrundea pînă la os, de te făcea să clănțani din dinți ca lupii. Nici n-apuca bine să se lumineze că te sculau și iarăși în baltă, în apă ! Să fi zis nu, te atingeau cu bîta, așa că vrînd-nevrînd zvîcneai în picioare și te duceai chiar dacă se clătina pămîntul sub tine.

— Ei, bine, bine... Ascultă ! Da' dacă i-ai fi dat în vileag pe ăilaltî ? Ți-ar fi dat osîndă mai ușoară ?

— Aș ! Degeaba. Poți să spui adevărul de o sută de ori că tot atîta-i... Te iau la întrebări, la caznă.

— Cază ?

— D-apăi cum ! E destul să-ți pună un șoarec pe buric, sub oală. Da' eu zic că-i mai bine să te chinuiești oleacă și gata, decât să zaci aici.

— Dar cum de-ai îndurat atîția ani totuși ?

— Cum de-am îndurat ? Ehe, frățioare, ți-oi spune cum... De-o fi să zaci aici — nu știu eu cine ești tu — dar una să știi : poți să înduri dacă ai o metodă a ta !

— Metodă ?

— Una din două : ori mori de foame ori îți zdrobești țeasta de zid, ori, dacă ești flăcău virtos, găsești în vinele și în oasele tale un locșor mai tare și te ții cu ghearele de el și te faci că nu-ți pasă de nimic, și-ți spui mereu că nu-ți pasă, fie ce-o fi ! N-aveți decât să dați...

— N-am ce face cu învățămintele tale, îi spuse Rafał, rîzîndu-și cu amărăciune de soarta sa.

— Or să te bată un an, doi. Tu să te ții tare ! Nu-ntreba nimic. O să li se stingă furia, o să se facă tîndări bita, or să piardă puterea asupra ta și s-or duce cu buza umflată. Or să-și spună că-i tare flăcăul și nu-i chip să-i vină de hac. E cîte unul care zici că-i voinic, dar la greu nu ține nici o lună încheiată, pentru că n-are-n el vlagă nici de doi bani, ca și ciotul ăla din pădure : pe deasupra-i lemn virtos, dar de-l atingi cu piciorul se risipește-n pulbere. Îl biruie urîtul pe unul ca ăsta și mai rău nici că se poate. Tu să te ții ! Oricît ți-ar fi de lehamite, oricît ți-ar fi de greu. Și-o să răzbești, ai să vezi. Și dacă răzbești, te faci cremene, nu alta. Și tăriei tale astfel călite nu-i va sta împotrivă nici un rău. Îl calci în picioare. Ehe !

ARHIPĂSTORUL

Cu toate prevenirile vizitiilor și sfaturile celor mai temerari și experimentați munteni, prințul Gintuț se încăpățîna și stăruia în hotărîrea sa de a merge mai departe. De With nu protesta, dar nici nu-l încuraja. Era

mereu la fel de năpăsător, la fel de vesel în aparență. Același zîmbet plăcut, arborat la începutul călătoriei, îi flutura mereu pe buze, numai grație voinței sale de fier, întrucît, în realitate, nu era deloc vesel. Din Waasen plecară în zori de zi. Cîțiva țărani mergeau înainte și deszăpezeau drumul cu lopetile, acolo unde vîntul adunase nămeți de netrecut. Cei doi călători izbuteau astfel să înainteze sub ocrotirea călăuzelor — trei elvețieni voinici.

Cînd intrară în cheile Reuss, dincolo de Göschenen, călăuzele le porunciră să păstreze tăcere. Mergeau încetșor, în vîrfurile degetelor. Pe sub nori, între crestele crenelate ale stîncilor, dormitau în soare lavine, ușor și pitoresc lăsate în jos. Dimineata minunată le daurea labele așezate pe marginea țăncurilor, umerii și capetele plecate pentru a prinde foșnetul, duruitul sălbatic și cîntecul singuratic al rîului de munte ce sălta fulgerător printre stînci negre, nămeți sclipitor de albi, turturi verzi și ghețari uriași, pe măsura stîncilor. Plecîndu-și înfiorați capetele, trecură elvețienii peste Podul Diavolului, o șa alunecoasă atîrnată deasupra hăului prăpăstios, unde vuietul strident al Hutschelmului îți taie respirația. Cei doi călători mergeau cu pleoapele mijite. Erau stăpîniți de o spaimă de moarte. De sub colțurile de stîncă și turturii mari de gheață îi priveau ochii celor care-și pierduseră viața prin acele locuri.

Vuietul puternic al apei depăna parcă istoria bătăliei purtate pe-acolo cîndva. După ce, înaintînd la pas, trecură, în sfîrșit, podul și galeriile de piatră, de With își înalță, după obiceiul lui, ochii adormiți și, ca vrăjit, începu să privească stîncile, rîul dezlănțuit și tainele trecutului aciuat în umbră neagră.

— Cît e de minunat aici ! îi spuse prietenului.

— Într-adevăr...

— Mi-ai spus că aici s-a dat bătălia cu Lecourbe...

— Da, aici. Poate că vrei, dragul meu, să-ți relatez cum s-au petrecut lucrurile ?

De With dădu din cap cu aerul c-ar fi gata, chipurile, să asculte relatarea. Aruncă o privire scurtă stîncilor, podului, drumului... Dar în clipa următoare privirea i se pironi în gol și cu dezgust se tîrî în cîrjele durerii pe

propriul ei drum, ca un cerșetor ce bate fără țintă cărările vieții. Prințul tăcu.

Călătorii porniră mai departe, dar nu izbutiră să ajungă decît pînă la Hospenthal. În curînd, soarele cobori dincolo de vîrfurile Furcii. Nimeni dintre localnici nu voia să audă despre continuarea drumului. Au fost nevoiți să rămînă peste noapte la Hospenthal, ultimul punct înainte de lanțul St. Gothard, unde începe să se audă graiul nemțesc. În coliba micuță cu podeaua strîmbă era zăpușeală. Prințul nu dormea. Auzea ca prin vis versetele litaniei către Toți Sfinții, îngîinate cu glas tare, cu care paznicul de noapte însemna fiecare sfert de ceas. De cum se luminea de ziuă, porniră mai departe.

Prin defileul St. Gothard trecea un drum nou, construit în 1800, numai că în ziua aceea el nu era accesibil ochiului. Viscolul acoperise valea cu nămeți uriași de zăpadă. În trecătoarea ce ducea sus pe vîrfurile muntelui îi întîmpinară noi steiuri de gheață, noi defilee, lanțuri de munți și văi. Erau formații naturale, la fel de stranii și de nefolositoare ca și tot nodul de lanțuri muntoase ce se întîlneau aici venind din cele patru părți ale lumii. Călătorii meraseră călare, apoi trecură în sanie. Gerul își arăta colții. La jumătatea drumului de vîrfurile muntelui porniră iarăși pe jos. Prăbușindu-se în zăpada afinată și croindu-și drum cu lopețile, urcau mereu.

— Ne aflăm în sălașul cel mai înalt al naturii, pe creasta acoperișului Europei. Cît de tare s-a încălzit aici ghemul intențiilor naturii. Nici ea nu știe ce creează, spuse prințul.

De With zîmbi blînd.

— La ce bun acești munți, aceste lanțuri nesfîrșite de stînci și prăpăstii de necuprins nici cu gîndul măcar. La ce bun aceste masive de zăpadă. Ce rost o fi avut năprasnica stihie care le-a adunat aici ?

Marele maestru se uita peste întinderea de zăpadă cu ochi limpezi, căutînd parcă vorbele ce-ar fi trebuit să fie rostite. Își clătină copilărește capul mare și, întorcîndu-se deodată spre prinț, spuse cu glas răgușit :

— Nu știu.

— Pentru om, pentru ca omul...

— Acum nu mai știu nimic.

Sus pe creastă, lângă lacurile moarte, care în anotimpul acela se pitesc adînc sub ghețuri și zăpezi, se stîrni o vîntoasă atît de puternică, încît cei doi călători își pierdură orice spăranță de a răzbi mai departe. Stăteau în inima norilor, în laboratorul de gheață al zăpezilor. Nu știau dacă e noapte sau zi. Vîntul cumplit sufla în trîmbițele grotelor nevăzute. În zborul lui de la miazănoapte la miazăzi, cînta la harfa lanțurilor muntoase, țiuia în crăpăturile peșterilor moarte de gheață. Prăpăstiile trimiteau în nori hohotitul lor cutremurător.

Călătorilor le tremurau picioarele și le băteau inimile nebunește. Înghețați bocnă, vlăguiți de puteri, prăbușindu-se la tot pasul în zăpadă, ajunseră cu chiu, cu vai pînă la adăpost. Acolo, călăuzele izbutiră cu greu să aprindă focul, fierșeră apă și pregătiră cîte ceva de îmbucac. Călătorii petrecură noaptea moțîind la foc, înfășurați în șube de blană. În ziua următoare, coborîră cu același canon pînă la Airolo, în Alpii Italiani. Și acolo se înălțau nămeți uriași de zăpadă și viscoalea de nu vedeai nimic înaintea ochilor. Pe cai luați cu chirie porniră în grabă să coboare prin Biasca, Bellinzona, Lugano. Abia în văile Lombardiei simțiră adierea înmiresmată a grădinilor Italiei și a mărilor calde. Pămîntul era încă reavăn și rece. Peste întinderile umede, de-a lungul șanțurilor nesfîrșite, se înălțau adormiți măslinii amintind sălciile nordice. Totuși, pe alocuri, în rîpele apărate, îndreptate cu fața spre sudul cald, se vedea verdele-viu al ierbii. Țăranii ieșeau la munca cîmpului și se uitau zîmbind cu mirare și involuntară îngăduință la veșmintele calde și ciudat de largi ale oamenilor veniți de peste munți.

Fără să zăbovească undeva mai îndelung, călătorii se despărțiră jos în vale de riul Ticino, pe care-l văzuseră rostogolindu-se din peșterile Gothardului. Trecură peste liniștitul Po, năpădit de mîl și pietre.

În primele zile ale lui martie, ajunseră la Apeninii Ligurici și pătrunseră în trecătorile lor. Pe drumurile muntoase se vedeau care cu două roți imense și străvechea oiște romană, încărcate, trase de măgari, asini sau cai. Coborînd repede la vale, unde mai stăruia încă pe-

numbra sidefie a ceței primăvăratice, urcînd pînă la defileurile stîncioase și întorcîndu-se din nou jos în viteză, miînașii pocneau vesel din bici. Cît vedeai cu ochii se întindeau crînguri de măslini îmbrăcînd înălțimile pietroase în văluri cenușii-argintii. Străluceau în soare pereții zgrunțuroși, ca pămîntul la vreme de secetă, ai caselor țărănești. Pe malurile rîului se îngrămădeau, ici și colo, înghesuindu-se unele într-altele, casele galbene ale cîte unui orășel. De pe gardurile grădinilor atîrna iedera, cu frunzele ei trilobate, printre care, pe alocuri, se ițeau flori asemănătoare cu florile ciulinilor de pe la noi. Cactușii nearătoși își înșurubaseră rădăcinile în crăpăturile stîncilor și zidurilor de piatră și-și expuneau la soare labelle turtite cu gheare scălimbe. Prin grilajele de fier ale grădinilor se zărea pe alocuri cîte o brazdă de micsandre, îți mîngîia obrazul parfumul minunat al trandafirilor, te întîmpina cîte o superbă tufă înflorită cu camelii ce-și scuturau treptat petalele albe sau purpurii.

De With, aflat pe aceste meleaguri pentru întîia oară, privea totul cu ochi stinși, de parcă n-ar fi văzut înaintea sa decît o casă obișnuită, cu o sobă și patru pereți. Vîntul fierbinte îi colorase ușor obrații pămîntii. Între sprîncenele încruntate îi stăruia aceeași cută sumbră. Călătorii trecură granițele Republicii Ligurice, cîndva Genoveze.

Munții sporeau în înălțime și erau tot mai stîncioși.

După zile și zile de mers, în sfîrșit, se deschiseră larg văile, se dădură la o parte stîncile. În zare sclipea marea îndepărtată. Prințul, cu ochii aprinși, era gata să scoată strigăte de bucurie. Simțea nevoia să-și împărtășească prietenului gîndurile ce-i potopeau sufletul, nedeslușite gînduri, greu de stăpînit și de redat prin cuvinte, ca și adevărul :

— Cît de jalnic este pămîntul ce ne-a fost nouă sortit de leagăn. Uite acestea sînt locuri cu adevărat pe măsura omului ! Ele cuprind întreaga istorie a omenirii. Am tînjit după ele nu numai cu trupul, dar și cu tot sufletul nostru, ca și neamurile barbare venite din toate colțurile pămîntului, de la miazănoapte și de la răsărit. Nu pot să nu recunosc... Să spun altfel ar însemna să mint : dacă iubesc vreo țară, pe aceasta o iubesc. Aici este patria mea spirituală... Ia te uită !

La orizont se vedea arcul strălucitor al mării, veșnic întins. Săgeata luminoasă a soarelui era prinsă în coarda lui. Privirea se lăsa mîngîiată de întinderile verzi de apă, necuprinse ca văzduhul. Valurile se legăneau în razele soarelui despărțite prin fișii azurii — adevărate coruri de îngeri, intonînd imnul închinat mării.

Departe, jos, pe malurile stîlcoase, coconari uriași își plecau coroanele întunecate, iar și mai departe, pe un tăpșan de piatră, se înălța spre cer un pîlc de chiparoși aidoma unor flăcări negre. Pe malul unde se afla Nisa albeau în pîclă Alpii Ligurici, iar pe cel levantin se întindeau masivele negre ale Apeninilor — zgrunțuroși, arși parcă de siroco, munții Rocco, Giugo, Santa-Croce...

— Golful Genova ! spuse încet prințul, pentru sine însuși. Melodia valurilor sale a legănat visele înaripate ale copilăriei și tinereții lui Cristofor Columb, a stîrnit în sufletul lui furtunoase năzuinți eroice. Vîntoasele lui i-au călit voința neînduplecată. Golful acesta l-a condus spre întinderile tainice ale apelor, pînă la oceanul necuprins, cu creste cărunte, pe drumul visat în tinerețe, spre India. Sărmanii de noi abia de putem cuprinde cu sāraca mintea noastră căile descoperite de el, pe care le-a străbătut pînă la capătul lor, de unde a putut să-i scrie reginei Isabella cuvintele pline de mîndrie, cu adevărat regești : „Pămîntul nu este atît de mare precum își închipuie oamenii, dimpotrivă, pămîntul este mic“. Aceeași mare albastră a azvîrlit din spuma ei pe pămîntul bătrînului continent pe acel prim-consul, pe corsicanul care astăzi sperie Franța cu tirania lui criminală...

De With aproba politicos sau pur și simplu asculta răbdător.

Echipajul o coti la dreapta și intră pe șoseaua principală ce ducea la Genova. În curînd, călătorii se văzură pe străzile ei înguste, în acele pasaje strîmte, ce leagă muntele de marea largă. Nu zăboviră însă prea mult acolo. Ținta călătoriei lor era moșia „fratelui“ Vicini din împrejurimile orașului. După ce s-au schimbat la hotel, punîndu-și haine ceva mai ușoare, porniră în direcția indicată. Villa Vicini se înălța pe un munte năpădit de tufăriș. Sosiră la porțile ei către amiază.

Printr-o poartă mare de fier intrară în grădină. O bună bucată de timp meraseră printr-un fel de coridor închipuit de două ziduri. Valuri de iederă curgeau peste ele, se prelingeau și picurau pînă la pămînt, preschimbind trecerea într-o galerie impunătoare și totodată uimitor de prietenoasă. La capătul ei se afla ușa casei. Coloane ionice și corintice albeau în soare, alcătuiind o pată de un pitoresc nespus pe fondul crîngurilor întunecate. Slujitorul ieșit în întîmpinare le propuse oaspeților să aștepte în camerele de jos sau în grădină pînă se va trezi bătrînul marchiz. Aleseră grădină și porniră în sus pe o cărare așternută cu prundiș adus de mare de cine știe unde și aruncat pe mal, adunat apoi de mîna harnică a omului și presărat pe alee. Șopîrle micuțe ieșeau ici, colo la soare și, oprindu-se pentru o clipă locului, se uitau cu ochisorii lor verzi la oaspeții necunoscuți. Cei doi nordici mergeau la pas, admirînd copacii minunați, sau mai degrabă desfătîndu-și ochii cu nespusa lor frumusețe. Într-un loc, zidul era mai jos și, înălțîndu-te pe vîrfuri, puteai să arunci o privire dincolo de el. Acolo, spre sud, se întindea o livadă îngrădită. Primăvara îi și dăduse binețe.

Ca într-un vis frumos văzură de partea cealaltă a zidului copăcei zvelți de piersic, presărați cu florițele rozalbe, mai grăbite decît frunzele. Stăteau în bătaia soarelui. Prințul închise ochii, înfiorat, lăsîndu-se purtat pe aripile visării. O stranie închipuire îl făcea să vadă înaintea ochilor silueta mlădie a unei codane neprihănite, de vreo cincisprezece ani, îmbujorată de sfiiciune. Sora lui, sau cine știe cine. O mai văzuse oare vreodată? O făptură aidoma acestor ramuri : trandafirie, gingașă, prietenoasă... Cu imaginea ei în ochi, simțea cum bucuria îi picură balsamul fericirii peste rănile sufletului acoperite de crustă.

„Bun găsit, copăcelule !“

În livadă creșteau rînduri dese de portocali și lămii rămuroși. Crengile se plecau sub greutatea globurilor de foc ale rodului. Erau tot atîtea lămii galben-argintii în copaci cît și frunze. Smochinii se și împodobiseră în vîrf cu frunzulițe crude, aproape albe, iar ramurile noduroase și goale ale castanilor cu mugurași.

Oaspeții intrară în parc. Văzură un eucalipt, drept și înalt, ca un catarg; tulpina bulbucată la talpa copacului își lepăda scoarța, așa cum la tropice, încins de soarele fierbinte, omul își leapădă veșmintele calde, apoi, dreaptă se înălța de la poalele muntelui cam pînă pe la jumătatea lui parcă. Acolo, sus, își desfăcea larg ramurile uriașe, lăstarele tinere și frunzele plecate ca la plop, întunecate și tari, pergamentoase. Din desișul de cimișir se ițea un laur camforat cu frunzulițe mărunte, înguste și o magnolie uriașă, cît un tei bătrîn. La fiecare pas o altă minune de copac îți tăia drumul, acoperind jumătate din bolta cerului. Ici fremăta un merișor cu flori galbene, cu frunzele tăiate din piele parcă, un amestec uluitor de mirt și molid... Colo, printre dîmburi, străjuiau, gînditori, palmieri africani și brazilieni. Prințul le admira melancolic trunchiurile aspre și păroase, acoperite cu solzi. Se înălțau drepte pînă sus, unde își desfăceau buchetele de frunze penate. Printre ramuri atîrnau pe codițele lor aurii, unul lîngă altul, ciorchini galbeni de curmale necoapte. Prințul și de With intrară deodată în umbră. Ridicînd ochii, văzură o boltă de crăci mari, bifurcate, ramuri tinere și lăstari cruzi ai unui cedru libanez, cu scoarță brună și acoperită de mușchi argintiu; cu dîre de rășină prelinse ici-colo. Coroana cedrului, împodobită de conuri fără număr, alcătuia ea singură o adevărată pădure. De acolo, de pe munte, cedrul privea Marea Ligurică, de o mie sau poate de două mii de ani, cine ar putea să spună... L-o fi sădit primul corăbier fenician, sau poate i-o fi aruncat sămînța Jidovul rătăcitor colindînd prin lume.

Pe alocuri, printre crînguri, se întindeau pajiști largi în pantă, poienite închise de jur împrejur, smălțate cu flori de cimbrisor și rozmarin. De după copaci răzbătea plescăitul vesel, neliniștit, al unei mici fîntîni arteziene și clipocitul molcom al apei curgînd într-un havuz din marmură albă. S-ar fi părut cel mai firesc lucru din lume dacă din tufărișul umed și strălucitor ar fi apărut deodată un faun gol, oacheș și păros, mîncînd o portocală de aur, cu un zîmbet viclean și nerușinat. N-ar fi fost de mirare dacă pe marginea havuzului ar fi stat o nimfă

la fel de albă ca și marmura lui. Involuntar auzul încordat aștepta să prindă sunetele flautului fermecat și chemările vesele, primăvăratice...

Din desişul de frunze se întrezăriră într-adevăr nişte umeri albi. Dar nu era decît o statuie din marmură. Cei doi oaspeţi, apropiindu-se, îi văzură găvanele de piatră cu ochii roşi de vreme şi ploi. Buzele dispăruseră şi ele, iar fruntea şi sprîncenele erau acoperite de muşchi, ca şi paftaua togii...

— Dormi în pace, măreţe patrician ! spuse Gintuît, trecînd mai departe.

Îi trezi din visare şi toropeală foşnetul unor frunzu-liţe subţiri şi gingaşe, ca de mătase, netede şi desenate cu nervuri fine, străvezii parcă, mai uşoare decît puful, sensibile la cea mai mică adiere. Frunzuliţele albăstriei şi ascuţite, se adunau speriate una lîngă alta şi atunci şoapta lor înfiorată îţi trezea în suflet un sentiment deosebit de compasiune. Tulpinele albicioase, drepte, rotunde şi cu noduri din loc în loc, creşteau în grupuri, deoparte, izolate de restul vegetaţiei, ca nişte venetici pe un pămînt străin, neprimitor. Era bambusul alb. Cu cîţiva paşi mai încolo străluceau, întunecate, tufele de soc negru, sudic, dînd glas pesemne în acelaşi grai.

Oaspeţii obosiseră de atîta urcuş în bătaia soarelui. Se aşezară pe o bancă de piatră. Prinţul Gintuît scoase o mapă şi începu să răsfoiască hîrţiile care trebuiau înmîinate „fratelui“ Vicini, pe care urma să-l recunoască după anumite însemne.

Îşi înălţă privirea şi hîrţiile îi scăpară din mîină pe genunchi. În faţa lor, de cealaltă parte a terenului presărat cu prundiş cenuşiu, se înălţa un pîlc de chiparoşi, inchipuind parcă o capelă neagră. Crestele lor se îmbinau sus, împungînd cerul cu vîrfurile ascuţite. Între tulpini, în adîncime, în naosul umbros, unde mai scînteia încă roua dimineţii, se vedea un rododendron rămurat, de înălţimea unui om. Toată coroana lui din frunze fragile era presărată cu flori mari, de un roşu-aprins pe dinafară, iar înăuntrul cupelor — roşii întunecate. Din tainiţa chiparoşilor purpura lor izbucnea ca un strigăt simbolic, vestitor al unui adevăr pentru întîia oară dez-

văluit oamenilor. Acel tufiş de foc, arzînd cu cea mai vie flacără a naturii, sta în însingurarea lui sumbră ca un arhipăstor, înălţînd la cer glasul lui tainic, înaripat.

Amîndoi călătorii se ridicară şi se apropiară de rododendron. Se uitau cu încîntare nemărginită la florile lui uriaşe, a căror inimă purpurie purta semne negre lăsate parcă de împunsăturile întunericului. Prinţul Gintult întinse mîna, rupse o crenguţă presărată cu flori şi o oferî marelui maestru. Acesta luă rămurica şi o ţinu preţ de un minut înaintea ochilor aţintiţi asupra florilor.

Trupul lui mare se înfioră. Rămurica îi căzu la picioare şi el îşi plecă fruntea, recules ca în faţa unui mormînt deschis. Prinţul îi desluşi suferinţa.

— Nu mai este, frate, spuse de With, fiinţa demnă de aceste flori. Pentru ea creşteau ele aici. Pe ea o proslăvesc. Îmi spune sufletul...

Se plecă şi mai mult, gîrbovindu-se. Îşi strînse spasmodic palmele şi le lipi de piept. Din ochii lui închişi căzură peste flori cîteva lacrimi stinghere, iar buzele rostiră încet :

— O, tu, aceea care m-ai nesocotit şi ai plecat, zdrobindu-mi sufletul şi inima... Iertată fie-ţi vina... De eşti vie sau moartă... Blagoslovită fie fericirea ta... În tot ce ai săvîrşit, bun sau rău... Iar dacă ai părăsit această lume, fii binecuvîntată... în veci... în veci...

ŞESUL

În 1804, într-una din primele zile ale lui septembrie, Rafał Olbromski părăsi văile şi pădurile muntoase şi porni să coboare la şes. Peste un an zăcuse în castelul de pe Orava, ca un tilhar de rînd, deşi nu săvîrşise nici una din faptele de care era bănuît. Luni în şir, însă, tăcuse dispreţuitor, refuzînd pînă şi numele să şi-l spună. Întrucît se-încăpătînase să nu dea nici o declaraţie, potrivit noilor legi austriece din 1803, care prevedeau că refuzul de a da declaraţie se pedepseşte cu temniţă grea,

era silit să-și ispășească vina. Să procedeze altfel însă n-a avut cum. Ar fi însemnat să dezvăluie tot adevărul situației sale nefericite, să dea în vileag taina uciderii Helenei de With, să relateze istoria dragostei și a morții ei. Ar fi fost nevoit, pentru salvarea propriei vieți, de care, de fapt, nu-i mai păsa, să-și deschidă tainele sufletului în fața tuturor, să dezonoreze după moarte pe aceea care pierise, de drept, din vina lui. Deci hotărîse în sinea lui că e mai bine să rămînă lucrurile așa cum sînt. Să zacă la închisoare pînă se va sfîrși ! Și, desconsiderînd moartea, o aștepta nepăsător. Moartea însă nu a venit. A trimis-o înainte pe ajutoarea ei, boala. Îl luase în ghearele sale tifosul de temniță și îndelung își făcuse mendrele cu el.

Cît ținuse boala, lucrurile se limpeziră neașteptat și simplu. Un detașament de infanterie — regimentul al doilea de panduri al magnatului croat contele von Nadasdy — echipat cu cizme, pantaloni roșii și căciuli de miel, urmărindu-i pe tîlharii din Nowy Targ, descoperise în casa munteanului la care petrecuse Rafał zile fericite alături de Helena cîteva lucruri de ale lui și actul de identitate. Gazda prevăzătoare avusese grijă să pitească binișor banii, pentru orice întîmplare, iar cu hîrțile nu-și bătuse capul. Judecătorul ales, care răspundea în comitatul apropiat din Ungaria de tîlhări, primise documentele găsite cu destulă întîrziere, dar imediat și-a dat seama că ele aparțin prizonierului cel misterios. Identificarea persoanei nu mai era decît o chestiune de timp. Cînd la interogatoriu judecătorul i-a rostit tare numele, Rafał a tresărit și și-a ațintit asupra lui ochii orbiți de îndelungata suferință. Totuși la întrebarea următoare cu privire la femeia cu care locuise la Podhale, conform depozițiilor gazdei, Rafał mințise cu o spontaneitate copilărească, dar și cu nerușinată viclenie, spunînd că era vorba de o fetișcană de moravuri ușoare, întîlnită pe stradă la Cracovia și pe care, zicea, o gonise după ce se plictisise de ea. Asta a fost tot. Fata plecase, plîngînd, la oraș, unde probabil că se află și acum. Și-o fi văzînd pe mai departe de meserie, în vreo casă de toleranță din oraș. Veșmintele lui tîlhărești le-a justificat simplu, schimbînd doar amănuntele întîmplării prin care trecuse.

În septembrie a fost eliberat. Ca șleahțic nu a primit la plecare tainul de vergi, cu care legea austriacă își lua de obicei rămas bun de la oaspeții temnițelor lor. Din toate bunurile sale i s-a restituit doar actul de identitate prusac și zdrențele cu care venise și care nu mai erau bune de nimic. Temnicerul, din milă, i-a dăruit niște buleandre de care s-a putut lipsi fără părere de rău : niște cizme ungurești, cîndva elegante, dar ajunse ca vai de lume, o șapcă de uniformă cu însemnele smulse și o haină scurtă, de surugiu. Gătît astfel, Rafał luă toiagul în mînă și porni la drum.

Ieși pe poarta de fier a castelului, fără să privească în urmă. Alerga ca un vulpoi abia întremat după rănire. Cu sufletul la gură, tot înainte, de-a lungul văii Váhu-lui. Era stors, sleit de puteri. Avea fața galbenă, cu pete vinete, umflată, părul îi căzuse, iar barba crescuse mult. Era atît de slăbit, că abia-l mai țineau picioarele, iar mîinile îi erau fierbinți, de parc-ar fi strîns flăcări în pumni. Nu avea decît o singură dorință : să fugă ! Și fugea fără odihnă. Uneori, i se întîmpla să-și mai tragă sufletul pe cîte un car cu fîn al vreunui slovac plecat la munte după lemne și să-și mai scurteze astfel drumul, sau să se agațe pe furiș de căruța vreunui ovrei și să înainteze cu cîteva sute de pași.

Cu chiu, cu vai, mergînd peste văi, ajunse la hotar. Se gîndise să facă acolo un popas, dar văzuse în drum un stîlp de piatră cu lanțuri, de care erau legați de obicei cei osîndiți la stîlpul infamiei, așa că în aceeași noapte o porni mai departe. Ținea drum drept, fără să mai întrebe pe nimeni, spre Cracovia. Ca să nu-l recunoască cineva și să înceapă să-l descoasă, se ferea de șleahurile mari și de satele prea populate. În nopțile calde și senine dormea în cîte o căpiță de fîn, în grămezi cosite de trifoi sau sub vreo șiră de grîu. Intra în cîte o casă parohială mai îndepărtată și, dîndu-se drept slovac sărman, pornit spre Polonia după lucru, căpăta cîte o strachină de ciorbă sau un coltuc de pîine. Se hrănea cu ce da Dumnezeu. Odată mîncase mai ca lumea la o mănăstire de călugări, unde îl găzduiseră o noapte sub un acoperiș ; vorbea cu oamenii numai cînd nu avea încotro. De cîteva ori izbutise să scoată din pămînt, de pe cîmp, car-

tofi și napi și să-i coacă la foc de vreascuri între tufe de ienupăr. Cîteodată, cînd îl răzbea foamea, intra în ogrăzile țăranilor. Cu greu izbutea să însăileze vorbele ca să ceară ceva de mîncare de la țăranii iobagi fără de pămînt. Și totuși era nevoit să cerșească și să soarbă tăiței cu lapte țăărănești, omenit cu bunătate. Rafał le istorisea țăranilor tot felul de povești impresionante, cu iscusință născocite, rîzînd în sinea sa la vederea ascultătorilor care-l urmăreau cu gurile căscate.

În sfîrșit, dealurile începură să piardă din înălțime și văile să se întindă mai largi. În zarea pîcloasă se dezvăluia ochilor cîmpia...

Rafał o întîmpină cu nespusă bucurie. Ura lui pentru munți era cît ei de mare. Șesul făgăduia o schimbare, poate în bine, o speranță...

Era o zi posomorită. Norii împînzeau cerul. Culorile lor întunecate acopereau și stingeau bujorii bolnăvicioși ai luminii ivite ici-colo. Vîntul de nord-vest ba se stîrnea, ba se potolea iar, risipind pe cîmp buruienile îngălbenite și uscate. În jur se întindeau miriști pustii, întunecate, cu umbre roșietice de la coada șoricelului. Numai susaiul înalt rămăsese pe haturi pentru ca vîntul să-i poată smulge pletele cărunte și să le împrăstie în cele patru zări. Mestecenii zvelți, înălțați pe alocuri, mai purtau încă veșmîntul lor de frunze, deși se zgribuleau și se legănau fără obișnuita grație tinerească atunci cînd vîntul le sălta ușor poalele verzi, înfoiate. Rareori se mai zăreau smocuri roșii-brune de hrișcă pe cîmpul potopit de frunza întunecată a tufelor de cartofi.

Rafał străbătea întinderi nisipoase, sterpe. Se tira prin păduri despuiate, prin desișuri de iarbă neagră, colorate cît vedeai cu ochii de floricele liliachii, peste mușchi uscat trosnind sub talpă. Din vreme în vreme, pădurea era întreruptă de poieni galbene, nisipoase, acoperite cu pîlcuri brune de ienupăr.

Un drumeag îngust șerpuia printre tufe. Două făgașuri săpate de roți în nisip și demult bătătorite de ploaie duceau pînă la un sat depărtat, cu casele acoperite cu paie, cenușii ca nisipul și mușchiul. Uneori, în mijlocul întinderii pustii, parcă anume creată pentru a primi ploaia atunci cînd norii se abat prin partea locu-

lui, se deslușea cîte un tîngușor între două dîmburi nisi-poase — adică o biserică înaltă, iar în jurul ei, strînse roată mai multe pătule, galbene, întoarse cu spatele spre drum. Peste acoperișuri cîteva creste de copaci, cu ramurile de jos tăiate. Iar mai departe același orizont în pîclă. Un ochi deprins ar fi putut să deosebească în ceața zării fișii de pădure, mai aproape panglicile lor albastre și scheletele uscate, cenușii, ale plopilor și ulmilor străjuind vreun conac. În tăcerea adîncă din jur se auzea cînd și cînd, din depărtare, cîte un cîine lătrînd mînios și hîriit, parcă tînguindu-se de soarta lui amară. Vreo cioară ce trecea în zbor se speria de moarte văzînd silueta stranie a drumetului, și, croncănind, grăbea să se ascundă în de-sișul cel mai apropiat.

Pe aceste meleaguri sumbre, în culori mohorîte, cenușii, întinse ca-n palmă, fără ascunzișuri, Rafał se simți în elementul lui. Trăgea adînc în piept aerul cîmpiei, privind-o cu nesaț. Se oprea la tot pasul, își punea mîna streasînă la ochi și nu se mai sătura să privească. Priveșteea îl desfăta fizic aproape. Parcă îl descînta de vrajă rea. De-ar auzi și graiul de pe meleagurile natale, de-ar ajunge odată să vadă lumina zilei și umbra nopții acasă !

Cărările ocolite îl scoaseră la drumul mare. Pe o potecă lăturalnică, bătută de sărmani, mergea repede, fără să-și cruțe picioarele. Era murdar de noroi pînă peste genunchi, șfichiuit de vînt, rebegit și flămînd ca un cîine vagabond. Pe șleahul mare treceau carete trase de cîte patru cai, șarete cracoviene, trăsuri ușoare. Treceau căruțe încărcate cu marfă, ovrei perciunați cu cai năimiți.

Spre seară, dădu în drumul lui, pe cîmp deschis, de clădirea de piatră a unei cîrciumi în fața căreia aproape toți călătorii se opreau îndelung. Rafał, deși nu avea nici o lețcaie în buzunar, fără să stea mult la gînduri, sări peste băltoaca din fața clădirii și intră în sala mare a cîrciumii. Era o hărăbaie goală, rece, igrasioasă. De-a lungul pereților se înșirau bănci largi și mese grele cu picioarele în cruce. Într-unul din colțuri se afla teigheaua cu votcă, bere și rotocoale de cîrnați acoperiți cu pete albe de mucegai. După tejghea, printre butoiașe, în semi-întuneric își făcea de lucru cîrciumarul, un slăbănog cu

ochi iuți de hoțoman. Individul era tăcut și minios, de parcă toți oaspeții lui ar fi tîlhari coboriți de pe munte.

Rafał îl salută din cap și se așează în voie într-un colțisor mai întunecos. Mirosul cîrnaților îi întoarse pe dos stomacul infometat, iar aburii de votcă aproape că-l ametră. În cîrciumă se mai aflau cîțiva oameni din popor. Un vizitiu juca acolo cărți cu un lacheu în livrea, răcnind și luîndu-se mereu la hartă. În fața lor, pe masă, erau banii puși în joc și cîmile cu bere. O halcă de piept de porc, caldă, aburea pe farfurie și într-o sticlă verde sclipea votcă.

Pe Olbromski îl chinuia foamea de după tifos. Simțea că-i gata-gata să facă o nebunie : ori să le fure carnea mușteriilor ori să smulgă un cîrnat din cui și să-l înghită pe nerăsuflăte...

Ședea, pină una, alta, nemișcat și, ca un uliu, își rotea numai ochii, căutînd ceva ce-ar putea să apuce. După un răstimp, se ridică, fără să-și dea bine seama ce face, își întinse mădularele și căscă prefăcut, și de la locul lui îi aruncă cîrciumarului întrebarea :

— Ian ascultă, fîrtate, ai ceva de mestecat pe acolo ?

Cîrciumarul se opri din trebăluiala lui cu paharele și, scobindu-se nepăsător între dinți, răspunse cu o întrebare :

— Da' matale ce-ai vrea, fîrtate ?

— Păi, ceva carne. Carne ! Friptă, fiartă...

Cîrciumarul tăcu o secundă, de parcă ar fi stat să-și amintească felurile de pe lista de mîncare, apoi îl măsură pe drumeț cu o privire disprețuitoare și răspunse :

— Nu am carne, nici d-a friptă, nici d-a fiartă.

— Dar ăia de colo ce mănîncă ? De unde ?

— Ce mănîncă ? Păi, fiartă.

— Atunci vezi de-mi adă și mie repede ce ai pe acolo gătit, și gata ! strigă Rafał cu ton poruncitor. Ai auzit, omule ?

— Am auzit, am auzit.

— Dă-i bătaie ! Mă grăbesc...

Cîrciumarul ștergea preocupat un pahar.

— Poate crezi că n-am cu ce să-ți plătesc carnea ta prăpădită ? adăugă Rafał cu atîta dispreț, de parcă s-ar fi știut cu buzunarele doldora de ducați.

— Nu cred nimic, răspunse cîrciumarul. Plata-i plată. Ce să aduc ?

— Ce ai, da' repede, repede ! spuse Rafał liniștit, fără să se gîndească la ce-o să urmeze. Numai să mănînce ceva ! Carne aburindă și pîine rumenă ce trosnește între dinți.

Jucătorii își vedeau înainte de joc, furîndu-l din ochi la răstimpuri pe zdrențărosul supărat. Cu un zîmbet disprețuitor-compătimator, mijindu-și pleoapele ironic, șușoteau între ei pe seama lui.

Cîrciumarul se retrase printr-o ușiță în domeniile lui tainice, iar la teghea apăru o fată palidă, cu un șorț murdar pe dinainte și cu ghețe scilciate în picioare. Rafał se apropie repede de jucători și înclină din cap în semn de salut, așa cum uneori șleahticul, proprietarul de pămînt, binevoiește și se îndură să salute pe țăranul truditor. Cei doi îi răspunseră la binețe într-o doară — continuau să joace înainte, forînd și icnind, neștiind cum să-l primească pe zdrențăros. Rafał aruncă o privire în cărțile lor de joc cu un aer trufaș pe care, cu toate efortările, nu izbuti să-l mascheze.

— Prăpădită mai e și cîrciuma asta.

— Chiar așa, zău... răspunse vizitiul.

— Ești de pe aici, stimabile ?

— Nu, nu-s de pe aici.

— De departe ?

— De departe.

— De unde anume ?

— Dar dumneata de unde ești ?

— Eu vin de prin părțile Ungariei și merg spre Cracovia.

— De prin părțile Ungariei ? cu oarecare respect întrebară într-un glas jucătorii.

— Da, da ! De la Pesta... de la Čadca, adăugă el mai încetișor.

— Drum lung ! Nici nu știu bine pe unde-i asta.

— Ei, vezi ! De atîta amar de vreme bat drumul, iar afurisitul ăsta nu-mi aduce să mănînc.

— Ei, las' că aduce el acuși...

— Cum o fi gătită carnea asta ? întrebă Rafał cu glas tare, uitîndu-se chiorîș la coasta de porc de farfurie.

Fără să le ceară voie, rupse o bucată din piine, tăie o bucată bună de carne și începu să mestece repede, ca să-și dea chipurile seama dacă-i bună sau nu. Parcă n-ar fi chiar de lepădat. Apoi își turnă un păhărel de votcă și-l dădu nepăsător peste cap în sănătatea celor doi bărbați perplecși.

— Mi-e o foame de lup, iar momîia asta se moșmondește atîta, bombăni Rafał, gata să se înfigă în bucățica cea mai grasă de carne.

Dumicați mari de piine îi dispăreau în gură.

— La cine lucrezi ? îl întrebă pe surugiul, turnîndu-și un al doilea păhărel din sticla lui.

— Păi îmi aștept boierul aici.

— Care boier ?

— Păi îl aștept cu cai de schimb, răspunse surugiul, uitîndu-se prostit la ce făcea Rafał.

— Da' de unde vine boierul matale ?

— De la Viena.

— Da cum naiba-l cheamă pe boierul ăsta ?

Vizitiul cumpăni o clipă, apoi, prefăcîndu-se a nu fi auzit, spuse către partenerul său :

— Acum dai tu cărțile...

Olbromski nu stăruie.

Cîrciumarul scoase, în sfîrșit, din laboratorul său o tîgaie cu trei piciorușe și o aduse mușterii, cu o bucată zdravănă de cîrnat sfîrșind în grăsimi arsă și un codru de piine de secară. Ce gust și ce aromă ! Rafał hăpăi totul pînă la ultima fărîmiță, stea se fundul tigăii cu miez de piine, dar simțea că nu și-a astîmpărat foamea. Se mai liniștise, ce-i drept, și putea să chibzuiască la ce avea de făcut mai departe. Începu să măsoare din ochi puterea cîrciumarului în caz de va fi silit s-o șteargă din cîrciumă fără să plătească. Se hotărî să vină iarăși la masa celor doi jucători pentru a se putea folosi, la nevoie, de vizitiu și lacheu. Cu acest gînd se trase pe bancă spre ei, cînd în fața cîrciumii se auzi tropot de cai și uruitul roților unui echipaj. Vizitiul și lacheul priviră pe ferestruică și îndată se aruncară spre ușă.

Drumețul se mîngîia cu gîndul că va izbuti cumva să profite de forfota din jur ca s-o ia din loc, dar grijuliul proprietar al cîrnaților, oprindu-se respectuos lîngă

ușă, și începuse să se încline în întâmpinarea boierului care nu se arătase încă. Nu-i rămânea deci altceva de făcut decît să se retragă în ungherul cel mai întunecat și să aștepte să-i surîdă soarta în vreun fel. Ușa se dădu de perete și în cîrciumă intră cu pas rar un tînăr zvelt, frumos și îmbrăcat la modă. Pălăria, pardesiul, cizmele moi, înalte, deși mototolite și stropite de noroi, acolo în cîrciumă arătau superbe. Tînărul se uită în jur printre pleoape și începu să-l întrebe pe unul din slujitori despre sănătatea părinților, ce-i pe acasă și multe alte amănunte. Se vedea că se întoarce dintr-o călătorie depărtată, după o lipsă îndelungă.

Olbromski îl privea cu o teamă chinuitoare. Din prima clipă îl recunoscuse pe tînărul bărbat, dar tot căuta să se mîngîie cu ideea că s-a înșelat. Era Krzysztof Cedro, colegul lui de școală și bunul prieten de altădată... Fostul osîndit se perpelea și murea de rușine. Uite că iarăși îl urmărea ghinionul. Era cel mai cumplit lucru ce i se mai putea întîmpla — să se întîlnească cu un fost coleg, în halul în care era, îmbrăcat în zdrențe, la mare ananghie! Nici să fugă nu mai putea, pentru că s-ar fi făcut și mai vădit, și mai cumplit de ocară. Își acoperi fața cu palmele.

Între timp, 'Krzysztof Cedro își scoase pardesiul și, umblînd prin cameră, continuă să pună întrebări slujitorilor. La un moment dat, îl zări pe Rafał. Se întoarce repede spre cîrciumar și-l întrebă dacă nu s-ar putea cît timp va zăbovi acolo să rămînă singur. Îi va plăti mai mult, dar ar vrea să mănînce liniștit, fără martori. Cîrciumarul se repezi la Rafał și-i ceru poruncitor să-i plătească și s-o ia din loc. Rafał își ridică încet capul și șuieră printre dinți că nici nu se gîndește să plece.

— Am să-ți plătesc cînd vreau și de plecat am să plec cînd vreau, iar pînă una, alta, fă bine și lasă-mă în pace dacă vrei să-ți mai rămînă ochii și nasul întregi și la locul lor.

Cîrciumarul se schimbă la față și fălcile prinseră să-i tremure ca la un ciine.

— Ascultă, frate, îi spuse în șoaptă, reținut, du-te cît te rog. Că de nu, chem slugile și le pun să-ți mai moaie și mădulele pe deasupra. Asta vrei?

Dezgustat de mîrlanul de cîrciumar, Rafał luă pe loc o hotărîre. Îi repezi un pumn în falcă, de jos în sus, cu atîta forță, încît omul zbură pînă la tejghea. Apoi se ridică și se apropie de Cedro. Se opri în lumină, lîngă fereastră, și-i spuse :

— Nu mă recunoști oare, prietene Krzys ?

Cedro, surprins, scoase un strigăt și se dădu un pas înapoi, își puse monoculul cu ramă de baga la ochi și începu să-l privească pe Rafał cercetător, cu gura căscată.

— Krzys !... Sandomierz, Vistula, excursia nocturnă la Zawichost...

— Rafał ! rosti cu jumătate glas Krzys, apropiindu-se de el și holbîndu-și ochii miopi.

— Chiar el, frățioare...

— Ce faci aici ? mormăi Krzys, uluit, măsurîndu-l din creștet pînă în călcîie, uitîndu-se la zdrențele lui și căutînd să-i ocolească privirea.

— E o poveste prea lungă și sînt prea mulți martori pe aici. Spune-mi, vrei să mă ajuți la impas ?

— Bineînțeles ! Rafuś... Doamne !... Olbromski... Tu ești !

— Am să-ți povestesc totul altă dată, acum însă nu mă mai întrebă nimic.

— Un singur lucru să-mi spui : de unde-ai răsărit aici ?

— Merg la Cracovia.

— Pe jos ?

— Da.

— Dumnezeu ! De ce ?

— Pentru că mă aflu la mare ananghie.

— Rafał !

— Mor de foame !

— Dumnezeu milostiv ! Jacek — lădița cu merinde ! Waluś ! strigă Cedro, aplecîndu-și fața frumoasă spre Rafał, de parc-ar fi vrut să-l sărute.

Se dădu însă îndată înapoi, îngrozit, simțînd miros greu de nădușeală și de rufărie jengoasă.

Lacheul și vizitiul aduseră lădița cu merinde, acoperiră masa cu o față de pînză și, o clipă mai tîrziu, Rafał, în fața maștorilor de mai adineauri ai mizeriei sale, u-

luiți, bea lacom vin de Burgundia, înfuleca pui, friptură și dulciuri. Cedro în persoană îl servea cu grabă și surescitare. Peste un răstimp, întoarse ochii la slugi, chibzuind ceva... Apoi îi vorbi cârciumarului :

— Nu ai cumva o cameră separată aici ?

— Nu, preacinstite pane, n-am.

— În cazul ăsta...

Strigă, tare cu glas ridicat :

— Am cerut, parcă, să iasă toată lumea. Vreau să rămân singur cu prietenul meu. Aduceți-mi aici geaman-tanul și afară cu voi.

În curînd, în fața lui Rafał era întinsă pe masă rufăria prietenului.

— Nici eu nu știu cum să fac, spuse Krzys. Nu se cade ca slugile mele să vadă că te-ai îmbrăcat cu hainele mele. Poate c-ar fi mai bine să rămîi în ce ești. Numai rufăria schimb-o repede !

Se întoarse cu spatele, păzind ușa, în timp ce Rafał se schimba. Zdrențele putrede de pe el le strînse ghem și le ascunse sub poala surtucului rupt.

— Dă-ncoace ! Servitorul meu o să le arunce...

— Nu !

— Atunci o fac chiar eu...

— Nu, numai eu o pot face, șopti Rafał cu un zîmbet ironic, amar. Asta reprezintă trecutul meu. Numai eu îl pot azvîrli la gunoi.

Se ridică de la masă și ieși în curte, găsi locul unde se aduna gunoiul și aruncă acolo bocceaua lui nesuferită. Apoi se sprijini de zid și preț de un minut se gîndi la foarte multe lucruri. Simțea tot timpul cum îi apasă pieptul, ca un bolovan de granit, trădarea de care se făcuse vinovat. Ar fi vrut să se lepede de ea, să creadă că de acum încolo se va liniști, dar n-o putea face decît în măsura în care o mîină nevolnică e în stare să ridice o placă de granit. Oftă din greu și se întoarse la prietenul său, care se și pregătea de drum.

— Mi-ai spus că te duci la Cracovia. Eu țin drumul la Tarnów, acasă. Deci ocolesc Cracovia. Dacă vrei, însă, mergem la Cracovia.

— Doamne ferește ! strigă Olbromsky. Nu țin deloc să văd Cracovia.

— Spune-mi... Sau mai târziu... adică aveai cumva de gând să te întorci acasă, la Tarniny ?

Rafał rămase îngîndurat o vreme, apoi spuse încet :

— Drept să-ți spun, nici azi, nici ieri, nici altăieri nu am avut nimic de gând. Nu mă gîndeam decît să nu crăp cumva de foame pe sub vreun gard...

— Ce tot vorbești ! Doamne !

— Sigur... trebuie să merg acasă !

— Ascultă !...

— Cu toate că... să mă întorc acasă în halul ăsta !

— Tocmai ! Tocmai asta-i ! se grăbi Krzysztof să exclame.

— Dar ce să fac ? Sînt un cadavru viu. Am fost foarte greu bolnav...

— La asta m-am și gîndit. Ascultă-mă, haidem la mine.

— Cum ? La Olszyna ?

— La Olszyna, adică nu la Olszyna, ci de-a dreptul la mine. Am o mică moșie a mea.

— A ta, personală ?

— Sigur ! Stokłosy !

— Stai puțin ! Ziceam că mi-e rușine să mă întorc la mine acasă în halul ăsta, darămite la tine ! Ce-o să spună tatăl tău cînd m-o vedea ?

— Întîi și întîi, ne ducem la Tarnów. Acolo te vei preșchimba într-un filfizon clasa-ntîi. Numai slugile să nu afle nimic. Iar în ce-l privește pe tata, crede-mă, o să te primească întocmai ca pe un fiu. Sîntem doar neamuri pe undeva... Într-un cuvînt, ce mai... Rafał, te implor.

Rostise aceste vorbe pe tonul de altădată, din copilăria lor.

— Aș vrea din suflet, dar gîndește-te și tu...

— M-am gîndit eu la toate. Ți-am spus, am o gospodărie a mea. Cînd vin de la Viena, acolo stau de obicei și fac ce-mi place...

— Cînd vii de la Viena ? Te-ai stabilit la Viena ?

— Stabilit ? Aproape...

— Și ce faci acolo ?

— Ce fac ? De făcut nu fac nimic — spuse cu un zîmbet amar... dar caut...

— Ce, o logodnică ?

— Din fericire încă nu ! Deși în curînd o să-mi cadă și beleaua asta pe cap.

— Cum adică ?

— Deocamdată, vezi tu... caut să ajung șambelan...

— Glumești !

— Dar à propos... Umblau zvonuri pe la noi că stai la Varșovia, că frecventezi societatea cea mai aleasă. Cîte unii spuneau chiar că faci parte din cercul lui Poniatowski.

— Da, da... am stat la Varșovia... Dar asta a fost cîndva.

— Ai intenția să te mai întorci acolo ?

— La Varșovia ! Niciodată ! exclamă Rafał, hotărît și sumbru, cu gîndul la prințul Gintuț, la masoni și la marele maestru.

Abia în clipa aceea îi trecu prin minte că dacă s-ar înapoia la Varșovia sau, în general, în Prusia meridională l-ar amenința închisoarea, ori, cel puțin, ancheta cu privire la dispariția doamnei de With. Și numai gîndul la închisoare îi îngheța sîngele în vine. Da, da ! Să se dea la fund la moșia prietenului, să se ascundă cît mai departe, să se facă una cu pămîntul într-o vilcea dintre cîmpii, ca un iepure hăituit. Să uite de tot și de toate. Își înalță privirea spre Krzysztof și spuse :

— Dacă crezi că nu te încurc, merg la tine cu cea mai mare plăcere.

— *Voilà*. Așa da, îmi place. Jacek, la drum !

În curînd, caii murgi, înhămați în șir la o caleașcă confortabilă, îi duceau pe același drum spre pădurile albastre din zare. Pentru Olbromski venise clipa mult așteptată — uitase de tot și de toate. Se zgribulea în haina de drum a prietenului care-l ferea de ploaie — dușmanul lui personal de mai adineăuri. Nu mai simțea nici foame, nici sete. Legănatul ritmic, plăcut, risipea treptat oboseala îngrozitoare.

Se adunau norii și picături rare de ploaie le cădeau pe obraji. Vîntul răcoros se întetea. Abia acum, stăpînit de noi impresii, Rafał începu să înțeleagă cît era

de nefericit. Se uita la cărarea ce alerga pe alături de șleahul mare, noroit, și se vedea pe sine însuși mergînd de-a lungul ei. Simțea cum calcă pe pămîntul tare picioarele lui obosite, încălțate în troacele căpătate din milă la închisoare. Se uita la șanțurile lutoase care-i oferise loc de odihnă. Se uita în zare și deslușea aievea trecutul, simțămintele lui josnice, jalnice, ticăloase — niște zdrențe putrede. Sufletul i se umplea de mînie nestăpînită și revoltă. Din toată inima ar fi vrut să descopere un vinovat, o victimă...

Caii forăiau, gonind ușor și lin pe drumul drept. Umerii vizitiului și lachéului se legănau lin și adormitor în tactul echipajului. Legănarea lor lină — la dreapta, la stînga — năștea valuri de gînduri în sufletul lui Rafael, trecătoare, dependente de impresiile din afară, de ritmul trăsirii. Curgeau la nesfîrșit, ca sunetele abia auzite ale unei melodii, disperate, gata să se destrame în orice clipă, în orice frîntură de secundă.

Iată cîmpurile, cîmpuri triste de toamnă. Noi brazde le-au și acoperit. Lutul galben-roșcat, sterp, se ițește de sub nisipul la fel de sterp ca și el. Scormonește, țărănule harnic, cu plugul tău de lemn, lutul și nisipul, croiește brazdă după brazdă ! Udă-le cu sudoarea și lacrimile tale, aruncă în ele sămînța luată de la gura copilașilor tăi zdrențăroși...

În cîmp deschis, pe o pîrloagă, pasc două văcuțe, iar alături de ele stă o ciobăniță, cu un sac în cap s-o apere de ploaie și frig ; de departe zici că-i un bolovan sau un mușuroi cenușiu de pămînt. S-a chincit, cu picioarele și genunchii goi adunați sub ea, cu mînuțele vîrite la subsuori, cu fusta veche trasă bine peste pulpele goale. Se încălzește și ea cum poate, ba își îndeasă sacul pe cap, ba varsă cîteva lacrimi, ba începe să îngîne un cîntecel :

Uf, măicuța mea, da, da !

Uf, da, da, măicuța mea...

Uite un ogor nearat — pămîntul o fi așa de sărac că nimeni nu cutează să se atingă de el. E năpădit ici-colo de buruieni prizărite. Tulpini lungi, drepte, aurii de coada-racului se zăresc pe întinderea lui, vîrfuite de flori galben-aurii. Floare sărmană. Pune-ți-o la pălăria ta

nădușită, țăranule trudit, cînd te întorci spre casă, lăsînd în urmă cîrciuma de la răscrucea drumurilor ! Bucură-se inima ta, zîbească ochii tăi sărmanei flori aurii. Scorușule de la margine de drum ! Ramurile de jos ți le-a ciumpăvit țăranul mergînd spre casă, lăsînd în urmă cîrciuma ce stă la răs_pîntie de drum. Frînte, își foșnesc în vînt frunzele uscate. Pe ramurile de sus, feryite de mîna omului, bobîțele tale strepezitoare se hli-zesc printre frunze galben-ruginii. Un rînj_et pe o față plictisită de moarte...

Din amîndouă laturile drumului, în întîmpinarea călă-torilor veneau tot mai aproape aripile largi ale pădurilor necuprinse. Se lăsa amurgul cînd trăsura ajuns_e la li-zieră. Drumul se cufundă în desîș și dispăru, de parcă acolo își afla sfîrșitul. Pădurea era rară, crescută pe ni-sip. Brazi subțiri, jalnici, abia se vedeau în penumbra tristă de peste tot stîrnită. Părea că un fum vinețiu um-ple încet văzduhul și acoperă copacii. Pe acest drum în-șelător, înfundat în pădure, hălăduia tristețea. O în-fiorare neplăcută îi cuprinse pe călători. Vizitiul îi șopti ceva lacheului. Cedro se întinse și se înfășură strîns în palton. Era liniște, deși pe sus vîntul legăna crestele copacilor. Jos, însă, domnea tihna, ca sub acoperișul unei case. Răsuna neostoit țîrîitul greierilor întîrziați.

Rafał simți cum i se strînge inima în piept. Pentru prima dată din „clipa aceea“ soarta nu-l mai hărțuia. Țî-rîitul încet, nerăbdător, îl urmărea parcă, se agăța de roțile trăsुरii în goana lor, de potcoavele de fier ale cai- • lor, și de pe pămînt striga ceva în urma lui...



ÎNTOARCEREA

Cu cîteva zile mai tîrziu, mult după miezul nopții, cei doi prieteni se apropiau de Olszyna. Petrecuseră o zi la Tarnów, unde Rafał își luase înfățișarea unui tînăr ele-gant, iar după aceea, aproape douăzeci și patru de ore,

schimbînd de două ori caii, merseară pe drum spre țința lor finală.

Un timp oarecare înaintară de-a lungul râului destul de îngust, curgînd într-o vale nisipoasă, acoperită cu prundiș. Abia spre seară echipajul coborî dealurile despădurite în valea Wisłokăi. Rafał simți răsufletul pămîntului bine udat, străjuit de copaci, sălcii. În pîcla sură nu putea desluși malul celălalt al Vistulei. Fiecare colțișor de aici le era binecunoscut amîndurora. Treceau prin sate bogate, întinse de-a lungul drumului, cu case dese, unde fiecare potecuță, fiecare ungher e împrejmuit cu garduri de nuiele. Goneau pe drumuri mărginite de sălcii și mesteceni atît de înalți și de rămuroși, încît păreau pogorîte dintr-o lume de basm. Felinarele trăsorii aruncau peste garduri în curțile și livezile oamenilor fișii de lumină. Atunci li se arătau călătorilor pălăriile mari de floarea-soarelui, semănînd cu niște chipuri lătărețe de țărani înșirate la gard. Nalbele înalte și daliile viu colorate îi aminteau lui Rafał de satele de peste Vistula... Ca și acolo crengile prunilor se îndoiu sub greutatea rodului și, sprijinite în araci, se întindeau peste gard din livezile nesfîrșite. Pere cît ulcioarele și mere de-o mîndrețe se întrezăreau printre uluci. Peste tot pomii își foșneau frunza uscată și-ți umpleau sufletul de dor de casă, de gînduri neliniștite la cei dragi.

Krzysztof povestea prietenului tot felul de istorioare hazlii de pe aceste meleaguri, vechi legende și întîmplări de tot soiul. În mintea celui ce-l asculta se țesea încet un văl bogat așternîndu-se tainic peste satele abia deslușite, dealurile, luncile, pădurile, troițele de la margine de drum.

Noaptea dinspre Wisłoka porni să sufle vîntul și în adîncul aleilor seculare se stîrni zvonul cîntecului lor străvechi. Rafał își puse obrazul în bătaia vîntului răcoros. Inima prinse a-i bate mai repede în piept, dar în aceeași clipă o împunseră aducerile-aminte... și iarăși se chirci în carapacea ei.

Apropiindu-se de Olszyna, Cedro nu mai putea sta locului. Se ridica în picioare, se apleca cînd pe o parte, cînd pe alta, îl întreba nu știu ce pe vizitiu... uneori, să-

rea jos din trăsură și mergea cu pas grăbit, cîntînd și fluierînd vesel. De pe dîmbul la care ajunseră la un moment dat începură să se vadă în depărtare luminițe.

— Nu dorm, exclamă Krzysztof cu glas subțire, ca de copil.

Se rușină pe dată de tulburarea sa și adăugă pe un ton voit rece :

— Îți va fi dat, dragul meu, să asîști de la început pînă la sfîrșit la scena manifestării duioaselor sentimente familiale...

Trăsura coborî de pe deal și o clipă se opri în fața porții. N-apucă slujitorul să coboare pentru a deschide, că porțile se și dădură în lături cu trosnet. Se auzi lătratul dezlănțuit al ciinilor, larma și strigătele oamenilor care alergau cu felinare spre trăsură. În curînd, amîndoi se aflau pe treptele cerdacului larg. Krzysztof se aruncă în brațele unui bărbat ascuns de întuneric. Murmurînd nume de mîngîiere, răspundea pătimaș la sărutări. Rafał stătea stingher deoparte. Se simțea stîngenit și furios pe amicul său pentru toate aceste efuziuni sentimentale.

„A început scena...” se gîndi iritat.

Krzysztof îl apucă de mînă și-l trase spre ușă, unde îl prezentă lui taică-său.

— Uite-l tată, pe salvatorul meu, cel care m-a scăpat din valurile Vistulei. Rafał Olbromski în persoană !

— Poftim, poftim !... Fii bine-venit ! îl invită bucuros bătrînul stăpîn al casei.

— L-am întîlnit pe drum și l-am adus cu forța...

— Intrați, intrați în casă, că-i frig afară. Și unde v-ați întîlnit ? E foarte bine că ați venit, pane Rafał... Mă bucur, că doară sîntem și rude pe deasupra, chiar dacă depărtate. Pe tatăl domniei-tale îl știu încă din anul... stai să-mi aduc aminte...

Rafał își dădea foarte bine seama cît efort trebuia să facă bătrînul pentru a respecta în acele clipe regulile bune-cuviințe față de musafir : atît de mult îl preocupa întoarcerea fiului, încît se împiedica de pragurile ușilor, se lovea de uscioare, de colțurile meselor.

Era un bătrîn slab, de vreo șaizeci de ani, cu o față bolnăvicioasă, fină, distinsă și încă frumoasă. Purta o

perucă cu părul lins, nepudrată, iar buza de sus i-o împodobeau o mustăcioară ușor cănită și frezată. Era îmbrăcat într-un costum de mătase franțuzesc, cu ciorapi și pantofi în picioare. După jaboul lui și fularul de la gât, manșetele de dantelă, mâinile cu unghiile îngrijite, pe care le ținea pe masă chiar și atunci când își privea cu duioșie fiul și discuta blînd cu el, puteai recunoaște în bătrînul Cedro pe bărbatul distins din înalta societate. Nu-și lua de la fiu ochii încețoșați de lacrimile fericirii, deși cu privirea pătrunzătoare și autoritară. În toiul discuției celei mai aprinse și al îmbrățișărilor fierbinți, nu uita să dea dispoziții, îndată executate de lacheii grijulii.

Cînd cei doi tineri se așezară la cină în camera lungă de lingă antretul larg, de după bufet, unde era o ușă în colț, ce ducea într-o odaie vecină, apărură în fugă o fetișcană de vreo paisprezece, cincisprezece ani, în rochiță de noapte. Se aruncă în brațele fratelui.

— Mery ! strigă Cedro cu bucurie.

Tînăra își ridică ochii și, uitîndu-se la el cu un zîmbet jucăuș, întrebă :

— Mi-ai adus ?

— Sigur ! Dar vezi, vezi acum, pitpalacule... !

— Ce fericită sînt !

— Ești îmbrăcată ca păstorița Filis... iar eu vreau să te prezint rudei noastre îndepărtate, Rafał Olbromski.

— Rudă ? repetă uimită, în șoaptă, fata, dîndu-și cu o mișcare părul pe spate și ațintindu-l pe Rafał cu ochi atît de speriați, de parc-ar fi văzut un urs alb sau un jaguar.

— Trebuie să-l cinstești și să-l respecti și *comme de raison*¹ să-l iubești, întrucît el l-a salvat din valurile spumegînde ale Vistulei pe fratele tău, șambelan al maiestății-sale imperiale, *in spe* bineînțeles, și pe deasupra mai este și reprezentant al societății varșoviene și-și va da sentința cu privire la coafura ta. Ei, dar unde-i Kurtiwronka ?

— *Elle dort*², șopti sora, neluîndu-și ochii de la Rafał. Doarme dulce, cu minulele adunate pe piept.

¹ După cuviință. (Fr.)

² Doarme. (Fr.)

Krzysztof, cu o mină comică, arată cum doarme Kurtiwronka, cu minulele grațios așezate pe pieptul ei feciorelnic, de șaizeci de anișori.

— De câte ori a căscat înainte de a adormi ?

— De șaptesprezece ori gros și de trei ori cu glas de soprană.

— Așezați-vă, așezați-vă la masă ! strigă tatăl. Miine o să aveți destul timp pentru bîrfeli vieneze și olszyneze. Ia te uită, Krzys, ce se aduce la masă !

Lacheul-șef, zîmbind atît de sincer și de radios, de parcă propriul lui fiu s-ar fi întors acasă, turnă cu grijă în farfuria lui Krzysztof supă de legume bătută cu smîntină. La vederea supei, tînărul își ridică miinile la cer și strigă :

— Supă de legume ! În sfîrșit, în sfîrșit !... O, nemților, am să vă iert oare vreodată că aproape un an încheiat nu am mîncat omeneste... O, nemților, popor de filozofi și de generali nepricepuți ! Să mă trăsnească Jupiter, să-mi ia orice speranță de a mă vedea șambelan, să-mi smulgă din piept inima mea de conte...

— Krzys, e pentru a doua oară, și nu se cuvine ! spuse tatăl, ridicînd grav un deget în sus.

— Nu mai scot o vorbă la masă, fiu model ce sint... Nu cumva avem și cartofi cu jumări ?

— Jumări din slăninuță proaspătă, fragedă, îi șopti aproape la ureche lacheul-șef.

Ceilalți cîțiva lachei se uitau cu o admirație servilă cum domnișorul înfulecă supa țărănească.

— Ei, dar ce-ar fi dacă șambelanul închipuit... iartă-mă, tăticule... turui Krzysztof — ce-ar fi dacă tînărul moșier sosit de pe meleaguri străine, nemțesti, ar căpăta puțin „pendzizrîbie“¹ ? Ce părere aveți ?

— Vă așteaptă... zîmbi lacheul, punîndu-i dinainte o altă farfurie.

Peste o clipă, Krzysztof, cu ochii aprinși, tăia *pain de gibier* îndemnîndu-l din ochi pe Rafał să nu piardă vremea.

¹ Stîlcit *pain de gibier* (fel de mîncare pregătit din vînat).

Tatăl și sora se uitau la tînăr în tăcere și cu admirație. Mery din cînd în cînd își lua ochii de la fratele ei și șăgalnic îl cerceta pe Rafal.

— Îa te uită, tată, ce pieptănătură caraghioasă, spuse ea, pufnind de rîs, arătînd spre frate-su, tuns scurt și cu un moț lăsat în creștetul capului.

— Nu rîde de filfizonii vienezi, c-o să rămii fată bătrînă și înainte de a adormi ai să caști și tu de șaptesprezece ori gros și de trei ori cu glas de soprană... Rafuș, de ce nu mănînci ? strigă Krzysztof, atacînd felul preferat. Nu pierde vremea, că sînt în stare să înghit și porția ta. Cartofi copti n-am văzut încă.

— Se aduc chiar acum...

— Credeam că la Viena ai să-ți mai rafinezi și tu gusturile, rîdea soră-sa.

— Cartofi copti, da !... *Herr Je !¹* Doamne, ce cartofi sînt ăștia ! Numai în Polonia, adică în Galiția Apuseană, acest rod al pămîntului, această orfană americană... Nemții, chiar dacă mănîncă și cartofi...

— Lasă, ai să-i bîrfești mai tîrziu pe nemți. Acum trebuie să ne povestești... Ți-ai astîmpărat foamea, așa că dă-i drumul. Te previn că, dacă nu ne spui lucruri interesante, n-ai să capeți prăjiturilele pregătite de mătușa Matynia.

— Vă povestesc, să-mi dați, însă, cît mai multe prăjituri de-ale mătușii Matynia, multe, ca unui om bolnav ! Rafuș, degeaba ai trăit pînă acum dacă n-ai gustat din prăjiturile astea...

— *A propos*, unde ziceați că v-ați întîlnit ? întrebă tatăl.

— La Tarnów, răspunse repede Krzysztof. Rafal se întorcea de la Bardejov, unde a fost la cură cu niște prieteni, în căutare de... sau e secret ?

— Am înțeles, spuse rîzînd bătrînul moșier.

— Dar nu a găsit nimic. Nemțoaicele, cehoaicele, unguroaicele... nu-s pentru noi. De la Tarnów avea de gînd s-o'ia spre casă, dar l-am înduplecat să vină la noi mai bine, decît să taie frunză la cîini acasă. Să-l cunoască pe originalul nostru Trepka. Ca să-l ispitesc, i-am fă-

¹ Doamne, Isuse ! (Germ.)

găduit că dumneata, tată, ai să născocești pentru el vreo carieră strălucită... adăugă fără să ezite, deși văzu limpede cum taică-su se strîmbă și ridică din umeri.

— Povestește ! stăruie Mery, continuînd să se uite la Rafał ca la o arătare nemaipomenită.

— Îndată, îndată, trebuie să aveți răbdare, stimată dîmnișoară... Cum văd, însă, că toată lumea abia așteaptă, *incipiam*¹... Că ce încep ? Bineînțeles, sosind acasă, contele Krzysztof Cedro...

Obrajii bătrînului pan se înroșiră ușor, iar ochii, privind printre gene, sclipiră radioși.

— Sosind acasă, contele Krzysztof Cedro nu poate să-și înceapă povestirea decît cu... cercetarea arhivelor... Am constatat, asadar, că Martin Cedro...

— Ei, lasă, lasă — îl întrerupse tatăl cu prefăcută nepăsare — știm noi foarte bine cine a fost Martin Cedro.

— Da, eu am descoperit însă o misiune încredințată lui de care nimeni nici nu visează. Pe timpul lui Michał Korybut a fost trimis în misiune secretă...

— Cine mai ia astăzi în seamă asemenea lucruri ! spuse tatăl sentențios. Astăzi trebuie să ne conducem după aceleași principii ca și pe vremea Republicii : egalitate în drepturi șleahței. Șleahțicul în curtea lui — egal voievodului ! Să iei seama la ce spune Trepka ! Nu-i așa, dragă vere ?

Rafał mormăi ceva nedeslușit. Abia după această întrebare simți cum îi ard obrajii nu numai de la bătaia vîntului îndurată, dar și de la noianul de impresii noi.

— Viclean mai e tătîcul, șopti Krzysztof, aplecîndu-se și sărutînd mîna tătîne-său.

Și îndată se întoarse către lachei :

— De azi înainte, afurisiților, să-l cinstiți pe panul vostru cu titlul de conte, pe domnișoara... cu titlul de contesă, iar pe mine... pe mine încă nu ! Dacă-i egalitate, egalitate să fie. Oricum sînt șleahțic în curtea mea, deci egal... cu domnul conte și domnișoara contesă.

Bătrînul își potrivea manșetele, zîmbea, dar îl și întrerupea mereu pe fiu-său.

¹ Incep. (Lat.)

— Ești contesă din bunăvoința mea, îi spuse Krzystof surorii sale. Pentru asta, fă bine și mai adu niște prăjituri. Să nu fi fost eu, ai fi stat mai departe printre aceste găscuțe de la țară, egală cu cea mai răsărită dintre ele. Asta-i ! Să-i poruncești, te rog, Kurtiwronkăi să nu-ți zică altfel decât *comtesse*.

— Bine, povestește-ne acum de Viena, Krzys, îl rugă soră-sa, agățându-se de brațul lui.

Rafał o privea cu oarecare silă pe această fată cu ochi strălucitori, care participa atât de aprins la discuția generală. Zulufii ei, fruntea albă, obrații rumeni, ovalul frumos al feței îi aduseră aminte de existența femeilor pe lume și o tristețe nedeslușită îi învălui sufletul. Îi venea să plângă și cu greu izbutea să-și rețină lacrimile. Mai ales când copila se apleca spre fratele ei și-i șoptea ceva la ureche sau îl privea lung, Rafał simțea cum îl trec fiorii. Suferința își înfigea colții neîndurători în trupul lui.

Din fericire, după cină trecură cu toții în odăile de oaspeți, din dreapta intrării. Probabil fuseseră de curând remobilate în stil englezesc, cu ocazia apropiatei impliniri a majoratului de către Mery. Mobila era toată din mahon, simplă, fără incrustații sau sculpturi. Pereții împodobiți cu arabescuri sau peisaje în culori pastelate. Două încăperi nu prea mari se distingeau în mod deosebit prin această *simplicité* modernă : pereții erau zugrăviți în culoare deschisă, cu o bordură delicată, cu tablouri de școală italiană. Mai înăuntrul casei însă rămăseseră și odăi în stil vechi, cum le-a apucat Krzystof, cămăruțe și salonașe cu pereții îmbrăcați în adamască, sau brocart, purtând destul de vădit pecetea anilor scurși, mobilă veche în stil franțuzesc, cu picioarele curbate, cu flori și buchețele sculptate. Acolo mai domneau încă măsuțe chinezești, amintindu-ți de zilele lor de glorie, bufetele roase și ponosite, încrustate sau cu tot felul de alte zorzoane. Ieșite din modă și căzute în dizgrație, părea că-și ascund sărăcia prin ungherele cele mai retrase ale casei.

Trecând prin fața unei oglinzi mari din primul salon, Rafał își văzu întâmplător imaginea și se cutremură. Deși era îmbrăcat decent, ba chiar elegant, semăna cu un

tilhar travestit. Fața buhăită era plină de pete roșii și vi-
nete, părul rar se lipise de fruntea brăzdată, iar ochii
aveau o căutătură sălbatică, obraznic-agresivă. Trecu re-
pede în camera de alături. Bătrînului moșier îi făcea vă-
dit plăcere să-și etaleze casa modern remobilată în fața
rudei sale îndepărtate și sărace. Deși salonul era încăpă-
tor și frumos aranjat, lui Rafał nu-i plăcu.

Lacheii aprinseră luminările din candelabrele agățate
pe pereți ca și din sfeșnicele de pe măsute.

Krzysztof se apropie de *pantaleonul* din colțul camerei
și începu să cînte un cîntec îndrăgit peșemne în familie :

*La nuit tomboit dans la prairie,
L'Echo dormoit dans le vallon,
Près du ruisseau chantoit Amélie*¹

Bătrînul pan se cufundă în fotoliu, își închise ochii și
se lăsă desfătat de melodie, zîmbind și aproape lăcri-
mînd. Picioarele în ciorapi și pantofi se odihneau imo-
bile pe covor, iar mîinile încrucișate pe piept păreau să
strîngă la inimă capetele copiilor săi.

Tînăra Mery, rezemată de umărul fratelui, începu
să-l acompanieze fără cuvinte, la început sfios, apoi cu
glas tot mai tare și mai expresiv. Întîi, își întoarse spre
fratele său căpșorul, îmbrăcat într-un nor de zulufoi, apoi
spre tatăl său, și, în cele din urmă spre musafir. Din
pieptul feciorelnic se revărsa melodia cîntecului, tot mai
vie, mai solemnă și mai frumoasă. Apoi se împlini prin
cuvinte :

*Au matin dans les prés de Flore
La rose a l'instant de s'ouvrir
Attend que la vermeille Aurore
Sur son char amène Zéphir...*²

Krzysztof trecu apoi la un alt cîntec. Sora lui la în-
ceput nu și-l aducea aminte. Îi strigă atunci, fără să se
oprească :

¹ Noaptea cobora peste luncă, / Ecoul dormea în vale, / La
riu cînta Amélie... (Fr.)

² Dimineata pe cîmpiile Florei / Trandafirul stă să-nflo-
rească / Așteaptă trandafiria Auroră / Să-i aducă-n caretă Ze-
firul... (Fr.)

— Air : „Dans un bois solitaire et sombre ¹...”

— Aha, știu !

Și începu :

*Après d'une féconde source,
D'ou coulent cent petits ruisseaux
L'amour fatigué de sa course
Dormoit sur un lit de roseaux.* ²

Bătrînul pan nu avea puterea să deschidă ochii, nici să-și stingă surîsul de pe buze. Poate că nu voia să tulbure atmosfera de fericire și armonie ce domnea în camerele intime ale conacului...

SUCITUL

Tinerii petrecură la Olszyna numai cîteva zile. Krzysztof ardea de nerăbdare să ajungă la el, la Stoklosy, o moșioară la vreo cinci kilometri de Olszyna. Deși n-o ducea rău în casa părintească, abia aștepta să se laude în fața lui Rafał cu propria sa gospodărie și să-l scape de eticheta destul de severă ce se cerea respectată la conacul bătrînesc.

În sfîrșit, plecară. Moșioara era situată între două dealuri împădurite, în valea unui riulet ce se vărsa în Wisłoka. Greu să-ți închipui un loc mai pitoresc. Fiece ripă era crescută cu fagi, stejari, mesteceni, carpeni și arțari. Fiece dîmb era un parc încîntător. În zilele acelea de toamnă, dealurile și rîpele ardeau în culori galbene-ruginii. Rafał, căre venea aici pentru prima oară, era profund tulburat. I se părea că dealurile și vîlcelele sînt învăluite în flăcări și fum. În adînc se ascundeau poiențele răcoroase ; cu atît mai verde era iarba lor, cu cît mai roșii se vedeau sus frunzele cî le încununau. Conacul de la Stoklosy se aflau în pădure, printre brazi, pe malul înalt al rîului. Acoperișul casei, vechi, scorojit,

¹ Aria : „Într-o pădure singuratică și mohorîtă. (Fr.)

² Lîngă un izvor dătător de viață, / De unde curg o sută de riulețe / Amor, obosit de drum, / Dormea pe un culcuș din trestie... (Fr.)

purta nenumărate petice noi de şindrilă. Pereţii din birne se afundaseră în pământ. În jur se întindea un parc, mărginit de pădure. Pe sub fereastră, ca la căsuţele ţărăneşti, înflorau nalbe, dalii galbene sau roşii-purpurii, gălbenele şi călţunaşi.

Cînd brişca opri în faţa casei, le ieşi întru întîmpinare un bărbat slab, de statură mijlocie, de o vîrstă greu de precizat — după înfăţişare putea fi la fel de bine de patruzeci ca şi de şaizeci de ani. Era oacheş la chip şi părul des îl purta după moda nemţească, legat la spate. Nasul lung, ascuţit atîrna deasupra buzelor atît de înguste, încît păreau trase cu linia. Ochii, ca două crăpături şi ei, priveau pe sub sprîncenele negre, stufoase.

Era îmbrăcat destul de straniu : o haină cîndva elegantă, de croi franţuzesc, cu revere de mătase şi vestă, iar în picioare cizme înalte, pînă la genunchi, unse cu se u ca să le apere de umezeală. În loc de jabou, nelipsit la costum franţuzesc, avea legat la gulerul cămăşii străvechi poloneze un şăluţ de lînă.

— Plecăciune respectuoasă, pane conte ! strigă, coborînd treptele cerdacului fără prea mare grabă. În sfîrşit, aţi binevoit, pane conte, să vă aduceţi aminte de gospodăria domniei-voastre... Ha-ha ! Şi eu care credeam că pan...

— Conte... adăugă Cedro.

— Că panul... ha, ha ! n-o să mai dea niciodată pe aici.

Era limpede că suprimă într-adins titlul de nobleţe şi tocmai de el îşi rîde cu atîta poftă... Spre uimirea lui Rafał, Krzysztof rîse şi el, deşi cam silnic şi prefăcut.

— Daţi-mi voie, pane deputat, binefăcătorul şi mentorul meu, să vă salut la rîndu-mi... Cum staţi cu nepreţuita dumneavoastră sănătate ? strigă Krzysztof, sărind din brişcă.

— Conte, mă copleşiti cu generozitatea domniei-voastre, precum soarele pămîntul. Mă bucur de a mă putea încălzi la razele ei binefăcătoare.

— Dar panul deputat încărunţeşte văzînd cu ochii...

— De grija gospodăriei domniei-voastre. Ha, ha ! Îngăduiţi-mi să vă întreb şi eu de sănătate... deşi se vede de departe că vă prieşte pîinea nemţească...

— Nu zău ?

— Pe cinestea mea ! Ia te uită ce dolofan v-ați făcut !

— Ha, ha ! rîse Krzysztof, proțâpindu-se în fața lui și punîndu-și mîinile în șolduri.

— Mă bucur !

— Îngăduiți-mi, pane deputat, să vă fac cunoștință cu bunul meu prieten și coleg de școală și să vă rog să-l primiți cu toată căldura la Stokłosy ! Am onoarea să vă prezint — pan Rafał Olbromski, Rafałek — pan Szczepan Nekanda Trepka, *cidevant*¹ mare proprietar de întinse moșii, pe care le-a pierdut în aventuri politice, aproape deputat în Seim, mare peregrin, enciclopedist, spirit voltairian și cu o deosebită aptitudine a ironiei ca să zic așa...

— Foarte bucuros să cunosc un prieten al contelui. La serviciile domniei-voastre ! În ce privește titlurile și funcțiile mele, trebuie să precizez de la bun început că niciodată nu am fost deputat...

— Dar ați fi putut fi. Ați fost ales... Numai că de, încăpăținarea și unele împrejurări... mă rog...

— Prea înaltă funcție, vezi bine, pentru mintea noastră de sărăntoci. *Nec sutor*²... Iar în ce privește încăpăținarea, așa o fi... Pămîntul nostru lublinez a născut de cînd lumea oameni cu grumazul tare ce nu se lasă îndoit. Vă rog să binevoiți a pofti în casă.

Intrară în odăi cu pereții văruiți în alb, cu ferestre mici și tavane înalte susținute de birne. Mobila veche, țărănească, mesele, lavițele și blidarele erau curate. Krzysztof Cedro își aruncă haina de drum și-l îmbrățișă cu căldură pe Trepka. Amîndoi rîdeau în hohote, îmbrățișîndu-se îndelung.

— Și mult are de gînd pan conte să zăbovească pe aici ?

— O, da, mult, foarte mult, bătrîne păgîn ! O să ne urcăm în cîrca ta, amîndoi. O să ne apucăm de gospodărit, de muncă la cîmp.

— Și pan contele ?

¹ Fost. (Fr.)

² Proverb latinesc : *Nec sutor supra crepidam* — ciubotarule, vezi-ți de ciubotele tale.

— Ce-ți închipui. Szczepanek, că numai tu ai dreptul să cultivi pământul, tocmai pentru că pe al tău l-ai dus de ripă cu atîta ușurință ?

— Ei, ce importanță are ce-mi închipui eu ! Prietenul domniei-tale, conte, poate să creadă că într-adevăr am ars pe altarul diavolului cine știe ce avere. Nici gînd ! A fost o avere modestă, de șleahitic mijlociu. Condițiile climatice și alte asemenea împrejurări au mai micșorat-o și ele, iar în cele din urmă, grației îndărătniciei mele de la Lublin, Wólka mea, cu pământul, pădurile, și satele ei s-a dus pe apa neprietenosului Cocitus. Nimic nu mi-a mai rămas din ea și nu pot să-mi doresc acum decît ca noului ei stăpîn să-i stea în gît veniturile de pe urma moșioarei mele. Astai-i tot !

— Nu-i tot. Poveștește cronologic toată istoria.

— Nu prea merită osteneală. Dar asta-i porunca pa-nului conte... Hoinăream pe meleaguri străine, cînd din tot avutul meu nu mai rămăsese decît un *quantum*¹ de cărți ce tratau despre însănătoșirea a ceea ce apucase în mare parte să putrezească în mormînt. Tocmai atunci, vecinul meu aici de față, pan Krzysztof Cedro, întîlnindu-mă în impas pe „ringul“ din Viena m-a poftit la el ca vecin. Vino, mi-a zis, bătrîne hoinar, să stai la mine la Stokłosy. Și am venit *volens-nolens*. Ba am mai și trimis la Wólka niște argați cu căruța să ia de acolo din cămară vrafurile de cărți și manuscrise ce-au mai rămas și să mi le aducă aici în acest Tusculum². De necrezut ! Iar cînd am sosit *personaliter*³ ca să-mi iau rămas bun de la *paterna rura*⁴ și am vărsat o lacrimă...

— Tu ai vărsat o lacrimă, șmecherule ? !

— Și am văzut colea, în cuibul strămoșilor, pe un filfizon că făcea pe stăpînul, am pornit și eu pe urma cărților și laolaltă cu ele mi-am găsit un adăpost.

— Dac-ar fi fost așa ! Adăpost ! Cînd colo, ce crezi, Rafalek, s-a pus aici pe gospodăreală ca la el acasă. S-a

¹ Un număr oarecare. (Lat.)

² Frascati de astăzi, localitate muntoasă de lîngă Roma, locuită de bogătași, unde se retrăsese Cicero.

³ Personal. (Lat.)

⁴ Vatră părintească. (Lat.)

făcut stăpîn pe moșie, se amestecă în treburile întregului *dominium*, ne ține socoteală precum un adevărat *fiscus*, iar de cheltuială ne dă ca un bătrîn zgîrie-brînză. De la Viena trebuia să-l copleșesc cu scrisori mieroase ca să-mi trimită un pitac de aramă pentru zaharicale. Iar pe vechili îi strunește de nu rezistă nici unul...

— Exagerați !

— În arta de a-i stîrni pe peizani împotriva moșierilor i-a întrecut pînă și pe slujbașii *Kreisamtului*. Le ducează case cu ferestre mari ca la palate, le aduce tot felul de felceri, cînd se-ntîmplă să se împungă cu cuțitele la circiumă, zilele la boieresc le-a redus *usque ad absurdum* ¹...

Trepka țîțîia din buze.

— Dar ce le întrece pe toate — ha, ha !... I-a dat prin minte să clădească o școală, aici, la *Stokłosy*. Ei, spune și tu, *Rafałek*, pot eu să admit o asemenea risipă ? Acum, o să văd cu ochii mei ce isprăvi faci tu pe aici !

— Trebuia, pane, să le vezi înainte isprăvile astea cum arată ele în realitate. Numai că la Viena așa ceva nu găsești.

— Dar unde trebuie să te duci ca să le vezi ? La *Paris* ?

— Nu, pe cîntea mea nu, ci numai la *Puławy*, *Włostowicy*, *Pozóg*, *Końskowola*, *Celejów* ², ha, ha, ha, rîse *Trepka*.

— Și ce-aș putea să văd acolo la *Końskowola* ?

— Înaltă civilizație. Pe cîntea mea ! Înaltă civilizație poloneză... Munca demult a fost începută și treburile-s duse la capăt. Ei, dar pentru asta trebuie să fii boier mare... că boiernașii polonezi, ăia umblă prin lumea largă și caută ce n-au pierdut, iar dacă și găsesc ceva, apăi este...

— Titlu de conte, zise *Cedro* către *Rafał*.

— Iar domnia-ta tot de la Viena vii pe aceste meleaguri ? îl întrebă pe *Rafał*.

¹ Pînă la absurd. (Lat.)

² Tîrgurile enumerate țineau de domeniile familiei *Czartoryski*, unde prințesa *Izabela Czartoryska* (1746—1835) introdusese o serie de reforme menite să îmbunătățească condițiile de trai ale țăranilor.

— Nu, el nu vine de la Viena, ci doar de la Varșovia.
— Reprezentanți a două capitale împotriva mea, unul singur. *Eheu me miserum*¹. Și acum dați-mi voie să vă întreb, conte, cum aveți de gând să vă apucați de agricultură ?

— Cu mâinile, sărăntocule, și cu picioarele.

— O fi vreo nouă modă vieneză ?

— Fie și așa...

— Vreun Thurn-Taxis² s-o fi așezāt pe moșia lui, la țară, și a dat tonul tineretului.

— Chiar așa. Ar trebui să colinzi iarmaroacele și-ai aduna pitaci pentru clarviziunea ta.

— Ei și pe cînd întoarcerea în capitala de pe Dunăre ?

— Nu se știe. Eh, Nekanda, Nekanda, de-ai ști tu...

— La naiba ! Ce anume să știu ?

— Dacă ai ști cît de tare m-am săturat de toate ! Ia spune-mi, pe-aici ați ieșit cu cîinii la vînătoare ?

— Aha, asta era !

— Ia zi !

— Cum nu, am ieșit.

— Cu Lotka ? Și cu Doskocz ?

— Și cu Lotka, și cu Doskocz.

— Cine a fost cu ei ?

— Eu, săracul de mine, și Grzesik.

— Cu ce cal ai fost ?

— Cu cel negru.

— Favoritul meu ! Merge ?

— Merge, merge !

— Dar eu cu ochii mei slab văzători n-o să cad din prima zi ?

— Calul e deștept, simțitor... Restul depinde de călăreț.

— Și de unde ați început hăituirea ?

— Din Rîpa ienuperilor spre Biela.

— Strașnic loc ! Eh, ce vînătoare o să facem noi a-

¹ Vai mie, nefericitul. (Lat.)

² Thurn-und-Taxis, familie princiară germană. Franz Thurn-und-Taxis a înființat în 1516 primul serviciu poștal regulat, care îi aducea venituri uriașe ; a cuprins treptat aproape toată Europa occidentală și a funcționat pînă la jumătatea sec. al XIX-lea.

mîndoi, Rafalek ! Atunci ai să-mi spui ce părere ai despre cîinii mei.

— Cîinii ! se aprinse Trepka de-i scăpărară ochii. Cîinii zboară ca vîntul !

— Ei, și acum să-mi spui, preacinstite pane deputat, ce-ai mai studiat, ce cercetări ai mai făcut ? Spune sincer !

— Conteale vine dintr-o mare capitală a lumii și mă întreabă pe bietul de mine de noutăți ? De fapt, firesc ar fi să te întreb eu pe domnia-ta !

— Știi bine că nu sînt un șoarece de bibliotecă, așa-dar, ce rost are să mă mai ațîți ! Dacă vrei cu orice preț noutăți, am să-ți dau una : ți-am adus în dar un stutzer din oțel damaschinat cum n-ai mai văzut în viața ta. Ei, și acum e rîndul tău : povestește-mi ce citești ?

— Stutzer... șopti Trepka, mijindu-și pleoapele. Da, nu-i o noutate de lepădat. Și unde-i, mă rog ? Ochii mei s-ar bucura să-l vadă încă pe lumea asta ! În ce mă privește, citesc și eu ce se nimerește... Cîte un capitol din *Orașul mistic* al Mariei Agredo a Jesu, sau, ca divertisment, vreo predică a prelatului Luskina !... Și cam atît...

— Tu, un voltairian, îl citești pe Luskina !... Cine nu te cunoaște te-ar putea crede. Să știi că într-o bună noapte te umflă diavolul în cîrcă și s-a zis cu tine, nu mai rămîne decît o băltoacă neagră de pe urma ta...

— Pan contele face glume necuviincioase.

— Ia mai termină cu contele ăsta !...

— Păi cum altfel !

— Vezi, Trepka, să nu-ți moi oasele !...

— Poate să vă onorez cu titlul de conte șvab, neamț sau austriac, că altfel cum, așa, fără nici un titlu ? Nu-i șade bine fără titlu nici unui șleahitic prizărit cu două sătulețe în Galiția Apuseană, darămite unui moșier ca dumneavoastră !...

— Nu sînt conte neamț și de nici un fel ! Nu sînt deloc conte ! strigă Krzysztof cu glas subțire. Știi bine

¹ Stefan Luskina (1725—1793), astronom profesor de filozofie și matematică la Colegiul din Varșovia, autor a numeroase lucrări de matematică și astronomie.

că tatăl meu și-a dorit acest titlu, așa că, recunoaște și tu că n-am avut încotro... Are acum ce-a căutat.

Trepka își lăsă capul în piept și pe sub sprâncene îi arunca lui Krzysztof priviri ironice. Pe buzele lui strînse, parcă ferecate cu un lacăt, juca un zîmbet batjocoritor.

— Ce te uiți așa ? strigă Cedro.

— Mă uit și atîta tot.

— Te-aș sfătui să încetezi !

— Mă gîndesc să-mi cumpăr și eu un titlu austriac. Ce naiba ! Toată lumea știe că Trepka Nekanda, cu herbul Toporczyk din Grzegorzewice — da, da ! — e una din cele mai vechi familii din Polonia : voievozi de pe vremea Poleanilor.

— Poate nu știi, Rafał, că Rzepicha era născută Trepka ?

— Da, da !

— Tot cei din neamul Trepka, dimpreună cu Boleslaw Viteazul, l-au omorît și pe sfîntul Stanislaw.

— Minciună !

— Și, de aceea toți sînt voltairieni... Ei, ce te uiți așa ?

— Mă uit să văd de unde atîta înțelepciune nemțească ?

— Da ce-ți închipui, frate șlehtic, c-o să mă las hăpăit de tine... Degeaba tragi nădejde c-am să joc după cum cînti tu. Acum mă pun eu pe capul tău, Szczepanek.

— Se prea poate întîmpla !

— O să te învăț eu politică.

— Orice, numai politică nu ! De-a politica nu mă joc eu. Abia acuma văd și eu că din naștere n-am avut cap pentru politică. Nu-i pentru mine ! Eu sînt făcut să sădesc cartofi, să ar, să secer, să lecuiesc cai, ba chiar oi — asta e !

— Nu te contrazic. Și-atunci de ce te amesteci în treburile mele ? Eu mă ocup de politică.

— A, da ? Trebuie să recunosc că n-am știut.

— Trebuie să supraviețuiesc ! Pricepi ?

— Pricep.

— Numai cu săditul și săpatul cartofilor, nu faci nimic !

— Și asta pricep.

— Dacă toți ne-am înfunda în păduri, pe câmpii și ne-am piti după grămezi de bălegar și căpițe de fin, s-ar zice cu noi.

— Așa-i ! Trebuie să ne vîrîm la nemți.

— Trebuie. Tu nu te-ai vîrît parcă ? N-ai umblat prin Franța, Italia, Germania ? ¹

— Eu am umblat din porunca mai-marilor. Am cerut de pomană. Și, te rog, nu-mi mai aduce aminte de drumurile mele ! O mizerie și atît — să-ți expui zdrențele și să scîncești — ducă-se pe pustii !

— Eu, urmă Cedro printre dinți, nu cerșesc și nici nu mă distrez din voința mea. Porunca părintelui meu este sfîntă pentru mine. Totuși, vezi tu, cam așa gîndesc și eu, că sîntem datori să cunoaștem lumea, să înțelegem viața din Europa. Trebuie să mergem la nemți. La ei mai ales, acasă la ei, să luăm seama la traiul lor, să le cunoaștem puterea. Altfel cum să te aperi ? Trebuie să-ți faci relații și să te folosești de ele. Dacă ai ști tu de cîte ori eu, un om neînsemnat, am fost de folos. N-o spun ca să mă laud, ci ți-o mărturisesc ție, ca unui frate. Uneori, îmi mușcam degetele pînă la sînge, așteptînd prin anticamere, făcînd vizite, umblînd, pe jos sau pe sus, revenind, cerînd...

Fața lui Trepka se pungi caraghios. Omul rîdea ironic.

— Drept să spun, nu te compățimesc... spuse privind printre pleoape. Degeaba te-ai obosit, domnia-ta !

— Degeaba ? !

— Da, degeaba !

— Așa, va să zică ! începu să-l ia peste picior Krzysztof, umblînd de colo-colo prin cameră. Bine e să te retragi la tine la țară, pe ogorul tău și, încolo, dărîme-se pămîntul ! Ce mă privește ! Fără mine au început, fără mine să se descurce...

— Știți, pane, dumneavoastră rîdeți, dar spuneți chiar adevărul adevărat. Să-ți întorci spatele și să-ți vezi de treburile tale. Ce rost are să umbli să cunoști și să răsconoști ! Ați spus-o foarte bine : fără noi au început, fără

¹ Răscoala condusă de Kościuszko a fost pregătită peste graniță, la început la Dresda, apoi în Italia, cerîndu-se și sprijinul Franței.

noi să se descurce ! Nu chiar așa de simplu să ne hăpăie, cum își închipuie slujbașii prusaci. Trebuie să muncim. Da ! Peste tot țeliniș neatins de plug. O viață nu-ți ajunge să-l lucrezi cât e de mult, iar domnia-ta îți pierzi timpul, puterea, mintea și sufletul așteptînd prin anticamere. Aveți atîta ambiție ca să umblați după titluri străine plătite cu bani, dar nu vă ajunge pentru a vă trezi propria mîndrie.

— Dacă ești în stare să spui că eu mă mărginesc numai la atît...

— Încă n-am spus că numai la atît... CunosC însă firea omului. Afurisită e firea asta. Știu după mine, știu după cîte mi-a fost dat să văd pe lume. Am văzut suflete curate, oameni cinstiți, preschimbîndu-se în gunoi, disprețuit de ei înșiși înainte. Nu trebuie cine știe cîți ani, ca mijloacele să se transforme în țel, mai ales cînd mai intervine și o mînușită gingașă de femeie...

— A, iar ai început vechiul cîntec.

— Da, am început... De fiecare dată cînd vă întoarceți acasă de pe malurile Dunării albastre mă uit cu ochi răi dacă nu vă urmează cumva pilote nemțești, perne și leagăne...

— Măi, diavole de baltă ! Ce să mai vorbim ! Să mergem Rafał, să-ți arăt gaura în care se ascunde șobolanul ăsta.

— Ce-ți veni !

— Da, vreau să te dau în vileag pînă la capăt.

Spunînd acestea, Cedro deschise ușa spre camera alăturată și i-o arată lui Rafał. Pesemne odaia nu fusese văruită demult, pentru că în multe locuri se întrezăreau bătrînele birne, înnegrite de vreme. Pe peretele din fund erau bătute rafturi din lemn de brad, grosolan lucrate, neorînduite. Ici și colo atîrnau hărți, gravuri străvechi, caricaturi. Masa din milocul odăii era înțesată de ziare și reviste vechi. Într-un colț se afla un pat de brad, așternut modest, iar deasupra lui o panoplie : pistoale, stutzero, flinte cu două țevi, cornuri, cuțite de vînătoare.

— Uite aici stă și-și clocește ideile afurisite.

— Despre seimă, pestă și tignafes.

La vederea unui număr atît de mare de cărţi, Rafal simţi că i se face greaţă. De la o vreme, încerca tot mai des senzaţia aceasta. Avea impresia că visează un vis urît. Trepka, observator subtil, nu-l lăsa pradă sentimentului neplăcut. Cu grija unui om energic, atent la tot ce se petrece în jur şi întotdeauna stăpîn pe el, începu să se ocupe de cei doi tineri. Le arătă pe rînd armele şi harnaşamentele, pentru a le sustrage atenţia de la cărţile nu tocmai dragi unui ochi de şleahitic.

— Va să zică, tot maldărul ăsta de hîrtii mîzgălite de tine tratează despre rapăn şi gălbează ! urmă Krzysztof cu sîcîiala lui.

— Nu, de ce, şi despre fluturi, de-o pildă.

— De politică însă nici un cuvîntel.

— O vorbuliţă-două poate, numai că marfa asta n-aş recomanda-o nimănui.

— Atît de nesuferită ţi-a devenit politica asta amărită, după ce ani în şir te-ai ocupat de ea ?

— Chiar așa... Politicieni, experţi, clarvăzători ! Un ogor arat, un şanţ săpat omeneste, pentru scurgerea apei, sau secarea unui teren mlăştinos fac mai mult în ochii mei decît sute de pagini despre arta de a cîrmui poporul.

— Orbire ! De o sută de ori repet : orbire ! strigă Cedro, apropiindu-şi mult ochii miopi de faţa prietenului.

— Nu ! Ştiu eu ce spun.

— Nu ştii ! Nu-i cunoşti pe nemţi. ăsta nu-i popor, ci un sistem teribil, ordine lipsită de rezerve şi organizată înţelept pentru nimicirea de pe faţa pămîntului a unor plugari-visători ca noi. Pe Elba, pe Vltava. Crede-mă !...

— ăm văzut eu d-astea ! Mă doare în cot de nemţi, atîta timp cît lucrez pămîntul, al meu sau al altuia. Şi ce folos dacă te holbezi la statutele lor, dacă singur nu le organizezi pe ale tale ? Îţi închipui cumva că sufletul nostru slav se va preschimba în spirit nemţesc dacă ne-om uita la ei şi-om învăţa. Niciodată. Noi sîntem altfel decît ei, cu totul altfel ! Trebuie să baţi în ceea ce ţine de natură ta şi de puterea ta ; agricultura, de exemplu, pe care tu degeaba o ai la dispoziţie. Dacă vei izbuti să scoţi din ea tot ce se poate scoate, toată ordinea

ta nemțească o să-și rupă dinții cu unul ca tine, de-o vrea să te hăpăie.

— Nu înțeleg ce spui... Știu că mă cuprinde dispera-rea cînd văd ce se petrece în jur, cînd îmi dau seama din discuții că vor să ne distrugă, să ne șteargă de pe fața pămîntului... Neamțul vorbește cu mine politicos, se amuză decent și în timpul ăsta tatonează terenul...

— Să ne distrugă ! rîse Trepka. Să ne șteargă de pe fața pămîntului ! Cine să mă distrugă și să mă șteargă de pe fața pămîntului aici la Stokłosy ? N-au decît să poftească aici cu planurile și intențiile lor... Sau pe țărani pe care am să-i învăț să muncească, să trăiască, să gîndească... spuse, apucîndu-l pe Cedro de mină...

— Eu îți zic că te înșeli crunt ! Eu le-am privit în suflet, făcînd pe prostul, le-am dibuit gîndurile. Prin saloane, în foșnetul mătăsurilor, la baluri zgomotoase le-am urmărit gîndurile. Pe oamenii ăștia nimic nu-i va opri. Știi — strigă el, pîlînd, cutremurat de indignare — ei pot face așa ca acești țărani ai tăi să-ți înconjoare casa în toiul nopții, să te scoată afară din pat și să-ți zboare capul cu securea... Atît de departe țintește politica lor...

Trepka rîse cu veselie.

PRUNDARUL

Cîteva săptămîni în șir Rafał le petrecu la Stokłosy trîndăvind. Era bolnav. Trepka, omul care, printre altele, avea și destule cunoștințe medicale, nu-și putea da seama ce-i cu el. De aceea nu-i prescrise nici un fel de doctorie. Poruncise doar să i se pună zilnic un pat de campanie printre brazi, unde Rafał zăcea îmbrăcat, cu ochii pironiți la cer. Nici chiar Rafał însuși nu-și dădea seama de ce anume suferă. Nu-l durea nimic, nu voia nimic. O singură dorință îi bîntuia sufletul din clipa cînd se trezea dimineața și pînă seara, cînd se ducea la culcare : să nu mai existe...

Viața din jur, cea din preajmă și cea de mai departe, nu avea pentru el nici un preț... Căii frumoși, pe care îi iubise atât de mult cîndva, cîinii, armele de vînătoare, larma, istorisirile lui Krzysztof și Trepka, seara, la înapoierea lor de la vînătoare, nu făceau decît să-l obosească și să-l cufunde și mai mult în apatia lui. Făcea eforturi mari ca să zîmbească, să vorbească, să se adapteze unei vieți normale pentru un om sănătos și în putere. Din fericire, nimeni nu încerca să dezlege taina existenței sale.

Era o toamnă minunat de frumoasă.

Dimineața, cînd dădeau la o parte obloanele, în odăile văruiate năvălea aerul răcoros, topit în aurul soarelui. Ramurile brazilor priveau pe fereastră, legănîndu-se ador-mitor cu foșnetul acela mirific, care îți înăbușă gîndurile și te robește farmecului său neîntrecut. Dinspre răsărit trunchiurile păreau acoperite cu solzi de aur. Stăncuțele cîrîiau pe ramuri, veverițele aproape că dădeau buzna pe fereastră, cintezoii și găinușele fluierau pe acoperișul năpădit de mușchi. Pămîntul în pădure era peste tot acoperit cu un covor de cetină uscată pe care alunecai ca pe parchet. Văzduhul mirosea a ciuperci și a rășină.

Rafał se trezea înaintea celorlalți. Asculta cîntatul cocoșilor și știa clipa cînd răsare soarele dincolo de ferestrele oblonite. I-o anunțau foșnetul mai puternic al copacilor și glasul schimbat al naturii înconjurătoare. Deosebea fiecare sunet, auzea lătratul cîinilor din sat, croncănitul ciorilor, adierea vîntului. Rămînea însă nepăsător ca un bolovan. Uneori, izbucnea cîte un oftat din pieptul lui și atât. O lespede grea îi apăsa pieptul.

Inima, înăbușită sub greutatea ei, nu murise însă. În tăcerea adîncă a nopții, cînd se topea și se stingea orice foșnet, ea deslușea ecoul unor pași, sfioși, nesiguri, străbătînd necuprinsul timpului. O chemare numai de ea știută răzbătea de undeva din întuneric, din adîncul munților. Atunci, inima dădea deoparte lespede grea și asculta, fără speranța de a mai auzi o dată chemarea, scruta cu ochii injectați bezna, fără speranța revederii, și plîngea ore în șir, negăsindu-și liniștea. Căci aceasta îi era ursita — cu cît vărsa mai multe lacrimi, cu atât îi spo-

rea durerea. Numai printr-o încordare fizică, prin forța animalică a organismului sănătos, printr-un impuls al voinței putea fi curmat acest cîntec trist, de dor. Era însă cumplit de înfricoșător — ca și cum o mîină puternică de bărbat ar fi strîns gîtlejul unui prunc de doi ani, pentru a-i curma scîncetul îndurerat. Inima cobora în mormîntul ei și zăcea mai departe inertă, neputincioasă, pînă venea iarăși clipa deșteptării.

În timpul acestor lupte lăuntrice, Rafał încercase de nenumărate ori să-și biruie dezgustul pentru sunetele vieții, pentru frumusețea fără egal a luminii și umbrei. Zadarnic! Auzul ascuțit și vederea lui pătrunzătoare refuzau să-l mai slujească. Totul îi era acum străin. Fiecare obiect, fiecare rază de soare și fiecare umbră, fiecare aromă și formă erau realități ce nu-i mai spuneau nimic. Rămăsese părăsit în singurătate. Părea că se tirăște înainte printre ruinele unor case dărîmate de un cutremur, printre lucruri inutile, respingătoare. Treptat, tot ce-l înconjura, tot ce vedea cu ochii își pierde orice sens și se preschimba într-o stihie dușmănoasă. Ca să nu simtă apăsarea vrăjmașă a acestor realități își închidea pleoapele, își strîngea buzele și dinții și se cufunda în letargia artificială a tăcerii. Era atunci aidoma unei flăcări ce s-a stins. Și cînd încerca să se amăgească cu speranța că va putea prelungi această clipă de izbîndă un ceas, sau o zi, o șoptă se stîrnea din depărtări, chemîndu-l cu gingășie pe nume... Un vînt nimicitor pornea să sufle și distrugea tot ce voința neobosită izbutise să înfiripe cu atîta trudă.

Într-o dimineață, pe la sfîrșitul lui septembrie, ne-maiștiind ce să facă, scîrbit să tot zacă în pat, se sculă în zori și ieși din casă. Era rece. Vîntul de miazăzi stîrni foșnetul brazilor și-i învălui trupul cu suflarea lui răcoroasă. Rafał, fără nici un gînd, porni spre rîul ce curgea la cîteva zeci de pași de casă, mult mai jos de podișul nisipos. Nu mai fusese acolo niciodată. Rîul larg și drept își prelingea neauzit valurile mărunte, sclipitoare, repezi, peste fișiile lungi de nisip întinse pe alocuri de-a curmezișul lui. Un ariniș des, destul de înalt, acoperea toată zarea. Apa curgea, la umbra lui, ferindu-se parcă de lumina zilei. Se vedea, jos, cum șerpuiește și

dispare printre ramurile lăsate; ca într-o grotă verde-întunecată, lăsînd în urmă o panglică argintie. Acolo se înălțau copaci bătrîni: zvelți mesteceni pletoși, plopî uriași și sălcii cu ramurile lăsate pe apă. Printre ei își sumețea creasta spre cer bradul secular. Mai aproape, în apă, se vedeau insulițe, cu copaci crescuți de cine știe cînd, crînguri de o rară frumusețe, desișuri de pădure necălcată de picior omenesc — împărăția păsărilor. Mai departe și mai aproape, se vedeau bancuri de nisip întărite cu piloni naturali, uscați, cu cioturi noduroase și rădăcinile arinilor tăiați, cu răgăliile ițite din apă ca niște colți uriași. Le acoperau trestii lucioase, lujere uscate de crini de apă, smocuri de fîn noroit, vreascuri și stuf — amintirile viiturilor. Acolo, apa, încrețită mărunț, se învîrteja repede, fără nici un foșnet, fără susur, fără nici un sunet. Bancurile uscate de nisip se întindeau fișii, fișii, nemișcate, ca niște hălci de carne și măruntaie, despicate cu toporul și azvîrlite drept veșnică hrană timpului.

Soarele își arunca sulițele ascuțite, străpungînd verdeața deasă de pe mal. Apele repezi prinseră culori transcendafirii. Umbrele se întunecară și mai mult acolo unde nu ajungea soarele. Arinii alcătuiau un zid de nepătruns deasupra vîrtejului negru. Mirosul tare al frunzelor închise, putrede, stăruia în văzduh. Lui Rafał i se părea că atît de straniu miroase roua ce acoperea pămîntul și frunzele ca o brumă albă...

În minte prinse să pîlpîie o amintire îndepărtată — Wygnanka, Wyrwy sau Tarniny. Poate nici nu era amintire, ci fericirea copilăriei, pe veci pierdută, retrăită încă o dată. Îl întîmpină ca o soră crescută la sînul aceleiași mame. O clipă, Rafał se lăsă în voia noului sentiment. Inima lui se simți descătușată din învelișul ei de piatră și lacrimi de ușurare îi umeziră ochii. Cu bucuria pe care o încerca întotdeauna la vederea unor locuri noi din țara lui, cu o desfătare chinuitoare, nesățioasă, privea printre lacrimi șerpuirile riului, desișul sălbatic al arinilor. Trase în piept mirosul reavăn și pentru prima oară de cine știe cîtă vreme își plecă urechea la foșnetul molcom al frunzelor de toamnă. De departe, de pe cîmp, veni o adiere rece.

Rafał se opri locului, încremenit, și pentru întâia oară după atîta amar de vreme rîse din toată inima întru în-tîmpinarea unui gînd, nou pentru el, neștiut, ca o lume necunoscută. Fără veste, cugeta cît de bine este să trăiești... Surprins, începea să-și spună cît de minunată și de încîntătoare este această lume, ce miracol măreț, blagoslovit este viața, cît de neașteptat suferința se preschimbă în nemărginită bucurie la vederea pămîntului...

În clipa aceea, deasupra apei, de-a lungul ramurilor, pe lingă desișul de mestecești și arini, brazi și sălcii, trecu în zbor un prundar însoțit de cîntecul lui răsunător, auzit pînă departe. Zborul lui săgetat abia îl putu prinde privirea. Lui Rafał i se păru că un fir safiriu sau azuriu, sau poate un strigăt de bucurie colorat se lasă din văzduh și leagă gingaș buchetul pămîntului din jurul lui. Strigătul îi străpunsese sufletul pînă în adîncuri. În jur se înstăpînise tăcerea, dar zvonul acela tot mai fremăta în sufletul lui, aciuat acolo pentru totdeauna.

DIMINEAȚA

Pe nesimțite, trecu un an de cînd Rafał era la Stokłosy. În calitate de oaspete, petrecuse toamna la vînătoare, iarna la baluri, iar primăvara se puse pe lucru — ca ajutor de vechil, alături de Trepka și uneori și de Krzysztof. Sănătatea și dragostea de viață îi țineau mereu tovarășie. Mai ales iarna se simțise ca-n rai. Nu trecea săptămînă fără o petrecere pe undeva prin împrejurimi, petrecere în lege, pînă-n zori, apoi din zori pînă seară și iarăși pînă-n zori. Rafał era foarte solicitat, ca bun dansator, cavalier distins, cu lustru varșovian. Nici el nu pierdea vremea degeaba, făcea curte fetelor de cîte ori se ivea prilejul, cu gîndul la o zestre bună. Alegea și chibzuia, petrecînd pînă una, alta pe săturate.

Trepka îl îndrăgise mult. Primăvara și vara pînă tîrziu lăsa tot mai mult gospodăria în seama lui, iar el se cufunda în cărți. Vînătoreea, doftoricirea țăranilor și a

vitelor și umblatul prin casele din sat erau pentru el o distracție. Tinăru Cedro petrecuse iarna cu tatăl și sora lui la Lwów, unde au scos-o în lume pe Mery. Trepka glumea pe săturate pe seama petrecerilor lor de la Lwów, deși se bucura, de fapt, în fundul sufletului că tinăru lui prieten nu mai zace la Viena. Totuși, în toamna anului 1805, Krzysztof s-a supus voinței părintelui său și a plecat iarăși în capitala de pe Dunăre. Trepka și Olbromski își petrecuseră timpul în toamna aceea călărind, ocupându-se de cîini, iar seara jucînd șah sau citind.

Trepka avea o puternică înrîurire asupra noului său prieten. În vorbele, glumele și împunsăturile lui era întotdeauna un tîlc. Pentru a nu fi prea vulnerabil, Rafał începuse să cugete mai mult la ideile bătrînului sucit și cu cît le pătrundea mai adînc, cu atît se simțea mai satisfăcut. Trepka era un om plăcut și din cale-afară de interesant. Puteai sta de vorbă cu el despre orice : de la chestiunile cele mai complicate cu putință, pînă la fleacurile cele mai neînsemnate, ba nu se dădea înapoi nici chiar de la picanterii. Era meșter iscusit la toate. Orice lucru, orice problemă de viață știa să le pună într-o lumină nouă și era atît de isteț, încît puteai sta cu el zile întregi fără să-l dibui cu adevărat.

După o lungă perioadă de vreme rece și urîță, veni o zi puțin mai caldă, pe la sfîrșitul lui octombrie. O pîclă tomnatică potopise cîmpurile și pădurile de foioase. Drumurile erau atît de desfundate, încît nu puteai răzbi prin noroaie decît călare și încă pe un cal foarte destoinic. Trepka și cu Rafał, amîndoi cu cizme înalte și stropiți de noroi pînă la gît, plecară călare dis-de-dimîneață cu gîndul să vîneze cu cîinii dacă mai sus cîmpul s-o mai fi zvîntat. Intenționau să ajungă la drumul mare spre Tarnów, iar de acolo pe un drumeag vicinal, prin pădurile de fag, să iasă în cîmp. Drumul lutos din pădure, puțin umblat, era mai tare, în schimb alunecos ca gheața.

O iarbă firavă, rebegită, creștea verde încă pe sub copacii întunecați. Frunzele fagilor, stejarilor și arțarilor se înnegriseră, pătrunse de umezeală, și, aproape putrezite, atîrnau fără vlagă. Suflarea vîntului dinspre cîmpii smulgea frunzele bolnave, unele îngălbenite de

moarte, altele pălite, cenușii. Sub copitele cailor foșnea frunzișul demult uscat. Pădurea toată era cuprinsă de neliniștea și tristețea despărții. Trepka mergea primul, înghinînd pe sub nas romanța lui favorită :

*Cînd îți întîlnesc privirea,
Ochii tăi se adumbresc
Trîști, se-ntoarnă la perete
Și-ochii mei îi ocolesc.
Și-atunci jalea mă-mpresoară
Și-atunci dorul mă doboară.*

Cintecul se potrivea de minune cu tăcerea tristă a pădurii, cu liniștea cîmpiilor pîcloase și cu ziua mohorîtă. Rafał îl asculta cu bucurie în suflet. Dacă Trepka ar fi tăcut, ar fi reluat el firul melodiei...

O cotiră de pe drumeagul de pădure pe cîmp întins și merseră înainte spre șleau. Ciinii, care alergau pe lîngă călăreți, tresăriră ca la o poruncă și o zbughiră devale. Vinătorii îi urmară prin ceață. Deodată, încremeniră locului. Din perdeaua de ceață, pe toată lungimea drumului, li se dezvălui o mulțime compactă strălucind în mii de culori.

— Parc-ar fi o armată ! spuse în șoaptă Trepka, strunind calul.

Uitîndu-se mai atent, adăugă :

— Dar nu-s austrieci !

Nările îi fremătau nervos, iar ochii înguști îi scăpărau, privind printre pleoape. Trepka lăsă calul să înainteze la pas. Amîndoi călăreții se apropiau încet de drum. Ogarii, întinși ca niște strune, alergau și ei într-acolo, pentru ca, pe neașteptate, să încremenească locului. Nemîșcați, cu urechile ciulite și gîturile întinse înainte, adulmecau văzduhul.

Părăsind drumul desfundat, rupînd rîndurile, cîteva companii de grenadiri înaintau în coloane lungi peste cîmp, cu carabinele grele pe umăr și ranițe în spinare. Panașele mari, înalte, în două culori, de pe chivărele lor semănînd cu niște căldări răsturnate cu fundul în sus, se legănau ca o pădure. Picioarele albe în jambiere de lînă călcau ritmic, înfundîndu-se pînă la genunchi în clisa de lut. În urma grenadirilor se înșirau regimente de vinători, cu aceleași chivăre pe cap, dar văduvite de panașe,

împovărați de ranițe mari, cartușiere, gamele și paloșe. Baionetele închipuiau un lac iluzoriu; cu ape neliniștite, ce se întindea la nesfârșit printre nori și ceață și își lăgăna în tihnă, tăcut, valurile oțelii.

Pe alocuri valurile lacului închipuit alcătuiau un arc de cerc și se învîrtejeau în jurul unui punct fix. Nekanda se gîndi că acolo s-or fi împotmolit tunurile. Într-adevăr, cu timpul, ochii celor doi deslușiră un șir întreg de tunuri înecate în noroi. În jurul lor se foiau artileriștii în tunici negre, scurte, întinîndu-și pînă peste genunchi jambierele de postav. Diagonalele late, albe, încrucișate peste piept, erau stropite cu noroi, iar chivărele înalte aproape că atingeau pămîntul, cînd soldații puneau vinciurile, căzîndu-se să scoată roțile din noroi, ăfetele, antetrenurile și lăzile cu proiectile.

La urmă, după infanterie și artilerie venea pe de lături cavaleria. Dragonii cu panașe înalte, ulanii cu chipie în patru colțuri și tunici strălucitoare și, la urmă de tot, regimentele de cuirasieri pe cai trupeși. Căștile lor uriașe cu panașe zbîrlite străluceau în soare. Părea că niște legiuni romane vin valuri, valuri, din bezna nopții...

DEPARTE, LA RĂZBOI

Z iua își stingea lumina pe ogoarele pălite. Ici-colo, înverziseră semănăturile de toamnă, totuși întinderea cîmpier părea o pîrloagă pustie. Pe lunci, mai aproape de apă, scînteia încă verdele ierbii, iar pe islazurile netede strălucea miriștea otavei cosite. Printre copacii ce înconjurau casa veche din Stokłosy se aninase o pîclă sură, străvezie. Stoluri nenumărate de vrăbii năpădiseră ramurile golașe ale teilor, ciripind asurzitor. Ciorile, bătînd din aripi și croncănind, poposeau pe creasta înaltă și uscată a plopului-italienesc, înghiontindu-și vecinașele. Grămezile de frunze căzute erau răzbite de-o jilăveală de țintirim.

Trei prieteni — Trepka, Cedro și Olbromski — ședeau în cerdac și, tăcuți, se desfătau cu ziua caldă de sfârșit de noiembrie. Fiecare era cufundat în noianul propriilor gânduri. Cîmpul deschis chema privirea spre zarea îndepărtată. Poteca nisipoasă străjuită de tei, ce ducea la cînac, bătută de ploile toamnei, apucase să se zvinte și să se așeze. Umbra deasă și tristă a copacilor desfrunziți se culcase ușor peste ea.

— Ați simțit, panii mei, cu cîtă gingășie își ia rămas bun de la noi Favoni¹ ? întrebă Trepka.

— De parcă ne-ar săruta, șopti Cedro.

— Conteale e mereu cu gîndul la sărut !...

— Păi, slavă Domnului, nu-s încă hodorog bătrîn.

— Uite, Rafał, de-o pildă, pun capul jos că e cu mintea la cină.

— D-apăi cum ! Burta nu se satură cu gînduri și vise.

— Ce adiere plăcută ! Pe cîntea mea că o zi ca asta, cu asemenea adieri, n-ai să vezi la Florența cîtu-i lumea !

Fără veste, cîinii, care moțăiau pe nisip în preajma cerdacului, își înălțară capetele și-și ciuliră urechile. Unul începu să latre, altul zvicni în picioare și dintr-o dată, ca la comandă, porniră toți în pas alergător pe alee. Prietenii își întoarseră alene ochii într-acolo. Cîinii tăcură brusc și cu cozile între picioare, schelălăind speriați, începură să dea înapoi. Din penumbra aleii ieși încet la lumină un cerșetor zdrențaros, sprijinit într-o cîrjă. Șchiopătînd greu, se apropia de porțile deschise. La poartă se opri. Soarele asfințea și ultimele lui raze alunecau pieziș pe pămînt. Trepka își apără ochii cu mîna de lumina roșietică ce-i bătea drept în față și spuse :

— Un cerșetor !

Ținărul Cedro scoase din buzunar un bănuț și-l întinse băiatului de la bucătărie, arătînd cu mîna spre moșneag :

— Dați-i acolo la bucătărie o strachină de ciorbă... adăugă Trepka. Să mai prindă moșul puteri și să țină

¹ Vînt ușor dinspre apus, în latină : *favonius*.

drumul mai departe pînă nu se înnoptează, că pe aici dulăii sînt răi și neprietenoși cu cerșetorii.

Băiatul de la bucătărie alergă spre poartă, unde sprovăi îndelung cu bătrînul. Apoi porni înapoi cu banul în mînă, spre uimirea tuturor. Încă de departe, strigă rîzînd :

— Nu vrea bani cerșetorul ăsta. M-a întrebat dacă boierii nu-s neam de nemți... Nu cutează să intre-n curte.

— Ia te uită ce mîndru cerșetor !

— Bani nŭ ia și-i iscodește pe boieri...

— Cică ar vrea să rămînă aici peste noapte.

— Și ce alta ar mai vrea dumnealui ? !

Tinărul Cedro sări din loc, după obiceiul lui, și alergă spre poartă. După el, ca să-i mai treacă de urît, porni Trepka, iar la urmă, mai în silă, și Rafał. Apropiindu-se văzură un om din popor, de vîrstă mijlocie, în zdrențe, cu o desagă în spinare atîrnată de niște sfori petrecute cruciș peste piept. Avea fața rasă și arsă de soare, ca a unui plugar ce n-a apucat să vadă umbră peste vară. Pletele bălaie, bătute de ploi și arșiță, îi atîrnau de sub șapca de o formă stranie. Ipingeaua și gheată încălțată pe piciorul sănătos erau acoperite de un strat gros de praf. Cerșetorul se uita la stăpînii casei cu ochi albaștricienușii, cutezători, aproape obraznici și limpezi ca vîzduhul. Nu se văicărea și nici nu se ploconeja ca toți cerșetorii. Stătea drept, în așteptare ! Privirea senină scruta pe rînd fețele, iscoditor. În cele din urmă, se opri pe chipul celui mai vîrstnic.

— Ce-i, moșule, vrei să știi cu tot dinadinsul ce hram purtăm ? mormăi Trepka.

— Aș fi vrut să-ntreb, spuse sărmanul cu un glas cîntat, cum vorbesc cei din Podlasie ori din Lituania, de n-a slujit în armată vreunul din domniile-voastre ?

— Și de ce, mă rog ?

— Păi, un ostaș știu c-ar da găzduire unui camarad, iar un civil nu. Caut și eu un locșor de mas peste noapte. M-am vlăguit bătînd drumul cu un picior, șontic-șontic, uf, ce m-am mai vlăguit...

— Dar de unde vii, omule, de te-ai vlăguit așa ?

— De departe vin eu, ologul de mine, de foarte departe, frați poleci.

Toți trei tăceau, cuprinși de un sentiment de compasiune, și se uitau în ochii aceia sinceri, mîndri și limpezi.

— Mda... răspunse încet Trepka, cu glas prietenos, dacă-i vorba de rămas peste noapte, poți rămîne în casa asta, frate poleac.

— Dumnezeu să vă răsplătească, dragii mei, că nu a-lungați de la ușa voastră un pribeag sărman. Cred c-ar fi bine, să nu vă fie cu supărare, să nu afle slujitorii, ca să nu dea zvon prin preajmă despre bunăvoința ce mi s-a arătat. Ca să nu trageți vreun ponos de pe urma mea. Și nici eu, cumva...

— Fii pe pace ! Un fir de păr nu ți se va clinti sub acoperișul nostru... spuse Cedro încet.

Intrară în curte. Soarele scăpăta pe după dealuri, și copacii înalți, brazii întunecați și teii rămurși aruncau o umbră atît de deasă, încît părea că s-a și lăsat întunericul. Porunciră să i se dea de mîncare veneticului. Cinară și gazdele în grabă. Trepka porunci slugilor să meargă la culcare. Închiseră singuri obloanele. Pribeagul se așeză într-un ungher în odaia lui Trepka și-și scoase desaga din spinare. De sub ipingeaua groasă se arătară flendurile unei tunici militare.

— De unde vii ? De pe ce meleaguri bați drum de întoarcere ? îl întrebară toți trei odată, adunați în jurul lui.

— Mă întorc la casa strămoșească din orașul ce se cheamă Austerlitz, unde am cîștigat o bătălie grea, iar eu, uite, mi-am pierdut piciorul.

— Păi bătălia asta s-a dat încă în decembrie trecut !

— Bine zici, frate. Numai că eu toată iarna asta grea mi-am petrecut-o prin lazaretele de pe front, iar din primăvară tot merg, așa, la pas...

— Spune-ne și nouă cum a fost pe acolo ! Povestește-ne !

— Ar fi mult de povestit. Împăratul și-a făcut datoria. Dar ce zic eu ! De nouă ani de, cînd îi urmăresc faptele, nu mi-a mai fost dat să văd ce-am văzut...

— Nouă ani, zici !

— Doisprezece ani se împlinesc acum, în noiembrie, cînd am părăsit cu camarazii mei Cîmpul Jakimowiecki¹. Da, parcă a fost ieri. Cătrăniți, am aruncat armele, le-am sfărîmat, le-am izbit de sfînta glie. Eram un flăcău pe atunci, și uite acum, mă întorc acasă un moșneag... singur. Toți camarazii mei... Dumnezeu îi știe pe unde-s... Peste mări și zări, peste munți și ape...

— Chiar și peste mări ?

— Da, peste mări, cum zic. Asta-i adevărul adevărat, prea cinstiți pani. Să știți că și eu mi-s șleahitic din moși-strămoși deși nu am decît o moșioară cu o sfoară de pămînt, dar mi-s șleahitic adevărat. Ojrzyński Dariusz Jelliczyk mă numesc, iar porecla noastră-i Mieczyk, de cînd lumea. Peste mări, precinstiți pani. Pe îndepărtatele insule Antile... unii la San Domingo, alții în Italia, alții în munții Germaniei, alții iară în Franța. Pe cîmpii și pe fundul mării își dorm somnul de veci frații, sărmanii, viteaza noastră șleahită din Podlasie, bărbați bravi, ostași viteji, doborîți de mînă străină, uneori de mînă de frate înrolat în armata vrăjmașă. Eu singur, mai norocos, am scăpat cu viață. Mă întorc acum pe cîmpiile mele strămoșești. Merg să-mi văd casa părintească, ogrul meu nisipos, și, tot mergînd așa, mă întreb dac-or mai fi fiind la locul lor casa, fratele, sora. Am și uitat ce-nseamnă o casă de om, un frate, o soră ! Merg și prefir în mintea mea gînduri amare, precinstiți pani.

— Frate ! spuse Krzysztof repede, cu buzele tremurînde. Oriunde ai intra, orice prag ai trece, peste tot vei afla casă părintească.

— Dumnezeu să te răsplătească pentru vorba ta bună...

— Povestește-ne despre viața ta, despre ce-ai pățit și văzut, stăruia Trepka, că noi aici, în bătătura noastră, nu știm mai nimic ; cîte o știre rătăcită ce mai prindem din zbor, din auzite.

— Bun. Am să vă povestesc din fir-a-păr. Să-mi dați voie numai să-mi adun gîndurile. Uite, de-o pildă... să vă

¹ Corect : *Jakimowicki*. De la Jakimowice — sat din voivodatul Sandomierzului, în apropiere de Radoszycy, unde la 18 noiembrie 1794 au depus armele rămășițele armatei naționale poloneze.

zic cîte ceva despre ce-a fost la Radoszycy... S-ar părea că-s deprins cu războiul, dar cînd îmi amintesc de ziua aceea, și azi îmi ia inima foc ! Azi ! Dar cum mi-o fi fost atunci ! Sîngele era tînăr, inima fierbinte, mîndră ! Am fost, destui pe-acolo dintr-aceia care ne-am spus : Ce să facem fraților ? Să ne întoarcem acasă, să ne lucrăm peticul de pămînt, să semănăm liniștiți hrișcă și să ne hărțuim cu megieșul pentru un snop de secară ? Și cu asta basta ? Nu, niciodată ! Cînd îmi aduc astăzi aminte, preacinstiți pani, cînd stau să mă gîndesc... Țineam sfat pe ascuns între noi, zi și noapte ne foiam, lărmuiam, nu ne găseam astîmpăr. „Cu mîna goală de-o fi să luptăm și tot nu ne lăsăm păgubași !“ strigau șleahicii.

De necrezut, de necrezut ! zîmbi soldatul, clătînînd din cap. Gîdiți-vă și domniile-voastre : vorbeam parcă noi înde noi, pe la casele noastre. Și deodată, peste noapte, la toate curțile de șleahici au dat buzna peste noi cu executarea. Cine a trîncănit mai mult, la oaste cu el... La Siedlice, la Luków ne-au împărțit pe grupe, ne-au dat jambiere și marș, înainte marș în Austria. Trîncănisem și eu destul și m-am trezit în regimentul contelui von Koenigsegg-Rothernfels. Mi-am tras sufletul după marș abia în batalionul al treilea, în orașul Pilsen, în Cehia. M-am îmbrăcat în mondir alb, pantaloni albi, jambiere albe. Curat înger — să nu fi fost ghetete negre, pălăria neagră, manșetele, gulerul și căptușeala zmeurii !

Pușcă, cartușieră, diagonală albă și — la instrucție. Hei, ce potlogari ! Cîte a înghițit de la ei bietul soldat pînă a priceput ce bîlmăjea cîte un caporal, ce bodogănea pe sub nas cîte un ofițeraș. N-a trecut nici un an și am plecat în Austria de Sus, în Tirol, să-l batem pe franțuz și să-l apărăm pe papa de la Roma ¹. Și nu numai pe Sfîntul Părinte. Ne-au făcut capul tobă pînă să plecăm pe front citindu-ne într-un fel de amestecătură ungaro-poloneză despre toți cîți își puneau nădejdea în vitejia noastră. Ne tocau mărunt de i-am învățat ca pe-o rugăciune. Și acum țin minte : Carol Emanuel al IV-lea, regele Sardiniei, de la care ticălosul de Bonaparte luase nu știu ce Piemont ; ducele de Parma, tot Carol, și tot

¹ Referire la războiul franco-austriac din 1796-1797.

al IV-lea, dar nu Emanuel, ducele Hercules de Modena și chiar regina Carolina a Neapolelui. Cîte drumuri n-am bătut ca să-î apărăm pe domniile lor. Cînd mă gîndesc bine, preacinstiți pani, chitesc c-am străbătut pe puțin trei sute de mile fără popas. Am străbătut cu piciorul pămînturi nemțești, înverzite, împădurite, cultivate, sate frumoase, riuri și puhoaițe înspumate. Doamne, Dumnezeu! Am mers peste văi și dealuri, am urcat în sus, tot mai sus, pe stînci, pînă la crestele înzăpezite. La început, credeam chiar că mergem să-l apărăm cu piepturile noastre pe sfinția sa papa. Că de, de la cine să fi aflat și noi adevărul adevărat! Pe cine să fi crezut, cu cine să fi vorbit ca de la om la om? Era acolo mulțime adunată de austrieci din toate cele patru zări ale lumii. Ne uitam cu dușmănie unii la alții, și ca niște tîlhari, pe sub sprîncenele încruntate, la ofițeri; iar ofițerul se hli-zea și el la noi ca un lup! Dealtfel, comandantii nu lă-sau doi de-un neam nu numai că în același pluton, dar nici măcar în aceeași companie. Era destul să ia seama caporalul că doi soldați șușotesc noaptea între ei, că în luptă stau ca din întîmplare umăr la umăr, sau că-și fac semne ori vorbesc din ochi: prima oară îi purtau în stroi, iar a doua oară — la zid cu ei! Așa că se-nvățase soldatul să tacă mîlc și să-și țină ochii în pămînt...

Numai că p-ăla de-i neam cu tine îl recunoști de la o poștă, după privire, după față, după tristețea și tăce-rea lui. De cîte ori nu se-ntîmpla, fraților, să gonești în-răit pe cîmpul de luptă, să alergi pe pămînt sfințit cu sîngele răniților, și dintr-o dată să te trezești c-ai călcat cu piciorul peste pieptul, sau peste capul vreunui soldat de același neam cu tine. Auzeai glas de durere pe limba ta și inima-ți zvicnea ca străpunsă de o baionetă. Și cîte cîmpuri dintr-astea n-am străbătut eu în primul război, cîte în al doilea¹.

În al de-al doilea război, țin minte coborîsem odată din munți în cîmpiile lombarde. Vedeam măsline, de parcă erau sâlciile noastre, grădini de piersici... Era primăvară. Unii dintre camarazii noștri, sub comanda arhiducelui Carol, au plecat în jos pe Rin asupra lui Jourdan, alții în

¹ Războiul franco-austriac din 1799.

Elveția, împotriva lui Massena, iar noi, sub comanda *felzeugmeister*-ului baron von Kray am coborât spre marile râuri Adige.

Baronul își înfipsese flancul stîng la Legnano, iar cel drept, trecut sub comanda generalului Kaim, ajunsese pînă dincolo de Verona. Mijlocul lui se brodisese chiar în orașul acela străvechi din Italia. Generalii Elsnitz și Gottesheim cu șapte batalioane de pedestrași și trei escadroane de husari au ocupat pozițiile Bossolengo și Polo de pe malul drept al râului Adige. Lanțul muntos de frontieră, de la lacul albastru di Garda, pînă la orașul Malmagna îl controlau două batalioane de grăniceri, patru companii de pușcași și un escadron de husari. În satul Polo ridicaseră peste Adige două poduri, iar în fața lor săpaseră șanțuri. La douăzeci și șase martie, din zorii zilei se năpustiră asupra noastră diviziile franceze. Tineri, afurisiți, soldați din fașă, veneau de-a dreptul peste tine, să te ia de beregată, nu alta, ca niște haimanale. Divizia Grenier ! Dar nici ostașii împăratului german nu se lăsau doborâți cu una, cu două : ostași bătrîni, învățați, trecuți prin foc și sabie. Ei, și s-a-ncins, neică, o luptă de pomină ! Au dat piept armatele între ele, și-au încrucișat spadele și dă-i, și dă-i bătaie ! Se încrucișau baionetele, se luptau corp la corp soldații ! Iar veteranului bătrîn din unitățile lui Melas sau Kray nu era chiar așa ușor să-i ia arma din mînă unul cu caș la gură, deși îi fierbea sîngele tînăr în vine. Numai că pe franțuz îl mai ajuta careva. În avangardă venea un batalion ce nu se mîna cu celelalte. Înainta ca un zid, pe centru. Om lîngă om, umăr la umăr, apărați de o pădure de baionete...

Preacinstiți pani ! Cînd m-am uitat o dată la oamenii ăia, hărțuit în luptă cum eram, mi s-a făcut negru înaintea ochilor, arma să-mi cadă din mînă, părul să mi se facă măciucă !... Jezus, Maryja ! Păi astea-s uniformele noastre !- Steagul nostru polonez ! Auzeam, Dumnezeu mi-e martor, cum răsunau comenzile noastre. A fost pentru prima dată că i-am văzut așa venind peste mine. N-am apucat să deschid gura, că m-am și trezit bocind printre ei. N-am apucat să deschid gura, c-am și tras de pe un ostaș mort mondirul și l-am îndesat repede pe

mine. În jur — numai frați polonezi. A răsunat comanda. Și-atunci ce mi-am zis ? „Dacă tu, Isuse Cristoase, mi-ai arătat marea ta milă și mi-ai hărăzit să trăiesc o zi ca asta, dator mi-s și eu, la rîndul meu, să arăt că nu-s un papă-lapte !“.

Cu aceeași armă austriacă în mîină, m-am aruncat înainte. Și dă-i și izbește, umăr la umăr cu polonezii mei, în cei din batalionul lui Koenigsegg-Rothenfels ! Să știu că nu mor degeaba ! Acolo sub ochii mei au căzut comandantul batalionului Lipczyński. Darewski, om de șaptezeci de ani, colonel pe timpul Republicii luptînd ca voluntar, ca soldat de rînd laolaltă cu grenadirii noștri, a murit și el ca un erou. La fel și porucicul Rafałowski și cei doi frați Zadera, în șanțurile de la pod, și sublocotenenții Borys și Majewicz la podul de pe Adige și alți o sută cincizeci de soldați și subofițeri.

Diviziile Delmas și Grenier, însă, după o luptă de patru ceasuri, au cucerit bateriile, i-au respins pe austriecii mei, i-au gonit pe malul stîng, au luat cu asalt amîndouă podurile, întregi. În divizia generalului Victor se afla un al doilea batalion polonez sub comanda generalului Rymkiewicz, care în' ajun sosise de undeva de departe, cică tocmai de la Constantinopole. Batalionul ăsta i-a uimit pînă și pe franțuji cu vitejia lui. Am gonit atunci mondirile albe austriece pînă pe sub zidurile Veronei. Numai că bătălia din ziua aceea a plătit-o legiunea poloneză cu șapte sute cincizeci de morți.

Și uite așa cum vă zisei am ajuns eu în legiune... M-au încorporat în legiunea a treia, din care mai rămăsese o mîină de oameni, Generalul Scherer începuse să se retragă. Batalioanele întîi și al doilea — cu diviziile lor, iar al treilea, cu o demibrigadă¹ franceză și două tunuri comandate de Kosiński, acoperea la Rolta-Vecchia taberele diviziilor Victor și Grenier, între Marengo și Castelletto. Armata franceză însă nu mai putea să reziste, risca să fie încercuită și generalii franțuji hotărîră să se

¹ În 1793, Convenția franceză a procedat la schimbarea terminologiei militare ; astfel fostul *regiment* a primit denumirea *demi-brigade*. Fiecare *demi-brigade* era formată din două batalioane de voluntari și un batalion de linie.

retragă. Efectivele noastre principale porniră spre Mantua, iar nouă, celor două sute de soldați proaspăt recrutați, generalul Scherer — arză-l-ar focul iadului să-l arză — ne-a ordonat să ne așezăm în fortăreața de la Milano, ce nu putea să reziste mai mult de două-trei zile. Știam că dintr-o clipă într-alta austrieii ne vor potopi ca apa mării, iar odată luați prizonieri, ne zboară capetele de pe umeri. Spre fericirea noastră pe Scherer, făcut de ocară, l-au înlocuit, iar noul general, Moreau, a schimbat pe dată ordinul neomenos. Retrăgându-se de la Ticino, ne-a luat și pe noi cu el. Legiunea lui Wierhowski era încercuită la Mantua și legătura cu ea întreruptă. Am plecat cu armata italiană. Am luptat la Valence... Se trezi în oameni bărbăția, își aduseră aminte de timpurile de altădată. În curînd, generalul Macdonald părăsi Neapolul, luînd-o peste crestele înalte ale munților italieni și ajunse spre nenorocul lui la Trebbia, unde se bătut pe viață și pe moarte. Făcu apoi joncțiune cu armata italiană și merse înainte sub comanda generalului Joubert. Au luptat la Terzo și la Medesima! A căzut viteazul Joubert, ostaș adevărat, la trei dimineața, cînd mergea în linia întii laolaltă cu ostașii lui... Ne-am bătut în ziua aceea din zori pînă-n noapte, treizeci de mii împotriva a optzeci de mii. Generalul Colli cu un batalion de franțuji și cu două sute de-ai noștri, care formau legiunea a treia, acoperea retragerea. După Joubert, a căzut generalul Championnet, iar după el — a venit Massena.

Legiunea întii, comandată de Dąbrowski, care pierduse jumătate din efectiv, a venit în munții genovezi. Acolo ne-am întîlnit. Ne-au reînviat speranțele. Se răspîndise repede zvonul că se întoarce din campania din Egipt „marele Bartek“, cum îi spuneau soldații bătrîni comandantului suprem.

Acea speranță nouă că dintr-o clipă într-alta el se va ivi printre noi și ne va duce prin Viena cuprinsă de spaimă ne-a făcut să stringem mai tare arma în mînă. Am și văzut înaintea ochilor, Carpații, Cracovia. Străbăteam meleagurile străine îndepărtate, cu cîntecul pe buze.

În zilele acelea pline de avînt legiunea noastră a intrat în Genova, și în urma ei s-au închis porțile orașului. De pe uscat, ocupînd toate văile și înălțimile, ne asedie generalul Ott, iar de pe mare, corăbiile de sub comanda lordului Keith. S-a oprit transportul de alimente. Nici un bob de grîu n-a mai intrat în oraș din ziua aceea. La început, ne dădeau cîte o jumătate de tain, apoi cîte un sfert, iar în cele din urmă cîte o uncie de carne împuțită și o felie de pîine de căciulă. Venise o perioadă de cruntă mizerie. Și nu numai pentru armată, ci pentru întreg orașul. Oamenii au început să moară ca muștele și-i cărau de-a valma la frumosul cimitir Campo Santo.

În cîteva săptămîni, foametea și tot soiul de mîlîime răpuseră douăzeci de mii de oameni. Din noi, soldații, deprinși cu lipsuri și viața grea, rămăseră cu totul vreo opt mii de oameni, niște schelete. Ședeam cocoțați ca vulturii pe crestele munților, deasupra orașului, pîndind vrăjmașul.

Poleacul nostru, știți și domniile-voastre, că nu se lasă așa ușor răzbit de greutate. Oftează o dată, trage o înjurătură de mama focului, și gata, i-a și trecut. Îl și auzi cîntînd... Laolaltă cu alții să fie, că le-ndură el pe toate. Numai singur să nu-l lași, că în singurătate începe să-l roadă uritul și pînă și un munte de bărbat se moaie ca o cîrpă. Vedeam unitățile austriece împrăștiate în vale, cu baionetele pregătite împotriva noastră, — niște schelete, cocoțate pe stînci. Noi le strigam : „Vino, vin' mai aproape, hulpavule, și pîn-ajungi la noi în corb să te prefaci, ca să ne ciugulești pînă la ultima fărîmiță !”

În depărtare se zărea marea largă. Ah, cînd îmi aduc aminte de ea !... Pămîntul, albastru, se întinde înspre apus și răsărit și se topește în picla cerului și a apelor. Și privirea nu-l mai poate desluși — nici chiar cea mai ageră — și de te uiți îndelung ca să-l vezi o clipă cum se desfășoară între cer și apă îți lăcrimează ochii. Colțul de munte cel mai apropiat, Portofino, se înfigea în mare în partea stîngă, iar în dreapta, dincolo de orașul Savona, abia de se mai zărea uscatul. De acolo vedeai marea pînă hăt departe cum își leagănă apele mereu de altă culoare, cu freamăt și vuiet neconținut. O, mare, mare ! Acolo te-am cunoscut... O, golfule, golfule !... Stîn-

cile golașe se înalță deasupra lui și în crăpăturile pietrei arse de soare își înfige gheara ca de vultur cactusul cenușiu, țepos. În defileile înguste zac albiile secate ale torentelor, drumuri bătute numai de furiile dezlănțuite ale furtunilor născute din mare. Trăiam acolo pe prundurile lăsate la cheremul soarelui arzător. Rareori dacă întâlneai câte o tufă de cimișir la umbra căreia nici măcar capul nu ți-l puteai ascunde ca lumea.

În ultimele zile ale defensivei trăgeam o foamete cumplită. Genova cu străzile ei abrupte... Treceri înguste și întunecate ce 'nu văd niciodată soarele !... Când mă duceam uneori spre port cu nădejdea să pescuisc în mare, cu un bold îndoit în chip de cârlig, ceva cât de cât bun de mestecat, pustii erau străzile de parcă toți locuitorii ar fi pierit pînă la unul.

Cînd rătăceam pe acolo ca niște cîini vagabonzi, căutînd resturi de mîncare, ca să ne mai amăgim foamea, de multe ori vedeam moartea cu ochii. Îți vîrai nasul în câte o tindă întunecoasă și rece și te trezeai cu un italian, verde de foame, sărînd la tine — îți lipea țeava puștii de tîmplă sau se furișa cu cuțitul în mîneacă, tipîtil, pe vîrfuri, ca un cîine viclean. De multe ori, deznădejdea ne mîna să umblăm așa din bîrlog în bîrlog... Și-ntotdeauna cu același folos — mațe goale.

Au capitulat pînă la urmă Soult și Massena. Au părăsit orașul rămășițele legiunilor și au pornit spre Marsilia. Fără o lețcaie în pungă, dezbrăcați și desculți, în zdrențe, goi aproape, flămînzi, ne tîram către munții Franței. Era iarnă, frig, ploaie ! Ne juleam și ne răneam picioarele, de se umflau ca niște jîmble, legam cu sfoară de tălpi câte o scîndurică și țineam drumul mai departe. Curgeau zdrențele de pe noi... Treceam prin satele italiene din Alpii Maritimi și mîndre codane, stînd în pragul caselor lor de piatră, rîdeau de noi și ne arătau cu degetul. Numai ranițele și șepcile le mai aveam întregi. În rest — găuri pente găuri. Mai mare rușinea ! Iară domnii comandanți pune-te pe capul nostru și ne îmbărbătează ! Venea Sloński al nostru, flăcău chipeș, brav, cu mers apăsător, falnic. Mondiru-i tot cusut cu ață albă, cizmele-i sparte liorpăie noroiul, de se aude de la o poștă. Mațele îi ghiorăie un marș pe cînte, mai dihai ca o or-

cheastră... Dar lui nici că-i pasă ! Cu mustăcioara-n furculiță, cu ochi de zmeu, își umflă pieptul, de parc-ar fi avut trei prinzuri în burtă !

„Țineți rîndurile ! răcnea cum ne auzea icnind sau ofînd. Alinierea ! Nu uitați că duceți Republica în ranițele voastre !“

Și, ca prin minune, piciorul călca mai vioi, iar burta nu mai simțea foamea.

Trepka se plimba neauzit prin odaie. Cînd și cînd, se oprea și, sprijinit de perete, se legăna ușor. Fluiera printre dinți, fără să-și dea seama, melodia lui preferată :

*Cînd îți întîlnesc privirea,
Ochii tăi se adumbresc...*

Pribeagul oftă și tăcu.

— Și ce s-a întîmplat cu voi mai tîrziu ? întrebă încet Cedro.

— La Marsilia ne aștepta aceeași soartă amară. Directoratul nu voia să știe nimic de noi. Cu ultimii lor bani ofițerii cumpărau echipament pentru soldați, îi îmbrăcau pe noii veniți și-i trimiteau în vechile unități !

Au venit și ofițerii luați prizonieri în anul al șaptelea ¹ la Mantua și care unsprezece luni zăcuseră într-o mănăstire părăsită de lîngă Leoben. Cum s-au văzut liberi, au și pornit-o spre noi. După ei au venit și soldații, ai de-au părăsit orașul la capitulare, au trecut peste muntele Cénis și — acum colindau prin Franța. Nu era zi, mai apoi, să nu vină unul, doi dintre camarazii luați în prizonierat și trimiși cu lanțuri la picioare în diferite regimente austriece ; fugeau de acolo și străbăteau sute de mile pînă-și găseau unitățile lor din legiuni. Preluă comanda asupra lor generalul Kralewski, iar după el, Karwowski.

A mai trecut ceva timp, destul de mult, pînă în ziua cînd ne-au citit comandantii decretul ² primului con-

¹ Dată greșită. Legionarii polonezi au căzut prizonieri la Mantua în 1799.

² Decretul lui Bonaparte din 13 martie îl împuternicea pe Dąbrowski să completeze efectivul legiunii întii pînă la 9000 de oameni.

sul prin care ni se anunța că trecem în slujba Republicii Franceze. Ne-au împărțit în două legiuni. Prima, alcătuită din șapte batalioane de infanterie și unul de artilerie, a trecut sub comanda locotenent-generarului nostru și a fost alipită armatei italiene, iar a doua, din patru batalioane de infanterie, un regiment de cavalerie și două companii de artilerie călare, sub comanda lui Kniaziewicz, s-a reunit cu armata de pe Rin. În curînd, prima noastră legiune număra șase mii de oameni. De la Marsilia, am pornit spre Mantua, sub comanda bătrînului Massena.

Anul al nouălea ! Austriecii sînt respinși dincolo de Mincio ¹. O parte din legiunea noastră a plecat în regiunea Peschiera, iar eu, cu legiunea a doua — spre Mantua. Ce soartă ! Gîndiți-vă și domniile-voastre, panî precinstiți : am ajuns în aceleași trecători, în aceleași șanțuri așternute cu piatră și tranșee putrezite, care au mai fost o dată udate de sîngele fraților noștri. Puteam plăti acum cu vîrf și îndesat pentru trădarea mîrșavă din anul al șaptelea, pentru paragraful acela secret al lui Kray. Soldații izbucniră într-un glas : „Să-i răzbunăm !“

Ne-am desfășurat în lanț pe un sfert de milă, așteptînd să iasă mondirele albe dintre zidurile cetății. Stăteam cu dinții încleștați, cu ochii aprinși ațintiți la poartă. Eram cei ce fuseseră făcuți acolo de ocară. Încă o clipă și ne vom arunca precum vulturii asupra garnizoanei vlaguite, măcinate de boli. Stăm cu arma la picior, dar ochii amenință cu moartea. Dar iată, ca la o poruncă, domnii ofițeri se înșiră în fața soldaților și cuvîntă scurt către ei... Pe bună dreptate, căci ar fi fost o rușine, o pată pentru onoarea noastră militară, dacă ne-am fi apucat să ne răzbunăm în chip jalnic și murdar. Ostașul polonez nu-și încalcă jurămîntul și nu luptă tîlhărește cu unul mai slab ca el. Onoarea de soldat cere să fii demn și hotărît cu dușmanul atît la victorie cît și la înfrîngere.

Soldații legiunii nu s-au împotrivit comandanților lor. Au stat smirna în rînduri, cu ochii la dușmanul care pă-

¹ Armatele austriece au fost respinse dincolo de riul Mincio abia după victoria lui Bonaparte de la Marengo (14.VI.1800).

răsea fortăreața. Generalul nostru le-a cerut numai austriecilor să meargă mai repede, în marș forțat. Și cum mergeau ei așa, fără drapele, una-două, din rînduri ieșea cîte un polonez, își sfărîma armele sub ochii comandanților și trecea în coloana noastră.

Erau ultimele noastre clipe fericite. A urmat pacea de la Lunéville !! Ne-am pierdut voia bună. Am văzut cum pălește și ultima floare a speranței. Tocmai cînd ne și vedeam la porțile Vienei... Legiunea a doua a primit ordin să părăsească malurile Rinului și să se îndrepte spre Toscana, care primise între timp numele de Regat al Etruriei. Generalul Kniaziewicz și bravii lui ofițeri și-au lepădat uniformele. Sokolnicki își ducea legiunea la locul hotărît, prin Elveția, pe trei drumuri mari. Noi, numărînd șase mii cinci sute de suflete, ocupasem Modena și Reggio.

Nimeni nu știa ce va fi mai departe. Unii spuneau c-o să trecem în slujba regelui Etruriei, alții că ne vîrșăm în armata cisalpină. Oamenii erau speriați. Au început panica, dezertările. Unii, mai informați, ziceau că o să facă și cu noi ce-a făcut un oarecare Fritz cel Mare cu armatele străine după Războiul de șapte ani. Și cum nimeni nu știa care Fritz anume și ce anume a făcut cu armatele acelea, toți erau și mai înspăimîntați. Atunci s-a născut planul nostru de salvagardare...

La Mantua se afla unul dintre batalioanele noastre cele mai puternice, alcătuiind partea cea mai tare a garnizoanei. Planul era următorul: să luăm poarta Pradelli, unde cursese cîndva gîrlă sînge polonez, și să lăsăm să treacă pe acolo divizia a doua, sub comanda lui Sokol-

¹ Napoleon Bonaparte, după întoarcerea sa din Egipt și preluarea puterii în calitate de prim consul, a reorganizat armata franceză și a pornit contraofensiva, atît pe Rin, cît și în Italia. După victoria lui Bonaparte la Marengo (14 iunie 1800) și a armatei generalului von Hohenlinden, Austria, învinsă și amenințată, a cerut pace, care s-a semnat la 9 februarie 1801. S-au respectat condițiile tratatului de la Campo-Formio, lărgite în favoarea Franței. În articolul 1 al tratatului ambele părți se obligau să nu acorde nici un fel de ajutor în afara granițelor dușmanilor reciproci din țară, deci nici emigrației monarhiste franceze, nici legiunilor poloneze, ceea ce practic însemna sfîrșitul legiunilor.

nicki. În același timp regimentul de cavalerie urma să ia Peschiera și toată linia de fortificații de pe Mincio, locuri bine apărate, de nădejde. Voiau să dea drumul garnizoanei sub cuvînt de onoare, iar ei să încerce să ducă tratative cu Republica Franceză. Asta era ideea lui Fizzer. Au convocat ofițerii la un consiliu, cîtiva din fiecare batalion. Toți într-un glas au fost de acord și, cu entuziasm, s-au arătat gata să treacă la fapte ! Dar generalul s-a împotrivit. El a avut o altă idee. Să pornim, în taină, de la Modena la Otranto, să punem mîna pe corăbii, să ne imbarcăm și să navigăm pînă la Corfu, Cefalonia și alte insule, care țin de Republica celor șapte insule din Marea Ionică. Acolo, zicea generalul, să punem mîna pe cîteva puncte cheie, să declarăm insulele independente, să ne așezăm acolo ca armată independentă și să așteptăm. Cu acest plan generalul Dąbrowski plecă la primul consul.

În timp ce în unitățile noastre se coceau asemenea intenții, a sosit la Modena, de la Cartierul general, generalul Vignolle, pentru a înfăptui reorganizarea. Ne-a comunicat propunerea primului consul de a primi cetățenia franceză, de vreme ce nu mai putem rămîne în continuare ca legiuni poloneze, iar să ne punem în slujba regelui Etruriei nu acceptăm, pentru a nu trece în ochii lumii întregi drept niște mercenari năimiți. „Cine va veni pe pămîntul Franței — spunea generalul — va primi toate drepturile unui cetățean francez.“ L-am crezut. Din clipa aceea nu ne-am mai numit legiuni poloneze, ci demi-brigăzi ale armatelor străine. Cele unsprezece batalioane de infanterie s-au redus la nouă și au fost reorganizate în trei regimente sau demibrigăzi. Drept răsplată, aproape o sută de ofițeri au rămas pe dinafară. Două regimente au fost trimise în Republica cisalpină, iar un al treilea urma să rămînă în Etruria. Statul-major al legiunilor a fost dizolvat. Prima demibrigadă a primit ordin să meargă la Milano. Așa ne-au forfecat franțujii unitățile. Zadar-nic Dąbrowski încercase să salveze legiunile. Ministrul viclean nu a aprobat planul debarcării pe cele șapte insule și ocuparea Moreii. Generalul se înapoie mîhnit și ne aduse la cunoștință desființarea legiunilor.

După ce s-au petrecut toate acestea, celei de a treia demibrigăzi i s-a reținut solda pe câteva luni, iar când ofițerii, la mare ananghie, s-au văzut în situația de a nu putea pleca, demibrigăzile a cincea și a șaiszeci și opta au primit ordin ca în caz de împotrivire din partea noastră să facă uz de forță, ne-au înconjurat cu forțe numericește superioare și sub amenințarea armelor ne-au silit să ne imbarcăm la Livorno pe fregate.

— Și cu ce destinație ? îngină Cedro.

— Ce destinație ? Întii ni s-a spus că mergem la Toulon, dar, la urmă, ne-au mărturisit adevărul.

— Spre Insulele Antile ? mormăi Trepka.

— Da, preacinstiți pani !

— Și voi, soldați ce vă lăudați cu onoarea voastră, soldați cu arma în mână, ați acceptat ?

— Cu arma în mână..

— Mai bine mureați, decît să vă lăsați duși cu sila.

— Ușor de spus, mai greu de făcut... Nici atunci nu pierdusem încă speranța. Ne spuneam așa : „Au murit o mie de-ai noștri, or să moară două, trei, dar restul tot o să reziste !“ Dacă nu a zecea mie, atunci cel puțin a douăzecea mie tot o să ajungă acasă. Comandantul suprem și-a dat cuvîntul. Iar pentru soldat cuvîntul comandantului e sfînt. „Numai că nu a venit încă ceasul pentru mia aia“, așa ne spuneam. Dar panii ofițeri ? Ascultați aici, preacinstiți pani, luați seama...

Deși vedeau bine ofițerii ce-i așteaptă, n-au vrut totuși să se elibereze pe furiș, n-au vrut la impas să-i lase pe soldații lor, cu care au bătut munți și văi. Nici unul n-a părăsit Livorno ca să-și scape viața, deși puteau s-o facă.

Ei au jurat pe onoarea lor de polonezi să împartă soarta cu frații lor. E adevărat, am auzit mai tîrziu că în drum spre Genovă, cînd camarazii noștri veneau pe urmele noastre, ca să se imbarce, unul dintre ofițeri a pus escadroane de cavalerie franceză, din flancuri și din spate, pentru ca nimeni să nu scape prin fugă. Din strădania aceluiași ofițer s-a ajuns ca ofițerii să fie bănuți de complot și răzmeriță, ceea ce a grăbit ordinul de imbarcare. Cînd fregatele de război au ridicat ancora din Gol-

ful Genovei, el a rămas pe mal. A fost primul și ultimul caz de trădare în legiunile noastre.

— Povestește-ne, pane, ce s-a întâmplat cu domnia-ta, îl rugă Cedro.

— Eu făceam parte din a 113-a demibrigadă, care s-a imbarcat la Livorno în ziua de 13 iunie 1802. Generalul Rivaud degeaba și-a luat măsuri de prevedere, ne-a înconjurat cu infanterie, unități de cavalerie și artilerie care ne împingeau în port. Nu a fost nevoie de așa ceva. Ne-am oprit pe cheiul de piatră în cea mai mare ordine. Am așteptat încolonați șalupele. Deznădejdea se zbătea în inimile noastre ca furtuna stîrnită în ziua aceea pe mare. Țin minte, dincolo de golful liniștit, spuma albă stîrnită din adîncurile întunecate izbea neconținut zidul rece, de piatră, al digului singuratic din mare, dinspre sud. Cerul, ziua namiaza mare, era negru ca-n toiul nopții, iar pe el, undeva pe aproape parcă, la cîtiva pași, se vedea amenințătoare silueta stîncii Capraeia. Farul o luminează mereu, la scurte intervale, ca un semnal liniștit de alarmă. Păsările se rotesc, țipînd, pe cerul oțelii. Cad ca fulgerul în talazurile mînioase, albe-cenușii, în vârtejurile cumplite, în spuma ce le sfichiuieste și le arde, și iarăși se înalță sus, bat din aripi și se pierd în tării. La picioarele tale marea hohotește și se tînguie printre pietre. Și cum urlă ! Cum se dezlănțuie !

La capătul digului se vede căsuța paznicului. Stă chinată, parcă în așteptare. S-a gîrbovit sub mușchiul acoperămîntului de piatră și înfruntă stihia. Un val din dreapta se sparge de trupul ei, din goană, ca un mustang hăituit, venit de cine știe unde, dinspre Elba sau Corsica... În port vîntul e mai domolit. Doar ne leagănă corvetele. Umflă și întinde pînzele de jos, făcînd să vuiască și să șuiere parîmele. Velele de sus sînt strînse. Vela mare, pe care marinarii o numesc *grand vual de mizen*¹ se umflă la răstimpuri numai, de parcă-și încearcă puterile voinicești.

Răsună comanda : „În șalupe !“

Ni se ordonă să ridicăm ancora fregatei contraamiral. Ea s-a înfipt adînc în fundul mării și s-a agățat de pie-

¹ Corect. *grand voile de misaine*. (Fr.)

tre. Mai bine de o sută de inși s-au căznit cu ea, pînă au urnit-o. Corabia își manevrează pînzele și pornește... Repede lasă în urmă digul de piatră și iese în larg. Corveta noastră se tîrăște pe urmele ei. Uuf ! N-am apucat să ieșim în larg că vîntul ne-a luat în primire și ne-a dus cum a vrut el. În strîmtoarea dintre Elba și Corsica. Vedeam cu ochii scurtă vreme malul brun, stîncos, pustiu. Auzim șuierul valurilor turbate printre stînci, vuietul pădurilor de pe munți, glasul stîncilor cafenii-roșcate. Într-o clipă, catargul se frînge, ca o nuielușă de alun, și laolaltă cu vela se prăbușește în mare. Cu zăngănit felinarele din vîrfurile catargelor zboară pe punte. Furtună dezlănțuită ! Corabia noastră zboară sus-jos. Talazurile mării o culcă pe o parte și pe alta, o izbesc în piept ca un berbece. O, cît de cumplită e marea albă-cenușie ! Cît de minioasă ! .

Multe am văzut în viață, dar ceva atît de strașnic ca atunci nu mi-a fost dat să văd. Mă cuprinsese spaima. Moartea, neașteptată, ne privea în ochi și ne sufla în față... Vîntul turbat ne împrăștiase flotila, alcătuită din treisprezece corăbii, care încotro. Două numai au izbutit să se întoarcă în port. Trei au fost împinse în canalul Piombino, între continent și insula Elba. Corabia grecească s-a sfărîmat de stînci. Din o sută șaiszeci de oameni numai căpitanul Kastus cu nevastă-sa au reușit să iasă din valuri pe uscat. Celelalte corăbii, printre care și a noastră, le purta stihia pe mare după bună voia ei. Oamenii nu simțeau nici foame, nici sete. Cei care zăceau lați pe puntea de jos n-au putut fi luați la treabă de căpitan, dar cine se ținea pe picioare a fost scos pe punte, pe sarturi. Mulți au pierit atunci măturați de valuri. Desculți, uzi leoarcă, obosiți și sleiți de rău de mare, fără pic de vlagă în ei, trăgeau oamenii cît puteau de sarturi.

Odată, noaptea, corabia fu aruncată pe întuneric pe niște stînci. Pîrîi, se legănă și căzu într-o rîină. Ne oprirăm pe loc. S-a auzit comanda căpitanului : „Securile ! Taie sarturile ! Taie al doilea catarg ! Tunurile de pe partea scufundată peste bord cu ele !“ Ce-am mai tras atunci, pînă la istovire ; cele șase tunuri ale noastre bîlbîie în apă și încet, încet, corabia se ridică și-și revine la poziția normală.

După patru zile și patru nopți, furtuna începu, în sfârșit, să se domolească. Atunci abia ne-am culcat și noi. Ne scuturau frisoanele, ne chinuiau coșmarurile... setea... Nici nu mai știam ce-i cu noi, și pe unde mai sîntem. Între timp, baliile noastre paradite se treziră între Insulele Baleare și țărmul Spaniei. Ne-au dres acolo corabia, ne-au pus vele noi. Peste vreo două săptămîni, ne-am pregătit de drum și am pornit-o spre Malaga. Tot acolo au venit și alte corăbii din flotilă. Ne-a ajuns și fregada pe care se afla comandantul batalionului, Bolesta Bătrînul. Furtuna dusesse fregata pînă la Sirta africană. În iulie, corabia noastră a ridicat ancora și, fără să se depărteze de promontoriu, înainta încet spre destinație printre malurile Gibraltarului și Algesirasului și Ceuta din-spre Africa.

Vedeam cu ochiul liber de pe punte bătrînul continent... Era liniștit și frumos. Apa mării foșnea ușor, abia încrețindu-și undele. Și azi am înaintea ochilor acele două maluri îndepărtate. Cel spaniol, cu munți înalți, stîncoși, creșcuți pe alocuri doar cu coconari și chiparoși... Și cel african pe care nu se văd decît dîmburi nisipoase și creste de palmieri, cu pămătufurile lor de frunze. De departe seamănă cu loziile noastre de pe malurile rîurilor. Corăbiile plutesc în șir. Oamenii își descoperă capul. Tac și-și iau rămas bun de la pămîntul care nu i-a vrut. Tristețe fără margini...

A doua zi, am luat-o spre Cadiz. Demibrigada noastră, care urma să se imbarce pe alte corăbii, a debarcat la Cadiz și a zăbovit douăsprezece zile, cu pregătirile de plecare. Abia în august, cu vîntul prielnic de nord-est, am părăsit portul și am ocolit capul Tanger. De acolo, mai departe, printre Insulele Canare și Madera, mai departe... Vîntul s-a schimbat, am ieșit în apele oceanului. Am dat de cer senin și de vîntul de răsărit statornic, care ne-a îngăduit să plutim pe valuri unduioase ale oceanului pînă la Antile.

Se abătură căldurile zăpușitoare. Numai noaptea ce mai puteai să răsufli un pic. La sfîrșitul lui august marea era atît de liniștită, fără nici o adiere, încît oglinda neclintită a apei a devenit temelie de piatră pentru

corăbii. Așteptam cu nerăbdare apusul soarelui. De cum se cufunda în apele nemișcate ale oceanului, în locul acela apărea, palidă, fișia albăstrie a luminii zodiacale. Ne treceau ușor fiorii, întrucît ni se părea că din triumghiul aplecat deasupra apelor ne privește ochiul celui veșnic. Ceva asemănător văzusem fiecare în bisericile din satele noastre natale. Dar acum era altceva ! Baza triumghiului era întinsă ca însăși marea, iar vârful lui se pierdea în întunericul ce începea să pogoare... Noaptea ne lumina luna. De cîte ori, întinși pe punte, cît era noaptea de lungă, urmăream luna cu privirea, pînă cînd, palidă și rece, se cufunda la apus în hăul oceanului. Luceafărul-de-seară, mare, arunca o săgeată de aur peste toată apa.

Uneori, se arată din abis un nor trecător, și toți ochii cată spre răsărit, în nemărginirea oceanului, și li se năzare năluca pămîntului natal... Ne retezau mereu tainul de hrană și apă. Apa era stătută, puturoasă, murdară, cu viermi, dar nu ni se dădea mai mult de o cană pe zi. Zăpușeala era așa de mare, că pînă și cei mai voinici nu mai aveau pic de vlagă în ei. Gura ne era iască tot timpul, buzele crăpaseră și limba, uscată, o simțeam ca pe o bucată de lemn. Dar soldatul, soldat rămîne. Una, două, sărea în mare să se mai răcorească. De cele mai multe ori sfîrșeau tragic : ori căpătau convulsii, ori ajungeau hrană pentru rechini și lupi de mare.

Spre sfîrșitul lui august, s-a stîrnit vîntul de vest și ne-a gonit cu toată viteza spre insule. Dar abia pe la mijlocul lui octombrie am zărit capul Samaná. În scurt timp am intrat în golful Monzanilla și în dreptul orașului Cap-Français am ancorat. De atunci, am început să și luptăm.

Comandantul negrilor răsculați, Toussaint Louverture, fusese capturat prin trădare și trimis în Franța, unde l-au întemnițat undeva într-o sumbră fortăreață. În august 1802, pe insulă se răspîndise zvonul tainic că negrii vor fi înrobiți. Această hotărîre a guvernului francez a stîrnit indignare generală și a pus începutul răscoalei. În munții San-Domingo a luat conducerea creolilor negrul Lamur de Rans, la Valier a pornit răscoala San-Sousi, la Dondon — Noel, la Plesans — Sylla, la Port-de-Paix — Makaja. Adevăratul conducător însă al tuturor

răsculaților a fost Carol Bélair care se afla în munții Caho. Aproape toată populația insulei se alăturase mulțimilor și pusese mâna pe armă.

Generalul Leclerc, ațîțat de comandanți negri ca Des-salines, acela care, mai tîrziu, pare-mi-se, s-a proclamat regele insulei Haiti, s-a decis să recurgă la crime pentru a-l speria pe vrăjmaș. Franțujii au început să-i tortureze crunt pe prizonierii de război. Se instituise obiceiul ca fiecare prizonier să moară sub tortură. Orice negru prins cu arma în mînă, sau chiar și fără armă, totuna, vinovat sau nevinovat, era dat morții. Era un fel nou de a purta război !

Boli crunte secerau oamenii, dar mai cu seamă cumplita „tușică“ — febra galbenă. Stranie boală — pe unii îi omora pe loc, fără veste, ca trăsnetul, pe alții — lent și grozav de chinuitor. Țin minte, așa, subit, a murit pe puntea fregatei sublocotenentul nostru Bergonzoni. Într-o dimineață, a intrat în cabina căpitanului, unde se afla comandantul Małachowski. Cînd acesta l-a întrebat ce dorește, Bergonzoni a luat poziția de drepti și i-a spus că a venit să raporteze că moare. Comandantul a început să-l liniștească și să-l încurajeze. Celălalt nu i-a răspuns nimic și a ieșit pe punte. Acolo a făcut cîțiva pași și a căzut mort. L-au vîrît într-un sac, i-au legat o ghiulea grea de picioare și — în mare cu el.

Cu totul altfel era forma lentă a bolii. Mărșăluind, soldatul simțea dintr-o dată o durere ca de glonte. Bătrînii soldați deseori jurau că au fost împușcați, răniți de un glont, deși în jur era liniște și nici urmă de dușman. Îndată urma o grozavă slăbiciune, aproape de leșin. Apoi dureri de neîndurat în mîini și în picioare, de parcă ar fi fost rupte. Frisoane. Începea apoi să doară îngrozitor capul, încheieturile, șalele. Singele bătea nebunește în temple, ochii ieșeau din orbite și încremeneau. Pe bolnav îl cuprindea spaima și începea să se zvîrcolească copleșit de un urît de moarte. Nicăieri nici o ușurare. Răsuflarea e tot mai gîfîită, de parcă un zdrahon negru te-ar apăsă cu genunchiul peste piept. A doua zi, fața umflată se face stacojie ca la unul care a băut peste măsură. Somnul fuge și capul e plin de cele mai negre gînduri. Pielea se îngălbenește, albul ochilor ia culoarea

șofranului. A treia zi, bolnavului i se pare că răul a trecut, că se simte mai bine. E mai inviorat, răsuflă mai normal. Și deodată începe să-i curgă sînge roșu-întunecat pe gură, pe nas, din urechi, iar uneori chiar din pielea gîtului și obrazilor. Picioarele îi sînt sloi, ca de marmură, ochii sticloși. Îl scaldă o sudoare rece, vomită negru, mîinile și picioarele i se gangrenează și, în sfîrșit vine moartea eliberatoare. Cîți camarazi nu i-am văzut murind așa pe acolo ! Cîte gemete de suferință n-am auzit, cîte mărturisiri și spovediri, spre marea mea durere, n-am ascultat ! O, dar corabia aceea, cînd îmi amintesc...

Odată, a venit din ocean în cheiul Cap-Français o navă de pasageri. Stam pe malul mării, zdrobit, abătut. Era cam după un an de lupte pe insulă. Fusesem rănit la picior și-mi lecuiam rana cu praf de pușcă bine mărunțit și cu vin tare, sau pur și simplu cu apă de mare. Glonțul unui negru îmi rupsesse carnea și-mi zdrobise osul. Piciorul mi se umflase, cît un butuc, așa că mi s-a dat voie să stau oleacă, să mai zac pe mal. Eram vreo zece-doisprezece ostași, toți schilozi, și depănam tot felul de isprăvi de pe insula noastră. Ni se acrise de ea pînă peste poate. Toți povesteam fel de fel de grozăvii nemai-auzite, de parcă însuși diavolul le-ar fi născocit. Nimeni părea că nu mai are suflet de om în el... Ne era totuna dacă trăim sau murim. Să lași viața omului sau să i-o iei era chestie de-o clipă. Nimeni nu stătea să pregete, nimeni nu simțea nici o milă nici înainte, nici după.

Valurile aduseră o corabie la mal, din larg. Velele atîrnau în trei rînduri pe sarturi, unul peste altul. Negre¹, ude, ferfenițite, ca zdrențele unui vagabond. Vîntul le umfla uneori și atunci vaporul pleca în larg, iar alteori velele din mijloc se lăsau și atîrnau moale și atunci se întorcea la noi, dus de apă ca un dop. Un negru din port se apropie de corabie cu piroga lui din stejar-de-plută și prinse să se cațere pe punte. Ne uitam la el. A făcut un pas, doi înainte și deodată s-a aruncat ca o săgeată

¹ Pe corăbiile contaminate de vreo boală se ridicau, de obicei, pînze negre.

înapoi și repede jos ! Zdup în pirogă și dă-i și vislește, de abia îl puteam urmări cu privirea. A sărit pe mal... Ne uitam la el — era pămîntiu de spaimă. Ochii îi alergau în cap, buzele îi tremurau, genunchii îi dîrdîiau și se loveau unul de altul... Numai cînd l-am amenințat că-l găurim cu un glonte dacă nu vorbește, ne-a spus pe nerăsuflăte ce a văzut pe corabie. Tot echipajul, căpitanul, cîrmaciul, pasagerii, toți, pînă la ultimul marinăr muriseră de friguri galbene și zăceau claie peste grămadă pe punte. Ne uitam de departe la cimitirul acela plutitor și rîdeam de el :

„Frumoasă corabie, ce sfîrșit tîmpit ți-a fost dat să ai !“

Valurile erau line și prietenoase, cum se-ntîmplă deseori să fie în zilele senine de toamnă. Fluxul abia începuse să le mîne cu o ramură de trandafir, îndemnîndu-le să joace în jurul bolovanilor de la mal, să se lovească, plescăind, de pilonii de piatră. Fiecare val se spîrgea la picioarele noastre cu plescăitul lui de neuitat, în care răsuna ceva cunoscut, poate glasul vîntului din pădurile Podlasiei. Veneau unul după altul, unul după altul. Glasurile lor se întîlneau, se împleteau între ele, se contopeau și vuiiau în văzduh ca zvonul clopotelor de la biserica de acasă, din Podlasie. Pe acele valuri albastre, tîlvite cu argint-viu, corabia blestemată veni spre noi, atît de aproape, încît îi văzurăm puntea. O șalupă agățată se izbea de bord, bocănind. Vîntul îi umfla cînd și cînd pavilionul. Corabia venea spre noi ba cu bordul drept, ba cu cel stîng, ba începea să se învîrtească în loc, aplecată pe o parte, de parc-ar fi vrut morțiș să ne arate puntea și trupurile galbene, umflate, rostogolindu-se de-a dura. Vîntul se întee deodată. Corabia fu cuprinsă parcă de un acces de mînie ! Își umflă pînzele, se aplecă pe o parte, se învîrți șuierînd și se avîntă în largul oceanului. Vedeam cum se făcea tot mai mică, mai mică, se întuneca și se topea, apoi se învălui în piclă albastră și dispăru fără urmă.

„Du-te de-i sperie pe alții ! strigarăm noi. Du-te la alții cu duhoarea ta de cadavre ! Pe noi nu ne sperie cadavrele !“...

Nu poți să redai prin cuvinte dezordinea ce domnea în armata franceză. Poate o treime din soldați se mai ținneau pe picioare. Erau nemulțumiți, zdrențăroși, posaci, așteptînd fiecare de la o zi la alta, să-l secere moartea. Unii se dedau celui mai nesăbuit desfrii, fărădelegilor și samavolniciei, chefuiau, își fluturau baionetele, se îmbătau, jefuiau populația, violau femeile, petreceau nopțile cu negresele, creolele, mulatrele ; alții se pregăteau de moarte postînd și zăcînd cîte o noapte întreagă lingă culcușurile lor prosternați cu fața la pămînt, întru iertarea păcatelor. Spitalele erau arhipline, bolnavii zăceau pe jos fără îngrijire, fără nici un ajutor. Nu mai era nici o disciplină, nici o subordine. Soldatul de rînd era egal cu comandantul. Nimeni nu se mai gîndea nici la izbîndă, nici la glorie. Inimile se împietriseră, sufletele se înrăiseră. Baioneta era lege supremă. Toți nu făceau decît să tremure de frică, în chip rușinos și laș, sau să-și facă și mai dihai de cap.

Era totuși acolo și un suflet care habar nu avea de nimic... Paulina Bonaparte, sora primului consul, soția generalului Leclerc. Nu-și pierduse nici o clipă buna dispoziție. De la Cap-Français se mutase într-un colțișor pitoresc al orașului și acolo, în petreceri, cu muzică, dansuri, veselie, căuta să uite ce se petrecea în jur. O vreme, am făcut de santinelă la reședința ei. În palatul aerisit, răcoros, răsunau cîntece, muzică. Vinul curgea gîrlă. Desori, chiar la bal, se întîmpla să cadă secerat cîte un dansator, să fie ridicat de pe covoarele scumpe, dus afară dincolo de palat și îngropat. Dansul nici nu se întrerupea... Li se spunea frumoaselor doamne și mulțimii de ofițeri că omul a ieșit o clipă să se odihnească la umbra unui palmier sau a unei magnolii.

O, insulă, insulă !

Cînd am zărit de departe frumosul tău munte Cibao, acoperit de coconari și cetină înmiresmată, ni s-a părut că am descoperit raiul pe pămînt. De sub muntele acela izvorau minunatele tale riuri — Neira, Artibonit, Juna, cu apele de cleștar. Un aer cald-aburos sufla spre noi dinspre savane și dinspre pădurile de palmieri. Ierburi bogate ca niciunde acopereau malurile jilave, spălate de valurile mării. Ochii nu se mai săturau să privească pă-

sărilor flamingo cu penajul lor trandafiriu, ca niște flori zburătoare, care înviorau unda adormită a golfurilor în goana lor după pești. De cum am pus piciorul pe pămîntul tău, am rămas cu ochii pironiți la palmierii sulită sau evantai, care alcătuiesc acolo crînguri și păduri foșnitoare, la ferigile înalte cît brazii sau molizii noștri. Apoi mers pînă la primul oraș pe alei mărginite de portocali, lămii și copaci brazilieni. Cît vedeai cu ochii, pretutindeni se întindeau arbori de cacao, smochini, plantații de trestie de zahăr, tutun, orez, mei, porumb.

În curînd însă, am trăit o mare deziluzie. Savanele de la malul mării sînt atît de joase, încît nu depășesc nivelul bancurilor de nisip din golfuri. Le acoperă arborii de manila, asemănători cu rozmarinul. În perioada ploilor le potopește apa, iar de plouat plouă acolo mai ales după Crăciun. Cînd se revarsă apele, crabii, șopîrlele și alte dihănii mor și putrezesc în vizuinile și gropile lor de sub copaci. Astfel, iarna, pe mal se face un fel de mlaștină fără de sfîrșit, cu nenumărate ochiuri fără fund, un smîrc deasupra căruia se ridică un abur puturos... Țîntării, numiți moskito, te pișcă și pe locul acela apare o bășică, de parcă te-ai fi fript cu uncrop, și începe să puroieze. Dar ce se-ntîmplă primăvara, cînd soarele fierbinte străpunge văzduhul cu săgețile lui de foc. E o abureală de zici c-a venit sfîrșitul lumii ! Apar căpușile, numite „szik“, care depun sub unghiile omului punguțe cu embrioni ; într-o zi se fac cît nuca și începi să urlî de durere ca lupii ! O durere cruntă, uneori urmată de gangrenă și moarte. Furnici înaripate umblă pe pereți, pe mese și te înțeapă. Dacă-ți intră în pat, poți să fii mort de oboseală după o zi de mărșăluit, că tot sari ars și fuși afară ! Cu timpul am mai învățat cum să ne apărăm de ele, dar la început ne-am canonit îngrozitor. Mai tîrziu nu ne mai culcam decît în colibe unde cîte o scîndură de mahon ținea loc de masă, patul era o piele netăbăcită de bivoli, agățată de niște stîlpi și unde toată noaptea mocneau niște cioturi putrede ca să gonească țîntării.

Ce nopți ! Ce mai nopți !

Vîntul suflă demult dinspre uscat, e noapte tîrzie, iar tu nu izbutești să dai ochii-n geană. Parcă moțai, dar

auzi ca prin vis orăcăitul broaștelor, ca la noi, în nopțile scurte de iulie... Țiriitul greierilor de cîmp...

Se abăteau furtuni atît de înfricoșătoare, că nu e cu putință să le descrii în cuvinte. Doborau copacii în pădurile înfășurate în liane, că făceau poteci deschise pe verste întregi... pădurea se culca la pămînt ca secara după o ploaie mare. Fiarele fugeau înfricoșate de moarte și cîrduri întregi de păsări erau duse de vînt și azvîrlite în ocean. Oamenii, învățați cu fiertură de hrișcă și mei, puteau să mănînce pe săturate portocale, ananași, caise, curmale, rodii. N-aveai decît să furi de pe plantații banane și fistic galben-roz cît voiai... Soldații noștri însă nu făceau nici atît. Din prima zi am primit turte de mamioca, numite *Kasaw*, apăi cu ele ne-am și hrănit tot timpul, că ne aminteau de pîinea noastră 'de griu.

Și cîte încăierări, marșuri, lupte pe viață și pe moarte ! Din prima pînă-*u* ultima clipă...

Batalionul întîi, de sub comanda generalului negru Clairvaux, alipit demibrigăzilor de negri, după opt ore de la debarcare pe insulă a pornit la luptă. Generalul negru ne-a trădat însă și cu tot efectivul armatei întîi a trecut de partea răsculaților. Polonezii, comandați de căpitanul Wodzyński s-au baricadat într-o biserică și au ținut piept eroic asaltului inamic, dar, pierzînd peste o sută de soldați, au scăpat din capcană și au plecat în fortăreața Cap-Français. Numai datorită polonezilor orașul a fost salvat de ocupație și distrugere. Dar, luptînd în oraș, batalionul s-a contaminat de febră galbenă. Din mia de oameni, cîți intraseră în oraș, într-o lună au mai rămas vreo optzeci și ceva.

Batalionul al doilea, sub comanda lui Bolesta Bătrînul, unde eram și eu, a pornit, la indicațiile generalului negru Dessalines, în direcția rîului Ester. Am traversat rîul Artibonit în pirogi din trunchiuri de mahon, și am ajuns la St. Marc. Cu cîteva zile mai tîrziu, Dessalines, cu toată divizia de negri, a trecut într-o noapte de partea răsculaților, comandați de Christophe și Paul Louverture. O, nenorocire, nenorocire ! Un batalion de negri, vreo patru sute de oameni cu pielea ca abanosul, nu a apucat să-l urmeze pe Dessalines. Abia în zori s-a descoperit trădarea generalului. Singur batalionul nostru po-

Ionez al lui Bolesta nu putea ține în frâu și sili să lupte împotriva fraților lor cîteva sute de negri, zdraveni, înarmați. Ce era de făcut ? Dacă le dădeai drumul, ar fi trecut de partea dușmanului, sporindu-i efectivul, dacă-i trăgeai după tine, te-ar fi trădat în clipele cele mai grele. Generalul Fressinet, noul nostru comandant, franțuz neaș, le-a poruncit negrilor să iasă la apel. La apel se iese, de obicei, neînarmat. De cum ieșiră negrii la apel, batalionul nostru, la comanda lui Bolesta, i-a înconjurat. A ieșit generalul Fressinet, a dat semnalul. Negrii nu au apucat să se dezmeticească bine, că i-am luat în baionete, așa, neînarmați cum erau, pînă la unul. Într-o jumătate de ceas, patru sute de oameni au fost preschimbați în cadavre.

— Taci ! strigă Trepka, lipindu-se de perete. Taci, te rog, nu mai continua !

Soldatul se uită la el cu ochi reci, nepăsători și tăcu o clipă.

— Pentru asta v-ați dus acolo ! hîrîi Trepka și izbi cu pumnul în masă.

— Războiul e război ! spuse pribeagul. Dumnezeu să ne judece, nu domnia-ta. În cîteva săptămîni din batalionul nostru de o mie de oameni, am rămas vreo sută și cîțiva. Febra galbenă... O, cumplită vreme. Acolo, în pămîntul acela fierbinte, l-am îngropat pe Bolesta-Bătrînul, pe căpitani Oșekowski și Rębowski,... Cumplită vreme !

Batalionul al treilea al demibrigăzii 113 debarcase la Port-au-Prince... Mereu în campanie, lupte, încăierări și încercări, cînd zi și noapte erai nevoit să lupți, batalionul ăsta din pricina boleșnițelor a pierdut șase sute de oameni. Da, dragii mei frați, eram trei mii șapte sute de bărbați bravi, voinici, ca niște tauri, cînd am debarcat la San-Domingo și din ei au rămas în viață trei sute de soldați și vreo cincisprezece ofițeri.

După moartea lui Leclerc a preluat comanda asupra noastră Rochambeau. El a venit cu ideea să-i hăituim pe negri cu ciini, ținuți înainte nemîncăți și bătuți. Atunci sosise în Antile și a doua legiune poloneză, sau demibrigada 114, care s-a imbarcat la Genova. Îmi amintesc cum intrau în golf, din larg corăbiile : „le Fou-

gueux“, „le Héros“, „la Vertu“, „la Serpente“, „l'Argonaute“, și altele. Stăteam un grup de oameni pe mal ca să-i întâmpinăm și să-i primim cu onoruri militare pe noii-sosiți. Văzîndu-ne, s-au tulburat. Dar ce-a fost cînd au aflat din gura căpitanului Przebendowski, adjutant personal al lui Rochambeau, că în fața lor se află jumătate din legiunea întii...

În curînd, noii-sosiți au pornit împotriva negrilor. Drumurile noastre se despărțiră. N-a trecut prea mult timp și am auzit de moartea porucicului Weigel și a nepotolitului adjutant-major Królikiewicz în lupta de la reduta Carvahanac... Între timp, am zăcut și eu de febră galbenă, dar ca prin minune am scăpat. Multă vreme m-am zbatut în bîrlogul meu între viață și moarte. Nu știu ce făceau frații pe pămîntul acela blestemat. Știu că am ieșit din boala asta cu sufletul înrăit — ajunsese ca o lamă tăioasă de oțel înroșită de sînge. În sfîrșit, împreună cu cîțiva camarazi, am izbutit să ne eliberăm și să ne întoarcem în Europa.

Ne-am imbarcat pe o fregată ce mergea la Brest și numai în largul mării am răsuflet ușurați. Am ajuns cu bine în Franța. Ne-au trimis la Châlons-sur-Marne, ne-au dat jumătate de soldă. Dar de cum m-am mai întremat, m-a tras ața iarăși la ostășie.

Se pregătea o nouă campanie. Cîțiva ne-am înscris în regimentele franceze — și iarăși înainte marș ! Au început inimile să bată mai puternic — mergeam chiar la Viena. Și am intrat pe porțile ei deschise. Austerlitz ! Am văzut din nou cu ochii dealurile Cehiei și Moraviei pe care le-am mai bătut la timpul său, fiind în infanteria austriacă. În zarea depărtată albăstreau munții noștri înalți. Nu mi-a fost dat să pășesc însă pe pămîntul patriei. Chiar în pragul ei am fost silit să mă plec în fața sorții și să aștept — mi-am zdrobit piciorul și mi l-au tăiat...

— Bine zici, spuse hotărît Trepka. Nu erau demne picioarele domniei-tale să calce pe acest pămînt. Dumnezeu pedepsește faptele pe care le-ați săvîrșit acolo, pe insulă.

— A mea este răzbunarea, a spus Dumnezeu — răspunse cu glas surd soldatul.

— La îndemnul uzurpator'ului¹, grație intrigilor colaboratorilor lui necinstiți, să asuprești popoarele libere, să înrobești alte neamuri...

— A mea e răzbunarea, a spus Domnul. Nu ne judecați, preacinstite pan. Doisprezece ani am vărsat sîngele nostru la capătul lumii. Aprîdape toți frații mei au trecut pe tărîmul celălalt cu surdă deznădejde în suflet... Și acum... Imperiul austriac a fost spulberat ca un morman de pleavă. Victoriile de la Jena și Auerstädt au dus la zdrobirea Prusiei. Uzurpator ziceți ! Acest uzurpator este astăzi stăpînul Berlinului și al Vienei. Nu știi, domnia-ta, ce vorbești... Trăiască împăratul ! De o sută de ori trăiască ! De o mie de ori ! Slavă veșnică lui ! Iar acum, mi-a ajuns la ureche vestea, aici, într-un orășel, că merge la Poznań, în Mazowia... La Warszawa ! Așa va fi, martor mi-e Dumnezeu ! Armatele trec peste cîmpiile mele, acolo unde a stăpînit prusacul. Se trezesc la viață regiuni, orașe, sate. Abia acum o să se ia de dușman ! Picior de neamț nu mai e pe acolo. Numai eu unul, care am dat ocol pămîntului așteptînd această clipă, nu voi merge cu ei. Dar înainte ca pămîntul să-mi acopere ochii, o să văd ce sfîrșit o să aibă toate astea ! Trăiască împăratul !

Cu aceste cuvinte soldatul își vîrî capul între umeri și se gîrbovi tot, de parc-ar fi vrut să ascundă adînc în el noianul gîndurilor. Lumina din zori începea să-și facă loc printre crăpăturile obloanelor. Lumînările de ceară se stinseseră demult. Trepka deschise larg amîndouă ferestrele. În camera încălzită năvăli răcoarea dimineții sumbre de toamnă, cu miros de rezedă.

Tinărul Cedro părea altul în lumina zorilor. Stătea în același loc, cu mîinile strînse pe speteaza scaunului. Fața îi era palidă și parcă mai alungită. Părul îi era ciufulit ca de vînt. De sub pleoapele grele ochii gravi, gînditori, priveau țintă fața soldatului.

Deodată, oftă și se cutremură. Un zîmbet rece îi flutură o clipă pe buze.

¹ La 18 mai 1804 senatul i-a oferit lui Bonaparte coroana imperială.

— Rafał ! strigă tare, căutîndu-și cu privirea prietenul.

Acesta ședea pe un scăunel jos, cu capul odihnind moale în palme. Își înălță alene fruntea și spuse cu un fel de dispreț căutat :

— Știu, știu...

Prietenii își zîmbiră unul altuia, sau poate unui gînd nou, neștiut.

— Lua-i-ar dracu pe toți ! hîrîi Trepka, ieșind din odaie și trîntind ușa după el.

DE BUN RĂMAS

Rîul Pilica, căruia i-a fost dat, la 28 noiembrie 1806¹, să ajungă graniță dintre Regatul Galiției și cele șase departamente foste prusace, era atît de atent și de grijuliu păzit de grănicerii austrieci, că nu era chip să-l poți traversa. Cordonul de grăniceri așezat de-a lungul rîului nu lăsa pe nimeni să treacă, nici chiar curierul poștal, și trăgea necondiționat în oricine ar fi încercat să se apropie de mal. Pedepsa capitală, adică moartea prin spînzurare, hotărîtă de autoritățile galițiene pentru „îndrăzneții“ care s-ar fi încumetat să se furișeze „la polonezi“, paraliza aducerea la îndeplinire a planului demult pus la cale de către Cedro și Rafał. De multe ori Szczepan Trepka fusese cu brișca ba ici, ba colo, să cerceteze cu băgare de seamă terenul, doar, doar o descoperi vreun locșor prielnic traversării. Se întorcea rebegit, ud, flămînd, mînios și înjura de mama focului. Trei săptămîni trecură pentru pregătiri și recunoaștere. În sfîrșit, pe la jumătatea lui decembrie, sosi în taină vestea

¹ După înfrîngerea Prusiei, armatele franceze au intrat pe teritoriul de sub ocupația prusacă, la sfîrșitul lunii noiembrie 1806. Abia la 14 ianuarie 1807 s-a instituit însă, cu acordul lui Napoleon, Comisia poloneză guvernamentală. În frunte cu St. Malachowski, în componența căreia intrau cinci Directori : prințul Józef Poniatowski a fost Director de război.

că pe Vistula, dinspre Silezia, granița e păzită cu mai puțină strășnicie, sau în orice caz cordonul de grăniceri este mai rar decît pe Pilica. Luară hotărîrea să se folosească de această împrejurare și să nu mai piardă nici o clipă. Pentru a nu trezi vreo bănuială, cei doi tineri decisese să plece călare, însoțiți de cîini, de parc-ar fi mers la vînătoare. Abia la Tarnów urma să ia poștalionul, făcînd pe tinerii ușuratici grăbiți să ajungă la Cracovia, la carnaval. Trepka rămînea acasă. Era, după spusa lui, prea bătrîn pentru asemenea întreprinderi și mai adăuga întru justificarea sa ceva grozav de savant despre care tinerii lui prieteni nici nu voiau să audă.

Zis și făcut. Caii înșeuăți noaptea așteptau la stănog. Hăitașul Walek cu haita de cîini plecase în ajun la un vînător cunoscut de lîngă Tarnów. Veniră, în sfîrșit, zorile, reci, cu vînt...

Sufla în rafale, cu ploaie și zăpadă. Drumul noroit, cu băltoacele și hîrtoapele lui înghețate, era alunecos ca sticla. Lumina nu izbutea să se smulgă din cătușele nopții, deși dimineata venise demult. Părea că ziuă nu se va mai face niciodată. Soba din cameră scotea fum, lemnele ardeau anevoie. Cei doi complotiști se foiau grăbiți prin conacul străvechi, în focul ultimelor pregătiri. Purtau cizme călduroase și haine de vînătoare. În mîini harapnice, la briu cuțite de vînătoare. La sîn avea fiecare ascuns cite un pistol.

Trepka era supărat, furios și nu mai contenea din bodogănit. Zicea că e bolnav și pentru orice nimic îi certa pe servitori. Ședea într-un colț al canapelei, de unde una, două sărea în picioare gata parcă să dea glas unei mari taine... Totul luă sfîrșit însă cu un torent de injurături, în care erau amestecate vorbe necuviincioase poloneze, franțuzești, ungurești și poate chiar și turcești.

— În orice caz — bodogănea — dacă veți primi vreun ordin, scurt, dar hotărît, să căsăpiți vreun clan de cafri sau botocuzi, în interesul închipuit al zdrobitei... hm, hm, să aveți totuși un dram de îndurare în sufletele voastre. Pur și simplu din considerente personale măcar. Să vă faceți nod la mustăță, ca să nu uitați aceste sfaturi. E bine să fii tiran cu vecinul de dragul propriilor tale interese, însă înțelept este să-ți lași măcar o porțiță de

ieșire pentru cazul cînd, Doamne păzește, va trebui să dai socoteală în fața istoriei. *Magistra vitae*¹, înțelegi, Olbromski !

— Poruncește să ni se aducă micul dejun, îl întrepruse Cedro.

— E bine să-i smulgi limba dușmanului pentru cauza lui Napoleon, care merge asupra Berlinului, dar nu strică să mai și cruți uneori cîte o viață. Să le spintecați burta tuturor de-a valma nu vă sfătuiesc. Să mai rămînă și unul, doi de sămînță. Dacă printre cei cruțați se nimește vreun Klopstock, sau chiar Gutenberg în persoană !

Pentru ultima oară s-a adus la masă vin fierț și prietenii se așezară să mănînce. Trepka puse deoparte cana, se repezi pînă la odăița lui, aduse de acolo o sticlută veche-străveche ; porunci servitorului s-o destupe și umplu trei păhărele. Înălță cupa căznindu-se să rostească un toast, să bea în sănătatea nu știu cui... Mormăi îndelung cuvinte de neînțeles, din care tot ce se putu desluși fură aceleași înjurături ungurești și franțuzești. Tulburarea lui i se transmise și lui Krzysztof. Tînărul se aruncă la pieptul bătrînului și cei doi rămaseră multă vreme îmbrățișați, înainte de a goli paharul de bunăramas.

— Nekanda ! exclamă Cedro.

— Stai puțin ! Uite... pentru străvechiul nostru drept de a exista în istoria universală ! La naiba... spun tot felul de nerozii... Beau pentru... ca voi — fi-ar să fie ! — să nu adăugați o nouă rușine...

— Ascultă-mă, te implor, strigă Krzysztof, de cum plecăm, urcă în brișcă și dă fuga la Olszyna să-l anunți pe tata...

— Bine, bine...

— Fă asta pentru mine. Trebuie să-i explici totul, ca să mă ierte. Să-i spui, m-auzi ? Să-i spui că, plecînd, știam ce ticăloșie săvîrșesc față de el...

— Am să-i spun, am să-i spun, la naiba !

— Szczepan, înțelegi tu oare ce misiune îți încredințez ? Știu că nu te prea înțelegi cu tata, știu că nu

¹ *Historia est magistra vitae* — istoria este dascălul vieții.
(Proverb latinesc.)

vă pricepeți să stați de vorbă unul cu altul, dar în clipa cînd eu plec pe furîș...

— ...Și că mă cam tem de tata... Lasă, nu mă învăța, pane conte, rogu-te, ce trebuie să fac. În clipa asta ! În orice clipă din viața mea știu eu bine ce trebuie să fac. O să mă duc la Olszyna și o să lămuresc totul. Ți-am spus o dată, nu ? Am eu calitate de diplomat, așa că să nu-ți faci griji nici pentru moștenirea ta, nici pentru titlul tău...

— Oare nici în asemenea împrejurări nu-i poți ierta micile lui slăbiciuni ?

— Dacă pot sau nu să iert slăbiciunile cuiva ? Cine dacă nu eu ?... Spune tu, Rafał, dacă eu, în general...

— Poruncește, bătrîne, să ne-aducă acum caii, șopti, nepăsător, cel de al treilea. Văd că începi să te-nfierbînti.

— Ai înnebunit ! Stai să se lumineze. Îți frîgi gîtul pe-ntuneric și mai schilodești și calul contelui. Stai să se lumineze.

— Las-o baltă !

— Băiatul mănîcă. Dă-i pace omului, fir-ar să fie, să mănînce liniștit. Dacă singur te-ai ghiftuit și ai băut vin fiert pe săturate, nu înseamnă că alții trebuie să meargă pe frig cu burta goală, de dragul prostiilor voastre.

— Mai bine să ne vadă cît mai puțin cînd plecăm.

— Nu are rost să faceți atîta caz din poznele voastre copilărești ! Oricum o să vă întoarceți din drum. La al treilea popas o să începeți ca iepurii să tremurați de frică și o să veniți acasă cu caii de căpăstru. O să-i osteniți degeaba și-atît !

— Te rog, Trepka...

— Ia te uită la ei ce se mai grozăvesc ! Mari luptători !...

— Poruncește să fie aduși caii ! mormăi Cedro.

Tinărul slujitor, chemat, alergă la grajd și în scurt timp răsună pe pămîntul înghețat țacănitul ritmic a patru perechi de copite. Cei trei prieteni își ridicară paharele pline cu vin de Tokaj. Privirile lor se încrucișară cum se încrucișează spadele la depunerea jurămîntului. Înfundîndu-și pe cap căciulile de blană, Cedro și Rafał ieșiră fuga din casă și săriră în șa. Cu capul descoperit, Trepka

merse o vreme prin curte în urma lor, pînă cînd caii se smuciră din loc, o luară la goană și dispărură dincolo de gard.

Vremea era îngrozitoare. Bătea un vînt tăios, de sus cernea cînd un fel de mazăriche, cînd ploaie rece. Trepka se opri o clipă și ascultă șuierul vîntului tîrcolind în jurul casei, în ramurile copacilor, luînd-o la goană peste cîmp, peste bălăriile uscate.

În vuietul lui puternic Trepka deslușea un glas omenesc, cuvinte rostite pe jumătate parcă, frînte pentru totdeauna la porunca unei puteri de neînvins. Glasul acela îi străpunse inima. Își închise ochii ca să nu vadă pustiul din jur. Se simți dintr-o dată singur și bătrîn. Dragostea de țară de altădată, aducătoare de atîtea deziluzii, dragostea-obidă renăscu iarăși în inima lui, precum pasărea Fenix din propria-i cenușă. Și iarăși îi turnă amărăciune în suflet.

— Ca și atunci, ca și atunci... șoptea, întorcîndu-se spre casă cu pași mari.

Buzele îi tresăriră și cuvinte fără șir, de neînțeles aproape, adresate sie însuși, cuvinte-simboluri, martore ale chinurilor și cugetărilor de altădată, cuvinte suspine îi smulse de pe buze vîntul dezlănțuit.

— O, neamul meu, neamul meu... cel mai abătut dintre toate...

Între timp, cei doi flăcăi zburau în galop pe drumeagul vicinal ce ducea la șleaul mare. În zare se vedea pădurea întunecată, cu un sătuc la marginea ei. În ferestrele joase ale caselor apărute de vremuiala de afară cu paie și mușchi se și aprinseseră luminițe. La dreapta și la stînga se întindeau miriști negre, putregăite. Fișile de apă printre brazde tremurau și se încrețeau de frig. Într-un loc, pe un hat, Krzysztof zări o grămadă de pietre acoperită cu urzică veștedă. O frunză udă, neagră, flutura pe un lujer, ca o cîrpă în bătaia vîntului.

— Și ție rămas-bun ! șopti Cedro.

În întunericul din depărtare se înălța stingher un pâr sălbatic, cu ramurile strîmbe și ghimpoase. Îl ținea minte din fragedă copilărie, îl vedea pe fereastra cămăruței sale de pe cînd era încă micuțul Krzys. Își aduse deo-

dată aminte de o zi îndepărtată, cum se trezise din somn, dintr-un vis urît, și cu ochii încă plini de lacrimi dădu de silueta părului și-i zîmbi ca unui semn al vieții și al fericirii. Acum, ramurile scâlîmbe se cutremurară, suspinînd, și plînsul amar al bătrînului păr răsună în cîmp.

Țăcănitul vesel și apăsător al cailor gonind pe pămîntul înghețat îl acoperi. Călăreții ajunseră la răsplîntia unde drumurile se aștern spre cele patru zări ale lumii. Un stîlp putred, vopsit cîndva într-o culoare închisă, străjuia răscrucea. Sus era o iconiță de tablă bătută în patru cuie. Doi ochi milostivi, încețoșați parcă de lacrimi și încremeniți de durere, priveau în hăul întunecat al nopții ce se pierdea în zare, spre codri și păduri, în întinderea pustie a luncilor, în tristețea drumurilor confundate în somn. Krzysztof trase calul de dîrlogi și-l întoarse spre stîlp. Își scoase căciula și-și înălță ochii la icoană. Oftă... Și din adîncul duhului său, nu din al inimii lui materiale, se revărsă o rugăciune. Nu pentru viața sa; nu pentru tata, mama sau sora lui, ci pentru aceste cîmpuri întinse, ude de ploaie, pentru patria toată, copleșită de suferință...

Și iarăși goneau călăreții, cu vîntul vuindu-le în urechi. Lăsară în urmă drumul spre Olszyna și casa părintească. Krzysztof le dăruie numai cu o căutătură fugară. Prin pîcla dinaintea zorilor și prin norii zburători se zăreau tulbure, din spate, pătulele întunecate, cu stîlpilor de piatră și acoperișurile largi, iar deasupra crestele copacilor legănate de vînt. În fundul grădinii se vedeau cele două coșuri albe ale conacului din care se și înălța fumul, topindu-se printre nori. Krzysztof se ridică în scări, se așeză mai bine în șa și dădu bici calului. Un crîng de mesteceni îi mai despărțea de marele șleau. Se și apropiau de marginea lui.

Pe neașteptate, Rafał opri calul cu un strigăt de spaimă.

Din desîșul copacilor le ieși în cale bătrînul Cedro. Mergea prin mijlocul drumului noroios drept spre călăreți. Avea obrații supti, ochii adînciți în orbite, părul cărunt, necănit, îi atîrna de sub pălărie. Se vedea că se îmbrăcase în grabă, la nimereală. Tot mergînd înainte,

bătrînul ajunse pînă la grumazul calului, pînă la scara în care era înfipt piciorul fiului său. Krzysztof îl văzu. Mina albă, frumoasă, gingașă și vlăguită a bătrînului alunecă, neputincioasă, de-a lungul trăgătorii și a carîmbului noroit. Bătrînul își înălță anevoie fruntea și cu ochii înlăcrimați și orbiți de deznădejde căută chipul fiului. Buzele lui, totdeauna surîzătoare, pe care nicio dată nu le strîmbase meschina durere, acum hohoteau de plîns și murmurau bătrînește :

— Krzysiu, Krzysiu...

Umerii bătrînului tremurau și mîinile îi zvicneau, de parcă le-ar fi ars cineva cu fierul înroșit.

— Krzysiu, Krzysiu...

Bătea pasul pe loc, împleticindu-se. Era vădit că nu mai rezistă mult și o să cadă la pămînt dintr-o clipă într-alta ca o buruiană ruptă de vînt. Mîinile încercau, inconștient, să-l tragă pe Krzysztof jos de pe cal, se agățau de mînele lui, de buzunare...

— Am să poruncesc... să vină argații... am să te leg... am să te închid... mormăiau buzele.

Krzysztof slăbi încet dîrlogii. Se făcuse alb, ca un mort.

Ochii îi erau pe jumătate închiși, gura strînsă. Se aplecă alene și îl luă pe bătrîn de mîini, de parcă ar fi vrut să ia puterea de împotrivire a acestor mîini minunate, chinuite, să le lege laolaltă. Le ridică amîndouă și le lipi cu un suspin de pieptul său. Capul fiului se lipi de fruntea părintelui, răsufările lor se amestecară, o forță de neînfrînt le atrăgea trupurile neputincioase unul spre celălalt.

Lui Rafał i se părea că nu se va sfîrși nicio dată clipa aceea. Era incredințat că tot planul lor a căzut baltă.

Deodată însă, Krzysztof își veni în fire și se îndreptă de spate. Deschise larg ochii, cu o hotărîre de neclintit întipărită pe fața ce-i încremenea încet ca o mască. Cu o mișcare dîrză îndepărtă brațele bătrînului întinse spre el. Oftă și lovi aprig calul cu biciușca. Amîndoi caii cabrară, se smuciră din loc și porniră în goană înainte, Krzysztof continua să-l biciuiască pe al său. Aplecați în sa, călăreții goneau ca vîntul, cu tropăit greu, surd de copite. Piepturile lor îndurerate primeau suflarea rece

a vîntului. Galopau tot mai repede, mai repede, mai repede... Se cufundau în pîcla depărtării, în ceața fără de margini, în şuietul vîntului.

EŞAFODUL

Ajunseră la Cracovia într-o zi geroasă de decembrie, către amiază. Caii sătui, înhămați la o brișcă ferecată cracoviană, erau încinși de goană, iar călătorii stăpîniți de nerăbdare. Voiau să intre cît mai repede neobservați în oraș și să ajungă la un oarecare văr de-al lui Trepka, om care urma să se ocupe mai departe de soarta lor.

Apropiindu-se de Poarta Floriańska văzură de departe forfotă și într-un loc anume, dincolo de zidul dărîmat al orașului, adunată o mare mulțime de oameni.

Dintr-o dată, Rafał îl strînse de mîină pe Cedro și cu o mișcare a capului îi arătă discret ceva în zare. Krzysztof își încordă privirea, dar, miop cum era, nu văzu nimic deosebit. Atunci Olbromski se aplecă spre el și, cu un surîs straniu pe buze, îi șopti la ureche :

— Eşafodul...

Cedro se mai uită o dată în direcția arătată... Și, în sfîrșit, desluși o construcție bizară... Un stîlp înalt cu o grindă lungă, transversală, bătută sus. Mulțimea se foia în locul acela și lărmuia, lărmuia neconținut. Dintr-acolo răzbătea vuiet, freamăt neostoit.

Vuietul crește, crește mereu, ca o furtună colindînd printre păduri... O secundă încă și va scăpăra cerul, și tunetul se va prăvăli bubuind și va cutremura pămîntul. Vuietul pierde din putere, se domolește, se stinge parcă. Și nu se mai aude decît un murmur surd...

Cum Poarta Floriańska era ticsită de care și trăsurî, venite din ambele direcții, cei doi călători săriră din brișcă și o porniră înainte pe jos, spre eşafod. Se amestecară în mulțimea lărmuitoare. Nu le ajungeau la u-

reche decît frînturi de cuvinte, întrucît fiecare căuta să-şi spună impresiile pe şoptite, aşa ca să nu fie auzit decît de acela căruia îi vorbea. Totuşi cei doi tineri desluşiră nişte nume. Două se repetau mereu : Wysiekiński şi Baum, Baum şi Wysiekiński. Oprindu-se la tot pasul pe lîngă diferite grupuri de oameni, prietenii înţeleseră, în sfîrşit, că se aşteaptă să fie aduşi la locul execuţiei trei tineri, osîndiţi la moarte pentru tentativa de a trece „la polonezi“. Prinşi la graniţă de patrulă, au fost aduşi sub escortă la Cracovia, judecaţi în pripă, şi în curînd urmau să atîrne în ştreag pe eşafodul proaspăt înşchebat, ca învăţătură de minte pentru alte sute şi mii de oameni.

Pe cei doi flăcăi îi trecură fiorii. Pe buzele lui Rafał flutură zîmbetul lui de altădată, din vremea întemniţării sale, şi care demult, demult încă, după întremarea sa la Stokłosy, îi dispăruse de pe chip.

— Baum, Baum... Mă întreb dacă n-o fi cumva fiul consilierului ?... spuse un tîrgoveţ încotoşmănat pînă peste urechi într-o şubă călduroasă.

— Aţi ghicit, pane, este chiar fiul consilierului, răspunse cineva din mulţime.

— Ei, dacă-i aşa, bătrînul o să capete graţierea fiului !...

— La tribunalul militar ? Vezi să nu !

— Wysiekiński are şi el un frate slujbaş la stat. Ar putea şi el să spere în protecţie. Dar nici vorbă ! Nu — vezi — trei cîrlige are spînzurătoarea.

— Şi pentru cine-i cel de al treilea, spune-mi, rogu-te !

— Nu ştiu, domniţă !

— Ce le-o fi trebuit mucoşilor să se bage în bocluc ? !

— Eeh ! Capete înfierbîntate, pane ! Li s-a făcut de bătaie !

— Tinereţe fără minte !

— Poftim, au luptat mai mult de-o grămadă !

— Că bine zici, domnule ! Le-a plăcut mondirul cu galoane ! Li s-a făcut de *parle franse*. Iar dragonul ţup ! pe urma lor şi haţ de poală ! Acum o să *parle franse* cu funia de gît.

— Ți se rupe inima...
— Da' vezi c-o să le bage altora mințile în cap...
— Altfel nu ieși la capăt cu ei. Toți ar da buzna peste Pilica și n-ar mai avea cine să muncească.

— Zău așa ! Am și eu un fiu de-i mijește mustața. Mă ia cu frig cînd mă gîndesc. Iacătă-l, stă și se uită... Stai, uită-te ! O să-ți piară pofta cînd o să vezi cu ochii tăi și o să simți a ce miroase ispita asta !...

— Cică mergeau printre cordoane cum am merge noi, pani dragă, printre tarabe la piață.

— Parcă ăștia au minte ! Capete seci !

— Asta-i, pani, tinerețe necoaptă ! Fierbe sîngele în vine și le dă ghes : Du-te ! Du-te !... Nu se astîmpără, nu pot sta locului !...

— Vin ! Vin ! răsună în mulțime.

— Cine vine ?

— Dragonii ! Cavaleria ! Dragonii verzi ai lui Loe-
wenstein !

— Dragonii albi după ei !

— Dragonii regimentului de Hessen.

— Carabinerii după ei !

— Cuirasierii albi după ei !

— Bat tobele ! Auziți ?... Pentru sufletul morților !

— Ce se aude ?

— Clopotele !

— Clopotele, bat clopotele !

Pe strada Sławkowska răsună ropotul surd, stăruitor al tobelor. Tam-tamul acela sinistru stîrni mulțimea. Larma gloatei curioase sporea tot mai mult, parcă mai pătrunzătoare decît bătaia tobelor. În vuietul acela tot mai intens, mai sălbatic și parcă vesel al mulțimii era ceva greu de redat prin cuvinte și care te seca la inimă. Cedro și Olbromski mergeau, sau mai degrabă pluteau duși de șuvoiul viu de oameni cu ochii ațintiți la eșafodul alb de lemn. În depărtare, în coridoarele întunecoase ale străzilor, dincolo de piețele golite de lume, se auzea zvonul de aramă al unui clopot singuratic.

Mulțimea răbufni din străzi și se cocoță pe malul de pămînt și pe zidul dărîmat al orașului. Cavaleria se apropie, zăngănindu-și armele și harnașamentele. După ea venea infanteria prin mijlocul străzii. Tobe-
le băteau

ritmic și continuu, de parcă ar fi fost însăși inima alarmată a mulțimii. Pe neașteptate, peste marea de capete, se înălțară trei siluete. Trei umbre palide. Cu mâinile legate la spate, cu gîturile dezgolate... Pășiră cu curaj înainte...

Mulțimea tăcu, își îndesă capul între umeri și încremeni. Tobele tăcură și ele brusc. Se lăsă o liniște de mormînt. Numai clopotul singuratic zvonea mai departe.

De undeva răzbi un glas, de copil parcă, ciudat și sinistru, caraghios în mijlocul acelei mulțimi de oameni. Răsună îndelung, contopindu-și cuvintele nedeslușite într-un sunet prelung. Apoi tăou și el.

Atunci, pe podiumul eșafodului se arată o a patra siluetă. Un oftat reținut trecu prin mulțime. Marea de capete se legănă, înfiorată.

Omul se apropie de osîndiți și-i dezlegă mâinile primului. Apoi îl luă de mînă și-l coborî de pe podium.

Mulțimea răsuflă. O șoaptă ușoară, precum foșnetul unui crîng de mesteceni înainte de furtună, străbătu piața de la un capăt la altul :

— Wysiekierski, Wysiekierski, Wysiekierski !...

Călăul urcă înapoi scările. În liniștea mormîntală nu se auzea decît scîrțitul treptelor sub călcătura lui grea. Dezlegă mâinile celui de al doilea condamnat și-l coborî și pe el de pe podium.

Mulțimea lărmui mai tare, mai înviorată : „Baum, Baum !“

Capetele tresăriră ca unul și vestea binecuvîntată zbură din gură în gură :

— Slavă Domnului !

— Dumnezeu e cu noi.

— Îl trimit la oaste !

— Pe viață !

— Sub'arme !

— Le-au dăruit viața.

— Le-au dăruit viața, le-au dăruit viața...

Călăul urcă pentru a treia oară și, liniștit, începu să-și tragă pe mîini niște mănuși mari, roșii.

Al treilea osîndit stătea nemișcat. Cu capul sus. Pletele negre îi cădeau peste gîtul dezgolit. Avea o frunte

albă. Ochii nemișcați, ca două adâncituri întunecate, priveau mulțimea.

- Acesta-i vinovatul ! se auzi în mulțime.
- El i-a îndemnat pe ceilalți.
- El i-a dus din casele părintești !
- El s-a împotrivit soldaților !
- El a tăcut la judecată !
- El e vinovatul !

Călăul se apropie de el cu pași rari. Îi dezgoli și mai mult gâtul. Cu o mișcare agilă îl prinse în laț.

Dintr-o dată funia se întinse.

Pînă să se dezmeticească norodul, pînă să-și tragă sufletul, necunoscutul și atîrna în laț. Picioarele i se îndoiră din genunchi, călcîiele alunecară și, încet, începură să se ridice. Călăul cu o mișcare ușoară ținu o clipă trupul în loc, apoi cu putere îl trase de mîini în jos. Își scoase repede mînușile și le azvîrli pe eșafod.

JAZ

Prietenii și rudele lui Szczepan Trepka i-au ajutat pe Krzysztof și pe Rafał să capete pașaport pentru Viena, unde se grăbeau să ajungă, chipurile, la carnaval. Plecările dese ale lui Krzysztof în capitala de pe Dunăre, adevărate de numeroase vize de pe pașapoartele lui precedente, loialitatea fără greș a tatălui său ca și alte împrejurări ușuraseră soluționarea problemei. Puțin mai anevoie au mers lucrurile cu pașaportul lui Olbromski, dar pînă la urmă obstacolele au fost învinse, sau mai bine zis ocolite. Rafał purta acum un alt nume de familie. Amîndoi tinerii se echipaseră în costume de drum din stofă verde-închis, întrucît știau că dincolo de Vistula și Pilica, în „țara polonezilor“ era mai greu de procurat. Închiriară o sanie pînă la primul popas, care, după un plan bine chibzuit, urma să aibă loc pe malul

Vistulei, pe moșia Jaz, și în ajunul ajunului de Crăciun porniră la drum.

Persoanele care i-au ajutat notaseră câteva puncte de pe rîu unde ar fi mai ușor să treacă granița. Primul dintre aceste locuri de pe listă era Jaz, moșia șambelanului Ołowski. Celor doi conspiratori le era totuna unde anume vor trece rîul, dar Rafał auzise întîmplător de la un tînăr de lume, rudă cu Trepka, faptul că soția șambelanului, născută Gintułt, ar fi soră cu prințul Jan Gintułt din Grudno. Știrea îl tulbură întrucitva. Cu abilitate, fără să exercite vreo presiune asupra lui Krzysztof, întoarse în așa fel lucrurile, încît hotărîră să meargă întîi și întîi la Jaz, și acolo să-și încerce norocul. Îi era, de fapt, totuna pe care dintre surorile prințului o va putea astfel întîlni, îl cuprinsese însă un fel de curiozitate și o nedeslușită dorință de a revedea un chip demult cunoscut... Amîndoi tinerii arătau foarte eleganți în surtucele lor, chipurile, croite după ultima modă vieneză, și în pantalonii colanți cu paftale; le lipseau doar galoanele și vipuștile pentru a fi adevărate uniforme de artileriști.

Scumpe erau surtucele pe care le purtau! În căptușeala fiecăruia erau cusuți cu iscusință destui ducați. La sîn fiecare mai avea, pentru orice întîmplare, cîte un pumnal venețian și un pistol. În schimb, pălăriile și șubele moderne îi făceau să arate ca doi filfizoni ușurațici grăbind la petrecere.

În ajun de Crăciun, spre seară, ajunseră la Jaz. Traseră la hanul de pe șleaul mare. Castelul, sau mai degrabă casa de piatră cu etaj, simplă, fără nici un fel de ornamente arhitectonice, de curînd ridicată, se vedea sus pe deal, între copaci, la o bună depărtare de Vistula. Olbromski, sub pretext că se îngrijește de cai, se apucă să cerceteze amănunțit locul și împrejurimile. Cedro, vrînd chipurile să innopteze la han, începu să-l descoasă pe hangiu, ca un străin venit de departe, cine locuiește la castel, cum se numesc, dacă au copii? Era un lucru de căpetenie să nu trezească nici cea mai mică bănuială. Din discuția cu hangiul, Cedro află, spre nemulțumirea sa, că în ultimele zile a fost trimis la Jaz un detașament

de dragoni austrieci, sub comanda unui ofițer, pentru întărirea pazei pe Vistula. Soldații, zicea hangiu, sînt încartiruiți în sat, chiar pe malul apei, și nici măcar ofițerul nu locuiește la castel, ci într-o casă țărănească. Patrula de aici face legătura cu patrula din satul vecin. Noaptea, aprind focuri și păzesc granița cu toată strășnicia, se poate spune. Oricine ar încerca să se apropie de rîu dintr-o parte sau alta ia la iuțală un glonte în cap și gata socoteala. Astfel Vistula, care despărțea Silezia, ocupată de franțuji, de Galiția, era vegheată cu toată grija. Cedro, cu aerul unui om pe care asemenea lucruri nu-l privesc cîtuși de puțin, începu, netulburat și cu demnitate boierească, să întrebe despre proprietarii moșiei.

Află că moșierul este încă la Viena, dar îl așteaptă să vină de sărbători, și că moșierita dă un bal a doua zi de Crăciun, la care vor veni foarte mulți invitați din tot ținutul, chiar și comandantul detașamentului de dragoni. Cei doi prieteni, de față cu servitorii hanului și cu hangiu, începură să se întrebe cu glas tare dacă n-ar fi cazul, avînd în vedere sărbătorile care i-au prins acolo, întîrziindu-le plecarea la Viena, să facă o vizită moșieritei, sau cel puțin s-o roage să le acorde găzduire măcar în prima zi de Crăciun. După îndelungi discuții, luară hotărîrea să plece neîntîrziat la castel. O porniră pe jos. Cînd ajunseră la poarta castelului se lăsa seara.

Pe Rafał îl cuprinsese un sentiment de tulburare. O lume ce murise demult pentru el, pe care, după o luptă suflătoare îndelungată, o respinsese hotărît cu tot elanul tinereții sale, era acum din nou atît de aproape de el... Nu gîndul că ar putea s-o revadă pe prințesa Elżbieta însăși îl tulbura. A reîntîlni însă o ființă din vremurile acelea minunate ale juneții sale era ca și cum în toiul iernii te-ai trezi dimineata și ai vedea că în jur e primăvară. Clipă de clipă îi sporea curiozitatea. Apoi sentimentul acela neplăcut de neliniște, care, totuși, oricît ar părea de ciudat, îl împingea înainte, se risipi dintr-o dată. S-ar fi mulțumit poate să arunce o singură privire și apoi să fugă cît mai departe de amintiri și de năluciri stupide, ba chiar era gata parcă să-l roage pe Krzysztof să renunțe la vizita hotărîtă... Să fi fost însă cu adevărat nevoit să

facă cale întoarsă s-ar fi simțit fără doar și poate cum nu se poate mai abătut, vitregit de o imensă bucurie.

În timp ce mergea prin parcul castelului pe o alee mărginită de copaci desfrunziți, fremătînd monoton în bătaia rece a vîntului, Rafał își întrebă prietenul cu un glas cît mai indiferent :

— Nu știi cumva cum o cheamă pe această doamnă Ołowska ?

— Cum o cheamă ? Habar n-am. De unde aș putea să știu ?

— Poate că poimîine e chiar onomastica ei ?

— De sfîntul Szczepan ¹ ? Mă-ndoiesc ca o doamnă să fie tiză cu Trepka al nostru.

— Adevărat, e sf. Szczepan.

— Tu, pare-mi-se, după cîte-mi amintesc, ai prejudecăți... Sau, cum ți-a prezis Trepka, te cam încearcă frica. Poate vrei să te-ntorci ?

— Pentru nimic în lume... răspunse Rafał, întinzîndu-se alene.

— Totuși, stai, am să-ți spun îndată cum o cheamă pe doamna aceasta. Cine știe, poate să ne prindă bine. Ba chiar trebuie să ne luăm drept regulă de conduită de a ne interesa de orice amănunt, cît de mic.

— Ia-ți drept regulă orice dorești, să-mi spui însă rogu-te, de unde ai să-i afli numele ?

— Simplu... Am la mine o scrisoare recomandată adresată ei de filfizonul acela cu părul creț, neam cu Trepka.

— Arată-mi-o.

Cedro scoase dintr-o despărțitură secretă a portofelului său un bilețel frumos împăturit, roz-azuriu. Se strădui să descifreze adresa la lumina crepusculară a zilei. Se aplecară amîndoi deasupra bilețului și Rafał văzu primul : „Madame Elisabeth de Ołowska“.

Îl scăldă o sudoare rece... Totuși izbuti repede să-și vină în fire și să pară din nou vesel și liniștit. Își ridică privirea spre ferestrele castelului în care ici și colo tocmai se aprindea lumina. Intrarea principală, cu portic, de

¹ Ștefan.

care se apropiară, era bătută în scînduri. Pe treptele înghețate se așternuse zăpadă proaspătă.

Rafał mergea indiferent, cu un sentiment de voioasă curiozitate, aproape dezamăgit. Se supusese gîndului plăcut, aproape superstițios, că trebuia să se întîmple neapărat așa, că n-ar fi putut să fie altfel. Trebuia să vină aici. I se părușe chiar la un moment dat că o mină rece îl atinge pe umăr... Era profund tulburat, cuprins de o dulce neliniște ce-i stăpînea întreaga făptură.

Tinerii prieteni cotiră pe după colțul castelului și dădură, în sfîrșit, de o ușă caldă, umblată... Era larg deschisă și ducea într-un antret întunecos. Se uitară la dreapta, la stînga, în odăile de serviciu, pînă dădură cu ochii de un lacheu bătrîn, îmbrăcat de casă, care moțăia. Îl treziră. Acesta, aflînd că vin de la Cracovia și că caută pe pani moșiereasă, prinse să se scuze și să se agite, pînă cînd, în cele din urmă, îi conduse în odăile boierești. Cedro și Rafał ajunseră într-un salon nu prea mare, cald, al cărui mobilier abia de-l puteau desluși în penumbra înserării. Într-un ungher întunecos, pe o comodă, joasă, de ultimă modă, ticăia vesel un ceas de masă, al cărui sunet părea să fie destinat a măsura numai clipele senine, fericite ale timpului. Lacheul aprinse cîteva lumînări de ceară, luă cărțile de vizită ale celor doi oaspeți, ornate cu frumoase viniete după niște gravuri în aramă ale unui artist la modă din Cracovia, și dispăru. La început lumînările abia ardeau, dar mai apoi flacăra lor se înteți și revărsă lumina ei galbenă în cameră.

Lui Rafał i se părea că se află la Varșovia... În așteptarea Helenei de With... Într-o clipă se va arăta în salon, îndată îi va trece pragul. E cu putință oare ? Helena de With... Așteptarea înfiorată îi înceteșă ochii și el șoptea în sine sa, cu dinții încleștați : „Taci, taci ! Liniștește-te, liniștește-te !“

Dincolo de geamurile înghețate, vuiau surd și monoton ramurile dezgolite ale copacilor. Krzysztof ședea îngîndurat, cu bărbia sprijinită într-o mină și cu ochii atinți la flacăra lumînării. La un moment dat, plictisit, spuse, ridicîndu-și capul :

— Ce naiba ! Nimeni nu vine !

Rafał tresări, atât de străin era glasul prietenului de lumea în care i se adâncise sufletul. Ca să-i mai treacă timpul, luă de pe masă un album legat în piele cu modele superbe de aur la colțuri și pe cotor. Îl deschise și de la primele file văzu imagini, în acuarelă, de la Grudno. Mai întoarse câteva pagini și dădu cu ochii de alea „lui”. Artistul voise, pesemne, să evoce pe foaia impasibilă de hîrtie lumina verde, vie, din adîncul aleii, cu toată frumusețea ei unică, plină de melancolie. Dar penelul său nu izbutise să redea decît culoarea și atât. Neputincioasă strădanie a unei mîini de maestru. Numai unui singur om pictura aceea îi putea sugera realitatea ; ea îi trezea în suflet amintirea clară a unor vremi ce nu se vor mai întoarce niciodată, a anilor tinereții, pierduți pentru totdeauna. Acest om era Olbromski. Rafał uită unde se află și ce-i cu el. Nu-și mai luă ochii de la pagina de album. Ca vrăjit, re trăia acele zile cînd, izgonit de acasă, după moartea fratelui, rămăsese singur pe lume și printre oameni străini, necunoscuți, își căuta drumul în viață, își croia o cale largă sufletului său.

— Alee, aleea mea, șoptea abia auzit...

În ultimul plan, în perspectiva înnegurată a desenului, se deschidea aleea. „Pe această cărare am ieșit din lumea de basm la realitate“, gîndea Rafał cu un zîmbet amar pe buze. Krzysztof îi spunea ceva. Nu putea și nici nu voia să-i deslușească vorbele. Se străduia să descopere în acuarela din fața sa tot ce se ascundea dincolo de culorile ei. Asculta parcă o melodie îndrăgită care îi tulbura și-i sfîșia sufletul, îi mișca și-i readucea la viață inima. Cît n-ar fi dat să păstreze pentru totdeauna acel desen fără valoare pentru alții !

Krzysztof găsi și el pe masă ceva ce-l interesa. Erau câteva cărți. Deschise una dintre ele la semnul brodat lăsat între pagini și începu să citească, vîrîndu-și, după obicei, nasul în carte. Rîndurile citite îl pasionară în-îr-atît, încît se ridică, căutînd lumină mai bună, se aplecă aproape de tot de flacăra lumînării ce-i dezvăluia profilul. Cînd și cînd, își întorcea capul spre Rafał, ca să-i împărtășească și lui din ideile extraordinare care îi lu-

minau parcă fruntea și sufletul, dar noi și noi impresii îl cufundau și mai adînc într-o splendidă și nemărginită uimire. Cei doi prieteni erau în clipa aceea teribil de departe unul de altul...

Între timp, lîngă ușa acoperită de draperie se auzi foșnetul unei rochii de mătase. Sub pași ușori scîrții discret parchetul din lemn de plop.

Tinerii, transportați, nici nu se clintiră. Foșnetul se topise în tăcerea din odaie. Numai ceasul mic de marmură măsura vesel minutele fericite.

Deodată, Krzysztof strigă entuziasmat :

— Ascultă ! Ascultă ! E nemaipomenit... Păi eu de o mie... dar ce spun... de o sută de mii de ori... m-am gîndit la asta...

— La ce, la ce te-ai gîndit ? Nu țipa !

— M-am gîndit la același lucru !

— Și anume ?

— Sînt gîndurile mele !... Rafał ! De-aș putea să-ți redau prin cuvinte ce fericire imensă și tulburătoare este să-ți vezi gîndurile confirmate, descoperite, scoase la lumină !

— Și ce gînduri sînt, mă rog, atît de nemaipomenite ?

— În sfîrșit, mă regăsesc pe mine însumi ! Întotdeauna mi s-a părut că numai un nebun poate să gîndească așa, iar el, uite, demult, demult a exprimat aceleași idei. Pe toate le-a cuprins cu mintea lui pătrunzătoare. Și cum știe să le redea ! Ascultă numai... O, Rousseau, Rousseau !... Ascultă...

Krzysztof ridică ochii la Rafał și deodată lăsă în jos cartea. Se fistici și cu o înclinare grațioasă se dădu cu doi pași înapoi. Rafał, văzîndu-i tulburarea, se ridică și întoarse capul.

Înaintea lor sta prințesa Elżbieta.

Nu, nu era prințesa de altădată. Era pani Ołowska, de două, de trei ori, de zece ori mai frumoasă, dar alta decît cea pe care o cunoscuse el. Era frumusețea implinită a unei femei de douăzeci și șase de ani, superbă, înfloritoare — floare între flori la sfîrșit de primăvară.

Rafał nu se mai satura s-o admire, să se mire de schimbarea petrecută, de transformarea unei frumuseți

într-o altă frumusețe și mai tulburătoare. Pani Ołowska era îmbrăcată cu o tunică modernă, lungă pînă la genunchi aproape, de un cărămiziu-deschis, și cu o fustă albă destul de scurtă. Pe umerii dezgoliți avea un șal verde cu o bordură bogat brodată. Acum purta o altfel de pieptănătură : zuluți care îi încadrau fața, iar la ceafă un coc mare, împletit.

Înainte de a răspunde la salut, îi privi îndelung pe oaspeți cu o privire destul de trufașă, deși cu scînteieri șăgalnice. În cele din urmă, se apropie, amabilă, de Krzysztof și, răspunzîndu-i la plecăciune, zise :

— Mă bucur să vă pot întîmpina în casa mea, stimați domni...

Pe Rafał îl salută oarecum altfel, deși nu ca la Grudno.

Îi aminti în treacăt că a mai avut cîndva plăcerea de a-l cunoaște. Ascultîndu-i glasul și privindu-i silueta, Olbromski începu să numere minutele îngăduite lor să le petreacă aici. Se bucură că timpul le era măsurat. Simțea o piatră pe inimă. Își pironi privirea în pămînt și, în timp ce Krzysztof o întreținea pe gazdă cu o discuție convențională, se cufundă în gînduri sîcîitoare. Perindîndu-le de-a valma prin minte, se opri la unul care-l liniști cît de cît : „Plec la oaste și gata ! O să fiu ostaș viteaz și nici că-mi pasă ! Cine mai e pan ca un ulan, lance ca a lui nici o armă nu-i !”

Își înălță privirea provocatoare de altădată, de la Grudno, și întîlni ochii paniei Ołowska.

Și ochii ei aveau acum altă căutătură. S-au uitat lung, liniștit și îndrăzneț la chipul lui, aceiași ochi minunați și totuși alții parcă. Ei nu s-au înnegurat de focul lăuntric al inimii și nu s-au umbrit rușinați de simțăminte tainice. De astă dată nu ! Priveau cercetător și cu provocare. La răstimpuri, scăpărau amenințător ca un nor aducător de furtună. Pani Ołowska îl dăruia pe Cedro cu zîmbete. Buzele ei rosteau cuvinte amabile, binevoitoare.

— Am fost prevenită cu privire la planurile domnilor-voastre și totul se lega cum nu se poate mai bine, dar uite că acum s-au ivit unele piedici neprevăzute...

Ce păcat... urmă ea nemulțumită, citind biletul vărului lui Trepka. În sat sînt soldați. În satul vecin la fel. Și sînt mulți, hoarde întregi. Au pus posturi unul lîngă altul aproape. Noaptea țin focul mereu aprins și strigă de nu poți dormi.

— Da, am auzit de venirea soldaților în drum spre castel, spuse Cedro cu o plecăciune.

— Nu știu dacă noile împrejurări n-o să vă determine să vă schimbați intențiile ?

— Nu, nici gînd !

— Da... asta înseamnă adevărat cavalerism. Recunosc că vă admir curajul.

La aceste cuvinte îl măsură pe Rafał cu o privire ironic-provocatoare.

— Dacă-i așa, adăugă, trebuie să trecem la fapte.

— Pani...

— Ce mai, zis și făcut. Vă previn însă că acum planul nostru este deosebit de primejdios. Autoritățile nu glumesc cu transfugii. Am auzit de la oameni bine informați că le pun fără vorbă multă lațul de gît și-i spînzură pe eșafod, sau chiar de cîte o grindă din primul pătul ce se nimerește.

— Am și avut prilejul să vedem o asemenea reprezentare austriacă, spuse Krzysztof cu aceeași plecăciune automată.

— I-au spînzurat de o grindă într-un pătul ?

— Nu, pe eșafod.

— Și ca un făcut, soțul meu nu se mai întoarce odată de la Viena. Trebuia să fie aici la ora asta. E adevărat că în asemenea chestiuni nici el nu ne poate fi de prea mare ajutor, întrucît are alte vederi și nici pînă astăzi nu-l recunoaște pe Napoleon de împărat, adăugă ea cu un zîmbet ușor ironic. Totuși, în caz extrem, ar fi putut să recurgă la relațiile și cunoștințele sale numeroase, pe care eu...

— Pani, v-am ruga să fiți foarte sinceră cu noi, spuse Cedro. Dacă planurile noastre ar putea să vă aducă necazuri...

— O nu, nu. Mie îmi place să înfrunt greutățile și-mi plac astfel de necazuri. Trebuie măcar o dată în viață să

ai emoții tari în ajun de Crăciun. Altfel, ne-ar îngheța singele în vine și viața s-ar stinge în noi.

— Oare pe meleagurile noastre emoțiile tari sînt atît de rare ?

— Unei femei, nu numai la noi, ci oriunde și oricînd, rareori îi este dat să trăiască emoții ieșite din comun. Mandatarului care a luat în grija lui această treabă i-am și dat toate indicațiile. Planul este, sau cel puțin a fost, următorul : în ziua de Sf. Szczepan va veni la noi la bal multă lume. Domniile-voastre, oaspeți, în trecere pe la noi, veți rămîne aici de sărbători, iar la bal veți dansa pe rupte. Noaptea însă, la un semnal convenit, veți pleca pe nesimțite și, fără să mai zăboviți nici o clipă, îl veți urma pe cel ce vă va conduce și, pe întuneric, veți traversa Vistula... De acord ?

— O, pani... spuse Cedro, săltîndu-se de pe scaun.

— Deocamdată să nu spunem nimic, întrucît treaba nu este încă îndeplinită. Vistula pe aici nu e prea largă, totuși nu-i chiar așa de simplu s-o traversezi.

— Noi ne simțim, de parcă ne-am și afla pe celălalt mal. Așadar, poimîine vom lupta ! spuse Cedro, aplecîndu-se spre Rafał, cu chipul luminat de zîmbetul lui larg, sincer, ca de copil.

— Domnia-ta, pane, am auzit că aveai perspective serioase la Viena, speranțe mari, și totuși ai ales drumul primejdios al nestatornicei Bellona ¹. Fără regrete și muștrări de conștiință schimbi un împărat cu un altul...

— Pani ! Mă surprind spusele dumneavoastră referitoare la succesele mele de la Viena !... Păi astea-s mai mult vorbe decît fapte, iar în ce privește împăratul nu recunosc decît pe unul singur. Trăiască împăratul !

— Din succesele domniei-tale am auzit de la bărbatul meu, care știe tot ce se petrece la Viena, ce se ascunde în scîrțîitul ghetelor, în foșnetul fracurilor, în zăngănitul ușilor. Sau poate că prietenul domniei-tale te-a ademenit pe drumul gloriei ? întrebă ea, după o scurtă tăcere.

¹ Zeița războiului la romani.

— Nici eu nu știu. Cred că pe amîndoi ne-a aprins aceeași scînteie. Dincolo de Pilica toți bărbații au încălecat pe cal !

— Da... am auzit. Și întotdeauna ești primul cînd e vorba de încălecat caii ? întrebă frumoasa doamnă, adresîndu-i-se lui Rafał.

— Da, răspunse el cu glas ferm, străin parcă. Se pare că am fost făcut pentru călărie.

Tonul său aspru îl mulțumi profund. O clipă se simți încîntat de propria sa forță. Avea impresia că i-a spîrit tîria spirituală, că s-a maturizat. Nu mai era tînrul șleah-tic la care toți se uită de sus. Își ridică ochii semeț, plin de mîndrie și asprime ostășească, din care era dispus să cedeze doar atît cît era necesar pentru respectarea etichetei de salon. Nu mai era în el nici urmă din sfiala de altădată.

Printr-o inexplicabilă comuniune sufletească, pani Ołowska îi intui starea de spirit. Era aproape învinsă. În mișcările ei, în tonul glasului, în felul în care-și pleca ușor capul cînd îl asculta, se întrezărea respectul, sau poate chiar dorința de a-și răscumpăra vina. Totodată, toate gesturile și ținuta ei căpătară un farmec cuceritor, erau minunat de firești, lipsite de orice poză sau afectare. Expresia ochilor, în care la început scăpărau fulgere, era acum plină de căldură.

Rafał își aținti ochii în ochii ei, atît cît îngăduia buna-cuviință. Pe negîndite simți cum îl prind în mrejele lor primejdioase ochii aceia supuși și sfioși. Tot mai mult se prelungeau minutele în care nu-și putea lua privirea de la umbrele albastre ale genelor minunate, de la lumina ochilor în care se oglindeau azurul necuprins al dimineții și toată strălucirea primăverii în floare. Se simți stăpînit de o imensă uimire, de parcă dintr-o dată s-ar fi deschis în fața lui priveliștea mării necuprinse, a deșertului sau a unui lanț de munți înzăpeziți. Apoi uimirea făcu loc unui entuziasm atoatebiruitor ce-i potoli sufletul, revărsîndu-se în valuri îmbălsămate. Abia în clipa aceea mai curînd simți decît văzu cu ochii strălucirea alb-imaculată a frunții, dăltuită din zăpadă sau din marmură de Carrara, tăinuind gînduri neștiute, subtil fermecătoare, aidoma unei muzici înfiripate din liniș-

tea nopții, proaspete ca apa de izvor. Abia în clipa aceea se simți descoperitorul unei comori neprețuite, al acelui chip luminos pe care trandafiriul gingaș al obrazilor se topește încet în alb-imaculat, ca zorile în lumina zilei senine de azur. Cu o clipă înainte nu văzuse decît o amin-tire crunt răscolitoare. Acum însă nu-i scăpa privirii nici jocul de umbre și lumini din jurul buzelor, nici cosița bogată de necuprins cu mîna lui de soldat. Fiecare miș-care a palmelor albe, nemuncite, aproape străvezii de gingașe, era pătrunsă de un farmec aducător de neli-niște. Frumusețea întruchipată din fața lui îl copleșea, îi lua răsuflarea, îi încetoșa mintea. Cu cît o admira mai mult pe pani Ołowska, cu atît mai profundă îi era tulbu-rarea. Îl fermeca mai cu seamă grația firească, fără urmă de afectare, cochetărie sau dorință de a plăcea, acea sim-plitate cuceritoare a unei frumuseți dintre cele mai ra-finate, inaccesibile, maiestuoase. O privire caldă, sfioasă, cîteva cuvinte blînde, din inimă, și Rafał își surprinse inima stăpînită de o neliniște la fel de intensă ca în clipele cele mai grele din viața lui. Gata să-și piardă cum-pătul, neștiind ce se întîmplă cu el, asculta glasul domol și cald, plin de senină naturalețe și bucurie nevinovată. Și dintr-o dată simți cum îi fierbe în vine un sînge nou, străin parcă, țîșnit din izvorul etern al desfătării. Pro-babil că se schimbase în clipa aceea la față, întrucît frumoasa doamnă de cîteva ori își opri îndelung privirea asupra lui.

Intră un slujitor și trase draperiile grele de la fe-restre. Dincolo de geamuri vuietul vîntului se auzea înă-bușit, plăcut, ca un murmur de încuviințare sau un ro-pot de aplauze. Lumînările de ceară revărsau în încă-pere o lumină galbenă, îmbietoare. Intră apoi un alt slujitor și-o înștiință pe doamnă că o așteaptă mandata-rul boierului. Pani Ołowska porunci să-l poftească în sa-lon. Peste o clipă, apăru un bărbat înalt, îmbrăcat în costum polonez, cu mustață bălană. Fața lui plină, ro-șie de vînt, respira sănătate. Mandatarul forăia ca-n cîmp, neluîndu-i în seamă pe oaspeți.

— Pan Kalwicki, bunul nostru protector, spuse doamna Ołowska. Iar dumneelor — cei doi trădători. Să vă spun numele lor ?

— Se numesc polonezi și nu arată rău. Altceva nici nu vreau să știu... replică, suflînd din greu, mustăciosul. Dacă-oi fi supus cumva la tortură cel puțin voi putea să declar, cîstit, pe onoarea mea de șleahitic, că nu știu cum îi cheamă.

— Bucuroși de cunoștință, îl salută Cedro. Ajutorul și protecția dumneavoastră...

— Hm, hm... ajutor ! Tocmai aici e aici... Îmi face multă plăcere să vă cunosc... De ieri seară tot chibzuiesc, de vreme ce doamna noastră s-a arătat gata — hm ! — să vă vină în ajutor... Cu pani Elżbieta nu-i chiar așa de simplu s-o scoți la capăt. „Mă plictisesc, mă plictisesc !“... Iar la urmă, fă ce știi... Încăpăținare...

— Pane Kalwicky, pane Kalwicky, fii bun și nu depășești măsura.

— Tac, tac ! Gata, îmi pun mustața pavăză limbii mele !

— Pune-ți una mai de nădejde, să nu ți-o tai, că doare.

— Dumneavoastră, pani, nu vreți să înțelegeți că treaba asta miroase a eșafod. Putem să ne înfundăm așa, că nu numai cizmele, da nici picioarele să nu mai izbutim a le trage afară.

— Nu-i mare pagubă, mai ales dacă-i vorba de cizmele astea...

— Voiam să mai spun ceva...

— Nu mai vreau s-ascult nimic.

— Trebuie totuși să vă anunț că l-am invitat, în sfîrșit, pe ofițerașul acela la bal. Mult timp mi-am mai pierdut cu aschimodia asta !

— Foarte bine ! Felicitările mele pentru izbîndă !

— Și eu zic că-i foarte bine.

— Și altceva, bătrîne ? Zi repede, fără vorbe de prisos !

— Ei, poftim ! Bătrîne ! Frumos e asta ?...

— Ce altceva mai are de spus mandatarul nostru, am întrebat ?

— Uite că așa, dintr-o dată, ați trecut la tonul prințiar ! Trebuie să adaug că dragonii noștri vor bea un butoi de bere, pe puțin. Doamne, gata să mă lovească damblaua cînd mă gîndesc...

— Dai dumneata un butoi...

— Mi se ridică părul măciucă la gândul de ce se va-ntimpla cînd o veni boierul acasă !

— Ce-mi pasă mie de părul dumitale !

— Cu alte cuvinte, mă văd silit la bătrînețe să-mi pun dacă nu pieptul, atunci spatele în bătaia gloanțelor, pentru că, spun cîstit, nemții, nu prea știu de glumă. Chiar eu în persoană o să vă călăuzesc noaptea... Dar ce-o să iasă din asta... adăugă el în șoaptă, apropiindu-se de Krzysztof.

Începu să discute pe șoptite cu Krzysztof, iar pani Ołowska se retrase deoparte. Din mers îndreptă paravanul *à la Psyché* din fața căminului și se opri deodată înaintea lui Rafał. O clipă rămase cu pleoapele plecate, cu un zîmbet fermecător pe buze.

Încet își înălță apoi ochii albaștri și își opri privirea asupra oaspetelui. Zîmbetul îi stăruia pe buze, făcîndu-se tot mai luminos, tot mai entuziast. Nările îi fremătau. Cedro îl luase de braț pe bătrînul șleahitic și astfel se plimbau amîndoi prin cameră, discutînd însuflețit, iar pani Ołowska, se apropie și mai mult de Rafał și, fără să-și ia ochii de la el, spuse încet, printre dinți, așa ca s-o audă numai el :

— Caut să descopăr... urma... cravașei mele...

Olbromski rămase împietrit locului, deși simți că-și pierde echilibrul auzîndu-i vorbele. Îi răsunaseră în urechi ca șuierul unei vergi de oțel. Obrajii, fruntea gîtul îi luară foc. Apoi încet sîngele coborî la inimă.

Cînd Krzysztof și cu mandatarul, discutînd mereu, se apropiară de masă, pani Ołowska deschise, zîbind, albumul cu desene și, arătîndu-i lui Rafał peisaj după peisaj, spuse cu rece amabilitate :

— Grudno.

Întorcea pagină după pagină, privind cu interes picturile. Cînd ajunse la peisajul cu vestita alee din parc, Rafał puse mîna pe foaie și întrebă :

— Aș putea să știu cine a desenat acest peisaj ?

— Ați putea.

— Cine ?

— Cine a desenat întregul album. Se vede doar că e aceeași mînă.

— Cine ?

— Eu.

— Aș putea să vă mai întreb de ce ați ales tocmai această alee ? La Grudno erau locuri mult mai frumoase.

— Pentru că acesta era colțișorul meu preferat. Aici mă plimbam cel mai des.

— A, așa ?...

La cină, servită celor patru într-o cameră alăturată, Rafał se văzu așezat alături de bătrînul mandatar, cu care fu nevoit să înceapă o discuție *de omni re scibili*¹. Gazda discuta cu Krzysztof atît de vesel și de însuflețit, de parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea. Lui Rafał nu-i scăpă nici o vorbă. Își înăbuși sentimentul de gelozie ne-bună și cu un cumplit efort de voință îl goni pînă-n adîncul sufletului. La un moment dat însă, își spuse în sine sa, cu toată hotărîrea : „Am să-l omor pe mucosul ăsta !“ după care se văzu din nou capabil să discute în voie cu vecinul său de masă. Nici pentru o singură clipă măcar nu se întoarse spre el capul acela de regină împodobit cu un coc bogat. Nici o singură dată privirea ochilor albaștri nu se opri asupra lui.

Abia acum își dădu Rafał seama că a rămas neschimbată prințesa Elżbieta, aceea care l-a făcut să bea din cupa amărăciunii și de vraja căreia nu a scăpat decît recurgînd la mijloace radicale. Aceeași. Te privește și nu te privește, te aude și nu te aude, știe că ești aici și nu știe... Deci iată-l după ce-a făcut ocolul pămîntului ajuns în același loc. Se minuna în sine sa de mersul lucrurilor, de legea căreia i se supune orbește destinul. Setea nepotolită de a gusta încă o dată din suferințele de altădată îi bîntuia sufletul ca o furtună. Cu toată puterea voinței sale, încerca s-o provoace pe regină și s-o facă să întoarcă ochii spre el. Ca și altădată începu să urmărească pe furiș chipul ei minunat, taina pieptului ei superb. Ochii reveneau din aceste incursiuni de spion încredințați, spre propria disperare, că frumusețea prințesei nu a pălit deloc, ci dimpotrivă, a înflorit și mai superb, că acum este și mai încîntătoare. Numai că acum, conștientă de puterea splendorii sale, ea o folosea

¹ Despre toate cîte știute. (Lat.)

ca pe o armă imbatabilă. Asta era cel mai rău. Noua constatare îi încețoșa tinărului rațiunea, îl făcea să răspundă anevoie la întrebările bătrînului Kalwicki. Ochii tinărului, de cîte ori se uitau la prințesă, se aprindeau de o patimă cu neputință de stăpînit.

Indiferența paniei Ołowska îl înnebunea. Se ridică bucuros de la masă și peste cel mult un ceas se duse la culcare. Ca un lunatic urcă scara în urma lacheului care-i lumina drumul, străbătu o anfiladă de camere și se văzu, în sfîrșit, într-o încăpere nu prea mare, bine încălzită. Alături se afla odaia în care urma să doarmă Cedro. Rafał se dezbracă și se aruncă pe pat. Somnul îl cuprinse aproape fulgerător. Se trezi noaptea tîrziu și se ridică în capul oaselor.

Cunună parfumată îi împleteau pe frunte gîndurile : cugeta că se află sub același acoperiș cu prințesa Elżbieta, că după atîția ani a regăsit-o și mai frumoasă, dar și mai amenințătoare în splendoarea ei. Mai ales acest din urmă gînd îi dădea tîrcoale viclean, diavolește. Era atît de profund și de mult nuanțat, încît mintea refuza să-l cuprindă. Lua mereu forme noi și se întrupa în mii de fețe. Apărea în chip de dulce ispită, oferind imaginației tablouri atît de vii, încît vedea cu adevărat parcă lîngă buzele sale arse de patimă gura ei, ochii albaștri de un farmec nesfîrșit, căutîndu-l, umerii goi supuși palmei lui înfrigurate. Sau apărea ca o îmbietoare speranță purtîndu-l pe aripi gingașe de fluture peste timp și spațiu, pînă la întinderi necuprinse de azur, nemaivăzute, sau lua chipul tristeții profunde, de nesuportat, numărînd neîndurător clipele de preț pierdute, ce șopteau grabnic sentințe cumplite, de neînțeles, și se pierdeau în hăul nopții. Se lăsă furat de visare. Plutea în sferele înalte ale fericii, de unde se prăbușea respins, în bezna disperării, și acolo o suflare de infern smulgea de pe strunele lăutei sale jalnice suspine. Schimbarea fulgerătoare a simțămintelor îl făcea uneori să nu mai vadă nimic pe lume. Din taințele sufletului țîșneau hotărîri, ca niște izvoare pînă atunci neștiute, pentru ca în răstimp de o clipă să dispară în străfundurile lui întortocheate, pentru totdeauna. Îndelung și pătimaș se lăsa legănat de visul că

va rămîne aici cu orice preț. În orice împrejurări ! Va trece de partea austriecilor, prusacilor, diavolilor, va ajunge soldat de rînd, mercenar — îi era totuna ! Numai să rămînă aproape de acest cuib al fericirii, unde fiecare obiect ți se ncrustează adînc în suflet și devine comoara lui etern neprețuită, unde pereții de piatră se preschimbă într-un polog făgăduitor de desfătări, unde orice foșnet poate fi un binecuvîntat vestitor al iubirii.

Auzi răsufierea lui Krzysztof, care dormea alături, și pentru a doua oară ura îi săgetă inima. Rîsul vesel, auzit cu cîteva ceasuri înainte, îi rănî pieptul, privirile languroase de mai adineauri îi sfredeliră de moarte inima. Krzysztof ieșise victorios ! Cine știe, poate că mîine-poi-mîine va cunoaște cu adevărat triumful ? Ce se va-ntîmpla de va veni într-adevăr această clipă ?... Rafał sări din culcuș trăsînt de un gînd neașteptat... Parcă-i greu de înfăptuit ? Împrejurările îi sînt favorabile. Vor porni noaptea. Se vor strecura pe cărării lăturalnice spre rîu. Acolo — un glonte în urechea prostănacului, trupul în apă, sub gheață. Și — înapoi, înapoi, aici !... O, pici acum n-ar fi prea greu să-l strîngă de gît pe flăcăul ăsta roșcovan și să-i curme viața. Ce n-ar fi în stare să facă în schimbul unei singure îmbrățișări, al unei întîlniri între patru ochi ! Pentru un singur zîmbet al ei, din cîte-i dăruise celuilalt fără număr !

Dar de ce s-o facă ? De ce ? Cînd ar putea, de fapt, să treacă la ofensivă încă o dată. Unde-i pe obraz urma cravașei ? Uită-te bine, șarpe ! Iar ridici mîna să lovești ? Ei, fie ! Să-ți simt buzele înainte de a fi respins, să te strîng la piept și o clipă să gust mîngîierea mătăsoasă a părului tău de auriu. Și după aceea nu are decît să-mi dea lovitura de moarte cine-o vrea — neamțul sau franțuzul, soțul sau amantul !

Cu o mișcare mecanică șterse bruma așternută peste noapte pe geamul ferestrei și privi afară. Luna se arăta mereu dintre norii fugari. În depărtare, dincolo de creștele golase ale copacilor din parc, gheața rîului ferecat cînd strălucea în razele lunii, cînd se topea în beznă. Pe mal se stîngea încet pîlpîirea focurilor aprinse ici și colo, fișii lungi, licăritoare, se așterneau pe rîu de la ul-

timele lor flăcări. Rafał rîse, privindu-le. Trebuia să meargă acolo... Spre acele ruguri... Îl vor întîmpina mii de gloanțe, de va încerca vreodată să se întoarcă în această casă. Orice rîndaș are dreptul să locuiască în acest colț de paradis, orice cîine își poate culca fruntea pe pragul acestei case, numai el nu poate, el, care-i gata să-și dea pentru acest drept jumătate din viață, ba nu, viața toată ! Cuprins de nebunie și de un acces nestăpînit al pasiunii, orbit de focul ei, de înfiorarea și desfătarea ce i le făgăduia, începu să se plimbe prin odaie cu pași neauziți, nesiguri, de nebun.

NOAPTEA ȘI DIMINEAȚA

O rchestra instalată sus în galerie își acorda instrumentele. Din vestibul apăreau mereu siluete noi și urcau încet pe scara de marmură. Foșnet de mătase și adieri de parfum răzbăteau de jos. Glasuri... glasuri...

Mii de lumînări de ceară aruncau reflexe luminoase pe coloanele întunecate de marmură ce susțineau tavanul superbului hol. Lîngă una din coloane sta pan Ołowski, un bărbat încă tînăr, cu un chip frumos, distins, fin. Avea ochii albaștri adînciți sub fruntea boltită, palidă, iar zîmbetul silit de pe chipul lui, cu care îi întîmpina pe oaspeți, dispărea ca la comandă în scurtele răstimpuri dintre formulele de salut și urările de bun venit.

Lîngă o altă coloană stătea mandatarul Kalwicki, gătit cu cel mai elegant contăș din cîte avea. Mai jos, pe palierul unde scara făcea un cot, fiecare pereche nou-venită era întîmpinată de un valet, care, cu un gest solemn al mîinii drepte arăta în sus, spre stăpînul casei.

Kalwicki, de fapt, îl aștepta pe ofițerul pe care chiar el îl adusese și îl condusese într-una din camerele-vestiar pentru a-și peria uniforma și a-și pune în ordine ținuta. În sfîrșit, se arată și locotenentul. Urca vioi scara, ținîndu-și mîndru și dezinvolt buzele, îmbrăcat cu tunica de gală, pantaloni colanți și cizme în picioare, cu ga-

loane și epoleți strălucitori. Valetul se înclină adînc înaintea lui și urcă grabnic, pieziș, cîteva trepte, ca nu cumva neamțul să ia drept gazdă pe altcineva. Kalwicksi, într-o nemțească șchioapă, amestecată cu vorbe poloneze și latinești, iar pan Ołowski, într-o germană impecabilă, îl întîmpinară pe oaspete și-l conduseră în salon, cu acolade și complimenturi.

Scaunele și canapelele așezate de-a lungul pereților se și garnisiseră cu doamne de prin împrejurimi, care mai de care mai frumoase. În pragul ușilor deschise spre celelalte încăperi se înghesuiau dănsatorii. Mijlocul salonului era gol. Pani Ołowska, stînd în apropierea intrării, îi primea pe invitați.

În părul altfel pieptănat avea prinse două rămurele de laur. Gîtul și umerii dezgoliți erau puși în relief de mînele scurte, bufante. Rôchia vaporosă, *robe de gaze à raies de satin*¹, superbă, de culoarea mării, lungă pînă la gleznă numai, era împodobită mai jos de talie cu trandafiri, iar la poale cu frunze de camelte. Mănuși lungi îi acoperau brațele. Sus, pe corsajul vaporos, fremăta un buchetel de violete de Parma. Cînd intră austriacul și se înclină cu eleganță vieneză, îl întîmpină cu toate onorurile, ca și soțul ei. Îi ceru să-i ofere brațul și, străbătînd salonul, îl conduse pînă la grupul de moșieri de vază, să-l prezinte.

Peste o clipă pantofiorii ei de atlas alunecară pe parchet înapoi spre ușa principală, larg deschisă.

Lîngă ușa de vizavi, într-un grup de tineri se aflau Olbromski și Cedro. Zărindu-l pe neamț, și-au dat seama că epopeea lor a început. Pentru Krzysztof era un îndemn la acțiune, pentru Rafał — un cuțit în inimă.

Trebuia luată repede o hotărîre.

În ultimele două zile Rafał se trăsese la față și ochii îi ardeau bolnăvicios. Cu fiecare ceas sporea dragostea lui nebună, patima pătrunsă de amărăciunea pierderii apropiate. Uitîndu-se la frumoasa gazdă, nu simțea nici bucurie, nici admirație, ci doar o surdă și neputincioasă deznădejde. Venise clipa să joace totul pe o carte. Să-și hotărască într-un fel destinul. Nu dormise noaptea, iar

¹ Din voal cu fișii de satin. (Fr.)

ziua căutase, căutase mereu un prilej de întâlnire. Casa era tot timpul plină de lume, se perindau oaspeții, sosiți de mai departe și de prin vecinătate. Pe fiecare în parte Rafał îl ura de moarte, ca pe cel mai înverșunat vrăjmaș al său, străpungându-l și mistuindu-l cu privirea aprinsă de dușmănie. Era mereu nevoit să vorbească, să salute de bun venit sau de bun rămas, să-și ascundă cugetul, ca un spion, și, ce era mai rău, să rîdă. De aceea uneori rîdea atît de straniu, încît îl treceau fiorii pe interlocutor. Se-ntîmpla s-o zărească pe prințesă undeva în mulțime. Atunci buzele lui îngînau cu glas tare aproape cuvinte de iubire și încîntare, alintări stupide sau blesteme cumplite, deprinse de buzele și urechile lui în temniță. De nenumărate ori, cuprins de nebunie, nemaiștiind ce-i cu el, își făcea loc pînă la ea pentru a-i mărturisi, în sfîrșit, tot zbuciumul său... Dar cînd se apropia și o auzea vorbind vesel, cochet, amabil, se retrăgea cu inima rănită de rîsul ei, zîmbind tăcut.

Așa au trecut cele două zile de sărbătoare.

Acum, sta în mulțime, îmbrăcat după ultima modă, și nu-și lua ochii de la zeița lui.

Cît era de superbă !

Capul ei de camee antică părea dăltuit, de mîna unui artist grec, din straturi albe de onix. Părul întrecea în strălucire crenguțele de laur cu care era susținut. Sprîncenele întunecate se uneau spre rădăcina nasului într-o linie abia vizibilă de puf gingaș, închipuind parcă un splendid simbol viu al sărutului. Albul tîmplelor mărginea cum nu se poate mai frumos trandafiriul pal al obrazilor. Cum nu se poate mai frumos se mișcau buzele întredeschise.

Rafał simți dintr-o dată că nu va lua parte la proiectata călătorie peste Vistula și se însenină. O piatră parcă îi căzu de pe inimă. E cu putință s-o mai vadă numai două ceasuri, după care s-o piardă pe veci ? Ce prostie ! Niciodată ! Va rămîne aici cu orice preț. Gîndul ce i-a trecut prin minte noaptea îl va înfăptui acum. Se va preface bolnav, mistuit de febră, muribund. După sărbători, se va întoarce la Cracovia. De acolo va putea veni aici ori de cîte ori va voi. Va născoci treburi cu Kalwicksi,

cu Ołowski, va lua în arendă o moștoară prin vecinătate. Va colinda aceste cîmpuri. Va da pe la mandatar, chipurile, venind de la vinătoare. De pe cîmp se vede castelul. Își închipui limpede cum își va petrece atunci zilele și nopțile, își închipui toate strădaniile și peripețiile prin care va trece, pentru a n-o pierde din ochi pe prințesă.

Problema era cum să-l înștiințeze pe Krzysztof. Poate va rămîne și el. Față de Trepka o să se justifice dînd vina pe diferite obstacole de netrecut... Chiar așa ! Oare nu-i nebunie curată să-și vîre singuri gîtul în laț ? Oare nu au văzut cu ochii lor ce-a fost la Cracovia ? Oare nu-i mai înțelept să lucrezi ogorul, cum e lăsat de la Dumnezeu, decît să alergi după năluci, sau mai bine zis, să-ți cauți moartea ? Bineînțeles că nu vor fi scutiți de oarecare batjocură și vorbe de osîndă, se vor face oleacă de rușine, pînă ce toate vor fi date uitării și vor intra în normal. Cum se întîmplă de obicei în viață ! Ai de-i vor arăta cu degetul n-or fi nici ei mai breji.

Cum să înceapă însă vorba cu prostănacul de Krzysztof ? Cum să-l ia, după atîtea zile și nopți de înflăcărare ? Rafał căscă pe furiș, cutremurîndu-se la gîndul acesta. Întinse mîna cu degetele țepene spre Krzysztof. I se păru chiar că l-a și tras spre el... Între timp însă Cedro stătea încordat și cu ochii lui miopi îl cerceta de departe pe ofițerul austriac. Rafał puse mîna pe umărul prietenului și hîrîi cu gura strîmbă :

— Krzys... ți-e frică ?

Acesta tresări, de parcă i-ar fi pus cineva pe trupul gol o bucată de gheață.

— Nu mi-e frică ! ripostă ca un copil prins cu minciuna.

— Dar mie...

— Ce ?

— Mie... mi s-a părut că ți-e frică.

— Decît să mă sperii și să mă tulburi, mai bine te-ai ruga Domnului ca să ne ajute să trecem cu bine noaptea asta.

— Prostule ! îi șopti Rafał la ureche. În sinea sa însă își spunea : „Trebuie să mai aștept puțin, mai este timp !“

Deodată un gând genial îi trecu prin minte. Când va veni clipa hotărîtoare, se va ascunde undeva în castel, pînă ce totul va trece. O să se prefacă beat. Un om beat nu-i răspunzător de faptele sale, așa că și onoarea îi va fi salvată. Se va arăta în zori, cînd totul va fi consumat. Krzysztof, dacă vrea, n-are decît să plece singur. Chiar așa, n-are decît să plece, să-i asculte Dumnezeu ruga și să-l ajute să treacă dincolo cu bine, iar de nu, n-are decît să crape eroic sub gloanțele dragonilor ! Chiar așa — ha, ha — ducă-se pe Vistula la toți dracii ! Destul a fost dăruit aici cu zîmbete și priviri galeșe...

Simți din nou o mare ușurare. Viitorul fericit îl ispiti cu o adiere parfumată și-i răcori fruntea. Înaintea ochilor se desfășurau șir zile luminoase.

Orchestra tocmai intonă o poloneză și sunetele ei triumfale îl purtară pe aripile lor cu noua lui hotărîre în suflet. Fericirea părelnic dobîndită îl ridică pînă la înălțimi scăldate de lumină. Ca într-un vis amăgitor vedea perechile înșirate străbătînd sala cu elegantă grație. Domnul în vîrstă, care conducea perechile alături de pani Ołowska, ba apărea în ochii lui Rafał, ba dispărea în sălile vecine. Treceau pe lîngă el, ca niște talazuri ameteitoare, umeri dezgoliți, capete cu păr bogat, presărat cu perle, nestemate, pamblici, atlazuri scumpe, strălucitoare, foșnind ușor, briliante cu scînteieri multicolore, adieri înmiresmate, zîmbete și priviri fermecătoare. Alunecau perechile una după alta... Însăși întruparea gingășiei, o iep-tănătură *l'oiseau de paradis*¹, trecu ușor pe alături. Foșneau rochii tivite cu blăniță *en lapin de Moscovie*², pluteau lin capete împodobite cu *gaze argentée*³, cu turbane *à pointe mameluck*⁴, în stil oriental sau egiptean.

Abia se curmă poloneza că tot tineretul se învîrteji în ritm de vals. Rafał tînjea să danseze cu pani Elżbieta, dar nu se ivea un prilej fericit. Valsa mereu cu un alt partener, sau dispărea chemată de îndatoririle ei de gazdă. Rafał dansa cu cine se nimerea, numai ca să nu stea pe

¹ Pasărea paradisului. (Fr.)

² Iepurași rusești. (Fr.)

³ Voal de argint. (Fr.)

⁴ Cum purtau mamelucii. (Fr.)

loc. O singură dată, abia pe la miezul nopții, o scurtă clipă i-a fost dat să străbată sala cu comoara lui în brațe. Toate vorbele îi pieriră din minte, îi încremeniră gîndurile. Nu găsi nici un cuvînt să spună, deși se străduia din răspuțeri să descopere ceva. Tăcea, cu dinții încheștați.

Trecuse de miezul nopții și Krzysztof tot mai des își căuta din ochi prietenul. Rafał simțea cum îi răsună în urechi, în inimă, în sînge, bătaia clipei fatale, cum se apropie tot mai mult. Tînărul maestru de balet anunță un dans englezesc la modă — *country dance*, la care erau invitați aproape toți. Rafał nu izbuti s-o aibă de parteneră pe pani Elżbieta, cu toate eforturile, depuse. Abia la cadrilul următor îi surise destinul. Cunoștea bine dansul încă de la Varșovia și știa că la unele figuri va dansa *vis-à-vis* de ea. Cu ochii întredeschiși visa la acele clipe.

O, de-ar putea să-i mărturisească tot chinul lui ! Să plece, să plece fără un cuvînt !... Pe doamna pe care și-o alesese ca parteneră, dintre cele mai drăguțe din preajma sa, o copleșea cu vorbe de duh, pline de voie bună, cu complimente și amabilități convenționale. Turuia ca un fante plin de haz, dar ochii lui o priveau în silă, cu dispreț și batjocură ; în sinea lui îi adresa epitete dintre cele mai puțin măgulitoare. Revărsînd o cascadă de cuvinte la adresa partenerei sale, se gîndea la cealaltă, fiică a cerului și a luminii. La prima figură de dans ce-l aduse față în față cu pani Ołowska, o auzi șoptindu-i :

— Peste vreo două ceasuri...

— Ce va fi, prințesă ? o întrebă în șoaptă, cu buzele albite.

— Trebuie să comit impolitețea și să vă amintesc... Peste vreo două ore veți pleca amîndoi...

— Aș prefera să mor aici, decît pe rîu.

Dansul lin, grațios îi despărți. Prințesa plecă de lingă el, cu o reverență, cu chipul minunat, zîmbitor, ușor îmbujorat... Același dans însă peste cîteva clipe i-o readuse înapoi. Atunci, din străfundurile sufletului său încătușat, Rafał șopti :

— Prințesă...

— Cum ați spus ?

— Prințesă...

— Nu mai sînt prințesă, cinstite pane. Demult au trecut timpurile acelea...

— De mult au trecut timpurile acelea, numai nefericirea mea...

— Care anume, pane ?

— Te iubesc... nebunește, pătimaș ! Sînt mistuit de dorul tău... prințesă !

Cu o grațioasă reverență, cum cerea dansul, pani Ołowska făcu loc partenerei lui de la început. Rafał aluneca lin în tactul muzicii, cu un zîmbet pe buzele strînse. Privirea i se încețoșa și sîngele îi îngheța în vine. I se părea că nu va mai veni niciodată clipa fericită cînd va putea iarăși să atingă mîna dragă. I se năzărea că luminile se sting, muzica tace și toți cei din jur încremesc, uimiți, în nemișcare. Trecu o clipă de așteptare. Sute de veacuri erau cuprinse în acea fărîmă de timp. Partenera de dans îi spunea ceva și el îi răspundea vesel. Un surîs silit-amabil îi îngheță pe buze.

Nu, ea nu revine... Muzica o poartă mai departe, veselă ca un rîs clocotitor din inimă. Oare nu va veni cu adevărat ? Oare nu-i va mai simți niciodată mîna în palma sa și nu-i va mai privi cu încîntare ochii azurii ? Un nou val de muzică îl luă cu el, ca un grai pe înțelesul inimii, adresat lui anume. Fără să-și dea seama, executa corect figurile dansului.

În sfîrșit...

O recunosc după nimbul albastru ce o însoțea întotdeauna în ochii lui. O recunosc după mirosul părului și foșnetul rochiei. Nu era în stare să-și ridice privirea. Îi vedea picioarele în pantofiorii de atlas și panglicile albe legate cruciș. Uite acum mîna ei odihnește în palma lui, nemișcată, prelungă, fremătătoare, moale și delicată, ca un buchețel de gingașă rezedă. Ochii orbiți nu izbutesc încă să-i cuprindă făptura. Numai sufletul se bucură și se desfată ca o floare de abureala nopții.

Îi aude deodată glasul mai încet decît foșnetul mătăsii :

— Nu trebuia...

— Ce anume, prințesă ?

— Nu trebuia să îngădui să mai rămîi sub acoperămintul acestei case nici un ceas măcar. Numai din considerente mai înalte...

— Încă două ore cel mult... și voi pleca... de astă dată pentru totdeauna.

— Așa să fie !

— Și nici un cuvînt de îndurare !...

— Dumneata vorbești de îndurare, cel care ai cutezat cîndva...

— Prințesă, prințesă... Te iubesc mai presus de orice. Numai de aceea... Numai atît am vrut să-ți spun...

— Totul s-a săvîrșit...

Și iarăși s-a îndepărtat. Sunetul cuvintelor rostite îl învăluia ca un nor îmbălsămat. „Totul s-a săvîrșit“. Ce pot să însemne aceste vorbe ? Ce să însemne ? Ce să însemne oare ? Își încorda mintea ca să le pătrundă tilcul. Dar pînă să-și adune gîndurile, prințesa, ba apropiindu-se, ba depărtîndu-se, cum o cerea dansul, alunecă de lîngă el. Cînd pentru o scurtă clipă se întîlniră iarăși, ea întrebă :

— Nu te vei mai întoarce aici niciodată ? Așa ai binevoit să spui ?

— Da, așa am spus.

— Juri pe onoarea dumitale ?

— Să plec, să plec mai repede... ha, ha !

— Și n-ai să încerci niciodată să mă revezi ?

Rafa! tăcea.

— Spune...

— Nu pot să dau asemenea făgăduială. De-o să rămîn în viață, mă voi strădui în taină să revăd aceste locuri. Nimeni nu va ști însă.

— Jură că n-ai s-o faci și-atunci poate îți va fi dat să auzi ceea ce în adîncul sufletului...

— Jur pe viața mea, pe onoarea și pe bunul meu renume că nu pot... Te iubesc...

— Taci !

O scurtă clipă și ea urmă :

— Ascultă-mă. Aș vrea să-mi pot aminti întotdeauna de aleea mea din Grudno așa cum mi-o aminteam pînă acum... Iubesc această pasiunea a mea. Mă duceam seara acolo pentru ca, în închipuirea mea, să te disprețuiesc din tot sufletul pentru atacul dumitale tilhăresc săvîrșit asupra mea. Mă duceam acolo ca să străpung cu ochii bezna și să văd aievea ochii dumitale de lup ce se înfingeau în

mine ca niște ace, buzele dumitale albe, ca de mort, zîmbind, să-ți aud bătăile inimii... ca acum...

— Un singur cuvînt...

— Mă duceam singură în aleea pustie ca să visez pe întuneric cum încerci încă o dată să mă ataci și cum eu te omor dintr-o lovitură, dar nu de cravașă, nu ! Cum te omor cu o singură lovitură de pumnal în inima-ți fremătătoare. Îl aveam întotdeauna la mine, pregătit...

— O, de-ai face-o acum... dintr-o lovitură !

— Acum n-o mai vreau. Totul a trecut.

— Dacă-mi vei porunci, astăzi în zori îmi voi pune fruntea în bătaia glontelui, dar acum ascultă-mă.

— Vorbește încet, sîntem priviți...

Ea se înclină adînc.

Rafał se înăbușea și nu mai vedea nimic în jur. Își veni în fire, dîndu-și seama că trebuie să execute o nouă figură de dans. O clipă i se păru că pînă și el însuși s-a transformat, că-i un alt om. Se uita în jur cu ochi senini, liniștiți, atent la licărirea de fericire din propriul său suflet. Dansul nu i-o mai readuse pe prințesă decît o scurtă clipă, la sfîrșit, cînd o auzi spunîndu-i :

— Va urma o gavotă. Știi s-o dansezi ?

— Da.

— Bine ?

— Bine.

— Sau foarte bine ?

— Cred că da.

— Să mă inviți mai încolo la gavotă.

— Prințesă, înainte să plec dăruiește-mi o singură clipă între patru ochi.

— Taci !

Dansul se sfîrși și urmă o pauză. Rafał ieși într-o încăpere învecinată și se retrase în firida unei ferestre. Se simțea zdrobit de oboseală. Totul îi era indiferent, pînă și ceea ce se petrecuse cu o clipă înainte. Nu știa decît că secunde ce se scurg acum sînt cele mai fericite din viața lui. Fericirea în sine nu o simțea. Se trezi din cugetare abia în clipa cînd o văzu pe pani Ołowska în mijlocul unui grup alcătuit din doamne și domni. Cu toții o rugau ceva, iar ea se împotriva, rîzînd cu rîsul ei de

argint. Rafał veni mai aproape și înțelese că o rugau să dansese un *tamburino*. Nu se lăsa înduplecată. Totul ținu destul de multă vreme. În cele din urmă, Rafał își aminti de rugămintea ei. Se strecură prin mulțime încetșor, se înclină înaintea gazdei și o rugă să-i acorde o gavotă.

— Ah, unii îmi cer dansul cu eșarfa, alții *tamburino*, iar domnia-ta o gavotă. Nu ! Am să-ți gădesc eu însămi o parteneră.

— În ciuda tuturor rugămintților ?

— Nu pot — *et tout est dit* ¹.

Rafał începu s-o roage, să insiste, să implore.

În cele din urmă, după îndelungate și zadarnice rugăminți, când părea că nu vrea să cedeze nici la insistențele soțului, pani Ołowska se învoi să danseze gavota. Orchestra începu să cinte.

Cu mișcări line, ușoare, aeriene, aidoma unui zbor într-o lume de vis, rotindu-se amețitor, apoi făcînd neașteptate reverențe, cu fermecătoare grație, ca un simbol viu al sfioșeniei și pudoarei, feminine, dansatoarea se asemăna cu un instrument muzical, o harfă sau lăută cîntînd o înălțătoare și neasemuită melodie. Pînă și lui Rafał i se părea că și el creează și cîntă pentru prima oară în viață. Cu fiecă clipă mișcărilor ei erau mai armonioase, mai sigure de farmecul lor, ca niște tonuri muzicale trezite dintr-o dată la viață în toată frumusețea și splendoarea lor, după o tăcere de veacuri. Pluteau amîndoi în voie, nestingheriți, liberi să-și zîmbească cu dragoste și să se privească în ochi. Fiecare înclinare și unduire erau mai expresive, mai grăitoare, mai pline de sens și de patimă decît orice sonet alcătuit din cuvinte pătrunse de sentiment.

După numai cîteva zeci de pași lini de dans, Rafał, între două scurte apropieri, îi auzi glasul :

— Treci...

— O, prințesă...

Ea străbătu sala cu pași mărunți și se întoarse la el. Ridicîndu-și ușor voalul rochiei, lunecă lin, neauzit, pe lîngă partener în ritmul dansului. Se auzi șoapta :

¹ Și gata. (Fr.)

— Mă tem de tine...

— Te iubesc.

O reverență și o șoaptă :

— Treci...

Și iar șoaptă :

— Anfilada de încăperi...

Era momentul cînd trebuia să se îndepărteze de ea și iarăși să se apropie. O asculta, o asculta mereu, o asculta... Era alături de el și tăcea... Rafał nu-și auzea decât bătăile inimii. Luneca pe alături, tăcută. În cele din urmă, cînd nu se mai aștepta, cînd, înnebunit, își pierduse orice speranță, auzi cuvintele abia rostite cu buzele nemișcate :

— Treci... la tine...

Apoi peste o clipă :

— De acolo, coboară...

Un șir de reverențe și pași lenți, în tactul gavotei melancolice, și iarăși glasul șoptit, ce făcea să-i freacă inima :

— Pe scări în jos... acolo... la capătul coridorului...

— Și apoi ?

Muzica își schimbă tactul. Dansul nu se curmă. Un zîmbet. O privire lunguroasă. Dințișorii clănțane mărunt și neliniștit între buzele roșii :

— Acolo o ușă va fi întredeschisă.

Nici un cuvînt mai mult pînă la sfîrșitul dansului. Ochii se ascundeau în umbra genelor. Buzele zîmbeau dureros. Părul risipit în dans alcătuia un vârtej de aur în jurul feței palide.

Rafał se amestecă în mulțimea de bărbați și se opri în pragul ușii dinspre sala alăturată. Își sprijini creștetul de usciorul de mahon și cu ochii larg deschiși scruta depărtarea.

— Fii gata ! îi spuse Krzysztof, apropiindu-se.

Rafał îl privi pieziș, zîmbi blînd, apoi spuse liniștit și prietenos :

— Astăzi îmi placi foarte mult.

— Ești un dansator pe cînte...

— Oare ?

— Crede-mă, demult ar fi trebuit să faci balet la Cracovia... N-ar mai fi fost cazul acum să bați drumurile...

— Dragul meu Cedro, după cîte țin minte, ești un răutăcios domnia-ta. Îmi plac glumele bune, iar fără un pic de venin gluma n-ar avea haz ! Mi-e teamă să nu mori în zorii acestei zile ! Știi ce, du-te în camera de alături și scrie-ți testamentul după toate normele austriece și dacă vrei, n-ai decît să mă alegi pe mine drept moștenitor legal !

— Cîte ceva am să-ți las și ție, dar nu cine știe ce, îi răspunse Krzysztof cu un zîmbet răutăcios. Cel mai de preț lucru pe care pot să ți-l las este fracul pe care-l porți și în care ai dansat și ai făcut piruete cu alita iscusință. De asemenea ghetetele și ciorapii.

— O, cît de caraghios e bărbatul care-și pierde capul din gelozie.

— Gelos pe tine !... strecură Cedro printre dinți. Rafał însă îl împinse deoparte cu un gest ușor, candescendent. În capătul opus al salonului, sta pe scaun, solitară, prințesa lui, cu fruntea sprijinită de marmura căminului. Se priviră lung, nesfîrșit de lung, ca vrăjiți. N-ar fi putut deîni ce se petrecea în jur și nici în adîncul sufletelor lor. Nici măcar nu-și dădeau seama că timpul acela scurt ducea odată cu el cea mai înșelătoare iluzie a fericirii.

Muzica sparse liniștea și silueta frumoasei dansatoare cu eșarfa la răstimpuri o acoperea privirii lui pe prințesă. Tînăra luneca pe parchetul salonului, fluturînd deasupra capului o eșarfă azurie de cașmir. Cînd intra în raza de aur a privirilor lor încetoșate de fericire, amîndoi închideau ochii o clipă, pentru ca apoi să se privească iarăși, și mai pătimaș.

Frumoasa cu eșarfa nu-și terminase încă dansul, cînd Rafał își înălță capul. Își tăinui surîsul și ochii i se adînciră, semănînd în clipa aceea cu ochii prințesei. O expresie de forță și minunată bărbăție îi apărură pe buze. Se făcu dintr-o dată chipeș, superb, redutabil. Ieși din salon cu pas ușor, grațios, ca de tigru, fără să vadă nimic în jurul lui.

Străbătu coridoarele, scara, antretul și încă o scară. Peste tot era liniște și pustiu. Ecoul îndepărtat al glasurilor acoperea zgomotul pașilor. Împinse ușa întredes-

chisă și intră în budoar. Era învăluit în semiîntuneric. În cămin mocneau tăciunii de fag. O cenușă violet-fumurie începea să se aștearnă peste ei. De undeva, de departe, răzbăteau sunete înăbușite, pline de un farmec ispititor. Olbromski închise ușa și se așeză în fața căminului. Gînduri cu arome de trandafiri și iasomie îi adumbriră fruntea. Respira răcoarea înviorătoare a izvorului tainic de pe muntele sfînt al fericirii.

Fără veste, peretele din partea cealaltă a camerei se luminează. În prag apărură pani Ołowska. Intră și trase ușa în urma sa. Rafał se ridică din jilț, ea se așeză în locul lui și rămase cîteva clipe nemișcată, cu mîinile moi lăsate pe brațele jețului. La lumina ușoară a jarului din cămin îi văzu fața, gîtul, umerii. O văzu cu propriul său suflet. Cînd pani Ołowska își ridică ochii și privirile lor se întîlniră ca în timpul dansului, Rafał căzu la picioarele ei, le cuprinse cu brațele și lacrimi de fericire prinseră să-i șiroiască pe obraji.

Ea rămase mai departe nemișcată.

După un lung răstimp, cînd sufletul tînărului se linișți și lacrimile i se uscară pe chip, pani Ołowska își așeză mîna pe fruntea lui.

Își înălță capul.

— Ți-am îndeplinit toate dorințele.

— Da.

— Cu bine.

— Cu bine, pani.

— Ți-am adus desenul cu aleea parcului din Grudno... L-am făcut cu mîna mea, cîndva... Pe vremea cînd eram fericită și visam cu ochii deschiși... Ia-l și poartă-l la inimă. Glonte nu-l va străpunge.

— Nu vrei să mor astăzi ?

— Nu.

— Oare n-am să te mai văd niciodată ?

— Deslușesc în această întrebare... Nu, nu vreau să-ți răspund... Plec...

— Prințesă !

— Ce este ?

— Numai pe tine te-am iubit. Ascultă-mă !

— Ce pot să mai fac pentru tine ?

— Dacă vrei, astăzi în zori voi muri... mă voi lăsa prins de dragoni. Voi duce cu mine taina în mormînt... Pe veci, pe veci !

— Niciodată !

— Iubești pe altcineva, așadar ?

— Nu-ți voi spune !

— Spune-mi, te conjur !

— O știi mai bine.

— Nu știu nimic.

— Pe tine te-am iubit și te iubesc. Numai pe tine. Pentru totdeauna.

Se ridică și, îndepărtîndu-l ușor, porni spre ușa pe care intrase. Dar pînă să-i ajungă pragul, el o strigă în șoaptă, cu deznădejde nebună, vîndut destinului orb și iubirii atotbiruitoare. Se opri în prag... Nehotărită... A-poi se întoarse cu un suspin înăbușit, mușcîndu-și bătista...

După un răstimp, se auziră pași repezi, larmă, undeva în odăile de sus. Rafał știa că-i zarva stîrnită de cei ce-l căutau pe el. Asculta cu zîmbetul pe buze, sorbind mai departe din cupa fericirii, îmbătat de visul lui desfătător. Îi era totuna — moarte sau viață ! Totuna ! Dar la porunca ei de a merge împreună cu Krzysztof, într-o clipă părăsi budoarul și se duse în odaia lui. Într-adevăr, îl căutau de mult. Kalwicki blestema în gura mare. Krzysztof era gata de drum.

— Unde-ai fost pîn-acum, nebunule ? ! strigă minios.

— Cum unde ? Nu știi ? Am fost... am fost la bal.

— Peste un ceas se luminează de ziuă !

— Cu un gură-cască de-alde tine, putem să plătim toți cu viața.

— Fii pe pace ! N-o să plătești cu viața. Dracu' nu se omoară după afuriști de-alde tine ! Cine merge la război, dragul meu cavaler setos de sînge, acela trebuie să respire bărbăție prin toți porii lui. Dacă vrei, putem pleca și ziua. Crezi că mi-e frică ?

— Îmbracă-te ! A venit momentul cel mai potrivit și dumnealui dispăre !

— Pentru mine-i potrivit orice moment din zi sau din noapte.

— Pane, n-ai decît să te grozăvești și să te lauzi altă dată ! Se minie Kalwicki,

— O, Doamne !

— L-am adăpat pe ofițer cu șampanie, zace mort în salon, caili așteaptă... eh, de-aș fi tatăl vostru, v-aș învăța eu minte !

— Ei-ei ! Ne-a ferit Dumnezeu !

— Dacă nu plecăm în cîteva minute, eu unul mă las păgubaș, așa să știți. Duceți-vă la toți dracii !... Sînt om bătrîna, am copii, nepoți.

Rafał clătină din cap. Smulgea de pe el grăbit, còstumul de bal. Înainte de-a âzvirli cît colo fiecare obiect, — jaboul, mînecele fracului — îl ducea la buze, sărutîndu-l și aspirîndu-i parfumul. Pentru ultima oară se îmbătă cu mireasma ce nu s-a ripisit încă a trupului iubit, cu căldura răsufării încîntătoare ce s-a mai păstrat. În cele din urmă, puse totul în geamantan, ca într-un mormînt, închise capacul și în cîteva secunde trase pe el haina nemțească de drum, căreia nu-i lipseau decît reverele ca să fie adevărată tunică de artilerist. Desenul primit în dar și-l puse în buzunarul de la piept, cum i se poruncise. La brîu își îndesă două pistoale și un pumnal. Era gata de drum. Își traseră amîndoi cojoacele, căciulile și, pe furiș, coborîră în curte pe o scară laterală.

Muzica îi desfăta mai departe pe oaspeți. Castelul se cutremura de dans. Balul era în toi.

Zorile se apropiau, dar curtea era încă învăluită în negură. Cernea zăpadă mărunță. Sub tălpi omătul scîrțîia în noaptea geroasă.

Kalwicki dispăruse, dar peste o clipă trase sania la intrare ; cei doi cai jucau în frîu ca doi diavoli și băteau cu picioarele zăpada înghețată. Rafał, cum se înțeleseseră, urcă pe capră și luă friul. Krzysztof se cocoță în spate, în chip de lacheu. Kalwicki se înapoie la castel. Așteptau să revină. Caili, nerăbdători, se mutau de pe un picior pe altul. Trupurile lor fierbinți abureau în ger. Rafał vedea aburul cum se înalță și vibrează în fișia de lumină lăsată de crăpăturile oblonului.

Era și acum cu capul în nori, desfătîndu-se mai departe cu visul fericit. O șoaptă dulce îi mîngîia buzele la

nesfârșit și ca o pînă nevăzută de păianjen îi încetoșa văzul, auzul, simțurile. Pe gură stăruia apăsarea sărutărilor de despărțire și sufletul, ca fumul parfumat de cădelniță, se înălța încet spre cer.

Ușa se dădu în lături. Kalwicki îl scoase din casă, mai mult pe sus, pe ofițerul înfofolit în șubă. Îl țiri pînă la sanie, îl așeză în spate, îi înveli grijuliu picioarele și strigă :

— La drum !

Rafał dădu bici cailor. Porniră în galop. Kalwicki arunca scurte indicații pe unde s-o ia. Ofițerul, beat mort, blîugiu :

— *Bin doch ganz knall... Sacra ! Wer bist du eigentlich ?*¹

— Da, da... *jawohl*², pane locotenent.

— *Sind sie vielleicht Ołowski's Freund ?*³

— *Freund ?* D-apăi cum ! Cel mai bun ! Ei, căscatule, mîna mai iute ! Dă bici cailor.

Rafał plesni din bici.

— Fii liniștit, locotenente, striga Kalwicki la urechea neamțului, vizitiul e de ispravă, și nici lacheul nu-i de lepădat, deși pare prostovan. O s-ajungem cu capul sus !

— *Frau Ołowski ist ja... Sind sie vielleicht ein sogenanter Kalwicki ? Frau Ołowski ist aber schön...*⁴.

— O, asta se știe !

Caii, înfundîndu-se în zăpadă, alergau acum printre zăplazurile ce mărgineau de o parte și de alta drumul în apropierea satului. La răsărit se ivea, palidă, geana zorilor. Vîntul se trezea pe cîmp în întîmpinarea dimineții.

— Dă-i bătaie, vizitiule ! strigă Kalwicki cu un glas atît de poruncitor, încît Rafał i se supuse fără voie.

Sania înainta acum pe ulița satului, printre grajduri. O vreme, caii alergară pe drumul bătătorit. Apoi mandatarul porunci s-o cotească la stînga, într-o ulicioară ce cobora spre rîu. Se ridicase în picioare, îndemnînd el

¹ Sint făcut pra... Fir-ar să fie ! Cine ești tu de, fapt ? (Germ.)

² Desigur. (Germ.)

³ Sinteti, cumva, prieten cu Ołowski ? (Germ.)

⁴ Da, doamna Ołowska este... Dumneavoastră sinteti cumva un oarecare Kalwicki ? Da, doamna Ołowska este o frumusețe... (Germ.)

însuși caii. Cvartirul ofițerului era mai departe, în sat. Undeva, la capătul ulicioarei, ardea un foc și pe lângă el se și zărea un ostaș călare. Cînd sania începu să se apropie vertiginos de foc, santinela întoarse calul, se apropie în trap de călători și strigă din răspuțeri :

— *Wer da ? Wer da ?* ¹

Îl văzură de aproape, acoperit de promoroacă, sclipind în negura zorilor cu diagonala și cu oțelul armelor bine lustruite...

Kalwicki se ridică în picioare și strigă :

— *Herr Offizier ! Herr Offizier !* ²

Dădu la o parte gulerul șubei, scoțind la iveală pălăria și fața ofițerului adormit, gata să i se prăbușească în brațe. Dragonul se săltă în scări, se aplecă și-l cercetă îndeaproape. Apoi dădu cu sabia onor comandantului, dar nu se clinti din drum.

— Unde-i cvartiruit comandantul ? întrebă Kalwicki, răcnind într-o nemțească deplorabilă.

Dragonul arată cu sabia o casă, undeva în zare.

— Condu-ne ! Comandantul e bolnav. Vine de la bal. Îl ducem acasă ! Căluzește-ne !

Dragonul șovăi, se mai uită o dată la pălăria comandantului și, în cele din urmă, dădu piteni calului, ca să iasă în ulicioară și să anunțe cealaltă santinelă. Nu apucă bine să se întoarcă cu spatele la sanie, că Rafał și Krzysztof zvîcniră jos, se aplecară și o zbughiră pe furis pînă dincolo de focul aprins. Digul era la cîțiva pași. Într-o secundă săriră peste el, în pîlcul de sălcii. Toată panta ce cobora spre rîu era acoperită de gheața pe care apa o scosese la mal, abandonînd-o în sălcii. Amîndoi alergau cu pas de vulpe între ghețuri și dig, în josul rîului. După cum se înțeleseseră, fluierau într-un anume fel dinainte stabilit. Parcuseseră cam o jumătate distanță dintre un foc și altul cînd auziră tropăit de cal dincolo de dig. Se tupilară. Calul trecu mai departe.

— E santinela din celălalt post, șopti Rafał. Vine la chemarea ăstuilalt.

¹ Cine-i ? Cine-i ? (Germ.)

² Domnul ofițer ! (Germ.)

Jos, lingă ei, auziră un fluierat ca de becață, repetat de trei ori. Dădură crăcile la o parte și văzură aproape de ei, sub o bătrână salcie rămuroasă, aplecată peste apă, o bărcuță. Un țăran în cojoc îi apucă de mână și-i trase în barcă.

— E tîrziu ! Se face ziuă, mormăi el aspru, supărat.

Le porunci să se ghemuiască pe fundul bărcii, iar el, chincit la proră împinse barca cu o azvîrlitură de vîslă atît de puternică, încît ajunse pe firul apei. Acolo tăie încă o dată apa cu vîslele și porni să lopăteze cu sîrg... Pe mal însă se stirni fără veste hărmălaie. Strigau din toate părțile... Fugarii n-apucară bine să-și plece capetele că îi orbi lumina unui foc de armă, două trei... Gloanțele zburară pe lingă ei, țiuind.

Unul dintre plumbi lunecă peste apă lingă barcă. Un altul se tîngui încet, jalnic. Neînfricatul vîslaș silezian se ridică în picioare. Lopețile prinseră viață în mîinile lui tari. Rafał și Krzysztof se uitau la boiul lui uriaș, înfășurat din cap pînă în picioare într-un cojoc larg. Barca aluneca la vale, tăind de-a curmezișul firul apei prin mijlocul rîului. Zburau cu o viteză amețitoare. Pe malul lăsat în urmă răbufniră alte împușcături, spărgînd liniștea nopții.

Deodată vîslașul se lăsă pe vine, tușind hîrîit, înfri-coșător. Vîslele îi căzură din mîini. Cei doi fugari îl văzură cum se clatină înainte și înapoi, horcăind și trăgînd aer în piept ; apoi se prăbuși peste botul bărcii, plescăind în apă cu mînele cojocului. Lotca sări în virtutea inerției peste bulboanele adînci și lunecă mai departe fără vîsle de partea cealaltă a curentului. Rafał se aplecă și reuși să apuce una din vîsle. Trupul țăranului se lă-tise în toată barca. Neîndemînic, smulgîndu-și unul altuia vîsla, cei doi tineri cînd ajungeau la marginea de gheață de pe celălalt mal, cînd se trezeau iarăși spre mijlocul rîului. Gheața prinsese țărnul și o bună parte din apă, așa că era greu să acosteze... Rafał, disperat, izbi gheața cu vîsla, dar zadarnic. Se auzi doar un zvon sinistru, ca de prohod. În tăcere zburau mai departe, îngroziți, mai repede, tot mai repede... Virtejul îi trăgea în mijlocul apei... Deodată însă văzură într-un loc o spăr-

tură în gheață. Barca se lovi de fundul nisipos. Înfigînd în el din răspuțeri singura vîslă pe care o aveau, începură să se apropie de țarm. Zorile coloraseră în roșu undele rîului. Apa și împrejurimile se desluseau tot mai limpede. Pe malul galițian se vedea o mulțime de soldați.

Rafał izbuti să înfigă barca în nisip și sări în apă, împreună cu Krzysztof. Îi porunci acestuia s-o ia spre mal, iar el trase lotca de lanț și o scoase din apă pe un banc mărginit de ghețuri. Cînd apucară să intre în sălciișul de pe malul celălalt, răsunară cîteva împușcături. Gloanțele țiuiră ca niște viespi, lovind gheața c-un șuierat prelung și improșcînd cu cioburi. Cei doi întoarseră repede trupul țăranului pe spate. Îi văzură atunci fața — se făcuse pămîntie și din gura deschisă răbufni sînge întunecat. Ochii sticloși aveau o privire moartă. Pecetea cumplitei suferințe de pe chipul lui încremenit în plină vigoare și putere îl făcu pe Krzysztof să-și piardă cumpătul. I se muiară picioarele. Genunchii i se afundară adînc în pămînt. Cu mîinile strînse a deznădejde, îndurerat mai crîncen decît în clipa despărțirii de tătine-său, nu-și putea lua ochii de la trupul acela întins în fața lui. Deodată, începu să tremure vargă și ca un copil izbucni în plîns, se aplecă la picioarele țăranului și-i îmbrățișă cizmele ude, murdare. Hohotea cu sughițuri, chinuit, și murmura :

— Eu... Eu sînt de vină... Eu te-am omorît !... Numai pentru că mie mi s-a năzărit să plec la război zaci tu acum aici ! Doamne, Doamne ! Ce să mă fac ? Ce să mă fac acum, nenorocitul de mine ? Dumnezeuule preamioslov ?

Înălță spre Rafał ochii lui de nebun, întrebînd în hohote :

— Ce-o să fie acum ? Fie-ți milă de mine ! Ce să mă fac cu el acum ?

— Știi ce, îi spuse Rafał, trăgîndu-și cizmele ude din picioare, vād, dragul meu, că ești făcut pentru ostășie, nu altceva ! Ți-ai găsit cea mai nimerită îndeletnicire. Cea mai nimerită ! Dacă la fiecare victimă a războiului ai să cînți asemenea prohoduri, o să ajungi cel mai viteaz ofițer pe armată... O să te aducă dinaintea

generalului Napoleon drept pildă de ostaș între ostași și el o să te răsplătească după merit.

Krzysztof îl asculta cu luare-aminte. Cu ochii holbați se uita cum Rafał își rupea cămașa în fișii, își înfășoară cu ele picioarele și-și trage la loc cizmele ude...

— Ce-o să ne facem ? se văita el tot mai încetisor.

— Întii și-ntii scoate-ți cizmele, rupe o bucată din cămașă și înfășoară-ți picioarele.

Așezat dincolo de dig, Krzysztof, grăbit, făcu întocmai, de parcă în asta ar fi stat mîntuirea lui. Odată încălțați, Rafał îi porunci să tragă barca mai pe țărm, iar el o priponi cu lanțul de o salcie. Apoi își scoase căciula, se întoarse cu fața la cadavru și cîteva clipe se rugă încet.

Se lumina de ziuă. Rafał și Krzysztof ieșiră din sălciiș și cu pași mari urcară sus pe mal. De cum se arătară însă acolo, iarăși răbufniră împușcături și țiură prelung gloanțele în zborul lor înalt. Rafał izbucni în ris, iar Krzysztof se uita neajutorat la el, cu ochii încă înlăcrimați.

— Nemților ! strigă Olbromski cu mîinile pîlnie la gură. Austriecilor !. Tembelilor ! Trageți ca lumea ! Un ceas stați să ochiți ! Nimeriți și voi în plin măcar o dată !... Să puneți în ștreang, la asta vă pricepeți voi ! Ochiți, măi ! Neisprăviților !

Țiură în jurul lor vreo șase, șapte gloanțe. Rafał și Krzysztof se cățărară pe un dîmb alb, nisipos. Acolo Rafał se propti cu picioarele larg desfăcute și răcni :

— Trăiască Împăratul ! Las' că mă mai întorc eu la voi, ciinilor ! Șontorogilor !

Fluieră strident și porni cu pas larg înainte. La un moment dat, se întoarse spre Krzysztof :

— Tot mai bîzii ?

— Lasă-mă, te rog, în pace !

— Dacă ai chef de bîziiit, fă bine și mergi de unul singur, ca să nu-și închipuie cineva că te trag cu de-a sila la oaste.

Krzysztof se liniștise. Mergea la pas cu mentorul său. Străbătură în tăcere cîmpia și începură să urce dealurile joase ce se întindeau de-a lungul Vistulei.

— Krzyś, spuse deodată Rafał cu glas vesel și zorit, știi tu, frățioare, că, de fapt, noi doi am primit botezul

focului ? Auzi, mocofanule ! Ne-au şuiertat gloanţele pe la urechi ca la cei mai adevăraţi ostaşi. Le-ai auzit, nu ?

— Le-am auzit.

— Trezeşte-te şi răspunde omeneste !

— Ți-am mai spus o dată să-mi dai pace.

— Bine, galiţian sensibil ce eşti, îţi dau pace. Unde naiba o fi coliba aia, de care ne-a vorbit Kalwicki ? Pe deal, zicea. Ia să ne urcăm mai sus.

Se căţărără pe creasta cea mai înaltă a dealurilor nisipoase, ușor acoperită de zăpadă. Nisipul negru, îngheţat, se risipea sub tălpile lor... Priviră în jur. Departe, dincolo de Vistula, se desena în pîcla albastră a dimineţii, în mijlocul parcului, Castelul din Jaz. Acoperişul lui de ţiglă aşternea o pată stridentă pe azurul cerului.

Rafał incremeni locului. Privea imaginea depărtată cu ochi adormiţi. Stînd mut şi inert, i se părea că retrăieşte clipe demult apuse în negura vremii, odată cu propria sa copilărie. Există oare cu adevărat tot ce i se arată acum ochilor ? Tot ce l-a vrăjit în noaptea trecută ? Îşi simţi dintr-o dată sufletul pustiit, potopit de beznă. Există oare cu adevărat casa aceea înaltă ? A existat oare cu adevărat fericirea al cărei simbol este ea ? Aurora trandafirie îmbrăca în culori mirifice peticul acela de pămînt. Rîul strălucea, purtîndu-şi apele repezi printre gheţuri diamantine. Rafał se smulse deodată din contemplare şi porni spre casa din apropiere.

Pe creasta golaşă se înălţa un fel de colibă pescărească sau poate un refugiu în caz de revărsare a apelor. Lîngă peretele surpat al unei cîrciumi vechi sau al vreunui adăpost pentru sărmani la revărsătură, stăpînul de astăzi a ridicat o coşmelie din vreascuri, amestecate cu milul apei, din resturi de birne, scînduri şi bulumaci aduşi de valurile Vistulei. Acoperişul cîndva înalt, în pantă, era spart sus, pe coamă, şi căpriorii putreziţi atîrnau ca nişte zdrenţe. Uşa joasă era căptuşită cu paie, pereţii acoperiţi cu muşchi şi bălegar. Ferestruica cu geam, fără ramă, ca o guriţă de copil îşi croise cu ră-sufletu-i cald o spărtură adîncă în zăpadă ce troienise coşmelia. Prin draniţa înnegrită, alunecoasă, răbufnea fumul.

Bătură cu pumnii în uşă. Într-un târziu, apăru o bătrână uscată, neagră, cu părul vilvoi. În urma ei se arătară câteva capete de copii semănînd cu nişte cucii sau corbi.

Rafał deschise larg uşa şi trecu pragul întîmpinat de o abureală duhnitoare. Se uită în jur prin întuneric şi zîmbi strîmb. Îi venise în minte Baška şi noaptea aceea de pomină...

— Bărbatul matale e acela care trece oamenii peste Vistula ? o întrebă pe bătrînă.

— Ce ştiu eu dacă trece sau nu trece, îi răspunse femeia în silă.

— Pe noi ne-a trecut, va să zică, se ştie.

— Ştiu eu ce trîncăneşte lumea ! Omul meu e pescar. Cine-l ştie ce face ? Acuma-i plin de soldaţi pe acolo şi trag cu puşca.

— Avem noi o vorbă cu el.

— Pă-i c-o veni şi el pe la amiezi, că eu ce ştiu.

— Zicea să-ţi spunem matale că... c-o să vină abia pe sară. Mai curînd nu vine. Ai înţeles ?

— Eu adică ?

— D-apăi cine !... Iar ce i se cuvine de la noi pentru transport şi pentru vinul cărat... urmă Rafał, numărînd din ochi copiii, ne-a lăsat vorbă să-ţi dăm matale. Iaca...

Scoase din buzunar un pumn de bani, numără cîtiva ducaţi şi-i puse în mînă femeii.

— Ține bine, femeie, că nu-s bani de aramă, ci aur curat ! îi strigă.

Rafał se scutură şi o porni repede spre uşă. De afară se întoarse să întrebe încotro e vreun sat sau vreo gospodărie unde să poată închiria o căruţă. Deodată, îl văzu pe Krzysztof că apucă cuţitul de pe masă şi începe să-şi descoasă poala hainei de drum în care avea cusut aurul.

— Ce faci, nebunule, ce faci ? şuierea el. Cu ce bani o să mai plăteşti cal, echipament şi ordonanţă ?

Prietenul nu răspunse. Descosea căptuşeala cu cuţitul, scotea ducat după ducat şi-i pune pe masă. Muierea se uita la el cu gura căscată, lăsîndu-şi alene capul ba pe umărul drept, ba pe cel stîng. Cînd, în cele din urmă,

Krzysztof scoase din buzunar tot ce avea, pînă și pumnalul și micul lui pistol, Rafał îl apucă de mînă.

— Te-am întrebat ce-ai de gînd să faci ?

Krzysztof tăcea. Tremura de emoție, fălcile le avea încheștate și ochii închiși.

— Adună banii de pe masă și pune-i bine, m-auzi ? îi porunci pe șoptite Rafał. Dă-i cinci ducați, și-o să fie prea destul. Auzi ce-ți poruncesc ?

Îl zgîlții de umăr. Krzysztof îl împinse însă cu un gest atît de neașteptat și-i aruncă o asemenea căutătură, încît Rafał se dădu supus la o parte. Ieșiră din casă.

Merseră tăcuți, prin zăpada înghețată, peste care ningeă iarăși, spre satul ce se întrezărea în depărtare.

Soarele se înălța peste păduri, peste pămîntul deluros și ridica din văi corturile vineții ale nopții.

PE DRUM

S-au strecurat prin tufișurile de ienupăr pînă în sat, neobservați de nimeni. Firișoare de fum vinețiu se legănau vesel în văzduhul rozalb. Rafał o luă înainte și intră în prima casă din sat, ca să întrebe dacă nu au cai de închiriat pînă la Myslowice. Cînd Krzysztof ajunse și el în pragul casei, fu întîmpinat cu căldură și rugat să poftească. Curtea largă, împrejmuită cu gard înspre cîmp, cu o grădină bogată înspre uliță, era scăldată de soarele dimineții. Copacii îmbrăcați în zăpadă, din talpă pînă-n creștet, îți lăsau impresia amăgitoare că-s de trei ori mai bogați în ramuri. Casa de cărămidă era acoperită cu draniță. În odaia din față ardea focul în vatră și te îmbia parcă, prin ușa întredeschisă, să vii înăuntru. În pridvor, un țaran voinic se tocmea cu Rafał.

— Pînă la Myslowice fără oprire, fără popas peste noapte ? ...Cam depărțitor ! Hăt pînă la granița polonă...

— Ei, cu cai buni și cu o sanie ușoară zburăm pînă acolo ca pasărea ! stăruî Rafał.

— Șargii mei nu-s de lepădat, drumu-i bun și el, da-i sărbătoare...

— Bun lucru sărbătoarea, dar nici banul nu-i de colea.

— *Jo, recht.* Da' cît plătiți ?

— Treizeci de zloți.

— Da de-un rachiu dați ?

— Dăm.

— Ei, dacă-mi numărați în bănuți sunători, nu-n hîrtii, și mai dați și de-un păhărel...

— Numărăm în taleri...

— Bine, fie... Poftim în casă...

Rafał și Krzysztof intrară în izba încăpătoare, curată și dădură binețe gazdei care trebuia pe lîngă vatră. Bărbat-său era un țaran tînăr, vesel și cu capul bine așezat pe umeri, după cîte se arăta. Își privea oaspeții cu coada ochiului, da nu-i întreba cine sînt, de unde vin și încotro se duc. Scoase din blidarul de lemn, vopsit, un clondir cu vișinată, pîine albă și de secară, plăcinte, brînză de Silezia, iar din cămară aduse o butelie cu vin de contrabandă. Pufăind voios din luleaua lui de lut, îi pofți cu plecăciune la masă :

— Făceți-ne cinstea și gustați din bucatele noastre, ca la dumneavoastră acasă.

Rafał nu se lăsă rugat de două ori și începu să înfulece. Krzysztof bău cîteva păhărele de vișinată și molfaia tăcut pîine cu sare.

— Ei, da cum se poartă pe aici nemții dumneavoastră ? întrebă în treacăt Rafał, cînd stăpînul se înapoie din grajd și începu să se gătească de drum.

— Nemții ? Ai noștri ? Ei, nemții ca nemții...

— Pare-se că acum colindă pe aici cine vrea și cine nu vrea : și nemți, și franțuji... Pe alese.

— Da... se întîlnesc de tot felul... Pe alese. Că bine ați spus-o.

— Da cine, fir-ar să fie, e, de fapt, stăpîn acum în Silezia domniilor-voastre ?

Gazda privi hîtru, pufăi de cîteva ori din lulea și spuse vesel :

— Da naiba mai știe ! Cine vrea ăla-i stăpîn, d-aia zici că parcă n-ar fi nici unul.

— Dar de lupte nu se-aude nimic ?

— Cum să nu se audă ! Se luptă ei înde ei.

— Și care-i mai tare ?

— Greu de spus. Numai că bag seama, aş zice, că neamţului nu-i e prea la-ndemînă să mîie în sat. Îl trage inima la oraş. Și mai cu seamă la cetăți cu garnizoană.

— Ian te uită !

— Alaltăieri fusei și eu la biserică, la Tarnowskie Góry. Am ieșit după liturghie și-aud hărmălaie, dincolo de oraș trăgeau de zăngăneau geamurile bisericii. Ce să fie ? Cine să fie ? Veneau oamenii în fugă și ziceau că sleahta poloneză se bate cu prusacii.

— Da, și ?

— Au alergat unii în Krakowska, Lublinecka, Gliwicka, da n-au mai apucat să vadă mare lucru. Plecașeră armătele hăt încolo, pe luncă. Numai fumul se ridica în urma lor pe cîmpie pînă la rîu, pînă la Malapano. Pe seară, un orășan zicea că prusacii i-ar fi bătut pe polonezi și repede au dat și ei bir cu fugiții.

— Asta zic și eu luptă, de ți-e mai mare dragul !

— He-he ! Zău așa !

În scurt timp, caii șargi fură înhămați la o sanie ușoară, cu tălpi de lemn, pe bancă fu așternut un lăicer și cei doi prieteni se treziră cît ai bate din palme în cîmp. Mînașul dădea bici cailor și pînă la pădure merșeră aproape în galop. Abia cînd intrară în desiș, țăranul lăsa frîul mai slobod și spuse, întors pieziș, spre călători :

— Chitesc că nu prea aveți chef să dați ochi cu prusacii...

— Ei, pentru noi totuna-i, încercă Rafał să vicleanească... totuși cred că mai bine-ar fi să-i ocolim.

— Nici mie nu mi-e dor de ei. Așa c-o luăm prin pădure.

— Da a cui pădure-i asta ?

— Cît se vede e tot pădurea contelui.

Drumeagul îngust, acoperit de zăpadă afinată, neatinșă de copita calului sau de tălpi de sanie, se afunda tot mai adînc în desiș. Mergeau de cîteva ceasuri bune. Ziua se apropia de amiază, cînd mînașul le spuse că în curînd vor da de drumul mare ce duce de la Tarnowice la Siewierz, prin Niezdara, și că pe drumul acela e o

cîrciumă, unde n-ar fi rău să-și mai tragă sufletul caii și chiar și ei să-și mai pună burta la cale. În scurt timp, pădurea începu să se rărească și se arătă clădirea cîrciumii. Silezianul, prevăzător ca un vulpoi, ocoli intrarea hanului prin pădure, iar înainte de a trage la poarta lui, ieși singur în drum și cercetă îndelung, cu căutături scurte, în dreapta și în stînga. În fața cîrciumii nu era nimeni și nici pe drum nu se vedea țipenie. Un stol de vrăbii ciuguleau grăunțe de ovăz într-o grămadă de fin risipită în fața porților. Fără să lase cîntul din mînă, mînașul intră în cîrciumă și se uită să vadă de nu-i lume. Abia după aceea, liniștit, trase la poarta hanului.

În cîrciumă călătorii nu găsiră decît pe un ovreiaș cu perciuni la tejghea. Înconjurat de butii și poloboace și cufundat în gînduri cum era, nici nu-i zărise. Într-un tîrziu, privirea lui visătoare lunecă alene peste siluetele celor doi tineri, le cercetă fețele, hainele... Călătorii porunciră votcă. Cîrciumarul le aduse îndată votca, apoi, fără o vorbă, tot ce i-au mai cerut. Tinerii mîncară pline cu brînză și carne, din traista cu merinde a mînașului. Cedro bodogănea, mînios. Rafał îl tot întreba, neliniștit, ce-i cu el, dar primea invariabil același răspuns : că nu se simte în apele lui. Mai bău cîteva pîhărele de votcă, își așeză mîinile pe masă și, cu capul sprijinit în palme, începu să moțăie, ori poate se prefăcea numai. Olbromski se întinse pe lavița lungă de la perete și cu o privire timpă cercetă tavanul. Nevrînd să-i tulbure, probabil, ovreiașul plecă ușurel de la tejghea. După un răstimp, se întoarse la fel de ușurel, cu pas neauzit. Caii, duși în grajd, care era ca un fel de tindă a cîrciumii, forăiau, rontăind ovăz.

Călătorii se odihneau astfel în liniște de o bună bucată de vreme, cînd dintr-o dată se auzi cum cineva închide în pripă porțile grajdului. În aceeași clipă, mînașul, palid ca un mort, apăru în ușa cîrciumii și strigă :

— Iegherii !

Rafał sări ca ars și încremeni o fracțiune de secundă locului, neștiind ce să întreprindă. Silezianul răcni, poruncindu-i ca unui slugoi :

— Repede, să baricadăm ușa !

Se aruncară amîndoi în grajd și începură să îngrămădească pe sub porțile mari și în ușa laterală tăiată în ele tot ce le cădea în mînă : pari, scînduri, iesle, o scară, coșul unei căruțe. În curte răsunau glasuri vesele, zăngănit de arme și tăcănit de potcoave pe pămîntul înghețat. Cineva împinse poarta. Apoi urmară bufnituri și strigăte poruncitoare de a se deschide. Mînașul se repezi într-un suflet în cîrciumă după ovrei. Acesta ședea liniștit în penumbră, printre poloboacele lui. Ochii îi străluceau ca la pisică.

— Ai arme ?

— Eu, arme ?

— Dă-ncoace cartușe, ce ai, repede !

— De unde să am eu cartușe ?

Țăranul îl înșfăcă de guler și-l zgîlții zdravăn de cîteva ori. Ovreiul de cum putu să înghită un pic de aer arătă din ochi spre o scîndură a podelei dintr-un colț al camerei. Mînașul și cu Rafał săltară cu greu scîndura și scoaseră de acolo o pușcă încărcată și un fel de paloș vechi, ruginit. Între timp, iegherii băteau cu săbiile în ușă gata, gata s-o ia cu asalt. Unul dintre prusaci izbi cu pumnul în geamul înghețat care se făcu țandări. Aburi alburii năvăliră afară. O labă înmănușată apăru în fereastră și prinse rama pe dinăuntru, dar silezianul, la pîndă, o izbi din răspuțeri cu paloșul scos din ascunzătoarea de sub podea. În curte se stîrni hărmălaie. În fereastră se arătară cîteva țevi de pușcă și în același timp bufniră cîteva focuri trase la nimereală. Olbromski îi vîrî în mîna dreaptă lui Krzysztof, care ședea mai departe năuc, pistolul, sabia în cea stîngă, și-l așeză de planton de o parte a ferestrei. Țăranului care înșfăcase un pisălog, îi porunci să păzească ușa, iar el îl apucă pe ovrei de chică și-l trase după el, poruncindu-i să-i arate intrarea în pod.

Într-o clipă, Rafał se cățără pe scară în pod și se opri acolo la ușa pe unde se arunca finul în finăria de deasupra grajdului. Întredeschise ușă strîmbată de vreme și, uitîndu-se cu luare-aminte, îi numără pe prusacii în uniforme verzi. Erau șapte, toți grăniceri. Trei mai erau călare, iar patru se vinzoleau lîngă ușa și fereastra cîrciu-

mii. Cei de pe cal cercetau mina rănită a camaradului. Peste o scurtă clipă își luară puștile de pe umăr, mai tur-nară praf de pușcă în tigăite, pregătindu-se să tragă din nou pe fereastră. Puseră puștile la ochi. Rafał ochi și el și trase. Împușcăturile izbucniră odată și ecoul lor bubui în pădure. Unul dintre soldați se prăbuși la pământ. Cei trei călăreți săriră să vadă ce-i cu el. Ceilalți se aruncară cu paloșele la fereastră. Rafał ochi încă o dată și trase. Răsună un icnet. Soldații se năpustiră pe fereastră. Vă-zîndu-i. Cedro apăsă pe trăgaci. Rafał, după ce-și făcuse sus datoria, sări în ajutorul lui. Îl trăgea pe ovrei de chică, să nu-l dea cumva de gol. Toți trei se repeziră la fereastră. Silezianul scoase mina afară și izbi cu pisălo-gul — doi dintre prusaci se rostogoliră pînă în mijlocul drumului. Cedro își scoase capul pe geam, aplecîndu-se pînă la brîu în afară. Olbromski sări la el, strigînd :

— Ce faci ?

— Lasă-mă ! La dracu, să se termine odată !

Se smuci înainte și slobozi ultima încărcătură la ni-mereală. Rafał și silezianul îl traseră cu forța pînă în mijlocul odăii. Ovreiul, amenințat, încărca pușca. Rafał se pitulase sub fereastră cu paloșul în mină, iar silezia-nul își pregătea pisălogul pentru atac.

În curte se înstăpînise deodată liniștea. Uitîndu-se fu-riș printr-o crăpătură din ușă, văzură cu bucurie că pru-sacii încalecă și aburcă pe cai pe camarazii lor uciși sau poate numai răniți. Înainte de a pleca, își încărcară puș-tile și, de pe cai, mai sloboziră cinci focuri în ferestrele, ușa și poarta cîrciumii. Apoi porniră la galop spre Tar-nowice. De îndată ce caii fură înhămați la sanie, Rafał și Cedro ieșiră diu cîrciumă pe jos, după cum îi sfătuisese silezianul.

Pentru a nu se întîlni cu vreo nouă patrulă, călătorii merseră o bucată de drum prin zăpadă, ocolind șleaul mare. Minașul însă nu cunoștea drumurile vicinale de prin partea locului, așa că, în curînd, ieșiră pe șleau și după o atentă cercetare a drumului, înaintea și în urma lor, dădură bici cailor. Copacii pădurii se perindau ful-gerător pe lingă ei. Țăranul, cu căciula înfundată pînă

peste urechi, fluiera și-și îndemna caii. Deodată, spuse vesel :

— Cînd te gîndești, victoria noastră în bătălia pe care-am dat-o e ca aia de la Tarnowskie Góry. I-am bătut pe prusaci, și acum o întindem cît putem de repede.

— Las' că-i bine și-așa, frate ! Dumnezeu să te răsplătească. Să nu fi fost tu, am fi putrezit în beci, sau am fi slujit de hrană corbilor în ștreang.

— Ei.. Numai ovreiul ăla de n-ar cînta... că încolo n-a fost cine știe ce.

— Și cum ai să te-ntorci, frate ?

— De întors mă întorc eu prin pădure. Să nu fi fost circiumarul ăla... Avea ochi răi, păgînul... u-u-u ! ciînoși ! O să trebuiască să-l rog să nu latre.

— Să-l rogi ?

— Eh, dacă-l rog cum știu eu, nici pîs nu mai zice.

— Fă cum crezi tu că-i mai bine, mormăi Rafał cam în silă.

Krzysztof era la fel de tăcut și de apatic ca și la începutul zilei. Probabil de la votca băută la circiumă, moțăia în sanie, clătîindu-se dintr-o parte într-alta. Tot timpul tresărea și mormăia ceva prin somn. Deschidea cînd și cînd ochii, se uita uimit la pădure și pe chip i se așternea o expresie de fericire inexplicabilă, de bucurie aproape copilărească.

Abia pe la chindie ajunseră la Mysłowice.

Acolo nu-î mai pîndea nici o primejdie, întrucît în tîrg și la moșia contelui Mieroszewski se oprise un detașament de *chasseurs* francezi călare.

De cum intrară în orășel, văzură soldați în tunici verzi și cu căciuli uriașe din blană de urs, mustăcioși și cu nasul roșu. Krzysztof se înțelegea cu ei în franceză mult mai lesne decît Rafał, așa că repede deveni personajul central. Tinerii călători îl răsplătiră cu dărnicie pe silezian, cu mult peste înțelegerea avută, și se despărțiră de el prietenește ; omul, voios, dădu bici cailor și dispăru într-o ulicioară, iar cei doi porniră spre castelul contelui, unde locuia comandantul fortăreței. Acesta, un bețivan și un mare petrecăreț după toate aparențele, îi luă de îndată la întrebări, acru și neîncrezător, dar pînă la

urmă se mai îmbună și nu numai că le dădu foaie de drum pînă la Częstochowa, dar, din proprie inițiativă, le rostui și o odăiță la castel, unde să poată înnopta.

Înainte de a apune soarele, cei doi prieteni ieșiră pe afară să vadă împrejurimile. De pe deal, se zărea, dincolo de riulețul Przemsza, o mare întindere de pămînt acoperită cu păduri și împărțită în două de un lanț de dealuri ce se pierdeau departe în zare. Razele orizontale ale soarelui gata să asfințească îmbrăcau în aur și purpură cîmpia presărată cu ienupăr. Tinerii căzură pe gînduri, privind meleagurile noi pentru ei, pe care urma să le străbată pe drumuri însîngerate. Inimile le erau pline de presentimente tulburi, nedeslușite, ca vuetul iluzoriu al unei scoici pe care zadarnic încerci să-l prinzi cu urechea.

Amurgea cînd trecură pe la fierăriile de curînd puse pe picioare de nemți, de unde, în liniște, se înapoiară în cămăruța lor.

A doua zi în zori, plecară mai departe cu o căruță năimită. Țineau drumul Siewierzului. Ajunși în orășel, conform dispozițiilor comandantului din Mysłowice, se interesară unde poate fi găsit comandantul garnizoanei, căpitanul Jarzyski. Numele îi suna cunoscut lui Rafał. Nutrea speranța nemărturisită că va da chiar de fostul său coleg de școală. La locuința comandantului li se spuse că acesta doarme și că-l vor putea vedea abia spre prînz. Vrînd, nevrînd se duseră în oraș. Vizitară ruinele vechiului castel al episcopatului cracovian... Acolo, le ajunseră la ureche niște comenzi militare. Se cățără pe unul dintre dealuri și văzură o unitate de cavalerie la instrucție. Într-un suflet porniră într-acolo. În sfîrșit, Krzysztof se înviorase ca prin farmec.

Era un escadron de rezerviști, comandat de un locotenent și alcătuit din vreo cincizeci de flăcăi, călare pe cai destul de arătoși. Purtau tunici și pantaloni albaștri, cu vipușcă din postav negru, cu panașe înalte din păr de cal. Unii soldați aveau pantaloni cenușii, iar cîțiva, în loc de tunici, purtau bluze militare din pînză. Unii erau înarmați cu paloșe, pistoale, puști și cartușiere, iar alții — instruiți într-un alt front — numai cu lănci de lemn

lungi de șase coți, cu vîrfuri de fier în muchii. Escadronul era destul de nearătos și de neinstruct, Rafał și Krzysztof însă fremătară la vederea lui. Mîinile băttorite ale ostașilor strîngeau tare lemnul lăncilor și fluturau cu elan săbiile de cele mai felurite forme și obîrșii.

Era aproape de amiază. Cei doi voluntari își amin-tiră că e timpul să se prezinte la comandant și făcură cale-întoarsă. Au așteptat destul de mult în fața ușii pînă fură lăsați să intre în prima cameră, unde au mai stat vreun ceas. Într-un tîrziu, bătrînul vistavoi le aduse la cunoștință că pan căpitan își bea cafeaua și îndată îi va primi. În sfîrșit, ușa se deschise și apăru, grav și im-portant, în tunică de uniformă, cu eghileți străluci-tori — Jarzyski.

Văzîndu-și colegul, cu care nu mai dăduse ochi de atîta amar de vreme și care se arăta atît de schimbat, Rafał amuțise și nu știa cum să se comporte. Jarzyski simțea probabil același lucru, întrucît trecu cităva vreme pînă să dea glas. În cele din urmă, se apropie de Krzysztof, se încruntă și-l întrebă :

— Numele ?

— Cedro,

— Iar tu — Olbromski, știu. Fostul meu coleg de școală. Cu ce vă pot fi de folos ?

Îi întinseră foile lor de drum și-i explicară respectuos că se duc la Czestochowa să se înroleze. Căpitanul își ne-tezi mustățile și-i asculta zîmbind, uitîndu-se cînd și cînd, cu coada ochiului, la fostul său coleg. După ce-i spuseră tot ce aveau de spus, el rămase pe gînduri un răstimp, apoi întrebă :

— Și de ce neapărat la Czestochowa ?

— Așa am fost sfătuiți.

— Sfătuiți... Ha ! Și aici s-ar găsi un loc pentru voi. Cu toții doară vom merge la Łowicz. Avem aici destui din aceia pe care împăratul îi numește *la pospolité*. Ne pregătim susținut de ofensivă.

— Am fi vrut să ne înrolăm la artilerie, preciză Cedro.

— La artilerie ? Ei, asta-i altceva. Totuși, trebuie să vă previn că în cazul ăsta aveți nevoie de bani. Efectele

de soldat, cele mai modeste, costă 73 de zloți, fără să punei la socoteală rufăria și accesoriile. Ce să mai vorbim de cele de ofițer !

— Prietenul meu e om cu stare, îngăimă Rafał.

— Mă rog, asta-i altceva ! Scuzați-mă, n-am știut. Am să poruncesc îndată să vi se dea foile de drum. Da, la Częstochowa se află șase sute de oameni de-ai noștri ; ei au ocupat orașul și formează acum o garnizoană. Totuși, pe tine, Olbromski, te-aș sfătui să rămii aici. M-aș îngriji să capeți de la-nceput grad de ofițer, și de avansarea ta mai târziu. Și pe dumneavoastră, pane, așijderea. La noi aici s-au adunat o mulțime de tineri cu stare, curajoși. Uitați-vă la mine, prieteni. De o lună abia sînt aici, și am și ajuns căpitan și comandantul fortăreței.

— Da... Nu-i rău...

— Cred și eu că nu-i rău. Am neamuri pe-aici, sînt locurile mele de baștină. Asta e.

— Te-au ajutat, mormăi Olbromski.

— *A vrei dire* ¹... se justifică Jarzyski cu o figură gravă și preocupată, cînd vrei ceva neapărat, izbutești, dacă-ți bați nițeluș capul. S-ar putea crede că eu însumi m-am avansat, dar nu-i așa, m-a avansat rotmistrul Męciński, comandantul unității de rezerviști din voivodatul Cracoviei. Vremea-i aprigă, n-avem timp de pierdut. Țara are nevoie de oameni, și nu prea sînt. A trebuit să dăm mîndria deoparte, să scoatem de pe noi hainele civile și să intrăm în rîndurile armatei, să punem și noi umărul...

— Nu știu ce părere are Rafał, îl întrerupse Cedro, înroșindu-se și coborîndu-și privirea, eu însă m-am hotărît să ajung la grad de ofițer plecînd de jos, de la tunar de rînd.

— A !...

— Nu mă pricep la nimic, deci cum aș putea să fiu ofițer ? De grade mai mari nici nu mai vorbesc.

— Ei, dacă nu te pricepi, asta-i altceva, spuse Jarzyski. Credeam că... Dar dacă nu te pricepi, hm, mă rog ! este într-adevăr cam greu să fii altceva decît tunar de rînd...

— Da, sînt hotărît să învăț, și cu asta, basta.

¹ La drept vorbind... (Fr.)

— Foarte bine... încuviință Jarzyski.

Lui Rafał îi venea să rîdă și totodată era mînios pe Krzysztof. Iar întîlnirea cu Jarzyski îi stîrnea un sentiment neplăcut. Un iz de putreziciune plutea în aer.

— Cred că-i o mare mulțumire să poți ajunge atît de repede la grad de comandant, spuse el cu ochii ațintiți în ochii lui Jarzyski.

— Nici vorbă. Ai spus-o, bineînțeles, *figurément*¹, ripostă căpitanul, fără umbră de stînjeneală, umflîndu-se și mai mult în pene. La fiecare o sută de cai se alege un ofițer, ca pe timpul Republicii. Iar printre ofițeri trebuie cineva să fie mai mare, nu ?...

Se îndreptă din șale, își luă o poză demnă de comandant și, privind viclenește, urmă cu un zîmbet blajin și îngăduitor :

— Da, da, e un gînd foarte nobil să dobîndești cinul de ofițer pornind de jos, de la tunar de rînd. Îl susțin. Ba chiar o să am în vedere noblețea voastră sufletească. Avem nevoie, mare nevoie, de oameni de nădejde, dirzi, care să intre în rîndurile armatei nu de dragul carierei, de dragul cinurilor și epoleților frumoși, ci de dragul datoriei față de patrie. Păi, pînă și prințul Józef Poniatowski, comandant altădată, s-a înrolat mai tîrziu ca soldat de rînd... Sînt lucruri știute. Este o dovadă măgulitoare a cavalerismului vostru ! Da, foarte măgulitoare.

Se simțea totuși oarecum stînjenit, avîndu-i în față pe cei doi tineri stînd smirna, cu ochii țintă la el, fără să spună o vorbă. Schimbă și el tonul, urmînd :

— Îmi pare rău că în acest bîrlog ostășesc nu am cu ce să-mi cinstesc camarazii. Dar, știți ce... Există aici o cafenea ținută de grecul Pescari, să mergem acolo să luăm o gustare. Tu, Rafał, în amintirea tinereții noastre, iar dumneavoastră, pane, ca amic.

În sufletul lui Rafał se trezi vechiul sentiment al prieteniei, înfiripat cîndva fără voia lui, iar mai tîrziu, preschimbat în deprindere. Cîți ani trecuseră de cînd au stat la școală în aceeași bancă, de cînd au chefuit împreună la Varșovia. Se uită rugător la Cedro și spuse :

¹ La figurat. (Fr.)

— De ce nu... Dacă pan căpitanul...

— Lasă titlurile acum. Sîntem doar două hahalere varșoviene ! îi șopti căpitanul lui Rafał la ureche. De unde-ai apărut aici, fir-ar să fie ? Îmi strici toate aranjamentele, îmi subminezi prestigiul !...

— Păi, dar plec, plec de aici !

— Mai bine rămii aici, îți spun, ca locotenent. Îți dau vreo cincizeci de flăcăi și-ai să-i alergi pe cîmpul de instrucție. Îți găsesc eu unul să-ți vîndă gradul, și chiar uniforma și calul, pentru o sumă modestă. Ei, prieteni, urmă el cu glas tare, duceți-vă acolo cu vistavoiul meu și-o să vin și eu îndată.

De cum deschiseră ușa cafenelei, îi izbi un val de aer înăbușitor și-i asurzi gălăgia. În cămaruțele mici pluteau nori de fum și toate locurile erau ocupate. Într-o cameră întunecoasă din spate țâcăneau bilele de biliard, iar jucătorii de dame, barbut și domino cîntau și vorbeau pe întrecute. Cei doi tineri nou-veniți nu se simțiră în largul lor. Se văzură dintr-o dată numai între ofițeri. Toți purtau uniforme elegante și fireturi atunci scoase parcă de la ceaprazar. Mundirele erau albastre, cu revere în culorile voivodatului, pantaloni cu vipușcă și tunici albe, scurte, de cavalerist, șepci de aceeași culoare cu bordură neagră din blăniță de miel și cu panașe din pene albe. Erau numai locotenenți și sublocotenenți, stegari și locțiitori de stegari — tineri voinici, cutezători, ageri și mîndri, cu toții de prin partea locului, probabil, întrucît își spuneau unul altuia pe numele mic, sau chiar foloseau porecle. Rafał și Krzysztof, strecurîndu-se prin mulțime să găsească o masă liberă, se treziră într-un colț unde stăteau doi tineri răniți. Unul din ei, cu capul bandajat, se sprijinea într-o cîrjă proaspăt strunjită, iar celălalt avea mîna legată de gît cu o eșarfă. Amîndoi ședeau stingheri și nu aveau nimic în fața lor pe masă. Cedro se înclină sfios și le ceru voie să se așeze cu prietenul la masa lor. Răniții încuviințară destul de puțin prietenos. Încet, încet, se legă o conversație. După prezentările reciproce, aflară că cei doi sînt vecini, fiii unor șleahțici modești care țineau în arendă cîte o moșioară dincolo de riul Pilica, în împrejurimile Kurzelówului, în Ga-

liția. Îndată după apelul lansat de voievodul din Radzymin au alergat să vadă despre ce-i vorba, au sărit în șa și s-au prezentat la locul hotărît.

— Nu sîntem oameni bogați, spuse cel mai în vîrstă, avem cai destul de buni, deși nu de rasă. Ne-am încropit tot ce s-a cerut : un cal de nădejde, frîu, țesală, perie, cioltar, avem de toate, dar soldățești, nu ofițerești. Nu sîntem de pe aici. E pentru prima oară c-am traversat Pilica. Nu cunoaștem pe nimeni în afara parohiei noastre din Włoszczowa sau Kurzelów. Am sosit la fața locului, dar aici era ticsit, n-am găsit liber nimic, nici măcar un post de sublocotenent. Ce era să facem ? Ne-am înscris în escadron ca simpli călărași. Ce bani am avut i-am dat pentru uniforme și pentru soldați care să ne vadă de cai și acum stăm și așteptăm ce-o mai fi. Escadronul nostru numără zece șlehtici și cincizeci de țărani năimiți.

— Va să zică, sînteți din Galiția, ca și noi !

— Da ! Sîntem chiar de lîngă Kurzelów. Ce-am mai pătimit pîn-am ajuns aici. Am plecat pe drumul Szczekocinului, chipurile la iarmaroc, la Secemin. Pe drum am cotit-o în pădurile Chrzastowskie și am ținut-o tot prin pădure pînă la Koniecpol. Cînd am ieșit din pădure, în fața noastră un rîu uriaș — Pilica ! Am stat în pădure pînă s-a înnoptat și bildîbic cu caii în apă. Și uite așa am întins-o peste graniță. Apoi Dumnezeu știe pe unde n-am umblat — pe la Lelów, Irządź, Mrzyglód, pînă ne-am văzut la Siewierz.

— Văd însă c-ați și făcut botezul focului !

— Da, nu vreau să mă laud, dar i-am și zgîlțit nițeluș pe nemți.

— Cum s-a întîmplat ?

— Iaca stăm noi de vreo două săptămîni la Siewierz și facem instrucție. Și-ntr-o bună zi, dumnealor, comandanții (arătă din cap discret spre societatea veselă din jur), primesc vestea că un batalion de prusaci a fost trimis de la Wrocław la Koźle pentru întărirea garnizoanei. Vreo sută din oamenii noștri, laolaltă cu năimiții, au pornit noaptea asupra nemților. Am ajuns prin pădure pînă la Tarnowskie Góry. Am mers, se-nțelege, în marș forțat.

Chiar lingă orășelul Tarnowskie Góry i-am luat prin surprindere, pe un drum îngust. Lănci, săbii, stuzere, ce-a avut fiecare, au intrat în acțiune și dă-i, și dă-i ! Țin minte cum de pe cal l-am luat cu sabia pe un pedestraș de s-a dus de-a berbeleacul. Dar, ce să vezi ! S-a dumirit comandantul lor că nu sîntem prea mulți și cînd mi ți-a răcnit odată la ei pe limba lor ! Iar ei, dresați, ce mai, ca niște căței... Într-o clipă au format un careu pe cîmpul de luptă de nu mai era chip să te apropii de ei în nici un fel. Și-odată, ai dracului, zvîc peste noi ! Uf, lua-i-ar dracu ! M-au nimerit în mînă de-am văzut stele verzi de durere. Dar și pe noi ne-a ajuns mînia. Cum adică, vreți să ne omorîți așa, ca pe niște iepuri în cîmp ! Fir-ați să fiți de nemți afurisiți ! Și cînd ne-am năpustit odată, eu și cu vecinul meu, uite-l, Pawelek Kuleszyński, și cu o mînă de călărași, și dă-i și dă-i ! Și nu numai noi. Toți care aveau cai mai de Doamne ajută și un dram de bărbăție în suflet — au dat pînteni cailor și înainte, peste neamț ! Zob i-am făcut, am încasat și noi, ce-i drept. Paisprezece oameni zac acum răniți pe la curțile moșierilor, și aici, la Siewierz, pe la tîrgoveți. Opt au rămas pe cîmpul de luptă ! Noi, mulțumesc lui Dumnezeu, am scăpat destul de ieftin din zavera asta. Iar ai de-au avut cai sprinteni și s-au mișcat repede, au scăpat întregi...

La aceste vorbe arată din cap încă o dată spre ofițeri.

Între timp, se deschise ușa și intră Jarzyski, cu un aer marțial, cu pas energic, impozant. Ofițerii făcură îndată cerc în jurul lui. Larma se înteeți. Unul, clătîindu-se pe picioare — adevărat că nu de lovitură vrăjmașă — ieși din camera vecină, strigînd :

— Căpitane, trebuie să ne faci rost neapărat de încă o masă de biliard. Mai mare rușinea !

— Masă de biliard nu am, răspunse grav Jarzyski, un sfat însă pot să dau celor care vor să joace și nu au pe ce. Să facă bine să-și scoată uniforme, surgucele de la șapcă, să schimbe marginea de blană cu una de postav și să se înscrie ca soldați de rînd, sub comanda unui locotenent. Cel puțin nu vor mai avea dreptul să se îndese la cafenea și să ocupe loc degeaba.

— Aşa-i !, încuviinţă un glas din mulţime. Atîţia comandanţi că nu ajung vistavoi care să vadă de cai.

— Dă tu primul exemplu, aşadar, şi treci de-mi ţesală armăsarul, i-o servi un alt ofiţer.

— De ce nu, dacă-i vorba să-ţi meargă buhul că eşti un sărăntoc care nu are bani să-şi plătească un vistavoi !

— Mai încet, mai încet, domnilor ofiţeri, încercă Jarzyski să-i potolească. N-are rost să vă certaţi ! Acum, soldaţii se arată mai viteji decît comandanţii. Amintiţi-vă numai de Częstochowa şi de Wosiński.

— Ei ! Nu întotdeauna ai norocul de nemţi atît de fricoşi cum s-a brodit să fie comandantul ăla de la Częstochowa. Amintiţi-vă de Tarnowskie Góry !

— Ha, ha ! Aşa-i ! E adevărat, strigau în jur.

— Ascultaţi, spuse Jarzyski, înălţînd mina solemn. Am veşti noi. Înainte însă dă-mi, Pescari, un păhărel. Vreau să-l beau în sănătatea bătrînului Wosiński.

— Trăiască Wosiński ! strigară în jur.

— De oameni ca el avem nevoie !

— Dă-i bătaie nemţilor !

— Ei, dacă-i să ne gîndim la Wosiński, nu înseamnă să le dăm bătaie, ci să-i ademenim în cîmp deschis prin vicleşug ! strigă tare primul ofiţer.

— Prin vicleşug ! Filozofule ! Să-i batem şi gata ! Praful să se aleagă de ei !

— Staţi puţin, n-am terminat încă, spuse rar Jarzyski, turnîndu-şi încă un păhărel. Acum vreau să închin pentru Trembecki.

— Trăiască Trembecki !

Scoase din buzunar o hîrtie şi începu în parte să citească, în parte să spună din memorie :

— Pan Męciński, comandantul rezerviştilor din această regiune a voivodatului Cracoviei, mă anunţă că detaşamentul de şleahlici comandat de pan Trembecki...

— Detaşamentul nostru !

— Zic, detaşamentul cu care unii dintre dumneavoastră aţi avut cîstea să participaţi la bătălia de la Tarnowskie Góry l-a luat prizonier pe contele Henkel, *landrat* din Tarnowice, şi, ca ostatec pentru pan Mięroszewski şi pan Siemiński, l-a trimis la fortăreaţa de la Częstochowa. Printre hîrţiile aceluia *landrat* s-a găsit o

proclamație către silezieni a contelui Gotz, adjutantul regelui Prusiei, în care li se cerea să se alipească armatelor prusace și să le pună la dispoziție cai și provizii. Cel mai important însă este că pan Trembecki, în drum, a izbutit să captureze 118 cai destinați cavaleriei prusace și, ceea ce este și mai îmbucurător, visteria regală.

— Grozav ! Formidabil ! Trăiască Trembecki !

— Iar al treilea toast, urmă răspicat Jarzyski, mi-am propus să-l ridic în sănătatea celor doi tineri din Ga-liția...

— Tineri ? Ce cuvinte gingașe...

— Unde sînt ? Cine sînt ?

— Pan Cedro și pan Olbromski...

Krzysztof, roșu ca sfecla, se ridică de pe scaun. Răfal îi urmă exemplul.

— Camarazi ! urmă comandantul. Acești tineri au traversat Vistula ca să poată veni în rîndurile noastre. Acești tineri au avut bărbăția să-și lase căminele părintești, se zbat să ajungă la Częstochowa, punîndu-și viața în primejdie, ca să se înscrie în rîndul artileriștilor ! Acești tineri au refuzat propunerea mea de a face carieră militară aici, la noi, și au hotărît... ascultați !... Ascultați atent !... Să-și dobîndească cinul de ofițer pornind de la tunar de rînd ! Beau în sănătatea lor !

— *Vivat !* strigară toți în cor.

Pentru o clipă se făcu liniște. Krzysztof își înălță capul și spuse cu îndrăzneală :

— Să nu vă mire, domnilor, că ne simțim oarecum stinjenți. Acest toast a fost neașteptat pentru noi. Noi nu facem decît să urmăm drumul ce duce la ținta pe care ne-am ales-o — asta-i tot. Vă mulțumesc în numele meu și al prietenului meu pentru bunăvoința domniilor-voastre. Aș vrea și eu, la rîndul meu, să ridic un toast, sau mai bine zis acum, că sînt eliberate de sub călcîiul ticălos al vrăjmașului, al prusacului trădător, voivodatele noastre Pomorze, Malbork și Inowrocław, Gnieźnion și Poznań, Kalisz și Sieradz, Wieluń, Rawa și Łęczyca, ridic acest toast în cinstea Małopolskăi, a străvechii noastre patrii-mume, în cinstea...

— Ia te uită ! Brav tînăr !

— Patriei-mume, străvechea Małopolska...
— Frumos vorbește !
— Are gură de aur...
— Bravo lui ! Vorbele lui îți merg la inimă...
— Pentru că vorbește din inimă...
— Dar, urmă Krzysztof, înainte de a ridica acest toast în numele Galiției...

— Care Galiție ?
— Nu mai există nici o Galiție !
— Aici a încurcat-o...
— Există, fraților, există, martor mi-e Dumnezeu !... strigă Krzysztof cu glas ferm, neînduplecat. Înainte de a ridica acest toast în numele Galiției, trebuie să închin paharul pentru cel care a fost pomenit aici — comandantul Wosiński. Socot că pe bună dreptate s-a toastat aici în cinstea lui, de vreme ce toată nobila societate aici de față a ridicat paharul. Numai că noi abia am scăpat de sub austrieci și nu prea știm nimic despre el.

— Iarăși a-nceput cu austriecii...
— Așadar, spuneți-ne și nouă, fiți buni...
— Cine-i aici mai guraliv ? Kończewski ! Tu, că ești de prin partea Wieluńului... Dă-i drumul ! -

Ofițerii îl împinseră înainte pe un subloconenent, un scundac îndesat. Preț de un minut el rămase pe gânduri, prefirîndu-și degetele de la ambele mâini prin hălăciuga de păr, și abia după aceea dădu frîu liber elocinței sale înnăscute :

— Ca să vă spun povestea mai pe scurt... uite cum s-a întîmplat : În noaptea de 17 spre 18 noiembrie la talpa muntelui Jasna Góra se înfățișă un detașament al cavaleriei franceze, de o sută de suflete, sub comanda lui Deschamps. Așa-i, zic bine ?

— Cîn' să te știe ? Da zi-i înainte !

— Da-da ! Trebuie să vă spun că în fortăreața de la Czestochowa erau cinci sute de tilhari prusaci, înarmați pînă-n dinți. Iar franțujii nu aveau nici un tun măcar. Cum să ieși o fortăreață numai cu cavalerie ? De rîsul lumii !

— De plîns, nu de rîs !

— Liniște acolo, nu-l întrerupeți, c-o să-și piardă firul și-o să povestească anapoda.

— Dar, d-ai-a i-a dat Dumnezeu minte omului — s-o pună la bătaie. Și s-a văzut că polonezii mai au cap pe umeri ! Bătrînul căpitan de pușcași, care a servit încă pe vremea lui Kościuszko, pan Stanislaw Wosiński, în fruntea unui grup de rezerviști din regiunea Wieluńului, om deștept, i-a adunat noaptea pe sub zidurile fortăreței pe țărani din împrejurimi și le-a poruncit să aprindă focuri cît mai multe și să se foiască pe lîngă ele, ca dușmanul să creadă că Czestochowa a fost împresurată de regimente întregi de pedestrași. Deschamps, la rîndul lui, le-a împărțit trăgătorilor cavaleriști epoleți, și însemne de grenadiri și i-a trimis, un detașament, la nemți, cu vorbă din partea lui să predea neîntîrziat cetatea că altfel o vor lua cu asalt și vor face praf și pulbere toată garnizoana.

„Nu avem de gînd, zice, să clănțănim din dinți aici în cîmp pe frigul ăsta !” S-au dus, le-au spus. Comandantul nemților, Kuhne, a băgat-o pe mîneacă și chiar în aceeași seară a predat cetatea fără o vorbă. Abia în zori, cînd nemții au ieșit dezarmați, iar franțujii și ai noștri au intrat pe poarta orașului Jasna Góra, s-a convins, amărîtul, că a predat cetatea, treizeci de tunuri, depozitele și visteria unui dușman de cinci ori mai slab și fără nici un tun. Garnizoana nemțească luată prizonieră a fost trimisă în Franța. De vreme ce mergeți la Czestochowa, o să-l cunoașteți pe căpitanul Wosiński, care este acum comandantul cetății. *Dixi !*

— Să bem în sănătatea lui ! spuse Krzysztof.

— Dacă e să toastăm — strigă deodată Olbromski — aș îndrăzni și eu să vă rog să bem în sănătatea tuturor acelor care au mirosit praful de pușcă la Tarnowskie Góry, mai ales în sănătatea celor răniți.

— Ura !

— Sus cu ei ! Viteji flăcăi !

— D-apăi cum altfel ! Sînt din Wloszczowa.

Cineva striga din camera alăturată :

— Toastează pentru toți, dar pe cei din Sieradz i-au uitat. În sănătatea celor din Sieradz !... Ei cei dintii s-au ridicat pînă la unul. La fiecare douăzeci de fumuri, socotind toate coșurile, e un recrut, un rezervist sau un ostaș tras la sorți. O pedestrime, de n-o să-i țină nimeni piept !

Fiecare moșier a dat un om și gata cavaleria ! Nu vrei să mergi *personaliter*, că ești bătrîn, neputincios sau, să-mi fie cu iertare, laș, dă gologani pentru echipament și soldă de ostaș ! Gata și compania de pușcași.

— În sănătatea celor din Łeczyca !

— A celor care la Łowicz, umăr la umăr cu franțujii l-au tocat pe vrăjmaș !

— Ați auzit ? Doi nemți, burgmistrul din Golańcza, și un oaretare Differt din Obrzysk, au și fost executați pentru că au vîndut oameni prusacilor.

— Pentru cei căzuți...

— La Łowicz !

— Trăiască șleahicii rezerviști !

— De neclintit !...

— Trăiască Jan Henryk Dąbrowski !... Marele Napoleon ! Marele Napoleon ! Napoleon !

Se stîrnise o hărmălaie, de ziceai că se surpă pereții cafenelei lui Pescari.

ANUL NOU ¹

Pînă la urmă, cei doi „galițieni“, Cedro și Olbromski, n-au ajuns la Czeŝtochowa și la mult visata artilerie. Krzysztof s-a trezit fără un ban, întrucit tot ce a avut a lăsat văduvei pescarului. Cînd s-au apucat să socotească aurul cusut în haina lui Rafał, au văzut că nu le ajunge pentru echiparea ca artileriști a amîndurora. A intervenit și Jarzyski, care a izbutit să-l înduplece pe Rafał să rămînă la Siewierz. Aparent, intențiile galițienilor nu au putut fi traduse în fapt numai și numai pentru c-ar fi zăbovit prea mult pe drum. Vremea zbura repede și pînă și o zi întîrziere era hotărîtoare. La două zile după sărbători, detașamentele de rezerviști care fă-

¹ 1807, anul în care Napoleon a creat pe teritoriul Poloniei Marele ducat al Varșoviei, vasal Franței.

ceau instrucție la Siewierz, au plecat din „părțile Cracoviei” spre Łowicz la locul de întâlnire. Cei doi voluntari nou-veniți s-au supus necesității și insistențelor întregului corp ofițeresc și s-au înscris în unitatea de cavalerie cracoviană. Jarzyski le-a vîndut din propriile grajduri doi cai, de mare valoare, pentru plata cărora s-au dus toți ducații cusuți în căptușeala hainei de drum a lui Rafał. Li s-a aranjat posibilitatea unui fel de schimb : unul din vecini s-a arătat doritor de a rămîne acasă și pentru o plată modestă a acceptat să le lase așa-zisele lui „uniforme” care l-au reprezentat astfel mai departe la unitate. Așadar, voluntarii ocupară locurile libere în regiment, ale cărui rînduri se cam răriseră după bătălia de la Tarnowskie Góry. O mare parte a regimentului comandat tot de Trembecki făcea incursiuni în Silezia între Nysa, Koźle, Gliwica și Bytom.

Neastîmpăratul comandant nu scăpa nici un prilej de a lua în prizonierat mici detașamente de prusaci, de a ocupa noi orașe și sate. Din Silezia porni prin Kalisz spre Toruń la dispoziția generalului Zajaczek.

Mica armată din Siewierz, formată numai din cavalerie, a pornit în formație de marș, sub comanda căpitănului voivodal Męciński, la Częstochowa, Belchatów, Brzeziny...

În drumul lor întâlneau mici detașamente de cavalerie și infanterie : comandantul Stokowski își ducea rezerviștii din Wieluń la Łowicz, Lipski pe ai lui din Sieradz și Jan Gliszczyński pe cei din Kalisz. La 31 decembrie, pe seară, armata din Siewierz a intrat în valea Bzurei. În depărtare, la vreo două mile distanță, se arătară turnurile catedralei din Łowicz. Regimentul cracovian trecu riul și intră în oraș, dar lângă vechea primărie, unde se afla cartierul general, era o înghesuială atît de mare, încît cavaleriștii fură nevoiți să se retragă de îndată și să-și caute adăpost în suburbia Bratkowickie. Soldații rebegiți și-au dus caii în grajdurile hotărîte, i-au rostuit cît de cît și s-au culcat.

A doua zi în zori, au început pregătirile pentru ofensivă. Locul de adunare a fost fixat pe terenul de paradă din Łowicz. Nu era nici zece dimineata cînd regimentele porniră să se adune în sunetele fanfarei. Titlul de

onoare de prim regiment l-a primit regimentul de cavalerie comandat de Jan Dąbrowski (junior), abia ridicat la grad de colonel, organizat de Siemojewski la Gnieźno și Rogoźno. În aclamațiile mulțimii, au sosit unitățile organizate de Walenty Skórzewski și Biernacki. Armamentul lor lăsa mult de dorit. L-au obținut, în cea mai mare parte, din arsenalul de la Cześtchowa. Puștile erau neîncărcate, nu aveau destule gloanțe, cartușe, cremene. În schimb paloșe și lănci aveau cu duiumul. Impresionau însă prin ordinea și disciplina cu care își desfășurau rîndurile, prin frumusețea bărbătească, sănătatea, forța și ținuta pitorească a tinerilor ostași. Pe la, ceasurile zece, cavaleria, alcătuită din șase mii de oameni, aproape trei regimente cu cîte șase escadroane de cîte două companii în fiecare regiment, au format careul. În fața careului se vedea un cort deschis cu un altar de campanie.

Dinspre oraș se auziră aclamațiile locuitorilor. Toți cavaleriștii, ca unul, întoarseră într-acolo capetele. Cedro și Olbromski, stînd în rînd unul lîngă altul, se înălțară în scări și-și încordară privirile, cu inimile încremenite de emoție. Jan Henryk Dąbrowski, înconjurat de generali și adjutanți, intră pe cîmp, înaintînd între laturile vii ale careului. Calul murg călca greoi sub trupul lui uriaș. Generalul cuprindea cu privirea armata aliniată și ochii îi străluceau de o imensă bucurie.

În tăcere, coborî greoi de pe cal și porni spre cort. Într-o parte a careului se rupse rîndul și în cort intrară doi ofițeri : Roman Matuszewicz, adjutant-maior de cavalerie, și Józef Lubieniecki, căpitan. Primul ducea pe o pernă roșie sabia regelui Jan Sobieski, dobîndită de legiunile poloneze la Loretto¹, iar celălalt, ridicat deasupra capului, buzduganul hatmanului Czarniecki.

În urma comandantului suprem venea statul lui major, numit personal de Napoleon : Mauricy Hauke, colonel, cîndva unul dintre conducătorii lucrărilor de fortificații executate de geniști de la Mantua și San-Giorgio,

¹ Sabia regelui Jan Sobieski, adusă de el prinos Maicii Domnului din Loretto, a dobîndit-o Dąbrowski în 1798. Nu s-a mai găsit, de fapt, decît lama sabiei, fără mînerul ei de aur, bătut cu nestemate.

În prezent șeful statului-major, apoi Tremo, locotenent-colonel și adjutant de câmp, mai departe Pakosz, Weysenhoff, Godebski și Cedrowski, locotenenți-colonei adjutanți și la urmă locotenenții-adjutanți Józef Hauke, Andrzej Stoss, Lettow, Jankowski, Bergonzoni, Stanisław și Józef Denhof.

Începu sfeștania. Armata asculta slujba în tăcere. Când se sfârși, generalii și ofițerii superiori grăbiră spre cort. Cavaleriștii se ridicară în scări, împotriva rînduiei, comandantul se întoarse cu fața la ei și începu să le vorbească :

„Ostași ! Socot această zi drept cea mai fericită pentru mine, cînd după doisprezece ani de despărțire mă aflu din nou între voi, compatrioții mei, și am puțința să văd cu ochii dulcile roade ale activității mele de peste graniță pentru a nu lăsa să moară bărbăția polonezilor. Cerul mă răsplătește cu dărnicie, întrucît vouă, concetățenilor mei, vă este dat acum să vă încredințați că nu v-am hrănit cu speranțe deșarte. 1807 este anul cînd fiecare dintre voi se trezește din nou la viață“...

Cedro strînse cu putere mîna prietenului său și o ținu așa pînă la sfîrșitul cuvîntării. Apoi văzură amîndoi cum generalii, în ordinea importanței lor, se duc să depună jurămîntul. Cu trei degete ale mîinii drepte ridicate în sus și cu mîna stîngă așezată pe buzduganul lui Czarniecki, repetau solemn cuvintele jurămîntului.

La un semn, ostașii înălțară armele.

SPRE MARE

Detașamentele de rezerviști zăboviră la Łowicz aproape trei săptămîni. Se formau în mare clocot corpurile de armată și chiar urma să se decidă cine va fi comandantul suprem. E adevărat că la depunerea jurămîntului Dąbrowski deținea titlul de comandant suprem, umbla însă zvonul că îl va prelua prințul Józef Poniatowski,

care se decisese, în sfîrșit, să treacă de partea lui Napoleon și a cauzei lui. Între timp, armata concentrată la Lowicz a fost împărțită, în mare, în regimente de infanterie și cavalerie, din care, după planul lui Dąbrowski, comandant *de facto*, se alcătuiau legiunile. Detașamentele din Poznań și formaseră prima legiune, cel mai bine organizată. Ea cuprindea patru regimente de infanterie, unul de cavalerie și puțină artilerie.

Fiecare regiment de cavalerie din această legiune era alcătuit din cîte șase escadroane. Un escadron cuprindea două companii, iar compania număra 170 de cavaleriști. Statul-major îl formau un colonel, șase comandanți de escadroane, un maior-adjutant, un căpitan și doi adjutanți dintre ofițerii inferiori. Companiile erau comandate de un căpitan. Acesta avea în subordine : un locotenent, un sublocotenent, un vagmistru-major, un furier, patru vagmiștri, opt caporali, doi trompeți, un potcovar și o sută cincizeci de călărași.

Mult mai prost se prezentau armatele din Kalisz. În batalioanele de infanterie nu erau numai tineri într-o optsprezece și douăzeci și cinci de ani, cum prevedeau instrucțiunile generalului voivodal, dar chiar și bătrîni destul de neputincioși. Fiecare *possessionatus*¹ prefera să trimită pe cîmpul nestatornicei Bellona pe iobagii săi cei mai bicisnici și nu mîna de lucru viguroasă. Echipamentul pedestrașilor era cum nu se poate mai pestriț. Cîrcularele către moșieri cereau insistent să li se dea recruților pantaloni pînă la genunchi numai dacă au cizme lungi, și bocanci numai dacă au pantaloni groși, lungi pînă la gleznă. Fiecare *possessionatus* însă își echipa trimisul, chipurile, din greșeală, cu pantaloni scurți, deși nu-i dădea cizme, ci bocanci. Astfel aveai impresia că în rîndurile armatei se află o mulțime de tirolezi. Pe ger, mărșăluiau voinicos în sunetele muzicii naționale, aidoma vitejilor ostași polonezi din vechime, cu pulpele goale, de un alb îndoielnic, pradă gerului.

Armele prusace erau transportate cu căruțele din cetatea Wrocławului, care se predase de curînd, de la Cześćochowa și Koźle. Erau arme de rezervă de toate

¹ Aici — moșier. (Lat.)

calibrele. Nu exista, în schimb, cantitate suficientă de cremene, cartușe, ranițe și cartușiere. Soldații duceau cartușele în torbe de pînă, precum praștia regelui David. Totuși unitățile de infanterie ieșeau la apel de trei ori pe zi, în echipament de front. Dimineața se făcea instrucție *en détail*, adică individual, iar după-amiaza pe plutoane și batalioane. Din programul instrucției făceau parte exercițiile cele mai elementare, ca să le intre în sînge soldaților o seamă de mișcări cum ar fi : încolonarea pe divizii și desfășurarea în marș, alinierea în careu și desfășurarea în linie. Toate unitățile pedestre se împărțeau în batalioane. Fiecare batalion era format din nouă companii, dintre care una de grenadiri și una de cercetași. Într-o companie erau o sută patruzeci de oameni. În fruntea batalionului era comandantul. În subordine avea un sublocotenent ca adjutant-major și doi adjutanți dintre gradele mai mici. Compania era comandată de un căpitan. Acesta avea în subordine un locotenent, un sublocotenent, un sergent-major, un furier, patru sergenți, opt caporali, doi toboșari și o sută douăzeci de pedestrași.

Cavaleria se înfățișa mai bine. Echipamentul era mai onorabil. O alcătuiau oameni trimiși în locul moșierilor și arendașilor, deci mai mult vechili, pisari, pădurari sau slujbași de ocol silvic, gonași, șlehtici scăpătați și chiar lașhei sau bucătari. Nu toți caii erau înșeuăți, întrucît în proclamație nu se preciza decît : cal și căpăstru. Așa că unele escadroane ieșeau la instrucție cu caii neînșeuăți. Această armată încă nu avea comandanți și subordonati. Prin forța lucrurilor, comandanții erau cei ce o viață întreagă au luptat, legionari și prizonieri prusaci de naționalitate polonă. Comandantul suprem nu era nici el încă numit sau confirmat. Îl suplinea cel care comanda de fapt — adică Dąbrowski.

Reverele și vipuștile uniformelor indicau cine de unde vine. Verde-galben-papagaliu însemna Kalisz, roșu-purpuriu — Cracovia. Generalul Krasiński comanda cavaleriile din Kalisz, Sieradz, Wieluń și Cracovia. Regimentul lui așa se și chema : „Kaliszo-sieradz-wieluński“. Generalul Niemojewski avea în grija lui regimentul tînrului Dąbrowski, format din cei mai ageri trăgători,

pușcași din Poznań și cavaleria din Plock. Scundul general Fiszer, poreclit „Fiszerek“, un bărbat sever, cu nasul ascuțit, comanda toată pedestrima și o muștruluia cu atîta osîrdie, că oamenilor le ieșea limba de un cot și li se îndoiau picioarele din genunchi de oboseală, ca la iepurii hăituiți. În ciuda sărăciei lucii și veșnicelor lipsuri, a simbriilor neplătite, sau plătite pe sfert, cu cîțiva groși în loc de sumele cuvenite pentru întreținere — era o armată de nădejde. -

Łowiczul se transformă în tabără militară. Cu cîtă solemnitate și strășnicie se respectau acolo parolele și devizele, toate acele *mot d'ordre* și *mot de ralliement* secrete ! Orășenii civili, care nu aveau dreptul să cunoască parola sau deviza, anume se duceau în plimbare, în grupuri, pe acolo unde erau puși soldați de santinelă, pentru a auzi răsunînd invariabil strigătul sever și amenințător : „Cine vine ?“, la care să poată răspunde : „De-ai noștri, polonezi !“

La începutul lui ianuarie generalul Dąbrowski a plecat la Varșovia, unde venise însuși împăratul Napoleon, dinspre Pułtus, Golymin, Czarnów, Nasielsk. La 18 ianuarie s-a dat ordinul de plecare pentru toate unitățile din Łowicz. S-a aflat că unii vor merge la Bydgoszcz, alții la Toruń. Regimentele au primit vestea cu bucurie.

— De-a lungul Vistulei, înainte ! Asupra prusacilor !

La Łowicz drumurile lui Rafał și Krzysztof s-au despărțit. Cedro a rămas în același loc unde s-a înrolat de la bun început. Rafał însă n-a vrut nici în ruptul capului să slujească mai departe în rîndurile cavaleriei cracoviene, sărace și pestrițe. A legat cunoștințe, și-a făcut relații, a descoperit prieteni, pînă a izbutit să fie înscris în registrul de companie al cavaleriei lui Dziewanowski, în rîndurile ei cele mai bune, care și trecuseră în avangarda lui Jan Henryk Dąbrowski. La început, cînd au pornit marșul spre Bydgoszcz și armata nu era încă împărțită, cei doi au mai mers împreună, chiar dacă nu în același rînd. A venit ordin de sus ca trupele să ocolească Varșovia. Oamenii l-au executat cu durere în suflet. Le-a fost dat doar de departe să vadă trîmbele vineții de fum de deasupra Varșoviei și cerul luminat

noaptea. Acolo se afla el, comandantul comandanților, victoriosul Napoleon...

Ajunși la podul cel nou peste Vistula, între Zakroczym și Utrata, deslușiră în zare, prin pîcla geroasă, peticul de pămînt de la granița Galiției, unde se întindeau pădurile de pe malul Narewului în care intraseră franțujii. Nevăzută cu ochiul liber, dar săpată parcă cu o lamă de cuțit muiată în sînge, se întindea granița galițiană, de la gurile Swiderului, prin Miłosna, spre Zielona pînă la Grzybowska Wola, pînă dincolo de Grochów, pentru a tăia mai departe riulețul Długa și a se întinde pe marginea pădurilor Słupno și Radzymin, pînă la Wólka Radzyminului, după care s-o cotească brusc de la Wolica pînă spre malul Bugului, să înconjoare apropiatele păduri Żabice și dincolo de gurile Narewului să se înece în Bug.

Vagmiștrii, caporalii și furierii, stînd în fața frontului de ostași, îi instruiau :

— Ascultă la mine, pădurile alea negre, ce se văd lîngă Radzymin, alea, fir-ar mama lor să fie, sînt în Galiția, iar astea, mai spre noi — îs ale noastre... M-auzi ? Te uită bine !

Porniră mai departe la drum, pe malul stîng al Vistulei, parcurgînd în marș distanțe mari. Iarna era schimbătoare : azi ger, mîine, fleșcăraie, vînt și ploaie, ca apoi iarăși să dea înghețul. Noroiul de pe drum, înghețat peste noapte, dimineța, de cum dădea soarele, se preschimba în chisăliță și lăcăraie. Pedestrașii, în cizme, bocanci, unii în opinci, iar alții în niște încălțări de la care rămîneau în lut urme de degete și călcîie goale, se istoveau și înghețau cumplit. Cînd bate ploaia și lovește biciul vîntului, pe călăraș îl încălzește prietenul lui, calul. Pe un pedestru nu are cine-l încălzi. Rămîneau peste noapte unde se nimerea, uneori prin apropierea vreunui sat ori conac moșieresc, iar alteori în cîmpul gol. Soldații erau bucuroși de se nimerea măcar vreo margină de pădure. Cînd era pe aproape vreun sat, călărimea ocupa pentru caii osteniți grajdurile, șoproanele, șurile. Acolo soldații le scoteau șeile ca să nu-și roadă spinările și șoldurile și le dădeau ceva nutreț, din care se nimerea. Era vai și amar atunci nu numai de acoperișurile țărănești, dar

chiar și de cele ale caselor mari de pe marginea orașelor. Se-ntîmpla uneori ca și cîte un acoperiș de conac boieresc să cadă la pămînt și să se preschimbe în vreo duzină-două de barăci.

Gingașul candidat la diplomație, Cedro Krzysztof, a învățat repede să prețuiască uriașii pini mazovieni. De cum se hotăra un popas și locul fiecărui escadron, se întîlnea de obicei cu Rafał; amîndoi doborau cu toporul pini cît mai rămuroși, îi îngropau unul lîngă altul în pămînt, ca să facă un zid de apărare împotriva vîntului. Virfurile le legau strîns între ele, alcătuiind un fel de boltă. Era stilul „bizantin“. Dacă prin apropiere se aflau ceva acoperișuri țărănești, sau — *o horror!* — moșierești, atunci deasupra ramurilor așterneau un acoperămint de paie smulse nu tocmai iscusit. Pămîntul din acest *wigwam*, cu ieșirea întotdeauna îndreptată spre focul cel mare, o așterneau dibaci cu crengi și cu ramurile de sus, în evantai, întii mai mari, apoi din ce în ce mai mici, pînă făceau un culcuș moale, înalt, atingînd bolta aproape. Vreo cinci-șase oameni se aruncau pe el, siguri c-o să doarmă ca pe teluri; apărați de noroiul mazovian. Umăr la umăr, se înveleau bine cu cioltarele și adormeau buștean. În zori se trezeau mușcați de ger. Săreau în sus voioși, cu gluma pe buze, întremați și înviorați, de parcă ar fi dormit în puf! Pe ploaie și pe vîntoasă însă ieșeau de sub paiele ude și din ramurile mustind de apă niscai mai ursuzi.

În ultimele zile din ianuarie, în zorii cenușii, mohoriți, îi sălta din culcuș un vuiet puternic și mînios, surd, nedeslușit, ce cutremura pămîntul pînă în străfunduri. Ostașii îl ascultau, înfiorați și nedumeriți. Li se părea, adormiți cum erau, că o ghioagă uriașă izbește amenințător pămîntul înghețat, că un baros diovolesc îl lovește de undeva de sus. Bubuitul se rostogolea prin cîmp și prin pădure, dus de vînturi și ploi, de zăpezi și neguri nop-tatice.

— Auzi, frate! mormăia uneori vagmistrul-major Jacek Gajkoś, care colindase pămîntul în lung și în lat. Auzi-l cum tropăie!

— Da, pane vagmistru! Da cine-o fi tropăind?

— Ei, măi, soldașoilor ! Nici atîta lucru nu știți ! Împăratul ! Cine altul ? E mînios !

— Mînios ? !

— N-auzi cum bate din picior ! Unu, doi ! Și încă o dată ! Unu, doi ! Nu e bine ! zice. Nu-i așa ! Or fi călcat în străchini mareșalii... Zboară acum călare cătră el, cu pălăria la subsuori, cu tîrîța dîrdîind, care mai de care dă cu gura că altul ar fi vinovat...

— Da unde șade el acum, împăratul, pane vagmistru ?

— Dumnezeu unul știe ! Ascultă și tu de unde vine tropotul. Acolo-i și împăratul. O sută de tunuri bat. Auzi ? Noi stăm aici, pe Vistula, iar colea, dincolo de Vistula, curge în legea lui Bugul, și Narewul, pe nisipurile din Podlasie și Mazowia. Ia te uită pînă unde-a ajuns, Jezus, Maryja ! În păduri și codri, de la Pułtusk, Przasnysk, pe lacuri, colo, hăt, departe, pe la miazănoapte ! Acolo trădătorul brandenburgic s-a așezat trainic, a semănat cartofi, pufăie din lulea, iar tu, pe pămîntul tău de baștină, învîrte-ți pălăria în mînă în fața lui. Cam asta a ieșit ! „Pe vecie, zice, rămîn aici, iar pe tine, zice, te zbor afară și pe pămîntul tău o să-i aduc pe Johannii mei și-o să le dau lor ogorul tău. Iar tu du-te de-aici, cară-te ! *Majn*, zice, *Faterland*, zice, e aici, împărăția mea. Pămîntul tău acum e al meu...” A pus mîna pe Warszawa și și-a luat-o, a pus mîna pe Cześćochowa și și-a luat-o, pînă la Cracovia a ajuns. Ba și mai bine, peste muntele Kalwarija, pînă la Warka, pe Vistula s-a aciuat. Iar acum, nemțoiule, ți-ai pierdut nădragii și dai bir cu fugiții. Unde-i el pămîntul tău ? Ian arată-mi-l și mie ! S-a dus și Berlinul tău, s-a dus tot, nu mai ai nici un peticel de pămînt al tău, hoț de bunuri străine ! Nu ți-a mai rămas decît să sari în mare de pe pămîntul sfînt. Acum ai gustat și tu cum e cînd te zboară afară din ograda ta ?

— Crezi că nu-i cheamă neamțul pe-ai lui să-i sară în ajutor ?

— Nimeni nu-l mai poate ajuta — zece să fie și nu unul, că Împăratul, chiar el, în carne și oase vine asupra lui !

— Și pînă unde o s-ajungă așa Împăratul ?

— Nu te-ncumeta la asemenea întrebare. Nu te-ncumeta. Numai bunul Dumnezeu știe ! Numai lui, noaptea, îi arată el cum să facă rînduială pe lumea asta. În toată lumea asta numai Împăratul singur o știe. Iar tu nu te-ncumeta să întrebi !

Cedro asculta cu un aer grav, îngîndurat. Îi venea în minte Jelitczyk-Ojrzyński, zis Mieczyk. O fi auzind și el oare, o fi auzind cum marele Împărat izbește mînios cu piciorul în pămîntul mazovian ?...

Deși avea vistavoi, Krzysztof vedea singur de calul său. Soldatul doar îl țeșăla și-i dădea nutreț, iar toate celelalte le făcea el cu mîna lui. Se supunea instrucției de tabără și de garnizoană, învăța să se alinieze în front și să respecte disciplina militară. Calul lui nu era cel mai grozav, dar nici cel din urmă. O spinare de fier, șalele și coastele bine legate, genunchii, copitele și crupa rezistente, cu fruntea sus, cu botul gingaș. Încă de la Jarzyski Krzysztof își făcuse rost de un cioltar mare, un oblînc de șa, unguresc, trainic, deși purtat. Cioltarul îl strîngea întotdeauna în patru, îl așternea, după instrucțiunile vagmistrului-major, la cinci degete de spată.

— Scutură cioltarul, scutură-l bine, nu de mîntuială, una-două ! bodogănea bătrînul Jacek. Să cadă orice fir de pai, orice ac de brad, că doară nu sîntem ovrei și nu mergem la iarmarocul din Belchatów. Oblîncul pune-l cu băgare de seamă, să nu prindă care cumva sub șa fire din coama calului, că ajunge năvălit din propria ta vină. Chinga n-o strînge prea tare, că-i vatămi vîna calului, prostule, dar nici prea slab, că în luptă odată zbori de pe cal, nătărăule, cînd ridici lancea s-o azvîrli sau pornești să izbești cu paloșul în dreapta și-n stînga. Sau, uite ranița, de-o pildă ! Ranița trebuie s-o legi bine și drept — asta întîi și-ntîi. Tare și drept, iar după ce-ai legat-o bine, abia atunci pune piciorul în scară și încalecă. Talpa îndoai-o, iar pîntenul poartă-l cu cea mai mare grijă. Trei !... Și-acum să poftească să dea piept cu noi pînă și dracu', sau chiar și husarul roșu în persoană !

Îndată după ce-au sosit la Toruń, mica armată fu împărțită în două. O parte porni mai departe, la Bydgoszcz, iar cealaltă rămase la Toruń, sub comanda generalului Zajaczek. În această ultimă unitate, care urma să intre

în formația legiunii a doua, supranumită nordică, se afla Krzysztof Cedro. La Toruń se aștepta un mare detașament de ofițeri și soldați polonezi, format la Hagenau și Leipzig din prizonierii prusaci luați la Jena, Auerstaedt și Prenzlau.

Rafał cu regimentul lui a mers la Bydgoszcz, la o milă depărtare de Vistula. Acolo l-a găsit pe Jan Henryk Dąbrowski, care nu mai era comandant suprem al forțelor armate poloneze, ci numai general de divizie și comandant de legiune. Legiunea era formată dintr-o companie de artilerie, patru regimente pedestre și călărimea alcătuită din rezerviști. Se vorbea mereu de reorganizarea regimentelor de cavalerie. Fiecare regiment urma să fie format din trei escadroane. Așteptau să sosească dintr-o clipă într-alta ordinul comisiei guvernamentale și al ministrului de război.

La Bydgoszcz începu o viață febrilă, clocotitoare. Se aduceau mereu arme și piele, se confecționau șei și cartușiere. Croitorii nu pridideau cu lucrul, șelarii, zi și noapte, erau luați cu asalt de soldați. Soseau neconținut detașamente proaspăt formate. Soldații din rîndurile călărimii erau la repezeală făcuți locotenenți, ba chiar ofițeri subalterni. Orice ostaș cît de cît capabil se trezea peste noapte c-a și căpătat dreptul să-și comande la ceaprazar galoane de ofițer și să-și prindă pe umărul drept epolet de sublocotenent cu două trese de mătase, contraepolet, dragonă la sabie și găitan fără franjuri. Pe uniforme noi, elegante, de locotenent sclipeau tresele cusute cu mătase albastră de-a lungul epoletului; proaspeții maiori își înălțau mîndru umerii împodobiți fiecare cu cîte un epolet, ale căror franjuri le luau ochii soldaților, iar ceaprazul punea în umbră pînă și galoanele de pe pălăria coloneilor.

Între timp, printre soldați se înregistrau cazuri de dezertare. Cîțiva dintre dezertori, mai ales bătrîni, au fost prinși în momentul cînd încercau să fugă acasă, desculți, zdrențăroși, flămînzi. Oamenii se apărau spunînd că nu au fost niciodată în armată, că mureau de foame și de frică. Tribunalul militar alcătuit pe loc i-a condamnat pe termene lungi la ocnă în lanțuri sau la detențiune în fortăreața de la Czestochowa. Linia de poștă

militară, organizată rapid între Bydgoszcz, Toruń și Sieradz, în lipsă de oameni, a adus la locul de destinație primul transport de... dezertori.

Toate acestea n-au ținut cine știe cât. În primele zile ale lui februarie, generalul Dąbrowski porni în marș din Notecizna cu tot efectivul pentru a se pune la dispoziția lui Bernadotte prinț de Ponte Corvo, iar mai târziu a lui Lefebvre-Desnouettes care opera pe malul drept al Vistulei. Legiunea se însuflețise. Noua deviză era „Înainte, spre Gdańsk ! Spre Kołobrzeg !” În marș, la popasuri, ziua, noaptea, mai-marii în grad le explicau soldaților unde-i Gdańskul, în ce loc anume se află Kołobrzegul. Duceau cu ei și lăsau peste tot pe unde treceau proclamația generalului Dąbrowski trimisă de la cartierul lui general de la Nowy. „Către olandezii și toți locuitorii de obârșie germană de pe pământul polonez”, care, în linii mari, suna cam așa :

„Olandezii, germanii, toți oamenii, indiferent de credință și naționalitate, așezați pe pământul polonez, se vor bucura de libertatea religiei, de inviolabilitatea persoanei și averii și vor fi socotiți frați și concetățeni dacă vor avea o comportare pașnică la casele lor, nu vor intra în înțelegere cu dușmanii țării, vor rămâne credincioși guvernului polonez și-și vor achita contribuțiile și dărilor. Iar voi, cetățeni polonezi — se spunea în proclamație — de religie catolică, să țineți minte că oamenii de pe alte meleaguri stabiliți pe pământul nostru, avînd față de patrie aceleași îndatoriri cu ale voastre, s-au înfrățit cu voi ; țineți minte că Evanghelia ne învață să ne avem ca frații, lăsați fiecăruia libertatea lăsată de la Dumnezeu de a-l cinsti după credința sa și, neținînd seama de diferențele religioase, socotiți-vă concetățeni cu locuitorii care prin munca și îndeletnicirea lor îmbogățesc pământul patriei voastre“...

Flancul stîng al corpului de armată polonez înainta sub comanda generalului Amilkar Kosiński, căruia i se dusesse buhul, ca și vestitului Hamilcar al Cartaginei, de-a lungul rîului Brda și prin pădurile de pe malurile lacurilor pomorene, unde nemții fugeau din fața lui mincînd pământul. Flancul stîng al detașamentului său ajunsese la Słupsk, denumit acum Stolp, și tăiase Gdańskul de

Kołobrzeg Orașul Chojnice constituia punctul de concentrare al forțelor lui Amilkar. Abia la doisprezece februarie generalul Łubieński, subordonat lui Kosiński, a fost nevoit să atace dușmanul lângă Śręcinek (Neu-Stettin) în fruntea cavaleriei din voivodatul de Rawa. A dat piept cu numeroase forțe nemțești. Nu era numai pedestrima prusacă de linie, dar și locuitorii orașelelor, înarmați, adică „olandezii și germanii...” Cu toate că inamicul întrecea cu mult numeric armata lui Amilkar, cavaleria din Rawa s-a aruncat asupra dușmanului cu lăncile, fără să se sperie cîtuși de puțin de plumbii dușmanului și a cîștigat bătălia. De la inamic au căzut zece oameni și cincizeci au fost luați prizonieri.

Între timp, forțele principale ale armatei generalului Dąbrowski mergeau înainte. Ajunseseră pe țărmul înalt al Vistulei, de unde se vedeau pe malul dimpotrivă, la o depărtare de două mile, zidurile Grudziądzului și ale Kwidzynului. În avangarda comandată neschimbat de generalul Niemojewski, se afla și regimentul cavaleriei de rezervă din Poznań, comandat de Dziewanowski. În rîndurile lui prospera Rafał Olbromski.

Abia lângă Nowy, pe malul riului Maława, acest regiment care mergea întotdeauna în frunte se lovi de o patrulă puternică de husari roșii. A fost prima înfruntare armată la care a luat parte Rafał. I-a lăsat puține impresii. Zărise de departe niște soldați înfășurați în bunde cafenii, pătrunși de umezeală, care săreau speriați pe cai. Se aruncă laolaltă cu ceilalți înainte, cu sabia scoasă din teacă. După vreo sută de pași, i-au văzut pe prusaci, care își fluturau și ei săbiile și trăgeau rar cîte un foc — probabil că li se udaseră puștile — fugind, pe caii neînșeuati, în oraș, sub pavăza infanteriei și a tunurilor. Mai tîrziu, Rafał a aflat că au fost luați vreo cincisprezece husari prizonieri ; se uita cu mirare la țăranii nemți, dezarmați, tăcuți și sumbri, care urmau să fie duși la Bydgoszcz. Aceeași înfruntare norocoasă cu nemții au avut probabil și călărașii din Poznań, lângă Opalenie sau Münsterwald, unde cavaleria lui Dziewanowski a luat prizonieri șaisprezece dragoni și opt pedestrași din avantpostul prusac.

În aceeași zi s-a dat și o bătălie. Divizia poloneză a fost nevoită să se retragă sub presiunea dușmanului, care, de pe malul drept, a trecut peste Vistula înghețată. Artileria călare prusacă, de pe malul drept, trimitea o grădina de ghiulele peste tînăra infanterie poloneză. Nemții au atacat cu baionetele batalionul întii al regimentului al treilea comandat de Fiszer și batalionul întii al regimentului al patrulea comandat de colonelul Wasilewski. Cu toată insuficienta pregătire, lipsa de cremene și praf de pușcă, tinerii soldați au rezistat o zi întreagă și au respins atacul dușman cît au putut. Pentru întia oară soldaților le-a fost dat să îngroape noaptea, în pămîntul înghețat, șase camarazi căzuți în focul încăierării armate. Cîteva zeci de răniți au fost transportați de pe cîmpul de luptă.

În armată se și răspîndise vestea despre crunta bătălie de lîngă Iława¹ prusacă. Se spunea că ar fi fost încununată de victorie, ceea ce a însuflețit armatele poloneze, care, după ridicarea asediului de la Grudziądz și retragerea unităților poloneze de-a lungul malului drept al Vistulei, au fost nevoite să se concentreze la trei mile și ceva de Bydgoszcz, la Świeć, întrucît Vistula ferecată de gheață le lăsa flancul drept descoperit. La cincisprezece februarie, odată cu reluarea asediului Grudziądzu-lui, două companii ale batalionului lui Fiszer au traversat Vistula sub o ploaie de gloanțe, pentru a ajuta la asaltul fortăreței; generalul Dąbrowski porni atunci mai departe. Cartierul lui general se instalează în cele din urmă la Gniew pe Wierzyca. Zidurile vechi și șanțurile pline cu apă constituiau o bună apărare. Cîteva avanposturi puternice fură trimise pe șoseaua dintre Bydgoszcz și Gdańsk spre Tczew și pe drumurile ce duceau la Starogard, de-a lungul lacului Staw, de-a lungul lacului Wiejskie spre Rakowiec, Biała, sau Gellen, și spre Królówlas (Königswalde) pe râul Jonka. Între Gniew și Gdańsk mai rămînea un drum de șase mile apărat de prusaci. Armatele se odihniră și o bucată de vreme trebuiau să ră-

¹ Bătălie singeroasă dusă de Napoleon împotriva armatelor prusace și rusești, comandate de generalul Benningsen, la 7 și 8 februarie 1807.

mînă la Gniew în tabără. Numai 56 de ostași din cavaleria de la Sieradz, care trecuse Vistula ca să ia parte la bătălia de lângă Kwidzyn, la 11 februarie, unde mareșalul Lefebvre l-a bătut măr pe generalul Roquette, nu s-au întors la unitatea lor.

Totuși n-a ținut mult liniștea lui Dąbrowski. La optsprezece februarie prusacii cu trei mii de oameni au atacat flancul drept al Starogardului dinspre întinderea păduroasă de pe malul drept al Wierzycei, ca și Peplinul. În aceeași zi se instalase la Starogard corpul de armată al generalului Ménard, compus din șase mii de oameni, trimiși drept întărire generalului Dąbrowski. Cam la două mile de oraș se afla regimentul lui Dziewanowski. Auzind împușcăturile, Dziewanowski trimise într-acolo un escadron din regimentul său sub comanda locotenentului Lojewski. Escadronul înainta precaut, avînd la vreo două sute de pași înăntea sa un detașament de avangardă înclin, comandat de un cvartirmaistru.

Dragonii prusaci au atacat pe neașteptate, ieșind din pădure și arucîndu-se în front închis asupra avangărzii. Cavaleriștii polonezi au ridicat lăncile și au sărit asupra dușmanului cu atîta îndîrjire, încît au ucis doi dintre ei, iar cincisprezece au luat prizonieri. Regimentul lui Dziewanowski a fost atacat între timp de cavalerie. Era o vreme ciînoasă. Zloata te orbea, iar vîntul gonea jos deasupra pămîntului nori grei de ploaie. Cavaleria inamică a apărut și ea ca un nor din pădurile nevăzute prin negura zloatei. Colonelul, care din clipa trimiterii lui Lojewski își avea ostașii gata de luptă, ar fi putut să dea o ripostă unui atac al dragonilor, la o presiune îndelungată însă din partea cavaleriei prusace, bine instruite, călărașii lui neexperimentați nu puteau ține piept. Începu deruta. Prusacii loveau orbește cu săbiile : ostașii polonezi luptau mai ales cu lăncile.

Acolo unde se puteau arunca în grup cu lăncile înainte doborau detașamente întregi. Prusacii se prăvăleau de pe cai sau recurgeau la ultima salvare a unui cavalerist : trăgeau cu pistoalele și fugeau. Unitatea dragonilor respinsă, alungată pînă la baterii și mai departe, dispăru în negura înzăpezită. Dar și polonezii au avut pierderi. Dacă dragonii izbuteau din goana cailor să pă-

trundă în rîndurile polonezilor și să atace cu paloșele, victoria era de partea lor. Vreo cincisprezece cai au fost răpuși de gloanțe. Lui Rafał i-a fost dat în ziua aceea să lovească pe săturate. De două ori apucase să dea piept cu dușmanul și învățase bine să respingă loviturile. De data aceasta însă s-a văzut în primejdie. Înfruntîndu-se cu un grup de dragoni, cu alți trei șleahțici alături, ieșise înainte, în negură și zăpadă, neluînd bine seama la ce se-ntimplă în jur și se trezi înconjurat. Cu groază se uită repede în lături, înapoi... Nu văzu decît dragoni cu săbiile în vînt. Lîngă el — numai trompetul și trei șleahțici. În ultima secundă a încercat să se strecoare, dar calul cabră sub el. Puse mîna pe pistol ! Prea tîrziu. Dragonii îl apucară întii pe trompet și-i răsuciră mîinile la spate. Cu cîteva lovituri peste mină prusacii îl dezarmară apoi pe Rafał. În cele din urmă, îi înconjurară și pe cei trei șleahțici și le smulseră lăncile.

Rafał se simți cuprins de deznădejde și rușine. În coburii prinși de șa mai avea pistoale, iar dragonii erau sub douăzeci. Ei îi înconjurară pe prizonieri și-i mînară în goană peste imașul ud spre Starogard. De sus începu să cearnă mazărice și deodată pămîntul tot se înecă într-o viforniță albă. Cînd ajunseră în goană din mlaștina imașului pe șleaul mare starogardian, se auzi deodată un tropot de cai, însoțit de strigăte :

— Dă-i ! Omoară-l !

Dragonii scoaseră săbiile din teacă și se avîntară în luptă ! Rafał își smuci brațul cu toată forța, se eliberă, într-o frîntură de secundă scoase pistolul și trase în capul călărețului de lîngă el, punîndu-i țeața la ureche aproape. Smuci hăturile, întoarse pe loc și izbi cu pieptul calului în neamțul de lîngă el. Nu vedea nimic de fum. Izbuti să se smulgă din încercuire. În urma lui clocotea lupta. Prusacii se împrăștiară, se auzea zăngănit de arme și plescăitul apei pe sub copitele cailor. Olbromski nu întoarse capul în urma sa. Gonea nebunește, de i se părea că și lunca fuge odată cu el. Încetini și se opri abia în pădurea din apropiere. Calul gîfîia, încins de alergătură, foc și spaimă. Ieșeau aburi din trupul lui. Călărețul era și el ud learcă. Inima îi bătea ca o darabană. Zgomotul

luptei nu se domolise. Prin negură răzbăteau pînă-n pădure dinspre Starogard bubuiturile împuşcăturilor şi răsunau vaierele prelungi ale ecoului. Rafał asculta încordat, pînă îşi dădu seama, în sfîrşit, că zarva scade încet şi se topeşte în depărtare. Atunci, fericit, porni încet prin pădure. Rătăci mult, pînă ce dădu de un sătuc. Acolo ţăranii îl întîmpinară prietenos şi-i arătară pe unde s-o ia spre Peplin ; Rafał ajunsese în cele din urmă la escadron, unde află cu bucurie că trompetul şi ceilalţi trei camarazi s-au întors şi ei — îi eliberase din mîna duşmanului un detaşament al tinărului colonel Jan Dąbrowski. Unuia dintre eşaloanele acestui detaşament îi datora Rafał şi propria sa scăpare.

După ce ofensiva prusacilor de la Starogard şi Peplin a fost respinsă, toată săptămîna nu s-au mai produs decît unele ciocniri de avangardă, mai ales pe flancul stîng. Detaşamente de cercetaşi, comandate de locotenenţi, sublocotenenţi şi stegari din regimente plecau în recunoaştere. Unde izbuteau, puneau mîna pe burgmîstri şi pe slujbaşii nemţi, ca să stoarcă de la ei ştiri despre ce se întîmplă în împrejurimi şi despre numărul efectivelor prusace de pe drumurile spre Tczew.

După cîteva zile, generalul Dąbrowski făcu un pas hotărîtor. La douăzeci şi trei februarie a atacat oraşul Tczew, capitală de *powiat*¹, situat la trei mile de Gdańsk şi reprezentînd poziţia cheie spre această fortăreaţă. Punctele principale de concentrare a forţelor nemţeşti dincolo de zidurile Gdańskului erau tocmai Tczewul (Dirschau), Miłobądz (Mühlbanz) şi Skarszewy (Schönneck) pe râul Wietcisa, care se vărsa în Wierzyca la două mile spre nord de Starogard. Armatele poloneze şi unităţile franceze auxiliare sub comanda lui Ménard îşi aveau taberele la Gniew, Peplin şi Starogard. În aceeaşi zi la Starogard au sosit întăriri : regimentul de la Baden, un batalion abia format din infanteria de la Cracovia şi Kalisz a legiunii nordice de sub comanda lui Zajączek şi două tunuri. Cartierul general al lui Dąbrowski se afla la Gniew, iar detaşamentele lui de avangardă acţionau pe drumurile de acces spre Bydgoszcz şi Gdańsk

¹ Unitate administrativă echivalentă cu judeţul.

și pînă la Gręblin situat sus, pe malul stîng al Vistulei. Aceste detașamente de avangardă erau alcătuite dintr-un regiment de cavalerie din Poznań și patru companii de pușcași și dispuneau de patru tunuri. Operația de la douăzeci și trei februarie a început-o generalul Ménard, la comanda șefului suprem Jan Henryk Dąbrowski.

A pornit cu tot efectivul din Starogard spre Skarszewy, pe drumul dintre Starogard și Tczew, l-a scos pe inamic din Skarszewy și a poruncit unei părți a diviziei sale să ocupe orașul. Iar el a mers mai departe. Detașamentele lui de avangardă, sub comanda generalului Puthod, formată din două batalioane poloneze și cavaleria din Baden, înarmată cu patru tunuri de cîmp și un obuzier, primiră ordin să se îndrepte spre nord, ca să taie calea forțelor dușmane care ar încerca să vină de la Gdańsk în ajutorul Tczewului. Era coloana întîi de atac. Dinspre Gniew și Peplin mergea coloana a doua, adică corpul de armată din efectivul lui Dąbrowski, comandat de Amilkar. Totodată, un batalion se îndrepta spre Tczew pe drumul dintre Rajkowa și Czyżykowo (Zeisgendorf). Prima coloană, sau flancul stîng, confirmînd presupunerile lui Dąbrowski, a descoperit în curînd, pe șoseaua dintre Gdańsk și Tczew, forțe prusace, venind dinspre Lęgow (Langenau), localitate situată la două mile de Gdańsk. În scurt timp, avanposturile franco-polone s-au ciocnit cu prusacii lîngă Dąbrowa (Domerau). Generalul Ménard grăbi într-acolo cu toate trupele sale.

Începu bătălia.

Aproape concomitent flancul drept izbi în fortificațiile Tczewului. Infanteria germană, apărată de valurile de pămînt, i-a întîmpinat pe atacanți cu tirul plutoanelor, iar cele două obuziere, așezate la Poarta de Nord, sau Gdańska, apărau drumul. În curînd însă apărătorii valurilor au fost nevoiți să se retragă în suburbie sub presiunea pușcașilor polonezi. Orașul trebuia cucerit prin luptă.

Soldații prusaci și locuitorii înarmați trăgeau neînterupt, ascunși prin poduri, în dosul ferestrelor, ușilor, pe după fiecare colț de casă. Șeful statului-major, Mauricy Hauke, în fruntea grenadirilor și cercetașilor din Poznań, au pornit cu baionetele asupra inamicului de

după ziduri. Înaintînd prin fum și sub gloanțe cucereau casă cu casă, grajd cu grajd. Maiorul Sierawski, cu un batalion din regimentul întîii, grăbi în ajutor. Nemții au plecat din căsuțele suburbiei, dar înainte de a se retrage au dat foc șurelor și caselor ca să împiedice accesul la porțile orașului. Poarta de Vest s-a închis în fața trupelor atacatoare, care s-au trezit dintr-o dată sub o grindină de gloanțe dinspre zidurile cetății, strecurîndu-se printre clădirile incendiate ca printr-un cuptor încins.

La Poarta de Nord, unde prusacii erau comandați de maiorul von Bothe, se dădea lupta cea mai aprigă — acolo trăgeau fără întrerupere tunurile și infanteria de linie. Generalul Niemojewski și însuși comandantul suprem depuneau toate eforturile ca să străpungă porțile. De sus, de pe acoperișuri, din ambrazuri, din găurile zidurilor și din lucarne soldații erau întîmpinați cu gloanțe și șrapnele. Patru obuziere și două tunuri de cîmp, sub comanda locotenentului Charelot, se apropiau pas cu pas de Poarta de Nord. Batalionul al doilea al regimentului de infanterie, mergînd pe urmele tunurilor, primea uraganul de foc al inamicului cu calm și stoicism. În cele din urmă, locotenentul Charelot se apropie într-atît, încît izbuti, sub ploaia de gloanțe, să-și așeze cele două obuziere în fața porților și începu să tragă în plin. Poarta veche rezista însă. Lupta aprigă se ducea de șase ore. Treizeci de cadavre zăceau pe drumul ce ducea spre Poarta de Nord, iar vreo șaiszeci de răniți se tăvăleau de durere prin șanțuri, tranșee, în mijlocul vîlvăților. Doisprezece ofițeri grav răniți au fost scoși de pe cîmpul de luptă.

În timp ce trupele poloneze susțineau lupta grea de la cele două porți, sub amenințarea posibilității ca prusacii să primească întăriri de la Gdańsk, în cazul că Ménard ar fi înfrînt, s-a petrecut un eveniment care a decis pe loc și categoric sorții luptei. Orașul Tczew avea trei porți: Młyńska, sau Gdańska la nord, Wodna sau Wiślańska la sud și Wysoka la vest. Despre existența Porții Wodna nimeni dintre asediatori nu avea cunoștință. În partea aceea a orașului, printre grădini, nu erau decît niște pichete și posturi de observație poloneze, așezate din loc în loc, pe teren mai înalt. Nici un suflet de om în toată preajma. Doar pe malul Vistulei rătăcea un

flăcăiandru zdrențăros. Venind mai aproape de un post de observație, flăcăul a fost întrebat cine este și ce caută acolo. Din spusele băietanului a reieșit că e porcar la un oarecare Steltner și că numele lui de familie este Ćwikliński. Se căina că stăpînul l-a bătut și l-a alungat și-acum i-e frică să se înfățișeze lui taică-său și nici la stăpîn nu-i dă mîna să se-ntoarcă. Și-uite așa a rămas pe drumuri. Și se duce și el încotro vede cu ochii. Flăcăul era din oraș și-l știa ca-n palmă. Au început să-l des-coasă și atunci băiatul le-a spus :

— Eh, oameni buni !... Vă omoriți și trageți acolo în față, iar aici, uite, dinspre Vistula nimeni nu stă să a-pere orașul.

Au început să-l ia la bani mărunți și astfel au aflat că Poarta Wodna e cu totul descoperită.

Pichetele l-au expedit pe flăcău pînă la avanpost, de acolo l-au trimis mai departe pînă a ajuns în fața generalului Dąbrowski, care pe un deal de lîngă Sztembarg urmărea mersul operațiunilor și cerceta împrejurimile. A ascultat atent spusele flăcăului, după care a poruncit să se întetească focul la Poarta de Nord și de Vest. Tî-nărul prinț Sułkowski, rănit, în fruntea batalionului al doilea al regimentului întîi, și maiorul Brucken, comandantul infanteriei din Baden, s-au năpustit cu toată forța asupra Porții Gdańska. Între timp, generalul Dąbrowski, luînd cu el batalionul maiorului Sieradzki și batalionul colonelului Fiszer, porni pe furiș pe drumul indicat de Ćwikliński. Peste rîpe, hîrtoape și cărări neumblate, escaladînd gardurile și ulucile grădinilor, sărind peste șanțuri, batalioanele ajunseră la Poarta Wodna sau Wiślańska. În-tr-adevăr, poarta era pe jumătate surpată și neapărată. Batalioanele au spart-o, au intrat în oraș, s-au strecurat pe străzi dosnice și cu puștile în cumpănă s-au năpustit asupra nemților uluiți.

În aceeași clipă Poarta Gdańska, ciuruită de gloanțe, se prăbuși și armata din nord năvăli în oraș. Prusacii tră-geau din ferestrele și ușile caselor. În cele din urmă, căzu și Poarta de Vest, și garnizoana orașului, numărînd cinci sute de oameni, se predă împreună cu comandantul. Se luară tunurile. Cînd, după capitulare, Dąbrowski a intrat călare pe strada principală a orașului, în apro-

piere de catedrala Sf. Cruci, din fereastra unei case de piatră se traseră cîteva focuri. Unul din gloanțele trădătoare îl răni pe general în picior. Trupa, cuprinsă de minie, se năpusti în clădire și o zgîlții de sus pînă jos fără cruțare. Luau prizonieri, arme, echipament, muniții, duceau cu ei caii sau le scoteau harnașamentele, rechiționau căruțele pentru transportarea răniților de pe cîmpul de luptă, adunarea celor bolnavi, ologi, sau nevolnici. În sfîrșit, armata s-a încartiruit în oraș. Se răs-pîndi vestea că au fost cucerite Skarszewy și Miłobądz, iar dușmanul s-a retras în cetate. Armata izbucni într-un glas :

— Înainte, spre Gdańsk ! Spre mare !

CUPRINS

LA VARŞOVIA, SUB STĂPINIRE PRUSACA	5
GNOSIS	33
LOJA ÎNVĂŢĂCELULUI	45
LOJA NEINIŢIATEI	55
ISPITA	61
ACOLO	64
MUNŢI ŞI VAI	69
FEREAŞTRA DIN STÎNCĂ	79
PUTEREA SATANEI	82
„TARIA“	93
ARHIPASTORUL	101
SESUL	110
ÎNTOARCEREA	124
SUCITUL	133
PRUNDARUL	144
DIMINEAŢA	148
DEPARTE, LA RAZBOI	151
DE BUN RAMAS	181
EŞAFODUL	188
JAZ	192
NOAPTEA ŞI DIMINEAŢA	209
PE DRUM	231
ANUL NOU	249
SPRE MARE	252

Lector : OLGA JORA
Tehnoredactor : ION ANTONESCU

Bun de tipar : 28.03.1985. Coli tipar : 17.



Tiparul executat sub cd. 5018/985 la
INTREPRINDEREA POLIGRAFICA
BACAU
str. Mioriței nr. 27

Comparat adesea cu Război și pace ca semnificație și anvergură, romanul *Cenușa* oferă o frescă impresionantă a Poloniei din epoca napoleoniană, epocă eroică și totodată tragică pentru patrioții polonezi siliți de împrejurări să lupte sub comandă străină și pe pământ străin — în Italia, Spania, Egipt, Antile — în speranța, vană pînă la urmă, de a obține cu prețul jertfei și vitejiei lor eliberarea țării de sub jugul străin. Acțiunea romanului, plăsată între a treia împărțire a Poloniei (1795) și campania lui Napoleon în Rusia (1812), se derulează pe multiple planuri, evidențiind personaje sugestiv portretizate, al căror destin aventuros, dramatic sau eroic este urmărit în pagini pline de tensiune și neprevăzut. Ilustrarea magistrală a faptelor de arme alternează ingenios cu memorabile descrieri de natură — adevărate poeme în proză — de stări sufletești și de străvechi și pitorești datini populare.

Publicată în 1904, capodopera lui Ștefan Żeromski face parte din categoria marilor cărți pe care le-a dăruit lumii literatura polonă.